دوو کتێب
لە بارەی شیعرەوە

دوو کتێب
لە بارەی شیعرەوە

سەباح رەنجدەر

هەولێر ٢٠١١

دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی

- **دوو کتێب لە بارەی شیعرەوە**
- نووسینی: سەباح رەنجدەر
- نەخشەسازی ناوەوە: رەسووڵ سوڵتانی (باران)
- بەرگ: وریا بوداغی
- ژمارەی سپاردن: ٧٠٢ ساڵی ٢٠١١
- نرخ: ٢٠٠٠
- چاپی یەکەم: ٢٠١١
- تیراژ: ٧٥٠
- چاپخانە: رۆژهەلات هەولێر

زنجیرەی کتێب (٥٨٥)

هەموو مافێکی بۆ دەزگای موکریانی پارێزراوە

ماڵپەر: www.mukiryani.com

ئیمەیل: info@mukiryani.com

کتێبی یەکەم

ئەزموون وەك ئاخاوتنێك لە ناو ژیان

کتێبی دووەم

سەرنج و تێبینی لە بارەی دە کۆمەڵە شیعری کوردی

هێشتان لە ژیاندام و گوێ بە کەس نادەم. من هەمووان ناچاری بێدەنگی دەکەم. ئەوەی قسە دەکات منم.

ریکاردۆ رینیس

ئەزموون وەك ئاخاوتنێك لە ناو ژیان

ناسینی بوونی شیعر و خۆدەستنیشانکردن

مانیفێستی شیعری

١

بەرپرسیاریەتی شاعیری ڕاستەقینە ئەوەیە، شیعری بێگەرد بگەیەنێتە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی. لە کۆتایی حەفتایەکاندا، بووم بە خوێنەرێکی تامەزرۆی شیعر، شیعرپەروەریش بەشێوازێکی سەرسوڕهێنەر لە ژیانمدا دەرکەوت و پەرەی سەند، هیچم نەدەبینی جگە لەو جوانییانەی لەناو شیعردا دەکرانەوە و جووڵەداربوون، تەنانەت لە ڕۆیشتنی ناو شەقام و دانیشتنی ناوپۆل و لەسەر خوانی خێزانیشدا، شیعر وڕێنەی چێژداری پێدەکردم. ژیانی من، قەرەباڵغ نەبوو بە پلەو پایەی فەرمانبەری و باڵەخانە و خانووی گەورە و دەوڵەمەندبوون و...... تاد، تەنیا بە شیعر قەرەباڵغ بوو، باس و بابەتی سەرەکیم لەگەڵ هاوڕێکانم و ژیان، شیعر بوو بەس، واش تێدەگەیشتم ئەگەر

دوو دوژمنی ڕەچەڵەك کوشتەی سەرسەختی یەکتری لەناو کرانەوەی شیعریدا گفتوگۆ بکەن، دەماری گرژیان خاو دەبێتەوە، تا ڕادەی پاکبوونەوە، یەکتریان خۆش دەوێت و پشت دەدەنە یەك.

بنچینەی ئەم خۆشەویستی و پشت دانە یەکترییەش ئەفسوونی شیعرە، لەپاڵ ئەم بڕواهێنانە کەڵکەڵەی شیعرنووسین ناخی بە توندی ڕاتەکاندم.

بڕواهێنان جوانترین و بەهێزترین شیعرییەتی تێدایە، بانگی وشەشم هاتە بەرگوێ، بمهێنە ناو ژیان.

هێزم تێدایە خەونە نەبڕاوەکانت بە ئومێد و ناوەند بگەیەنم، ئەم بانگکردنی وشەیە، بە یەکەمین و گرینگترین هۆکارو پەیام دەزانم.

دوای ئەم ناخ ڕاتەکاندنە، ناوە ناوە دەقی شیعریم دەنووسی و بوێرانە بڵاوم دەکردنەوە،بەتەواوی بار و بواری بیرکردنەوەش بەدوای کەش و هەوای سەربەخۆ وێڵ بووم و بە هێڵی ئەفسوونیدا ڕۆیشتم تا بە ئێستاکە گەیشتووم لەناو بەهەشتی نووسین لە پانتایی خەوندا کاردەکەم.

خەون کاریگەری بوون بە شیعری تێدا بەهێزە، جیهانبینی منی لێوە ڕوون بووەتەوەو بووەتە پەیوەستێکی پتەو لەگەڵ پرسیارەکانی ژیان.

مرۆڤ، ئێستای لە نەماندایە، ڕابردوو و داهاتووی هەیە، شیعرێك لەسەر بنەما و جیهانبینی ڕوون بنیاد نەندرابێت، نە بە کەڵکی ئەمڕۆ دێت، نە هیچ سەردەمێکی تریش وەك دەقی پتەو و پەتی ئەدەبی قبووڵی دەکات.

ڕابردوو بەشی هەرە گەورەی ژیانی نووسەر پێکدەهێنێ و پێکهاتەی دەقیشە، چونکە ئێستا، کە خەریکی کار و کردەی نووسینی، دوای قاوەخواردنەوەیەك چرکەی کار و کردەی نووسینەکەت دەبێتە ڕابردوویەکی زیندوو، کەواتە ئەو کاتەی کارو کردەکەی تێدا ئەنجام دەدەیت ئێستایە و بەشی هەرەگەورەی پێکهاتەکەی ڕابردووە. ئایندە تەنیا لەناو دەقدا دەبیندرێت و ئەندێشەیەکی تێکەڵ بە فەنتازیا بەگەڕ دەخات. ئەو ئەندێشە تێکەڵ بە

فەنتازیایە بیرۆکەو خاڵی تێڕوانیینە. ژیانبینی بە ئایندەبینییەوە تەواو دەبێ و بەبێ ئایندەبینی ناتەواوە. کرۆك و دیوی نهێنی ژیان، ئایندەیە. ئایندەش خاڵی تێڕوانین و لەهەموو بەشەکانی دیکە چالاکترە، چونکە بەردەوام هەوڵی بۆ دەدرێت و هەستی قووڵایی ژیانبینی سەر دەخات. ئەم هەوڵ و دەربڕینەش مایەی داهێنانی ئەدەبین.

تایبەتکاریی من ئەوەیە، شیعرم گەڕاندەوە بۆ خەون. خەونیش پاکیەتی ژیان ڕادەگرێت. هەموو دەقەکانیشم، دەقی بیرکردنەوەیی و درێژن، ئاسۆ و دووری ئەفسانەییان تێدا سەربەخۆ و گونجاوە بۆ پڕ نهێنی و ئەزموون کردنیان، بەشێوازی هەمەجۆر کارم لەناو کردوون تا ئەو شوێنەی دەقەکە دەخوازێت خۆی بەکۆتایی بگەیەنێت لەگەڵیدا تەبا دەبم و دەڕۆم.

زمانی بێدەنگکراوم لە دەقەکاندا بە دەنگهێناوەتەوە، بە ئاسانیش دەتواندرێت هێڵە جیاکارەکان لەم بەدەنگهێنانەوەیەدا دەستنیشان بکرێت.

شیعر ناوەندە، هەموو ڕەگەزەکانی تری ئەدەبی بەرەو ناوخۆی بەکێش دەکات و چارەنووسی ڕاستەقینەیان بە ڕوونی دەداتە دەست، لە ژیانی شیعریدا سوودی گێڕانەوەو تەوژمی هۆش و گفتوگۆ لەهونەری ڕۆمان و پەخشان و شانۆنامەو چیرۆك..... تاد، وەردەگرم. لە ڕەگەزی خۆیان دەریان دەهێنم و هێزی کرانەوە و جووڵاندنیان پێدەدەم، پتەوتر و کاریگەرتر و سەیرتر و بەپیتتریان دەکەم، لەئامادەکردنیان بۆ دامەزراندنی دەقی شیعری. دەقیش خوێندەواری دڵنیا دەکات لەچێژ وەرگرتنی شیعرییەت و خواست، چاوەڕوانییان دەهێنێتە دی.

من بەرپرسیارییەتی دەنووسم، لەبارەی بەرپرسیارییەتییەوە نانووسم.

٢

یەك لە دڵەڕاوکێی من ئەوەیە، شاعیرێك، یان گرووپێك کارێکی نایابیان بەرهەم هێنابێت هەوڵ دەدەم باش لە چۆنیەتی و ڕەگی هەقیقەتی سەرکەوتنی کارەکەیان بگەم.

لەڕووی هیچ ڕەگەزێکی ئەدەبی حەزم نەکردووە وەك کەس بم، کەسیشم لەبەرچاو نەگرتووە، هاوڕێی هەموو ئەو شاعیرانەم، کە پێش من پرۆژەی داهێنانیان هەبووە، ئەوانەی هاوچەرخن،ئەوانی دوای منیش دێن و دەبن بە شاعیری خاوەن پرۆژە.

خۆم لەدەرەوەی هەموو نەوەیەکدا دەبینم، تەنانەت لە هێندێ شیعردا سەر بە شیعری لە پێشتری خۆشم نیم، سەر بە ئەزموون و ئەفسانەی ئەو شیعرەم، کە دوا شیعرمە و لە نووسینیدام، زەمینەی ئەفسانەیی پێش ئەوەی لە هیچ ڕەگەزێکی ئەدەبیدا کاری پێکرابێ و هەبوویێت لە شیعردا کاری پێکراوە و هەبووە.

ناچمە ناو هیچ گرووپێکی ئەدەبی، خۆشم بەهیچ گرووپێك نەزانیوە، لە بنەڕەتدا ئەدەب و داهێنان کاری تاکە کەسییە، چوونە ناو بازنەی گرووپ، دەرکردن و چەواشەکردنی ئەم تاکە کەسییەیە لە بازنەی ئەدەب و داهێناندا.

خانەخانەیی و قۆناغبەندکردن، هەڵەیەکی کوشندەیە، شیعر تەنیا بە گەیشتن بە باری درەوونڕۆشنی پێوانە دەکرێت، ئەمە بۆچوون و بیرکردنەوەی کۆمەڵێك خودی وریایە، دەق قسەیان بۆ دەکات و دەق قسەشیان پێدەکات.

بێوچان لەگەڵ خۆمدا لە جەنگی بێ ئاماندام بۆ ئەوەی بگەم بە باری درەوونڕۆشنی تا بەسەر تەمەن و کاتدا زاڵ بم، خۆشم بە تەلیسمی لیڵی ساختەوە هەڵنەواسیوە، هەوڵم داوە ئاست و ئاراستەکانی توانا و بیرکردنەوەی ئەمڕۆ بم.

لەمڕۆدا بزواندن و پێشبینیکردنی ئایندە دەردەکەوێت، لە جیهانی خۆمدا ئارامی دروست دەکەم و بارێك دەتەهێنمە بەر زەین و تێیدا نیشتەجێ دەبم و دەنووسم،

پێوەندیشم لەگەڵ سۆراغکەرانی بەرهەممدا بەردەوام و پتەوە، ناشزانم تا کوێ بڕ دەکەم، بەڵام خۆم لەوە دڵنیا کردووەتەوە لە شیعرەوە بەرەو ژیان و ئایندە دەڕۆم.

لەسەر هەموو ئاست و ئاراستەکانی ژیان لایەنگیری گۆڕان و جێگیرنەبوونم،شیعری کوردی لەکلاسیکەوە تا بە ئەمڕۆی گەیشتووە لەباری وەستاو نەماوەتەوە، بگرە قۆناغ بە قۆناغی بڕیوە، ئەگەر گۆڕانی ڕیشەیی و داڕشتنی قووڵیشی پەیدانەکردبێت،ئەوە بۆچوونی هاوچەرخ و ڕەسەنی لە ئاست شارستانییەتی ولاتەکەیدا هێندێك ناوکی بنەمای دۆزیوەتەوە. کاری زمان و شێواز و شیعرییەتی قۆناغەکەی لەسەردا کردووە.

چەند قۆناغێکی دانپێدانراوی شیعری کوردی لە ئارادان و لێتوێژینەوەیان لەبارەوە دەنووسرێ، بەڵام قۆناغەکان قۆناغی درەوشاوە نین، بگرە هەر یەك لە قۆناغەکان دەنگێکی درەوشاوە نوێنەرایەتی قۆناغەکەی کردووە.

ڕەخنەی کوردی، نەهاتووە تەواوی قۆناغێك بە ئاستی دەنگەکان وەربگرێ و خوێندنەوەیەکی وشیاری بۆ بکات، گرینگیەتی سەربەخۆیی و هاوبەشی کارکردنیان و بنەما دۆزراوەکانی قۆناغەکە دەربخات.

بگرە یەکە یەکە نوێنەرە بەهێز و درەوشاوەکانی وەرگرتوون، ئەم یەك یەك وەرگرتنەش وای کردووە قۆناغەکان کارکردنی هاوبەشیان بە نەدۆزراوەیی بمێنێتەوە.

من ژیان دەنووسم، لەبارەی ژیانەوە نانووسم.

٣

هەست دەکەم، ژیان لە دۆخگۆڕیندا جۆرە بەرزی و نزمییەکی ناڕێکی تێدایە، دەمەوێ لەم دۆخگۆڕین و بەرزی و نزمییە ناڕێکەدا ڕزگارم ببێت، لەناو شیعری پەتیدا بژیم و مانایەك بە ژیان و دادپەروەری بدەم، شاعیر ئەگەر خۆی خستە خزمەت دەسەڵات و

سیستەمی دیکتاتۆری سیاسییەوە، هاوپەیمانی بوو، بێگومان ڕۆڵ و ئامادەیی گەشەکردن و پەرەسەندنی جیاکاری لە بەین دەچێت، ناتوانێ توانای بەهێزی داهێنان ڕابگەیەنێت، بەڵام ئەگەر دوور لە هێزی شەڕخوازی، جۆرێك باوەڕی سیاسی هەبێ بۆ تێگەیشتن لە هۆکارەکانی ڕووداو، چالاکییەکی هۆشمەندییە لێیەوە کاریگەری خۆی بەدی بهێنێ و تێڕوانینەکانی نیشان بدات و بیانچەسپێنێت. چرکەساتی نووسین، چرکەساتی تێکۆشانی گیانییە.

شیعری داهێنراو، وشەکانی جەنگاوەری سەربەخۆییخواز و سەر لەشکری بەرەنگاربوونەوەن دژی دیکتاتۆریەتی بە زەبری هێز خۆسەپێنەر،کە هەستم بۆ خۆشییەکانی ژیان جۆشا، ژیان زۆر بە ئاڵۆزی و گرانی خۆی پیشاندام،لەم کاردانەوەیەدا دەمەوێ لە ڕێگای شیعرەوە ئاڵۆزی و سەختییەکانی ژیان بەتاڵ بکەمەوە، ژیان بهێنمە ناو زمان و نووسین، بۆیە ئاوا هۆگری شیعر بوومە، هەموو ژیانی لێسەندووم.

بۆ ئەم داوایە لە ژیان شیعر پێویستییە، لەچرکەساتی چاوەڕواننەکراو و نەبیندراو و خەونئامێزدا، بار و کەشێکی پیرۆز سەرتاپێم دادەگرێ و دەڵێت: خودی بەرپرسیار بەرانبەر بزواندن، پەیامی شیعر بەرز بکەرەوە.

شیعر حەوشەو ماڵی خودایە، گوناهی هەموومانی لێ پاك دەبێتەوەو تێیدا دەبین بە فریشتە و خوداوەند،

شیعر ئامانجی بەختەوەری و جێگای هەموو هیواو خۆشادمانکردنێکە بۆ من، لە ڕێگایەوە دەتواندرێت پێوەندی بە جیهانی فریشتە و خوداوەندانەوە ببەستی، هەروەها خەونەکانت کۆ دەکاتەوە، ئەگەریش زانیارییەکی گشتیت لەبارەی کەرەستە و ئامرازەکانەوە نەبێت، ناتوانێ هەڵگری خەونەکانت بێت.

من خەون دەنووسم، لەبارەی خەونەوە نانووسم.

٤

بێ بەهرەکان بەچالاکی و پڕ بەرهەمیم جۆرێك شڵەژاوییان کەوتووەتێ و نائاسوودەو سەغڵەتن، بەئاشکرا و ژێراو ژێر لە پلان و پیلان دانانن دەمبەستم بکەن و بمچەوسێننەوە، یان ئەو ڕووناکییەی لێمەوە دروست بووە ئەگەر بۆ ماوەیەکی کاتیش بێت، بیکوژێننەوە، یان بیشارنەوە، ئەگەرنا بیشێوێنن و گومانی بخەنە سەر.

لەم دژایەتی کردنەدا هەست بەهیچ زیانێك ناکەم، بایی ئەوەندە گوێیان لێرادەگرم بزانم چی دەڵێن، ئاست و ئاراستەکانیان چین، هێندە کاتیان نادەمێ بیریان لێ بکەمەوە، گیانی لەخۆبووردن و بێبایەخکردنی دوژمنەکانم لەمندا بەهێزە، ئەمەش لە ڕێگای گیانپەروەردەکردنێکی بەردەوام و دۆزینەوە و خۆناسینەوە پێیگەیشتووم.

شیعر بۆ من پەیامی ڕاچڵەکاندن و ئەو ئاگرەیە قەت ڕووی لە خامۆشی نییە، تەواو بروام پێی هێناوە و ئەمەکدارم بۆی، دوژمنەکانم لەناوەوەیاندا لە ئاست ئەم ئەمەکدارییەی من داتەپیون، خۆیان بە گوڕنەتەڵە و چەوساوەی دەقەکانم دەبینن، منیش لە شەڕە بێفەڕەکان خۆم پاراستووەو فەرامۆشیان دەکەم.

لەگردەنشینی دەروونی ئامانجدارم خەریکی بەرزکردنەوەی ئەو شتە پیرۆزە دەبم، کە بڕوام پێ هێناوە، بڕواهێنان جوانترین و بەهێزترین شیعرییەتی تێدایە، هەلومەرج و ئارامی تەواوم بۆ دابین دەبێت وەك منداڵێك خەون دەبینم، ژیان لەناو خەوندا مشتومالْ بکەم.

شاعیری ڕاستەقینە هەموو کات وەك منداڵێك هەڵسوکەوت دەکات، هەرکاتێك ڕێگای دا ئەو منداڵییەی ناوەوەی وەك گەورەیەك فەرمانی پێ بدا و هەڵی سووڕێنێت، ئەوە لەم چرکەیەدا جاڕی بەتاڵبوونی خۆی دەدا،چونکە گەورە لەهەڵسوکەوتیدا تاکتیك بەڕێوەی دەبا و تاکتیکیش بەڕێوە دەبات، داهێنەریش

پاکی و یەکڕوویی فەرمانڕەوایەتی،پاکی و یەکڕوویش تەنیا لە منداڵییەتیدا دەست دەکەوێ، لە پاکی و یەکڕووییدا دەگەیت بە درەوونڕۆشنی خودایی.

پەرە بە خەونبینین دەدەم، خەون لە دەربڕیندا بنەڕەتی واقیع ون ناکات،ملکەچی دەسەڵاتیش نابێ،بەرهەمهێنەری ترپەو ئاوازی نوێیە بۆ دەربڕین لێکردن و بەڕێوەچوونی واقیع لە ناو دەقی فانتازیادا.

من پاکی دەنووسم، لەبارەی پاکییەوە نانووسم.

٥

شاعیری دامەزرێنەری گەورەمەند بە ڕەخنە لێگرتنی نابەجێش بڕوای بە دامەزرێنەری و گەورەمەندی خۆی لەق نابێت، پتەوتر و کاریگەرتر و پەتیتر دەبێتە هێمای ڕوونبوونەوەی زمان و نووسین. مێژووی لەناو دادەمەزرێ،ئەو بروا پتەوتربوون و کاریگەرییە و پەتییەشی هێزی ڕزگارکەرو ڕزگارکردنی دەقە لە پاشماوە جێماوەکان و پاشخاپەرۆکەکانی زمان و نووسین.

من ڕزگارکردن دەنووسم، لەبارەی ڕزگارکردنەوە نانووسم.

٦

هیچ وشەیەك لە ژیان و مردن كۆنتر نییە، وشەش لەسەر كۆنی و نوێی نەكەوتووە، بگرە لەسەر تێگەیشتنی نووسەر كەوتووە چۆن بەكاری دەهێنێ و ئاست و ئاراستەو ئاسۆی لێ دەدۆزێتەوە.

نەمویستووە جیهانی كۆن بڕووخێنم و جیهانی نوێ بنیاد بنێم، تێكۆشاوم لەناو جیهانی كۆندا جیهانی تر بدۆزمەوە و بیكەم بە نموونەی ڕوونی و خاوێنی بەهەشتی تا هەتایە.

شاعیر دەتوانێ كەڵك لە تەواوی وزە سروشتییەكان وەربگرێ بۆ بنیاد و پێكهاتەی شیعری.

شیعر، بە پێوەندییەكی پێداگر و زیندووی ژیان دەزانم، هێندێك كاری سەرەتاییم سادەبوون، كە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەكاندا بە ناوەندی ڕۆشنبیری كوردیم ناساندوون، بە شایستەی ئەوەیان نازانم لە كتێبێكدا بیانهێنمەوە ناو جیهانی زمان و نووسین، دووبارە پیشانیان بدەمەوە، یان جۆرە یەكترناسینێك بوون لەگەڵ خەیاڵی بە پیتی شیعر و هەڵڕشتنی مانادا. كاركردن لەپێناو مانادا لەناو ڕەگەزە شیعرییەكاندا ڕەگەزێكی بنچینەیی نییە.

وەك دەسپێك و زەمینە لە هێندێكیاندا جیهانبینی شیعریم سەرەتاییە، لەگەڵ ئەوەشدا بەهەموو هێزو توانای دەربڕینم لە تەواوی ژیان و بوونم ڕوانیوە، ئەو ڕوانینانەی لێیانەوە دەگەی بە قووڵایی ئومێدە پەیامدارە ڕاستەقینەكان.

هەوڵمداوە ئەوەی لە گیان و ناخی من جێگیربووە، بیگوازمەوە بۆ گیان و ناخی كۆی ئادەمیزادەكان بەو حیكمەتەی شیعر پاكییەتی ژیان ڕادەگرێت.

من دۆزینەوە دەنووسم، لەبارەی دۆزینەوە نانووسم.

٧

پێشبینی لە بیری مندا بەهێزە، زۆر جاران شەو خەونم بینیوە بۆ بەیانی، یان لە ماوەیەكی كورتدا ڕووداوی خەونەكە بە واقیعی هاتووەتە ناو ژیانم و بووەتە ڕووداوێكی بیندراو.

شیعر دەكەم بە ژیان، شیعریش دەوری ئەم چەترە دەبینێ هەموو چالاكییەكانمی لە سێبەردا یاداشت دەكەم.

شیعر وەك خەون وایە، ئەگەر نەیبینم هەست دەكەم وەك مرۆڤ تەواو بوویمەو شوێن و ئەركم لە ژیاندا نەماوە.

ترپەو خورپەیەكی شاراوەی ناخە، دێت و دەستم دەگرێ،دەمباتە ناو ژیانێكی جوان و بەهەشتی تا هەتایە، لەم گەشتە جوانەشدا بە نەرمە گۆرانی گوتنەوە شتە هەرە جوانەكان دەكەم بە هاوڕێی گیانی بە گیانی خۆم و دەیانهێنمەوە ناو ماڵی هەمیشە دڵخۆش و فەرامۆشبەخشی زمان و نووسین.

من پێشبینی دەنووسم، لەبارەی پێشبینییەوە نانووسم.

٨

شاعیر لە شیعرەوە هەستیاری خۆی دەگەیەنێ، شاعیری داهێنەریش كەللەسەر و چاوی ڕوونی میللەتە، لەهەر شیعرێكیشدا ڕاستییەك لە كەللەسەر و چاوڕوونیدا دەدۆزێتەوە.

كۆمەڵێك دەقی پەتیم نووسیوە لە پانتایی خەون بوونەتە شێواز و بەرگری لە مانای جوان دەكەن، پێناسەی ئەدەبی منیان پێكهێناوە، بە ئەدەبیاتبوونی خەونم لێیانەوە ناساندووە، تا ڕادەیەكی بەرچاویش سەر بە گۆبەندبوونە و لەرزەیەكی نوێبەخشیان خستووەتەوە، بەهۆی خۆ دامەزراندن و گورج هاتنە پێشەوەو بڕوا بەخۆبوونم

لەبەردەوامی بەخشیندا کاردانەوە و بەدگۆیی و ئیرەیی و نیازخراپی و دلڕەشی و کەمسەریی و ناکەسبەچەیی دوژمنە گوڕنەتەڵەکانم گەیشت بە پلەیەك هەڕەشەی زۆر ناشارستانیم لێ بکەن.

لە دەقەکانمدا سەرچاوە ئێستێتییەکانی ژیان لەهەموو شتێك بەرزترن، پێوەندیشم لەگەڵ شوێندا، پێوەندییەکی گیانییە، یەکەم خەیاڵگەی بەپیتمە هەموو یادەوەرییەکانم لە شوێنێکدا خەوتوون، کە چاو بواری نییە کۆیان بکاتەوە و بیانگرێت، مەگەر لە ڕێگای خەونبینینەوە بە ئاگایان بهێنمەوە و ئاوی چاوی تیشکهاوێژم بدەم، بیانخەمە ناو چالاکییە هەستی و خەونییەکانم.

ئەگەر ڕۆژێك بە هەست، دەستی نیانی هەتاوی شوێن لەخەو بە ئاگام نەهێنێت، وا دەزانم ئەو شەوە چالاکی هەستی و خەونی تێدا نەبووە.

شوێن لە دەقدا خەیاڵ و ڕوانین و خەونی شاعیر دایدەمەزرێنێ، جیاکارە لەو زەویەی ڕۆژانە بەسەریدا گوزەر دەکەیت.جیهانی خەونیش بەلای منەوە سەرنجڕاکێشترین جیهانی شیعرییە،لەبەر ئەوەی باسی ژیانی تەواو داماڵدراو لە فرت و فێڵ و بەدگۆیی و ئیرەیی و نیازخراپی و دلڕەشی و کەمسەریی و ناکەسبەچەیی و تەواو ئازاد بە گشتگیری دەکات.

من شوێن دەنووسم، لەبارەی شوێنەوە نانووسم.

٩

ژیانی ڕاستەقینە،ئەو شتەیە، کە دەسەڵات و سیستەمی دیکتاتۆری سیاسی لێی سەندووین، ئەم لێسەندنەوەیەش لەدەسەڵات و سیستەمی دیکتاتۆری سیاسی تەنیا لە ڕێگای خەونەوە دەبێت، کەواتە ژیانی ڕاستەقینە تەنیا لە خەوندا هی خۆمانە،ئازادی تەواوی لێوەردەگیرێت.

شێوازی خەونیم پەیڕەو کردووە، لە دەقی خەونیدا دەتواندرێت خودی شاعیر بناسرێ و ڕەنگەکانی ببیندرێن.

خەون، یاخیبوونی بە جەرگانە و دەنگی ناڕەزاییە لەکار و ڕووداوە نابەجێیەکانی دەسەڵات و سیستەمی دیکتاتۆری سیاسی.

لە خەوندا شاعیر پرسیار ئاراستەی ژیان و کۆمەڵگاو دەسەڵات دەکات، لە ڕێگای ئەم پرسیارکردنەشەوە دەگات بە دۆزینەوەی گەوهەری مرۆڤ.

جووڵەی بەهێزی ناوەوەی شیعر لەتوانای دایە ڕاستەوخۆ کار بکاتە سەر ژیان و بیگۆڕێت.

خەونی نایاب دەبێتە زمان و شێواز و بابەتی نایاب، دەقەکانم دەقی خەونین، خەونیش وەك گیان و هاندەر، هەمیشە تێکەڵ بە شیعرییەتی دەقم دەبێت و هەستی شکۆمەندی لە مندا ڕسکاندووە و دەڕسکێنێ.

ڕوانینەکانم دەخەمە ناو بازنەی خەونەوە، خەونە بەرجەستەکراوەکانیش پێویستیان بەوەیە دووبارە بیانهێنیتەوە ناو ژیان تا دەورو کارو چالاکی خۆیان ببینن و پتەوتر هاوبەشی لە گۆڕان بکەن.

لەبواری خەونبینیندا پشت بە چاودێری و سەرگەرمی خۆم دەبەستم لە پێکهاتەی دەقیشدا خەون ڕۆڵی بنچینەیی دەبینێت، ئامادەبوونی بەردەوامیشی لە ژیانی کەسایەتیمدا بەدیار کەوتووە.

خەون هەڵوێست و بۆچوونی ڕوونە بەرانبەر بە دیمەنی شڵەژاو و دیکتاتۆریەتی ژیان.

من پرسیار دەنووسم، لەبارەی پرسیارەوە نانووسم.

١٠

نووسین کاتی هەستیاری تەمەنە، لە درەوشانەوەی شیعریی دۆنایدۆنی کەش وهەوای ئازادی بیرکردنەوە و خەونبینین دەبم، خەیاڵ و خەون و چەمکی سەرلەنوێ ژیانەوە لە پلەیەکی ئەفسوونیدا یارمەتیدەرمن بۆ کێشانی ئەو شتانەی کە چاوم نەیدیبوون.

لەناو شیعردا دەجووڵێم و بارودۆخی گیانیم ئارام دەبێت، سەیری تەواوی جیهان دەکەم، لەم سەیرکردنەمدا هیچ دەسەڵاتدارێك بوونی نییە، تەنیا ئەو خودایە نەبێت، کە پێوەندیم پێوەی بەهێزە و هەڵسووڕێنەری گیانیمە، ئامۆژگارییە ئاسمانییەکان هەمیشە لەبیرمدان و فەرامۆشیان ناکەم،هەستی ئایینیم بەرجەستەکردووە. نەك بابەتی ئایینیی، تا سنووری ڕەوا لەنووسەرە گەورەکان نزیك دەبمەوە و بەهرە و سرووشیان لێوەردەگرم، بەڵام ناچمە ناو ئەو بازنەیەی تایبەتە بە جیهانبینی و بڕوای ئەوان.خودی سادەو ساکار ژیاوی متەسەوف و سروشتخوازو خەونبین وەك بوونێکی گشتی تەماشای دەوروبەر دەکەن و لەناو جوانییەکاندا دەتوێنەوە. لەم توانەوە دڵئاگاییەدا هەست بە شتەکان دەکەن و دەگەن بە خود و غوربەتی ناخ و گیانی باڵا، لە ڕێگای ئەم گەیشتنەشەوە شاد دەبن بە دوایین پلەی دەروونڕۆشنی و شینایی سەرەتا و بێگەردکردنەوەی تا هەتایەی هەموو شتەکان.

من بێگەردی دەنووسم، لەبارەی بێگەردییەوە نانووسم.

١١

لە دەقی خەونیدا دەستەواژە لە ئازادکردنی مانا و بنیادی ڕستەدا هەمیشە لە سنوور بەزاندندایە.

دەقی خەونی دەستکەوتێکە لەئەوپەڕی زمان و جیهانبینی ڕوون، دەربڕینە خەونییەکان پەنجەمۆری لەسەر داناون، شێوازی هەمەجۆر لە دەقی درێژدا بەکار دەهێندرێ، جۆرێك لە دەستکرد و دروستکردنی تێدا ڕەوایە، لەبەر ئەوەی پشت نابەستێت بە چرکەی تەقینەوەیەك، بگرە زنجیرە تەقینەوەی یەك لەدوای یەك و جووڵاندنی ڕابردوو و تێڕامانی لە مێژینەن لە کەشی نووسین دەگەڕێتەوە سەریان و جیهانبینی تێدا دەجۆشێت.

گونجاندن و لێك نزیککردنەوەی شێوازی شیعری ئازاد و شێوازی پەخشانە شیعر ئاست بۆ سنووربەزاندنەکان دەدۆزێتەوە. ماناکان لە هەناوی زمانەوە دەرپەڕیون، وێنە ڕاستەقینەکان لە هەست دەچن، هەندێ جار خۆیان ئاشکرا دەکەن، هەندێ جاریتریش ون دەبن.

لەم ونبوونەدا ژیان یەکپارچە دەبێتە گومان، لەو گومانەشدا شیعرییەت دەبێتە خوداوەندی سەرزەمینێکی لێوانلێو لە ڕازی نوێبەخش و جیهان بە باشی و چێژ وەرگرتنەوە دەبینێت.

من گومان دەنووسم، لەبارەی گومانەوە نانووسم.

١٢

کەلەپوور بازنەیەکی نیمچە داخراوە، داهێنەر هەمیشە پانتاییەکی ڕوون و ئاماژەیەکی گرینگی تێدا دەکاتەوە بۆ پرسیار، پرسیار دروستکردن لە دەقدا، پێوەندییەکانی شاعیرە بە زمان و هەستەکانی ژیانەوە.

دەقی خەملیو لە ئەزموونی مرۆڤی وریا لە ئاست چارەنووسدا ، خۆی لەو بیر و مانایانە دادەماڵێت، کە لەناو دەقدا یەقین دروست دەکەن، دڵەڕاوکێ و گومان دەستمایەی دەقی ئاستدار و خەونین.

کەلەپوور ئەگەر پانتاییەکی ڕوون و ئاماژەیەکی گرینگی تێدا نەکرابێتەوە بۆ پرسیار، یانی ڕابردوو، ڕابردووش وەستاوەو یەقینی تێدا زاڵە، بەهەموو توانامەوە هەوڵ دەدەم کەلەپوور وەك ڕابردوو وەرنەگرم، مەبەستمە بیکەم بە خەڵکی جیهانی ئەمڕۆ، خەڵکی جیهانی ئەمڕۆ بم، ئەمڕۆ شتێکی تەواو بیندراو و زاندراو و وتراو نییە.ئایندە بێئامانترین سەرچاوەی نیگەرانی و دڵەڕاوکێی ئەمڕۆیە، ئەو ئەمڕۆیەی ئایندە تێیدا کەرەستەیەکی خاوە، ملکەچی توانایەکانمان نییە.

من ئاماژە دەنووسم، لەبارەی ئاماژەوە نانووسم.

١٣

نووسینی واقیعی بیندراو لێکەوتنەوەی زەینی ئارام و خۆشنوودییە، بەلأم دەقی خەونی، لێکەوتنەوەی زەینی شڵەژاوە. زەینی ئارام حەز بە خوێندنەوەی ئەو نووسینە دەکات، زەینی ئارام نووسیویەتی، زەینی شڵەژاویش حەز بە خوێندنەوەی ئەو نووسینە دەکات، زەینی شڵەژاو نووسیویەتی.

لەدەقی خەونیدا هەست دەدۆزرێتەوە، هەستیش زەمینەیەکی لەبارە بۆ بەرهەمهێنانی شیعرییەت، خەون کردەیەکی هەستییە لەوەی کردەیەکی عەقڵی بێت، لەگەڵ ئەمەشدا بنچینەی خەون هەست و واقیعە، بەلأم واقیع بەو شێوازە نا، کە دەبیندرێت، واقیع بەو شێوازەی هەست لە دەقی پەتیدا ئامادەی دەکات، لەم بارو کەشەدا خەون هێزی خەیاڵ لە نووسیندا بەرز دەکاتەوەو کار لەسەر لایەنە شاراوەکانی چارەنووسی مرۆڤ دەکات.

من شاراوە دەنووسم، لەبارەی شاراوەوە نانووسم.

١٤

ژیان لەهەموو دنیادا، جۆرێك چوونیەکی تێدایە، دەگونجێ شاعیر نەریتی هەموو دنیا لە دەقدا بکات بە هی خۆی، وەك بیرو ماناش لەشیعردا نیمچە نزیکییەك لەنێوان نەتەوەکاندا ئەگەر هەبێت ڕەوایە، بەلأم شیعرییەت لە زمانی نەتەوایەتیدایە.مانای وێنەی شیعری لە ترپەو ئاوازدا کۆ دەبێتەوەو لە ئەوپەڕی زماندا دەڕسکێ.

زمان هەڵگری بیرو ڕاکانی نەتەوەیە، شاعیریش لە ڕێگای زمانەوە جوانییەکانی نەتەوە ڕادەگەیەنێت، نووسین بە زمانی نەتەوە ئینتیمای نووسەرە بۆ نەتەوەکەی، بەکارهێنانی زمان دەبێتە ناوەند و سەربەخۆیی داهێنان و ئینتیمابوون وەردەگرێت، زمانی درەوشاوە و جووڵەدار لە دەقدا یانی گەشەسەندوو و داهێندراو و درەوشاوە و ڕسکاو.

دۆزینەوە لە ڕێگای خوێندنەوەوە، بە بەهرەمەندی نووسەر وەردەگیرێ، من کە لە دایکبووم و هاتمە ناو قسەکردن، وشەی مردنم نەدەناسی و نەمدەزانی واتای چی دەدات، لەخوێندنەوەدا گەیشتم بە کرۆکیی واتایی و ئاسۆکانیم ناسی و بەهرەم لێوەرگرت، چوومە ناخی وشەکە و وشەکەش هاتە ناو ناخی من و بووین بە هاوتای یەکتری.

ئەو بەچاوی منی ڕوانی و منیش بەچاوی ئەو جوانییەکانی ژیانم بژارد، دواتر لەگەڵ بینینی مەرگی باوکم گونجاندم و هێنامە ناو زمان و نووسین.

وشەی دایە و بابە گەشترین و بەهێزترین شیعرییەتیان تێدایە، واتایەکی ڕاستەقینەی بەردەوامین، ژیان بە ئەمانەوە خۆشخاڵ و پەیوەستە، لەوێوە دەست پێدەکات، واتە لە شیعر خۆیەوە، ژیان خۆی جووڵێنەری خودی شیعرە.

من ناسین دەنووسم، لەبارەی ناسینەوە نانووسم.

١٥

ئەرکی شاعیر ئەوەیە گۆڕان لە ڕوانین و نەریتی باوی کۆمەڵگا دروست بکات، واتە شۆڕشگێڕیێ لە ڕوانین و گۆڕینی چێژ بۆ جوانی. کە جوانیشی خۆشەویست کرد لەناو کۆمەڵگادا، واتە تەواوی ژیانی خۆشەویست و پەسند کردووە.

شۆڕشگێڕیش بەشێکە لە ژیانی پەسندکراو، بەڵام بیری توندوتیژی نارەوا، یان سیستەمی دیکتاتۆری سیاسی لەدەقی شیعریدا هۆی خنکێنەری فەزاو هونەری پەتییە.

بیری توندو تیژی سیاسی شیعری هەڵچووندار بەرهەم دێنێت، هەڵچوونیش گرینگی بەهۆیەکانی لێکدانەوەی توندو تیژی و زەبرو زەنگ نادات، بگرە دەیانخاتە ڕوو.

قسەمان لە هەڵچوونی گیانی نییە، کە سووتان دروست دەکات و دەبێتە بەرهەم هێنەری شیعری ڕۆمانسی هەستی و دەروونڕۆشنی تەسەوف.

شیعری تێڕامان، بەرهەمی بارودۆخی ئارامە، کە جوانی تێدا خەملێندراوە.

شیعری هەڵچووندار، بەرهەمی بارودۆخی شڵەژاوە، کە جوانی تێدا بزرکراوە.

شیعری هیچ نەتەوەکیش بە هەڵچوونداری ناگا بە غوربەتی ناخ و گیانی باڵای خۆی و مەزنایەتی وەرناگرێت.

من تێڕامان دەنووسم، لەبارەی تێڕامانەوە نانووسم.

١٦

هیچ ئاستێکی جیاکار لەنێوان هەقیقەتی گەورەو داهێنراوی گەورەدا نابیندرێت، هەمیشە نووسراوی داهێندراو لە باسکردن و ڕووداوی بیندراو بیستراو بەهێزتر و کاریگەرترە.

بەشێك لە بەشە کاریگەرەکانی ئەدەب، ڕەخنەیە، ڕەخنەش لە کرۆکدا هۆیەکە بۆ گەیشتن بە ئاکامی بیری پێگەیشتووی دەق و خستنە ڕووی پێکهاتە زیندووەکانی بەرزی شێواز، هەروەها ناوەندی کارکردنی دۆزینەوەی داهێنانیشە، ئەو بۆچوونانەی لەبیرو شێوازی دەقەکەدا بەدەستیان دەهێنێت ئاراستەی دەقەکەیان دەکاتەوە و گوتاری خۆی دادەمەزرێنێ، ئەو ڕەخنەگرەی توانی گوتاری تەریبی خۆی لەگەڵ کارە ئەدەبییە داهێندراوەکاندا دابمەزرێنێت، دەروونێکی بێگەرد و ئاشقە.

ڕەخنە، دەق بە ناسنامەی کراوەی ڕوون لەسەر بەرزاییەکی دۆزراوەی ناوەند ڕادەگرێت و پرۆژەی دامەزراندنی پێشنیار دەکات، پێویستە دەروونی بێگەرد و ئاشق بەجێی بهێنێ و کاری لەبارەوە بکات، نەك دەروونی لێخن و نەخۆش.

دەروونی بێگەرد و ئاشق، بینینی ڕەخنەیی تێیدا ئاشکرایە، سۆراغکەری نووسین یارمەتی دەدا و ئامانجە بۆ ئاشناکردنی.

دەروونی لێخن و نەخۆش،بینینی ڕەخنەیی تێیدا بزرە، سۆراغکەری نووسین چەواشە دەکات و هۆیە بۆ بەلاڕێدا بردنی.

من پێکهاتە دەنووسم، لەبارەی پێکهاتەوە نانووسم.

١٧

خۆمم وەك خودێكی بیركەرەوە لەناو خەیاڵ و فەنتازیای دەقەكانمدا، هەموو بنەماكانی ئەم خۆدەربڕینەشم لە جووڵەی دەقەكانی خۆمدا دۆزیوەتەوە. دیتنی منی بۆ شیعر بەڕوونی تێدا دەبیندرێت، شێوازی گێڕانەوەی خەونم وەك بنیاد و جووڵێنەری نووسین وەرگرتووە، زمانیش وەك دامەزرێنەر و بەشێكی زیندووی دەقی ئاستدار و خەونی.

هونەری كۆلاژ و هەڵڕشتن و بەدوایەكداهێنانی وێنەی جۆراو جۆر، یان هێنانەوەی وێنە لەدوای وێنە دەبێتە هۆی ئارامی و ئاگری زیندووی گیانی و زەینی خوێنەر.

جۆرێك پەرتی و بایەخنەدان بە یەكێتی بابەتم وەك ڕەگەزی كتوپڕی پەیڕەو كردووە، ئەم هونەرەش لە شیعری كلاسیكی كوردییەوە فێربووم، لەشیعری كلاسیكی یەكێتی بابەت نییە، بگرە یەكێتی دێڕ هەیە، من ئەم یەكێتی دێڕەم گۆڕیوە بۆ یەكێتی وێنە، لێچوون و لەوچووشم گۆڕیوە بۆ هێما و ئاماژە، هەروەها مۆسیقا و ترپە و ئاواز لە شیعری كلاسیكیدا لە كێش و سەروا و بڕگەوە دەبینرێت، لای من جووڵەی وشە تێكەڵ بەیەكتر دەبن. مۆسیقا و ترپە و ئاواز پێك دەهێنن.

من ڕەگەزی كتوپڕی دەنووسم، لەبارەی ڕەگەزی كتوپڕییەوە نانووسم.

١٨

سەرنجدانی هیچ شتێك بۆ بەهرەمەند لەسوود وەرگرتن بێبەش نییە، هەر شاعیرێكیش لە ژیانی ڕۆژانەیدا زۆر بلێ بوو، زوو سەرنجەكانی دەربڕی نەیهێشت بارەكانی بگەن بە باری تێڕامان و ناخ ڕوونبوونەوەو جیهانبینینی و بەهرە خەملاندن، دركاندنی. بێگومان كارەكەی وەك نووسراوی ئاسایی پڕە، بەڵام وەك نووسراوی داهێندراو بەتاڵە، چونكە نووسراوی داهێندراو تەنیا بە تێڕامان و ناخ و ڕوونبوونەوە و جیهانبینینی و بەهرە خەملاندن مەزنایەتی وەردەگرێت.شتە بیندراو و هەستپێكراوە

بەسوودەكان پێش ئەوەی لەنووسین جێگایان بكاتەوە بەسەر قسەكردن دابەشیان دەكات.لەم بارەدا بەهۆی قسەكردنەوە هۆشیارمەندی نووسین لەدەست دەدا، یان بەردەوام بەپەلە قسە بۆ دیاردە سروشتییەكان هەڵدەڕێژێت، كە شیعر بێدەنگییەكی خوداییە، ناهێڵێت ئەم بێدەنگییە خوداییە ئەم بە قسە بێنێ، یان بە ئاماژە و نەرم نادوێت، بگرە بە تەواوی هێزی دەمی بەڕەڵڵا دەكات و بارەكانی بێدەستمایەی نووسراوی داهێندراو بەتاڵ دەبن.

من بێدەنگی دەنووسم، لەبارەی بێدەنگییەوە نانووسم.

١٩

كتێبخانە كەسایەتی نووسەرە، من وەك بارستاییەك هێندە بەفری كتێبم لەسەر كەوتوون، بەهرەی ئەو كتێبانەم چۆڕاوەتە هۆشیاری و كەللەسەر تا وەك كانییەك لەژێر گرانایی ئەم بەفرەدا، كە هاندەری گیانە دەربووم و جۆگەلەم هاوێشت.

لە دژوارترین كاتدا، كە زەبرو زەنگی واقیع و دەسەڵات و سیستەمی دیكتاتۆری سیاسی ویژدانم دەڕەنجێنن. وەك منداڵێكی هەست بە شاڵاوی تۆقێنەركردوو، كتێبخانەكەم بە دڵنیاترین قەڵای پارێزگاركار دەزانم، لەناویدا ئاهی پشتیوانی و بەرگریم پێدادێت و پشووی ویژدانم خۆش دەبێت، هەست دەكەم پارێزراوم، هەروەها وەفادارترین و جێی بڕواترین ئەنوا، ئەنوای خەونە، هەر فەرامۆشی ئەو ئەنوایە بوو، هەڵیبژاردم بۆ نووسین.

خەون لە چارنووس دەپرسێت، بۆ ئەوە خەون دەبینم ڕووبەڕووی ئەو پرسیارە گرینگە ببمەوە سەرسامی چییە، یان من كێم، یان كەسەكانی ناو بەهەشت و دۆزەخ خۆشی و ئازارەكانیان چین.

پتر لە هەركتێبێك قەرزاری خەونبینینی خۆمم، خەونبینیشم تاكە بەشێوازی كۆ، هەمیشە لە نووسیندا من كاتی نووسینم، نووسین كاتی من نییە، كە كاتێكی

زۆر بزرو تایبەت و هەستیارە، بەردەوام خەونەکانم دێنە ناو چرکەکانی نووسین، فریشتەی پەیامگەیەنەر هاوڕوانین و هاونووسین و هاوخەونبینینم دەبێت و ڕێنوێنی ڕژانی گیانم دەکات.

دوای تەواوبوونی یەکەمین ڕەشنووسیش بۆ ماوەیەکی دوورو درێژ ڕادەمێنم و بیر دەکەمەوە بۆ چەند هەفتەیەك پشوو دەدەم، دواتر دەگەڕێمەوە سەر ڕەشنووسەکەو پاکی دەکەمەوە، ناونیشانی بۆ دادەنێم، ناونیشان وەك ڕووناکییەکی تیژ تێپەڕە بۆ ڕۆشنکردنەوەی پانتایی و بنیاد و جووڵەکانی ناوەرۆك و ناساندنی دەق، چونکە بەهۆی ناونیشانەوە نووسین و بینینی نووسەر پێشکێش دەکرێت، واتا و کرۆکی دەقەکە دێتە بەر بیرو خەیاڵی خوێنەر.

من چارەنووس دەنووسم، لەبارەی چارەنووسەوە نانووسم.

٢٠

کۆمەڵێك حیکمەت و گیانی پەتی و بیرو مەودای ئێستێتیکیم لە کەلەپوور و ڕۆشنبیریی کوردی بۆ ماوەتەوە، نموونە: لە حەیراندا خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، سەربەندو ناوبەندو کرانەوەی دوابەند هەیە. بەگوێگرتن و هۆشیارییەکی ڕاستەقینەی ترپە و ئاواز هەستی خاڵبەندی لای حەیرانناس دروست دەبێت، هەروەها لە شیعری میللی کوردی و شیعری کلاسیکی خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، پەیڕەو نەکردنی خاڵبەندی لای من نەزانین نییە، بگرە وەك مەبەست و هونەر گەڕانەوەیە بۆ هەستی سەرەتایی کوردی و ڕەسەنایەتی کەلەپوور.

لەسپێتی کاغەزو دابەشکردنی وێنەدا هەست و نیشانەکانی خاڵبەندی لە ئاستەکانی دەربڕین لە خەیاڵ و زەینی خوێنەری خود وریا دەستنیشان دەکەم.

من زەین دەنووسم، لەبارەی زەینەوە نانووسم.

٢١

تێگەیشتن و تێنەگەیشتن هیچ لە ئارەزووی من ناگۆڕێ بۆ ئەدەب، لەهێڵە گشتییەکانی هونەری خودایی و سامانی ژیان و ڕەگەزەکانی شێوەکاری.....تاد، خەیاڵ ئامادە دەکەم، لەسەر هەر شەش هەست کاری پێدەکەم و دەیخەملێنم. شێوەکاری بەشێك نییە لەسامانی جوانی، بگرە خاوەنی سامانی جوانییە، شێوازیشی ناوەندی سرووش و ئاماژە وەرگرتنە بۆ تەواوی هونەرەجوانەکان. هێڵ و خاڵ و بۆشایی و سێبەر و ڕووناکی و دووری و نزیکی و گونجاندنی ڕەنگەکان لەبەرهەمی ئەدەبی مندا دیارو نادیار ئەدگاریان دەرەوشاوەیە و بەکاربردراون.

شیعریش گەیشتووە بە چڕبوونەوە لە ڕۆشنایی و سەداسەد کردارێکی بەرهەمهاتووی جوانییە، جاروبار ڕووبەڕووی ئەم بارە بوومەتەوە لەکاتی گەرمەی نووسیندا مەبەست و نیازەکان دژوار دەبن، ڕوون و ئاشکرا دۆخی نووسین وەرناگرن، دادەمێنم، سکێچ دەکێشم بە سرووش و ئاماژە وەرگرتن لە سکێچەکان دەگەڕێمەوە دۆخ و باری سەرەتایی نووسین.مەبەست و نیازەکان بە ڕوونی و ئاشکرا دەدوێنم و شێوازێك بۆ ئەوپەڕی زمان و ئامرازەکانی دەربڕین پێشنیار دەکەن.

من جوانی دەنووسم، لەبارەی جوانییەوە نانووسم.

٢٢

لە تاکیدا نووسەر لەهەقیقەتی ژیان دەپرسێت و سەربەخۆیە، سەربەستی تەواوی لە جۆری بیرکردنەوە و خۆ دەربڕیندا دەستکەوتووە، ویژدانی لەبڕیاری گوتن و هێزی شێوازدا ئاسوودەیە، سەرچاوەکانی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ئازادی و ئازاییەی خۆی بەخۆی داوە، پرسیویەتی: من بیرکەرەوەیەکم شوێنم لە ژیاندا چییە. نابم بە داماوی هیچ شێوازو گرووپێك، سەردەمی گرووپ و قوتابخانە شیعرییەکانیش بەسەرچوون، ئێستا سەردەمی شاعیری تاکە.

من سەرچاوە دەنووسم، لەبارەی سەرچاوەوە نانووسم.

٢٣

شاعیری ئەزموونداركار لەناو مانای ئامادەکراو ناکات، ئاماژەکان دەجوولێنێ تا ئاستی پەرجوو دروستکردنیش سادە دەبێتەوە،لەسادەبوونەوەیدا دەگات بەخۆ دەربڕین و چێژی بوون، تەنیا مرۆڤە هەستیارەکانی ناو کۆمەڵگا بایەخ بە شیعرو دەروەشانەوەی گیانی دەدەن، هەستیارەکان خاوەنی دەروونێکی ڕەنگاو ڕەنگی ئاشتی ویستن.

دەڵێی بەندەیەکی خوایی و سووتاوێکی پاکبووەوەم لەهەموو شتەکاندا،خەونی سادە دەبینم، سروشتی کەسایەتیم وا هەڵکەوتووە لە دانیشتندا کەم بدوێم، گوێ بۆ گفتوگۆی دەوروبەر ڕابگرم، بێ ئەوەی خۆم ئەو بێدەنگییەم وەك پلان بۆ ژیانم نەخشەڕێژ کردبێت، خۆی لەگەڵ قۆناغەکانی ژیانم هاتووە و لە دایکبوون و خودا بەخشیویانە.

بێدەنگی و کەمدوویی بووەتە بەشێکی سەرەکی لە ژیانم. زۆر گرفتیشی بۆ ناومەتەوە، چاوناسی وام لێ ڕاست هاتووە دوور، زۆر دوور لەوەی هەڵسوکەوتی لەگەڵمدا هەبێت و تێکەڵ بە کەسایەتیم بووبێت، تەنیا بەهۆی ئەم کەمدووییەوە ڕقی

ئەستووری لێم هەڵگرتووەو قسەی لەبارەمەوە هەڵبزڕکاندووە، بێ ئەوەی هیچ بارو بوارێکی بۆ هەقیقەتیش هێشتبێتەوە.

وا هەست دەکەم لە بێدەنگیدا بەکرۆکی بوون دەگەم، یان بوون نهێنییەکانی خۆیم بۆ دەدرکێنێ، خەونیش بە ئامرازێك دەزانم بۆ باش حاڵیبوون لە هەقیقەت و واقیع.

من کرۆك دەنووسم، لەبارەی کرۆکەوە نانووسم.

٢٤

شیعری نەوەی پێشە من هەرچییەك بووبن بەرێزەوە لە کتێبخانەکەمدا پاراستوومن، کە زۆرینەشیان یەکبینی و یەك هەستپێکردن و واقیعی هەڵچووندارن، بەلای منەوە جێگای مانەوەن، وەك نووسین و بەرهەمی نەتەوە شیاوی بە گەورەیی تەماشاکردنن، ئەگەرچی لەبیری مندا کاریگەرییەکی وایان جێ نەهێشتووە و نەبوونەتە ناوەندو مایەی سوودبەخشین و جووڵاندنی یادگە تا بەردەوام وەك خەیاڵی جوانی گەشتم دووبارە بکەنەوە.

ئەوان شیعریان ستوونی بینی، یان بە ئاست و ئاراستەی بەرزبوونەوە، یان بە ئاست و ئاراستەی نزمبوونەوە، بۆ جیاکاربوون و خۆتازەکردنەوە بە لێزیادبوونی ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی بینیم، بە یەکەمبینین و هەستپێکردنێکی تەنك کەشی نووسینم بۆ ناڕەخسێ و ناچمە ناوی.

بینین و هەستپێکردن لەگەڵ فەنتازیاو خەون دەخەملێنم، دواتر وەك ئەزموونێك لە هەناوی گشتی سەرهەڵدەداو دەبێت بە بوونێکی خاوەن قەبارەی شیاو، تەبایی و گونجاندن و هێز دەبەخشێتە کارەکانی ترم.

من کەش دەنووسم، لەبارەی کەشەوە نانووسم.

٢٥

شاعیرانی کلاسیکی کوردی، بە تێگەیشتنی ڕاستەقینەی شیعر، ڕوونتر و داهێنەرانەتر لە شاعیرانی ئێستا بایەخیان بە ئەوپەڕی زمان، ئێستێتیکای زمان داوە،تەماشای هۆگربوونیان بە ئەوپەڕی زمان و ئێستێتیکای زمانەوە بکە، گەیشتوون بە ئاستی درەوونڕۆشنی و تێگەیشتنی دەوری زمان لە دەقی ئەدەبیدا.

زمانی کەم وێنەو دەسەڵاتداری شیعری کلاسیکی منی بەکێشی ناوچەقی زەمینەی بە پیت و هەوایەکی نوێ کرد، ئەزموونی خۆی لە ئامادەبوونێکی ڕۆشن و سروشتی و پڕ ڕەنگتر پێ تاقی کردمەوە.

کرۆکی ژیان و مردن بە نەدۆزراوەیی ماوەتەوە، هەروەها زمانی شیعری کلاسیکی کوردیش.

زمان لە شیعری کلاسیکیدا ئاست و ئاراستەی لەباری وەرگرتووە بە تەواوی لایەنگیریم، شاعیری هاوچەرخ لەناو زمانی شیعری کلاسیکی قاڵ نەبوویێتەوە قەتاو قەت ناگاتە هیچ سەرکەوتن و پێشکێشکردنێکی هۆشمەندانەی زمانەوە.

دەمەوێ لە وشیاری نووسیندا، کە دەربڕین لە خەم و هونەر و دەروونی کوردی دەکات زمانێکی نزیك لە شیعری کلاسیکی ڕیشەدارو فرە ئاسۆیی ئەگەر بتوانم دابهێنم، یان بەکاربهێنم. وەك شێواز نا، وەك گیان و زمان و سرووش و پرسیارە گەردوونی و چارەنووسسازەکان.دەچمە ناو کلاسیك و خاڵی دەرچوون دەدۆزمەوە.واتە ئەوپەڕی زمان و خەیاڵی بینین

لە دەقی خەونیدا زمان ڕستە دەکاتەوە و کەش وهەوای تەسەوف دادەکشێنێتە ناوەوەی تاك و مانا چەسپاوەکان ڕادەکێشێتە ئاقاری گۆڕان و بارگاوییان دەکات بۆ جووڵاندن.

ئەمەش بە لووتکە گەیشتنی شیعرییەت و جێبەجێکردنی ڕاسپاردەی جوانی و بە پیتکردنی ڕێڕەوەکەیەتی. جوانییەکان قەوارەیەکن بۆ ئازادکردنی مرۆڤ و ئەندێشەی ئەفسانەیی و نووسینی ئازاد.

لە دەقی خەونیدا مانا هەمەچەشنەیە، خەیاڵ پەرێشان ناکات و بانگەوازە بۆ خولقاندنی جوانییە هەمیشەییەکان و بەڕێز ڕاگرتنی بەها تا هەتاییەکانی ژیان.

من ئەفسانە دەنووسم، لەبارەی ئەفسانەوە نانووسم.

٢٦

من سەر بە هیچ ئایدۆلۆژیایەك نیم و لایەنگری هیچ حزبێکیش نابم. بە نان و ئاوی ویست و خۆبوونی خۆم دەژیم، ئەم خۆڕاگەیاندنە دڵی شێری دەوێ، شیعری بێگەرد دڵی شێرە. داهێنەری ڕاستەقینە لە سروشتی خۆیدا کەسێکی یاخی و دژە دەسەڵاتە. من شیعری بێگەرد بەرهەم دەهێنم و شیعری بێگەردیش پشت بە نوێبەخشی کۆمەڵگا دەبەستێت. کۆمەڵگا لە نوێبوونەوەیدا دڵی شێر دەدۆزێتەوە و دەیبەخشێتە داهێنەری راستەقینە.

نووسەری ئایدۆلۆژیست بەوە تاوانبارم دەکەن، کە دوورم لە کێشەو مەسەلە کۆمەلایەتییەکانەوە، منیش بەهەموو ئاست و ئاراستەیەك خۆم پاراستووە لە فریوی ئایدۆلۆژیا و هەراسانکردنی ئەمجۆرە تاوانبارکردنە.ئەدەب بە گیانی پەتی و جوانی دەزانم، خۆ بەدوورگرتنیش لە ئایدۆلۆژیا بە هەقیقەتی ئەدەب، لە ڕێگای هەقیقەتی ئەدەبیشدا بیر لە جیهان دەکەمەوە. گرفتەکانی لە خاڵێکدا کۆ دەکەمەوە ئەمیش خاڵی هێزی نووسین و درەوشانەوەی خەونییە.ئەو چەمکەی مەبەستیشمە بیگەیەنم پەراوێزی ناکەم، بێ دوودڵی وەك بەرزاییەك پیشانی دەدەم و دەریدەبڕم.ویستوومە خەون بکەمە کەسایەتی چالاك و ڕووبەڕووی ژیانی بکەمەوە، درەوشانەوەی خەونبینین لە کوێوە دێت، من بەبێ خەونبینین لە نووسیندا هیچم پێناکرێ و هیچ بە هیچ ناکەم،هەمیشە بەدوای ناوەندی درەوشانەوەی نووسین وێڵ و ماندووم، ئەی خودایە من مرۆڤێکی بە باوەڕم، بمگەیەنە دەروونڕۆشنی نووسین، پەیامبەرەکانیش بە مرۆڤی باوەڕ و گەورەترین خەونبین بوونە.

من گیانی پەتی دەنووسم، لەبارەی گیانی پەتییەوە نانووسم.

٢٧

ئەدەب بە سەرجەم شتەکانی ناو کۆمەڵگا پێوەندارە، بەوانەوە بوونێکی درەوشاوەیە، ناتوانێ لەناو دواکەوتوویی کۆمەڵگا دەرپەڕێ و خۆی وەك دەقی شارستانی ئەزموونی ئەزموونی هاوتای شارستانی بەدەست دەهێنێ، پێوەندییە جێگیرەکان هەڵدەوەشێنێتەوە، پێوەندی نوێ دادەمەزرێنێ بۆ بەرێوەچوون.

تواناى گۆڕان لە ژیان ئاسان نییە، هەروەها گۆڕان لە ئەدەبدا چەند بارە گرانترو دژوارتر، داهێنەری سەیر و سەرسوڕهێنەر، کە دەگەنە دوایین پلەی داهێنان و دەروونڕۆشنی. بابەت و هونەرەکەیان تەواو خۆماڵی و وەرگیراوی ناو ژیانی گەرم و قووڵایی بیرکردنەوەن، بۆیە وەك دەقی سەرسامکەر خوێنەر قبووڵیان دەکات و بە ئەزموونی بەردەوامی خۆی دەزانێ، لەچاوگ و سەرچاوەی کولتووری پڕ جم وجووڵی کۆمەڵگا نیشانەکانی هونەروجوانی پێکاوە، کولتووریش هەمیشە شۆڕشگێڕە، بەردەوامیش لەگەڵ بوون و پەرەسەندن کەرەستەکانی بەرێوەچوون بەرهەمدار دەبێت.

بابەتی ئەدەبی هەرچەندە خۆماڵی و لەناو جەرگەی ژیاندا هەڵبژێردراو بێت و هونەری تێدا بدۆزێتەوە دەرگای بە جیهانبوونی فراوانتر بە ڕوودا دەکرێتەوە، بە قەناعەتتریش وەردەگیرێ.

من گۆڕان دەنووسم، لەبارەی گۆڕانەوە نانووسم.

٢٨

تەواوی ژیانم خستووەتە خزمەت شیعرەوە، هەر بۆ شیعریش ژیانم دەوێ، بەهۆی ئەم خۆ تەرخانکردنەشەوە زۆر گێچەڵم پێکراوە، لەمەشدا خودا یارم بووە و دڵشادم

بەوەی ئەوانەی گێچەڵیان پێکردووم هەر هەموویان ئەوانەن، کە لە پەراوێزی ئەدەبدا کارمەندن، یان خوێنەری تەمبەڵن.

داهێنەرم زۆر لەبەر چاون، لە ژووری کتێبخانەو نووسینمدا وێنەی هێندێکیانم هەڵواسیون، لەخەمە نیشتووەکانی سەر دەم و چاویان ورد دەبمەوە سرووش و خەون و خەیاڵ و وشەیان لێ دەدۆزمەوەو لەشیعردا بەکاریان دەهێنمەوە.

نەشمویستووە ببم بە کەس، بگرە ویستوومە بەو ڕێگایانەدا بڕۆم، کە ئەوانەی لەبەرچاوم گرتوون پێیگەیشتوون بە شیعرییەتی پەتی و دەروونڕۆشنی.

من دەروونڕۆشنی دەنووسم، لەبارەی دەروونڕۆشنییەوە نانووسم.

٢٩

ڕەخنەی بنیادنەری کوردی نا،بگرە پەراوێزەکانی ڕۆشنبیریی کوردین، تۆپەڵێك قسەی لەهیچەو پەلاماری بێماناو بێ بنەمان، دەنا یەکێك لەم پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوانە ئەو هەقیقەتبین و بوێرییەی لا دروست دەبوو ڕووبەڕووی دەقێکم ببێتەوەو گومان بخاتە تانوپۆو ڕایەڵی بوونی، لێکدانەوەکانی بڕوا بە بەرانبەرەکەی بهێنێ بنیادی بەرهەمهاتووی شڵەژاوە.

من بۆ خۆم زۆر ڕێزم لە داهێنەرانی پێشەخۆم گرتووە، بەردەوامیش دەبم، بڕواشم بەوە هەیە ململانێ لە ئەدەبدا ناتگەیەنێتە هیچ و ڕەوایی تێدا نییە، بگرە خودناسی و بەردەوامبوون و سووربوون و نیازپاکی دەتگەیەنێتە ئەنجامێکی سەرنجڕاکێش، ئەوەی تا ئێستا من پێمزانیبێ و ئاگاداریبم لە مێژووی شیعری کوردیدا هیچ شاعیرێك بەقەد من تووشی شەڕو گێچەڵ و قسەی لەهیچە و دەمهەڵبەست و پەلاماردان نەهاتووە، بەڵام هەقیقەتبین بەسەر ئاژاوەو بێتوانایی پەراوێزەکان ڕەت دەبێت و خۆی دەسەپێنێ و دەدرەوشێتەوە.

هەڵبزڕکاوە بەسەرچووەکان پەلاماری ناشارستانی ئەزموونی پتەوی جواننووسەکان دەدەن، خۆ مێشوولەش تەنیا لەناو نێرگزەجاڕدا دەنگێکی نەشازی

لێوە دێ، بە خەیاڵی بەتاڵی بوونێکی کاتی بۆ خۆی دروست دەکات، دەشبیندرێ پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوەکان دەکەون و وجاغکوێر دەمێننەوە، دەقی پتەویش وەك شمشێری هەڵکێشراو دێتە ناو ژیان و تێکەڵ بە جووڵانەوە کاریگەرەکان دەبێت، دواتریش دەبێتە هێمای مەزنی و درەوشاوەی نەتەوەکەی.

لەگەڵ ئەمەشدا، ڕەخنەگرانی بنیادنەر ڕووبەڕووی ئەم پەلاماردەرە بەسەرچووانە بوونەتەوە، ناچاری شەڕ و گێچەڵیش کراون لەپێناو پارێزگاریکردن لە ئەدەبی پەتیدا.

بەسەر پلان و پیلانی دوژمنان و پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوەکان سەر دەکەوم، بە هەوڵ و کۆششی لە دڵەوەم بۆ شیعر بە سزای داهێنانیان دەگەیەنم. بە بینینی داهێنان قەڵەمی دەست و پێیان دەشکێ.

ڕەخنە دوو باوەڕی نییە لەگەڵ دەقە، یان لەگەڵی نییە، یەك باوەڕی بە تینی هەیە ئەمیش کارکردن و بڕواهێنانە لەناو دەق.

ڕەخنەی خۆ نیشاندەرو مەبەستی دەرەکی و قسەی لە هیچەو پەلاماری بێمانا و بێ بنەما، جێگا و متمانەی لەناو ڕۆشنبیری پەتیدا نییە، بەتاڵکردنی ڕق و کینەو بێتوانایی و کەمسەری و ئیرەیی و خۆخەڵەتاندن و ویژدان کوێرییە.

هیچ نیازێکی هاوبەش و ئاماژەیەکی گرینگیش لەنێوان قسەی لەهیچەو پەلاماری بێ ماناو بێ بنەما و دەقی ئەدەبی پەتیدا نییە.

هەر کەسایەتییەك گیانی بە ئەدەب و هەقیقەتبینین و پاکی و جوانی داگیرسابێت، بەهیچ جۆرێك دەرگای ئاژاوەو ناشیرینی و دووڕوویی ناخاتە سەر پشت، هەر کەسایەتییەکیش بۆچوونی ئاژاوەچێتی لە دەروونداا ڕووا بێت، هێشتان بە ئەقڵی پاشکۆیی و داردەستی و دڵڕاگرتنی ئەم و ئەو بەڕێوە دەچێت.

بۆ شیعرییەت تێدەکۆشم و نایەمە سەنگەری قسەی لەهیچەو پەلاماری بێ ماناو بێ بنەما، قەڵەمی لێ ناجووڵێنم، بەکارێکی بێهوودەشی دەزانم، جەنگان لەگەڵ جێماو و پەراوێز و لێخنبیرو خەمەگرووی ئەدەبی و ویژدان کوێران.

من تانوپۆ دەنووسم، لەبارەی تانوپۆوە نانووسم.

٣٠

قەتاو قەت بیرم بۆ ئەوە نەچووە بڵێم لەم کردارو بەکاربردنە یەکەم کەسم، یان ئەم هونەرە لە ڕوانینی منەوە خولقاوە، پێشڕەو و هێمای ئەو ڕووداو و دیاردەیەم، ئەمجۆرە خەیاڵکردنانە، بە نەخۆشی کوشندەو گران و لەناوبەر دەزانم، بگرە هەموو خاڵەکانی گۆڕانکاری لە درەوشانەوەی شیعرییەت دەبینم و بەس. شاعیری خاوەن دیدگای ڕوون و بەهێز و جوانداڕێژەر بەئاماژە و ڕۆشنایی هیچ بڕیارو مەرجێکی سەپێندراو نانووسێت، ئەرکی دەوڵەتە ئیش بۆ کتێبی کۆمەڵایەتی و ئابووری و هزری و ئایینی و زانستی و پەروەردەیی و یاسایی و سەربازی و مێژوویی و فەلسەفی..... تاد، بکات و بە تیراژی زۆر بڵاویان بکاتەوە، کەناڵەکانی ڕاگەیاندنیش بخاتە خزمەتیان.

ئەرکی شاعیر یەك شتە، پێوەندییەکانی مرۆڤ و ژیان و جیهان بدۆزێتەوە، ئەم دۆزینەوەیەش جوان بنووسێت و بیگەیەنێت، ڕادەی ئاگادارکردنەوەی هێزی وشەی کاریگەری و شوێن جێ بهێڵێت لەسەر هەست و ئاراستەی ئێستێتیکای کۆمەڵگاوە. پرسیارە کاریگەرەکان بکات و ئامادەبوونی تاقانەی خۆی بپارێزێ.

ژیان بەرگەی مانەوەی گرتووەو دەگرێت، شیعریش نەگەڕێتەوە بۆ منداڵدانی ڕۆشنبیری پەتی و بەسووڕی سروشتی تێنەپەڕێت دەبێتە لاسایی کەرەوەیەکی یەکجار بێ بایەخ، یان کەناڵی ڕاگەیاندنی پڕوپاگەندەی پووکاوە.

هەرچی هۆی بەختەوەری هەیە، دەسەڵات و سیستەمی دیکتاتۆری سیاسی لە مرۆڤی دەروونڕۆشنیان داگیرکردووە. مرۆڤی دەروونڕۆشنیش ئەم لە دەستچوونەی لە خەوندا بەدەست دەهێنێتەوە.

پێویستە ئێمە خەون بەجۆرێك لەناو دەقی ئەدەبیدا بەکار بهێنین پەیاموەرگر بڕوای پێ بهێنن و لێمان وەرگرن،توانای بیرکردنەوەو ڕووبەڕووبوونەوەیان لەناخدا دروست بکەین.

لەپێناوی بەجوانی ڕاگرتن و هێشتنەوەی بەهای شتەکاندا، شاعیر بە دادپەروەرێکی دانا دەزانم، پێویستە لەم دۆخەشدا بژی و بمێنێتەوە، مەشقی مەیدانخوازی شایستە بکات.

شوێنی ڕاستەقینەش بدا بەشیعری پەتی و بێگەرد، کە خەون و جوانی و مانا و ناڕەزاییە لە کردارە ناجۆرەکان، دەنگ هەڵبڕینە لە بێدەنگییەگشتییەکان، جوانییەکیش ڕەت دەکاتەوە مانای تێدا ئاوەژوو کرابێتەوە.

من بەها دەنووسم، لەبارەی بەهاوە نانووسم.

٣١

هەموو بوونەوەرێك خاکێکی خۆگونجاندنی خودی هەیە، بۆشی هەیە بۆ خۆگونجاندنی لەم خاکەیدا تایبەتکارییەکانی خۆی بپارێزێت.

من تایبەتکاری دەنووسم، لەبارەی تایبەتکارییەوە نانووسم.

٣٢

پەیامی ڕاستەقینەی ئەدەب دەسەڵاتی دەقی خەونی بەهێز دەکا و دەیکات بە ڕەگەزێکی گرینگی پرسیارکردن لە ژیانی جوان، کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لەناوکی بوون دەکرێت.

مەسەلەی گیانی و جوانی لە هونەرەکانی نووسیندا هەمیشە خەبات و جۆشی ژیانی کەسی جوانیبینە،لە دەقی خەونیدا ژیان بەهای پێکهاتەی جوانی وەردەگرێت.

شیعری بیرکردنەوەی پڕ لە جووڵەی هاوتا بە جوانی، ڕوانین و دەرەوشانەوەی لەگیان و خەونەوە دارڕژاوە، کە جووڵەو ماناو بەهاکان لە گەردوون و ژیان و مرۆڤ بە چەند ئاست و ئاراستەیەك وەردەگرێت، فرە پاڵەوانییەتی لەیەك پاڵەوانیدا ئامادە دەکات، دەیهێنێتە ناو ململانێ و جەنگی توندوتیژی هەمیشەیی، تا خودی شاعیر دەربازبێت لە تاکییەوە بۆ ناو ڕۆشنایییە پڕ تەلیسمەکانی هاوتابوون، یان حەزو ئارەزووی ڕوو لە زیادبوون و چاوە نەسرەوتووەکانی بەردەوام لەگۆشە لەبیر کراوەکاندا داگیرساوە، خودی شاعیری خاوەن ڕوانین وجیهانبینی بەهۆی بارستی کاغەزەوە هەست پێدەکرێت و وەك ژیانی جوان دەبیندرێت.

لە دەقی خەونیدا شیعر نە بۆ ئایندە دەچێ، نە بۆ ڕابردوو، بگرە هەموو کاتەکان ڕووگەمان بۆ دۆزینەوە. بێگومان هەر شاعیرێك بیەوێت بەو شێوازو ئاست و ئاراستەیە بنووسێت، پێویستە ئەوە لەبەر چاو بگرێت، کە قووڵبینییەکەی لە ئاست کێشە هەبووەکانی ئەو ڕۆژگارەدا بێت، کە دەبێتە خولقێنەری بارە ناهەموارەکان، یان بارەجوانەکان.

لەباری یەکەمدا ناهەمواری دەبێتە مایەی هەڵچوون و توندوتیژی نووسین.

لەباری دووەمدا جوانی دەبێتە مایەی ئارامی بیرکردنەوەو خولقاندنی نووسین.

ئەوەی پێویستی بەقسە لێنەکردنە،ئەمڕۆی شارستانی و ڕووناکبیری لەهەموو بارو دۆخەکانی پێشتردا سەرسوڕهێنەرترە، شارستانییەت و تەکنەلۆژیا بیری جوانی

ناشێوێنێت، بە پێچەوانەوە گەشەپێدەری بیری جوانی و مۆتیڤ و وێنەو خەیاڵ و گفتوگۆ و بەختەوەری خەونە.

لە دەقی خەونیشدا یەکگرتنەوەی گشتی بەشە جیاجیاکان دەدۆزرێتەوە. ململانێی ڕوانین شڵەژاو و بارمردوو لەگەڵ ڕوانین ڕوون و بار زیندووی نوێزادەی دۆزەرەوە لە گفتوگۆی لە یەکنەگەیشتنن. لە دەقی خەونیدا، لە جەنگی توندوتیژی لەگەڵ خۆتدا، دەتوانیت خۆت ڕەت بکەیت، ئەو شێوازو ئاراستە باوەی پێت نووسیوە، فڕێی بدەیتە پشت نووسینەکانی لە پێشترت، بەشێوازو ئاراستەیەکی تەواو جیاکارو نوێبەخش بێیتە ئاخاوتن و گۆڕانێك لە ڕابردووی خۆت بەرهەم بهێنیت، بەڵام ئەو گۆڕانە چۆن بەرپا دەبێت، کام هۆ و شێوازی دەربڕین فڕێیداونەتەوە لە نەناسراوییەوە بۆ ناسراوی، لە دۆخی وەستاو بۆ دۆخی پڕ بزاوت.

لە نووسینی ئەدەبی ڕاستەقینەدا پێویستە بە تەنیا جوانی ببیندرێت.

شیعری سەردەمێك لەمەوپێشی کوردی ڕۆمانسییانە بیری لە گەردوون و ژیان و مرۆڤ کردووەتەوە، لەناوەرۆکدا لەگەڵ هەلومەرجی واقیعی سادەو ساکار زۆر گەرم و گوڕ و هەڵچووندابوون، کەچی لە شیعرییەتی زمان و مۆرکی شێوازدا بە پێچەوانەوە ساردو سڕ بوون، نەیانتوانی مۆرکی شێوازو شیعرییەتی زمان ئاوێتەی زەین بکەن و بیکەنەوە، بیرکردنەوەکانیان بەشێوازی خەونی بخەنە ناو نووسینەکانیان، کە گەورەترین هۆش ئەمە بوو بۆ ئەوەی نووسینەکانیان وەك نووسینی داخراو بمێننەوە، نەگەن بە ئاستی دەقی فرە ئاست و ئاراستەیی.

وشە لە شیعرەکاندا یەك ئاسۆی دراوەتێ، ئەمیش ئاسۆی ڕووکەش و یەك مانایی وشەکەیە، لەساکارترین شێوازدا جێیان هێشتووە، ئاماژە ستوونی دادەبەزێت، بەهەمان شێوازی ستوونیش دێتە ناو بوونی یەك ئاسۆی نووسین.

ئاسۆی فەنتازی و دەستوەشاندنی داهێنانی بلیمەتی تێداهەڵبزڕکاو و گەشەنەکردووە، واتە وەك چێژ بەکاربردراون نەك وەك دۆزینەوە، ڕەنگە هۆکارێك، یان یەك لە هۆکارەکان ئەوەبێت، کە واتا و هێزی وشەیان ون کردووە، نەیانتوانیوە

کەڵکی باش و داهێنەرانە لە ئەزموون و مۆرکە زمانییەکانی قۆناغی شیعری کلاسیکی وەربگرن.

دەقی خەونی لە منداڵدانی مێژووی مردوو لە دایك نابێت، هەست بەوە دەکرێت سەختی و دژواری سروشت و زەبرو زەنگ، نووسەر دەترسێنێت، هەمیشە هەوڵی جووڵاندنەوەی دیمەنە پڕ کێشمەکێشمەکان دەدات، بارە بە پیتەکان بە وریایی و زیندوویی وەردەگرێت بە زمانێکی تەواو ئەفسوون و جادوویی دابڕاو لە زمانی کارەکانی پێشووی خۆی ناخی پێشکێش دەکات، وەك خودێکی هۆشمەندو سەرچڵ ئەم و ئەو لەبیرکردنەوەکانی خۆی دەسڕێتەوە، شتە زیندووەکانی جیهان لە دەقدا دەکات بە هی خۆی، خوێنەریش بازنەیی دەیخوێنێتەوەو ستوونی لە ئەزموونی خەونەکە نزیك دەبێتەوە. پاشان دەچێتە ناو کەشوهەواو لێکدانەوەی ئاسۆیی، چونکە دەقی خەونی لە خولانەوەی بەردەوامدایە، شیعرییەتی زمانیش ڕۆڵێکی ئێجگار گەورەو سەرەکی دەبینێت لە پێکهاتەی وێنەی سەرسوڕهێنەر. کە هەموو هەبووەکانی زەمینی قۆزتبێتەوەو ئاسۆکانی نادیاریشی دووچاری ڕاوەشاندن کردبێت، بەهۆی ئەوەی تاکی لە جیاتی کۆ بەکارهێناوە.

من ناوکی بوون دەنووسم، لەبارەی ناوکی بوونەوە نانووسم.

٣٣

شیعر لە ژیان و بینینی کورد دا ڕۆڵ و ئامادەیی کاریگەری خۆی سەلماندووە و خاوەنی شوێنی ناوەندە، لەبەر ئەمەشە وەك دیاردەیەکی پێویست و دامەزرێنەر تەماشای دەکرێت، ئەم تەماشاکردنەش وای کردووە لە چالاکییەکانی بیرکردنەوەی کۆمەڵگای کوردیدا، شیعر پێشەنگی وەربگرێت و زۆرینەی شتەکانی لەسەر دابمەزرێندرێت،ئەم دامەزراندنەش دەگوازێتەوە ناو ژیانی شیعر، شیعریش پرۆژەیەکە

لەمێژە بەردەوامە، ئەم هەوڵانەی لەمەودواش دەدرێن، تێکەڵ بەو هەوڵانە دەبن، کە لەمەوپێش پرسیاربوون و لە ژیان کراون، بەردەوامیش پرۆژەی شیعریی پرسیاری ترسناك و وروژێنەر لە ژیاندا دەکات و مەرگ لە ژیاندا ئامادە دەکات.

مەرگیش ترسناك و سەرەکیترین هۆیە بۆ دڵەڕاوکێی داهێنان، ئامادەکردنی ئەم مەرگەش هێزی شیعرە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ گرفتەکانی ژیان و مان.

ژیان و بوون چییە. پرسیارێکەو چەندین بیرمەندی دووچاری بەدواداچوون و سەرگەردانی کردووە،ئەگەرچی لەڕێگای ئەم پرسیارکردنەوە گەلێك بەرهەمی سوودبەخشیان خستووەتەوە، بەڵام گەوهەری پرسیارەکە پڕ سرووش و خەیاڵ و تێڕامان و خەون و سەرسامییە، هەر بیرمەندێك شێواز و ئاستێکی بۆ داناوە، لەبەرزاییەکەوە وەڵامەکەی دەبینێ، ئەو پرسیارانەی لە دەقدا لە ژیان کراون، لە زەینی خوێنەردا جێگیر دەبن، دواتر ئەم پرسیارە دەبێتە هۆ و ئامانجی پرسیارکردن لای خوێنەر و نزیکایەتییەك دروست دەکەن لەنێوان نووسەری پرسیارکەرو خوێنەری پرسیارلێکراو و پرسیارکەر،کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لە ناوکی بوون دەکرێت.

لەدەقی خەونیدا پێوەندییەکانی نێوان هەست و وێنە دەدۆزرێنەوە، پێوەندییەکانیش لەسەر بنچینەی خەوندا دامەزراون، واتە ئەو وێنانەی لە دەقی خەونیدا دروستکراون، زیاتر ئەو وێنانەن، کە لە ژیانی سەخت و یاخی ڕۆژانەماندا ئامادەییان وەك شتێکی دوور هەیەو بەرهەست نین، خەون بوونی نییە لەناوەوەی خۆت نەبێت، هەروەها شیعریش.

من سرووش دەنووسم، لەبارەی سرووشەوە نانووسم.

٣٤

نوێبەخشی بارو بوارو کارو کردەی خولقاندنە، بەردەوام لە زەمینەی بەبڕوادا گەشە دەکات و کەرەستەکانی دەگۆڕێت بە مەبەستی جیهانبینی و دۆزینەوەی پێوەندی نێوان بارەکانی هەست و بیرکردنەوەو خەون، خودی هۆشمەندیش هەموو جووڵانەوەیەك لەم

گۆشە ڕووناکەوە دەبینێ و هەوڵ دەدا بیخەملێنێ، بەڵام بە چ هێز و ئەفسوون و جادوویەك ئەم بینینانە دەگۆڕێت بۆ دەقێکی ئەدەبی و هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی تێدا دەپارێزێت،ئەمە خاڵی کارکردن و بەجێهێنانی داهێنانە، لەهیچ بارو بوارێکیش چەمکی نوێبەخشی نابێتە واقیعێکی دانپێدانراو بەبێ ئاکارێکی بیری و فەلسەفی و کولتووری ڕوون. لەگەڵ ئەمەشدا بەمن وایە بۆ شیعر زاراوەی شیعرییەت پەسندو گونجاوو پڕ هێما و سرووشترە، چونکە ناتواندرێ بڕوا بەوە بهێندرێ شاعیری نوێبەخش تا قووڵایی مانا و فەزا و ڕاچڵەکاندنی وشە لە بابەت و مۆرکە زمانییەکانی خۆیدا شۆڕگێڕ نەبێ و جەنگی توندوتیژی ڕانەگەیاندبێ بەرانبەر ئەوانەی لەزمان و نووسین و داهێنان گلاون، بەرەو ڕووبەرێکی سامناك مل دەنێن، یان ناتوانن لەناو گەرمایی گیان، گەوهەری خۆبوونیی بدۆزنەوە، کە خۆبوونیی سەروەری شیعرییەتە، ئەگەرچی نوێبەخشی ئەنجامێکی دیاریکراوی نییە، بەردەوامیش گیروگرفت دەنێتەوە لەبەر ئەوەی کەرەستەکانی دەربڕین دەگۆڕدرێن و فەنتازیای هەمەجۆری لێ دەخولقێندرێت، بەمەیشەوە نوێبەخشی سادەترین مافی مرۆڤە، کە تۆ لە ماڵەوە دەردەچیت بۆ سەر کار بەشدارییەکی ڕاستەوخۆیە لە کارو کردەی نوێبەخشی، کە لە کار دەگەڕێیتەوە بۆ ماڵەوە خۆ ئامادە دەکەی بۆ پیاسە، یان سەردانی پێشەنگایەك، یان ئاودان و بژارکردنی باخچەکەت، یان بینینی شانۆگەرییەك.....تاد، بەشدارییەکی ترە لە کارو کردەکەدا، چونکە هیچ یەکێکیان سەداسەد بەشێوازێکی نەگۆڕ خۆیان دووبارە ناکەنەوە، بوونی تۆ وەك مرۆڤێك پێوەندییەکی پتەوی بە جووڵانەوەو گەشەی ئەمڕۆوە هەیە، تۆ تاکێکی لە نوێبەخشی، نوێبەخشیش بە گۆڕان لە بنیادی هەموو کۆمەڵگا وەك ڕووداوێك ڕوو دەدات و دەچەسپێت. قەوارەیەکی دانپێداندراو بۆ خۆی دەستەبەر دەکات، هەریەك لە شاعیرانیش بە ئەزموون و شێواز و قەبارەی جیای خۆی ڕۆڵی تێدا وەردەگرێت.

نوێبەخش لەکاتی خۆ هاتنەبەر چاوو ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ خودی بوێری خۆی مەرگی بەدواوەیە، یان شێتبوون، بەو واتایەی ڕاوی خۆی و سەرجەم بوون دەنێت، لەم

پێشبڕکێیەدا پێویستە قووڵبین و شێواز ڕاچڵەکێنەر بێت و بوێری ئەوە بکات ئەم بڕیارە خودییە بدات، هەر هەموو شاعیرێك بەو نیازە دەنووسێت کارەکەی بگەیەنێتە ئاستی دەق، بەڵام ئەوەی ڕوانین و جیهانبینییان تێدانەبێ و ژانێك خاڵی دەرچوونی نەبوبێت، هێزی ئەوەی تێدا پەیدا نابێت کارەکەی بگەیەنێتە ئاستی دەق، گلاوە بەرانبەر مەرگ و سڕینەوە.

بوێری ئەوەی تێدا ئامادە نابێت جەنگی توندوتیژی خۆی ڕابگەیەنێ، ئەگەر ئەدەبێکیش هێزی بەرگری بەرانبەر مەرگ و سڕینەوەی تێدا پەیدا نەبووبێت، ناسنامەی بوون بەدەقی بەرناکەوێت، بوون بە دەقیش لە دۆخگۆڕین و جیهانبینییەوە دەستەبەر دەبێت، لە دەرەوەی دۆخگۆڕین و جیهانبینی هەر هەوڵێك لەم بارەیەوە بەرچاو بکەوێ هەوڵێکی ناکامڵ و زڕ و بەتاڵە.

پەراوێز بۆ شیعرکردن، یان شیعر نووسین بە مەبەستی لێکدانەوەی وشەکان، لەم کاروکردەیەشدا ناوەڕۆکەکە ڕوون بکەیتەوەو ڕاستەوخۆ بیرەکەی بگەیەنی، یەکەم نیشانەیە شاعیر ڕوانین و جیهانبینی توانای ئەوەی نییە ماناو هێزی وشە لەناو شیعرەکەدا ڕاچڵەکێنێ و ئاسۆیەك بداتە ڕاچڵەکاندنەکە، کەواتە وشەکە وەك بارستێکی بێ گیان و مردوو لە جەستەی شیعرەکەدا بارە، هیچ دەورو کردارێك لەگەشەکردنی جەستەی شیعرەکەدا نابینێت.

شیعری لەم جۆرە و هەوڵدانیشی وەك دەقی یەکئاست و بێدووری و یەکئاراستە دەمێنێتەوە، نابێتە دەقی ئاستداری فرە دەنگ و فرە پێوەندی، لەوانەیە کۆمەڵێك شاعیر لەسەردەمێکدا کاربکەن، تەنیا تاکێکیان هێزو ئەفسوون و جادووی ئەوەی تێدابێت دەق بکاتە بوونێکی دیارو بیدرەوشێنێتەوە، جووڵەکانی ڕابردوو بکاتە پاڵنەرێکی سوودبەخش بۆ بەئاگایی بیرکردنەوە، ئەگینا ئەوانەی دی پێوەندییان بە جووڵەکانی ڕابردوو وەك ڕابردوو هەیە، لە ئامادەکردنی ئێستای نوێبەخشدا دەست و پێ سپین.

بلیمەتەکانی قۆناغی شیعری کلاسیکی ڕوانین و جیهانبینی خۆیان پێشکێش کرد و بڕوایی ئەدەبی ڕاستەقینەیان وەرگرت، کەچی چەندین وەچە دوای ئەوان هاتن و تێپەڕین، قەوارەیەکیان دەستەبەر نەکرد، لەهەمان کاتدا ئەوان هەروەك دەق و خاوەن قەوارە ماونەتەوەو جەنگی توندوتیژی خۆیان بەرانبەر مەرگ و سڕینەوە ڕاگەیاندووە.

بەردەوامیش وەك دەقی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پێوەندی خۆیان پێشکێش دەکەنەوە، هاوچەرخی هەموو ئەوانەن، کە لە پرۆژەی گەورەی دەقی شیعری هاوبەشن و ژانیان تێدا گەرمە، بەدەقبوونیش پێوەندی بە ئەزموونی ژیان و چرکەساتی مەستیی نووسەرەوە هەیە، دەقی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پێوەندیی زیاتر لە پانتایی زمان کارەکانی بەجێ هێناوە و جووڵە و بیری زمان بیری دەقەکە ڕادەگەیەنن، بۆ نموونە: شاعیرێك توانیویەتی تەنیا یەك بەرهەم بگەیەنێتە دەقێکی ئەدەبی ئاستدار و فرە دەنگ فرە پێوەندی.

بەو پێوەرەی هەر شیعرێك توانی بگاتە ئاستی دەقێکی ئەدەبی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پێوەندی بەبێ هیچ گریمانەیەك، دەقێکی نوێبەخشە، ڕەنگە هۆکارەکەشی ئەوەبێ لەم دەقەدا ئەزموونی ژیان لە چرکەساتی سۆفییانە و مەستی گەیاندبێتییە ڕژانی گیان و راچڵەکاندن و درەوشانەوەی زمان و نووسین.

من خۆبوونیی دەنووسم، لەبارەی خۆبوونییەوە نانووسم.

٣٥

لەچالاکی جووڵەداری شیعری کوردیدا ئەم جۆرە شیعرەی لەپێناو هاوسەنگکردنی شیعرو شۆڕشدا نووسراون، تەنیا بۆی کرا ترپەو ئاواز بگۆڕێ و جووڵە و ئاگایی بۆ چەند هێمایەکی دیاریکراو دەستەبەر بکات، بەڵام بۆی نەکرا ئەم هێمایانە بە قۆناغی گەشەپێدان و گەیاندن بە بنەڕەتی گۆڕان بگەیەنێت، لەگەڵ ئەوەشدا چەند شاعیرێکی

دواتر، که ویستی هێزی جوانی دەبڕین و دلێریی داهێنانیان لە هەڵچوونی شاعیرانەیان هێزدارتر بوو، بۆیان کرا هێماکانی ئەم جۆرە شیعرەی لە پێناو هاوسەنگکردنی شیعرو جوانیی نووسراون، بە قۆناغی جووڵەو نیمچە گۆڕانێك بگەیەنن، دوای ئەوەی ئەم توندوتیژییە شۆڕشگێڕییەی شیعر هاوسەنگکردن بە شۆڕش نیشتەوە، جۆرێك تێڕامان و خەونبینین بوو بە بنەمای هونەری، پرۆژەی نوێبەخشی قەوارەیەکی بۆ کارکردنی خۆی دیاری کرد.

خودی هۆشمەند کەرستەکان بە سەنگایی ژیان دەپێوێ، ژیانیش بە گرانایی شیعر،دەقەکان توانای پێشنیارو پرسیارکردنیان لە بنیادیاندا هەڵگرت، بۆیان کرا خاڵی جیابوونەوەی تەواو هەڵدەنە ناو پانتایی بارو بوارەکانی ژیان.

دەقێك توانیبێتی دوێنێ ڕابچەڵکێنێ، کەواتە بوونی قەوارەیەکی هەستپێکراو و بەرچاوی هەیە، بوونی ئەم جۆرە دەقەش تێڕامان و خەون خاڵی هێنانە بوونیەتی، ڕوونتر لە پانتایی نوێبەخشی سەلماوە، هێماپێکراوەکانی پڕ کراوە بە جووڵەی نوێبەخشی، هێما لە کارکەوتووەکان دادەپۆشێ، هێمای سڕ و مەییو و لەکارکەوتوو ناتوانێت لە ئێستای پڕ جووڵەدا ئاخاوتنی کاریگەری هەبێت.

نوێبەخشی بەردەوامی وجاغیرۆونی ئادەمە، ئەو میوەیەی ئادەم خواردی نوێبەخشی بوو، نوێبەخشی پرسیارێکە نوێبەخش لەخۆی کردووە، ئایا دەتوانێت لەناو کۆمەڵگای سەرەتایی و دواکەوتوودا لەهەموو ئاستەکاندا شکانێکی هەبێت، ئەم شکانە ویستی خودی هۆشمەند و ئازا دەسەپێنێ و خۆبوونیی دادەمەزرێنێ. داهێنان بڕیارێکی خودی کەسی ئازاو هۆشمەندە، هەر کاتێك نووسەر بوێری ئەوەی کرد ئەم بڕیارە خودییە بدا درەوشانەوەو داهێنان و گۆڕان بەرپا دەکات.

من ڕاچڵەکان دەنووسم، لەبارەی ڕاچڵەکانەوە نانووسم.

٣٦

کارو کردەی داهێنان لە خودی شیعردا کەش و هەوای ئەمڕۆیە بەلێزیادبوونی کەشوهەوای خەونی، ئەمڕۆش لەخەونی سبەی ئامادەیی هەیە و هۆ و یارمەتیدەرە، ئەگەر ئەمڕۆ داهێنان بێت هەموو ڕۆژ و ڕۆژگارەکان ڕادەکێشێتە ناو خۆی،داهێنەر لەکاتی کارو کردەی نووسیندا ناکەوێتە دەرەوەی ڕۆژو ڕۆژگار، لەو ڕۆژو ڕۆژگارەدا دەبێتە بوونێکی سەربەخۆ، کە بوونی ئەمی نووسەر قەرەباڵغ و بارگاوی و دڵبەرزو جووڵەدارە، بەڵام کە لەکارو کردەی نووسین بووەوە، نووسینەکە بوونێکی سەربەخۆی وەرگرت، دەکەوێتە دەرەوەی ڕۆژ و ڕۆژگار.هەموو پێوەندییەکان دەسڕێنەوە کاتێك دروست دەبێت، دەبێتە کاتی داهێنان و خەونبینین و درەوشانەوە.

من درەوشانەوە دەنووسم، لەبارەی درەوشانەوە نانووسم.

٣٧

دەقی شیعریی لەناو پرسیارکردن ئامادەی لەدایکبوون دەبێت، هەر لەناو پرسیارکردنیشدا شیعرییەتی خۆی لە هەقیقەتی شتەکاندا وەردەگرێت.

پرسیار زانستە گشتییەکانی بوونە، بوونی خەون و سروشت و کۆمەڵگا.

شاعیریش وەك تاکێکی هەمیشە خەونبین و چاونەسرەوتوو و گوێ زرینگاوە و خەیاڵ گەرمی هەستکەر بە گرفتەکانی ململانێ لەناو کۆمەڵگادا هەڵسوکەوت دەکات. دەچێتە ناو ئاژاوەو هێمنی کۆمەڵگا و کاریگەری جێ دەهێڵێ، پێوەری بۆ ئەو شتانە لا دروست دەبێ، کە دەیانبینێت، یان دەیانبیستێ، یان خەونیان پێوە دەبینێ.

ئەم بینین و بیستن و خەونبینینەش لە دەرەوەیەتی. لەناوەوەی خۆیدا ئامادەیان دەکاتەوەو ڕۆڵێکی تریان پێدەسپێرێ، دەیانکاتە بابەتی جوانی و شیعر بەهۆی

دەستەواژەی سەخت و یاخی و ئامانجی زمان شیعرییەتیان پێدەدا، کەواتە خودی شاعیر سەرچاوەی بابەتە بەهۆی ئامانجی زمان و خەونبینین.

جیهانی بیرکردنەوەو پرسیارکردن ئەو خودەیە، کە بڕیار لەسەر شتە بیستراو و بیندراو و خەونیی و خەیاڵییەکان دەدا و بەهێز و گوڕ دەیانجووڵێنێ تا بەهۆی ئامانجی زمان بیانکات بە بابەتی جوانی و شیعر، لەئاسۆ بینییەك کاریان پێ بکاتەوە، کە داهێنان و لەدایکبوون و دەروونڕۆشنی و شیعرییەتە، لەدایکبوونەوەکەش باوەڕ بهێنێ بە هەقیقەتی ئەفسوون و جادوویی و لە گەشتی ڕوانین نزیکی بکاتەوە، بیخاتە ئاستی تێڕامان، لەسەر زمانی کەسایەتییە لە دایکبووەکەی دەق بدوێت، پاشان بە بڕیاری شیعری هەڵوێستی خۆی لەبارەی سروشت و بوون و کۆمەڵگا و جوانی دەربڕێ، ڕووبەڕووبوونەوەی ناوەوەی شاعیر لەشێواز و ئاراستەدا، ئەو پێوەندییە بەهات و پڕ هاوارە هێما دەیگەیەنێ، فراوانکردنی جەنگی هەستە لە بەبیرهێنانەوەی یادگارییەکان و ئامادەکردنی یادگاری ڕابردووە لە دەستچووەکانی لە ئێستای بەرهەست و ئامادە بۆ هەموو جووڵەیەك.

لە قۆناغی سست و سڕ، دۆخگۆڕینی بۆ قۆناغی گەشەو جووڵەکردن.

لە قۆناغی لەدەستچوون و بیرچوونەوە، دۆخگۆڕینی بۆ قۆناغی دەستەبەرکردن و بیرهاتنەوە.

دۆخگۆڕین بەهاو بەخششی خودی هۆشمەندە،بەو پێوەرەی چرکە بە دەقکراوەکان خەملێوی خودی هۆشمەندن، لەم خەملێنەشدا گەشتی هەمیشەیی پاڵەوان ڕۆڵی کاریگەر دەگێڕێت بەرەو قووڵایی پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، زۆر جاریش قووڵایی پێوەندییەکان قووڵاییەکی خنکێنەرە، یان ڕزگارکەرە.

من دۆخگۆڕین دەنووسم، لەبارەی دۆخگۆڕینەوە نانووسم.

٣٨

هەر کاروکردەیەکی هونەری لە ڕوانین و جیهانبینی خودی هۆشمەندەوە بکرێت ئاراستەکەی لە ئەزموون و ژیانی ڕۆشنبیریی نووسەری چالاکەوە ئاستی وەرگرتووە، هاوارێکی هێمن و بڕواهێنەر و قەناعەتپێکەر. بەبڕوا بەخۆبوونەوەش خۆی پێشکێش دەکات و دەڵێت: ئەمە شێوازو ئاراستە سەربەخۆیەکانی منە لە ئاراستەی زمان و مۆرکی شێوازو کارو کردەی چوونە ناو جەرگەی ژیان و خەون.دوای کارلێکردن و مانەوە، ژیان و خەون هەڵیداونەتەوە سەر ڕووبەری سپی کاغەز، دۆستایەتی، یان ململانێ لەنێوان دەق و خوێنەری قووڵبین و داهێنەر بەرپا بکەن.زمانی پاراوی نووسین جیاکارە لەزمانی ئاخاوتنی کۆمەڵگا، زمانی خەونیش جیاکارە لەگەڵ زمانی گفتوگۆی واقیعی بەئاگای ڕۆژانەدا.ئەگەر چی هەست بەگەرمی هەناسەی واقیعی ڕۆژانەش دەکرێت لەناوخەون،لە هیچ داهێندراوێکی گەورەشدا نووسەر پێوەندی لەگەڵ واقیعدا کۆتایی پێ نەهێناوە.

لەناو هەموو مۆرکە هونەرییەکانی لە ڕوانین و جیهانبینی خودی هۆشمەندەوە بە ئەنجام دەگەیەندرێن فەزاو ئاکارێکی هزری لەپشتییەوە نوێبەخشی و ڕەسەنایەتی دەپارێزێت،خاڵی دەست پێکردنیشی لە ڕوانین و جیهانبینییەوە ئاراستەکراوە، بەڵام با بەمۆرکی شێوازی بەتاڵ فریو نەخۆین، ڕێزی شێوازێك بگرین بزانێت خوێنەر بەچی ئاراستەیەك و بۆ کوێ دەبات. مۆرکی شێواز ئاراستەکانی ڕوونی زمان لەڕوانین و جیهانبینی و ئەزموونەوە وەرگیراوێت، ڕێزگرتنە لە خوێنەر،بەهۆی ئەم ڕێزگرتنەش خوێنەری قووڵبین پێشینەیەکی دەست دەکەوێ، دەتوانێ ببێتە هاوڕاو نزیکی کەسایەتی ناو دەقەکە، یان نا.

ئاڵۆزکردنی ڕستەی شیعری بێ قووڵبینی ڕوانین و جیهانبینی، تەنیا سەر لێشێواندنی شاعیری لەپشتەوە دەبیندرێ و چیتر نا، ئەوەی لە زەینەوە هەستی پێ دەکەی بینووسیت کەشوهەوایەك بەرهەم دێ، کە جێگای هەموومانی تێدا دەبێتەوە. ئاستداریی و شیعرییەتی

زمان، کە ڕابردووی ئەدەبی کوردی لێی بێبەش نییە، گەورەترین ئاستداریی و شیعرییەتی زمان لە قۆناغی شیعری کلاسیکی ئەنجام دراون.

شیعر نەئەرکە،نە ئامانجە،نە هۆیە،کارکردن و چالاکییە لەناو ئەوپەڕی زماندا بەهەموو دوورییەکانیەوە ئەوکاتەش زمان لەدەقدا دەگاتە لووتکە هارمۆنیەتی کۆمەڵێك وشە سەمفۆنیایەك پێك دەهێنن و هەستێك دەبەخشن، مرۆڤ دەگەیەنێتە دوایین پلەی مەستی و تەسەوف و فەنتازیای نووسین. گەردوون هێزێکی نادیاری هەڵگرتووە، لەکاتی خەونبینین و سرووشدا دەیدات بە شاعیری نوێبەخش.

من فەنتازیا دەنووسم، لەبارەی فەنتازیاوە نانووسم.

٣٩

نووسەر بەدرێژی و ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی، گفتوگۆی لە دڵەوەی لەگەڵ ژیان بەمانا گشتگیرییەکەی بەردەوامە. مەرگیش وەك دەرخستنی جوانکاری دەق لەو شێوازەی، کە دەینووسێ تەماشا دەکات. کەواتە نووسین پێویستییەکی زەینی و جووڵانەوەی چالاك و ئومێدە. کە دەنووسیت هەست بە ئومێدە و بەرگری دەکەیت. ئەو هێزە لەگیانتدا دەگەڕێ و ئاماژەپێکردن و پشتیوانە بۆ زاڵبوون بەسەر ململانێدا. وەك بوونێك تێکەڵ بە چرکەکانی بیرکردنەوەت دەبێتەوە. چرکەی ئەو بیرکردنەوانەی هەستت کردووە، گفتوگۆت لەگەڵ ژیان بەمانا گشتگیرییەکەی بەردەوامە.چییەتی نووسین و دەسەڵاتی وشە دواندن و گفتوگۆیە لەگەڵ ژیاندا.

نووسەری ئاگردز نیمچەخواوەندێکی پڕ نادیارییە لەشێوازی گونجاوی دەقەکانیدا. ژیان بەمانا گشتگیرییەکەی بەرهەم دەهێنێتەوە.پێویستییە جوانییەکانی بەلێزیادبوونی خەیاڵپەروەری نواندووە، کە واقیع بەشێواز ئاراستەو کەش و هەواو ڕێکخستنێکی دیکە نواندوویەتی.

لە هەمان ئاست و ئاسۆکاندا واقیع بە ئاستداریی دەبینێت. بە لێزیادبوونی واقیعی گیانی و هێزی فەنتازی بەسەر ڕستە نووسراوەکاندا،کە لەپانتایی کاغەزی نووسراودا دەبن بە واقیع و جیهانی نووسین دادەمەزرێنێت.

مانا و فەزای ئەو نووسینەی، کە لەسەر پانتایی کاغەز دەبێتە واقیع پێویستە لەڕێگای ئاسۆکانی زمانەوە ئاست و ئاراستەکانی بدۆزرێتەوە، نووسین، کە داخوازییەکی شیاوە تەنیا ڕۆشنایی و دەرەوشانەوەکانی زمان وەك جووڵەو بزاوت تێیدا دەسەڵاتە.کەسایەتی دوور و نزیکی ئەفسانەش دەبێتە گیانمایەو تانوپۆی لەکاملترین شێوازی ساکاریدا.

داهێنەر پێویستە ڕووبەڕووی سیستەمی دیکتاتۆری سیاسی ببێتەوەو بەتوندی دژایەتی بکات. مەرجیش نییە بەرانبەر دەسەڵاتی وڵاتەکەی، تەنانەت ئەو وڵاتەی کە میللەت دەسەڵاتەکەی هەڵبژاردووەو پێی ڕازییە، مولتەزیم بێت. بگرە پێویستە لەپێناو شیعرییەت و دامەزراندنی جیهانی نووسینی خۆی، کە ئومێد و بەرگرییە مولتەزیم بێت، کە گەوهەری داهێنانیشی خستە ناوکتێبخانەی نەتەوەکەیەوە دەبێتە مەزنترین هێمای درەوشاوەو مولتەزیمترین کەسایەتی وڵاتەکەی.

داهێنان یانی ڕەسەنی و شارستانیەت و هەمیشەییترین ئیلتیزام و نوێنەرایەتی. ئەوانەی بە داهێنانەوە مولتەزیم نین، زیاتر کارمەندی ڕۆشنبیری و هۆکارێکی یارمەتیدەرن.بەرپرسیاریەتی شاعیری ڕاستەقینە ئەوەیە، شیعری بێگەرد بگەیەنێتە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

ڕۆشنبیری کوردی زیاتر ڕۆشنبیرییەکی شیعرییە.تەنیا شیعریشی ڕۆشنبیرییەکی بە ئەزموونەو خاوەنی شوێنی ناوەندە.

قۆناغی شیعری کلاسیکی تا ئێستاش تاقانەی ڕۆشنبیری کوردییە.

چەقی نەبیندراوی دەقی پڕ شیعرییەت هەم دەتوانێت جیهانی خود و خەیاڵ و خەون و منداڵییەتی شاعیر بنوێنێت.هەم پەیوەست بەواقیعی کراوەش بێت، چونکە خودو خەیاڵ و خەون و منداڵییەتی بەشێك لەسەرچاوەیان واقیعە. واقیعی قووڵ بەمانا گشتگیرییەکەی.پێچەوانەی واقیعی ڕووکەش و ڕووتی سڕ. واتە ناتوانێت لەسەرچاوە

هەڵبێت. کەواتە واقیعی قووڵ ناوەندێکی فراوانە بۆ دەربڕین کردن لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە دەمامکە ئایدیۆلۆژییەکان داماڵدرێن. نیازەکانی سیاسەت و مێژوو وەك تاکتیك و تۆمار لەجەستەی شیعری پەتی فڕێ بدرێنە دەرەوە، بەڵام ماك و بیری سیاسی و هێمای مێژوویی ئەگەر لەجەستەی شیعردا ڕوون خۆی بنوێنێ، خەون بۆ هەمیشە ڕابەرایەتی بکات. چالاکی شاعیرە لەو پەرستگایەدا خەڵوەتێکیش بێت، کە وێرد و سرووتی جوانی و خەون دەستەڵاتیەتی.

لە شیعردا خۆم دەکەم بە واقیع و سەرلەنوێ پێکیدەهێنمەوە. واتە واقیعی ناو نووسین، یان ئەو واقیعەی نووسین پێشنیاری دەکات، پەیڕەوکردنی چۆنیەتی واقیع لەم بارەدا دەناسرێت، یان پێناسە دەکرێت بۆ ناسین.

پێویستە ئەوە بە هەقیقەت بزانین،شیعر گیانی ئێشکگری هەموو نووسینەکانی ترە. ڕەگەزو جەستەیەکی سەربەخۆیی گرینگە لەپێکهاتەی ئەدەبی نووسراودا. کتێبی پیرۆزی پێغەمبەران هەموویان شێوازی شیعرو شیعرییەتیان تێدا لێوانلێوە. تەنانەت بۆ بڵاوکردنەوەو قەناعەت پێکردن و جۆری قسەکردن و تێگەیشتنیان لەگەڵ کۆمەڵگادا، فەنتازیا و شیعرییەتی وەك هێزێکی قەناعەت پێکردن تێدا بەکار براوە.

بەم تێگەیشتنە شیعر فەنتازیای نووسینەکانی ترە، کەچی بەدەستی چەند ئاگر لێ هەڵبزڕکاوێك خەریکە دەبێتە هونەرێکی مردوو.ئەو ئاگرە لێ هەڵبزڕکاوانە هەوڵ دەدەن دەقی نوێبەخش بنووسن. نوێبەخشی بنیادی بەشێکی بچووکی دەقەکەیە. لەپڕ هەست دەکەیت بنیادەکە لە بنیادی نوێبەخشی بۆ بنیادی واقیعی رووکەش و بەستووی سڕ و شڵەژاو دەگۆڕدرێت و بنیادە نوێبەخشییەکە بەناکامڵی جێ دەمێنێ و تەواو ناکرێت. ئەم تەواو نەکردنە ڕەگەزی کتوپڕی نییە، بگرە ونبوونی ڕوانین و جیهانبینی شاعیرە، ئەگەر شاعیر جیهانبینی بەهێزو خەیاڵی گەرم پاڵنەری گیانی بێت، دەتوانێت کەسایەتی دەقەکەی وا ڕابهێنێ قسەکانی واقیع لە خەون بکات. بنیادەکەشی وەك بنیادی بەهێز و پتەوی خەونی ڕابگرێت.

ڕۆشنبیریی کوردی زیاتر ڕۆشنبیرییەکی شیعرییە، تەنیا شیعریشی ڕۆشنبیرییەکی بەئەزموونە و خاوەنی شوێنی ناوەندە.

قۆناغی شیعری کلاسیکی تائێستاش تاقانەی ڕۆشنبیریی کوردییە.

من دامەزراندن دەنووسم، لەبارەی دامەزراندنەوە نانووسم.

٤٠

جیهان لەڕوانین و جیهانبینینی داهێنەردا هەمیشە ناتەواوە، ناوەندی بیرکردنەوەی داهێنەر،خەونی ئەم ناتەواوییەیە دەیبینێت. خەونەکە دەکاتە سەرچاوەیەکی پاراو و ڕووبەرو پانتایی تەواوکەری ئایندە، کە دڵنیاشە بەهیچ جۆرێك ناگات بەئایندە. ئەم نەگەیشتنە هۆ و یارمەتیدەرە بۆ بینینی خەون و بەردەوامی بەرهەمهێنانی دەقی خەونی. تەنیا لە خەونیشدا دەتوانێت دەسەڵاتی سیستەمی دیکتاتۆری سیاسی تێکبشکێنێ و پێوەندییەپەرتبووەکان بەشێوازێکی ئێستێتکی دروست بکاتەوە، ژیان بەمانا زیندووەکانیەوە وەك پرتەقاڵێکی بەدارەوەی بەباران شۆراوە ببینێ. ئازادی تەواوو گیانی یاخیبوون و دووربینین و بیستن و ئاماژەی لەناو خەوندا ئێجگار بەهێزە و ڕووداوەکان ئاراستە دەکات.

ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون. پرۆژەی بەردەوامییە لەنێوان دووری بیرو هەست، بە یارمەتی خەونبینین و ئەزموونی ڕەسەنی خودی هۆشمەند. خەون و زمان لە شیعردا دوو دیاردە و ڕەگەزی بنچینەیین. من لەڕێگای زمانەوە بیر دەکەمەوە. هەر لەڕێگای زمانەوەش شیعر دەنووسم، دەشمەوێ هەموو ژیان بەهۆی خەونبینین بکەم بە شیعرو شیعرییەتی پێ بدەم. دەقی شیعریی لەپانتایی زمان کار دەکات، نەك لە پانتایی بابەتدا، کەچی لە شیعری کوردیدا ڕابردوو وەك کەلەپوورێکی تۆمارکراو مڵۆزمەو هەمیشە لەناو دەقەکاندا بابەتە. ئێستاش بە مڵۆزمی ڕابردوو ترسێندراوە. شاعیرەکان لەساتی

نووسینی دەقدا بوێرنین، نەوێراون، یان نەیانتوانیوە ڕابردوو وەك بوونێكی كارپێكراو بهێننە ناو ئاخاوتن. بەتەنیا لایەن و بەشە گەش و درەوشاوەكەیان پێشكێش كردووە بۆ ئەوەی ڕابردوو وەك ژیانی كۆمەڵگای كوردی بێتە پێشەوە، پێویستە وەك گشتێكی سەربەخۆ بپێورێ و قەوارەی بۆ دابندرێ، تا لەسەر ئاستی كۆمەڵایەتی و ئابووری و بوونی شارستانی و بنیادی شێواز پەرەی پێ بدرێت.

ئاخاوتنی ئێستا كراوەیە، دەچێتە ناو ئاخاوتنی نادیاری ئایندەوە. دەقی خەونیی ڕزگارمان دەكات لە ئیشكردن لەناو مێژوو و واقیعی دەسەڵاتدارو تۆقێنەردا، یان تووشبوونی هەڵەی مێژوویی، لەپەراوێزی مێژوو دێتە دەرەوە، دەچێتە ناو خەون، كە هەقیقەتی زمان و نووسینە، كەچی لەوەش دڵنیانین دیوانی شیعری كوردی دەقی خەونی تێدایە، یان نا.

لەدەقی خەونیدا هەقیقەتی ژیان و كەسایەتی نووسەر ئامادە و ئارام و زاڵە. دەقی ئاسایی ڕێسا و زانستی ناو كتێبەكان دەتوانێت هەڵیسەنگێنێت، بەڵام دەقی خەونی بەتەنیا ناخ و قووڵایی گیان هەڵیدەسەنگێنێ.خوێنەر بۆ خوێندنەوەی هەر دەقێكی ئەدەبی چوارچێوەیەكی زەینی هەیە. ئەم چوارچێوەیەشی بەپێی باری دەروونی بەردەوام لە فراوانبوون و بچووكبوونەوەدایە.

ساتی نووسینەوەی ڕووداوەكانی خەون چالاكییەكی زمانەوانی و وشیارییەكی ڕەسەن و ڕوونبوونەوەی ڕوانین و جیهانبینییە لەناو ڕووداوەكانی كولتوورو كۆمەڵگا و خەونبینیدا. لە ئاستێكی گشتگیری سەیری ساتی نووسینەوەی ڕووداوەكانی خەون بكەیت، سەیركردنێكی دامەزرێنەرە. تا نووسراوە بەرهەمهاتووەكە بچێتە ناو كۆمەڵگاو شوێن نیشانە وەربگرێت، وەك ڕووداوێكی بە ئەنجام لە ناوەوەی ڕووداوی كۆمەڵگادا كاریگەری و جووڵانەوەی ئاشكرا بەدەستەوە بدات. بچێتە ناو بیرو بیركردنەوەی ڕۆشنبیری كۆمەڵگای كوردی و ئاسۆی هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی بەسەردا بكرێتەوە، كە ئاسۆی هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی بەسەردا كرایەوە بەهای ڕاستەقینە وەردەگرێت. لەچێژی میللی دوور دەكەوێتەوە و دەچێتە ناوەوەی ئەدەب، ناوەوەی ئەدەبیش چێژی دەستەبژێری كۆمەڵگایە.

هەر ئەدەبێكی نووسراویش نەیتوانی بچێتە ناوەوەی دەستەبژێری كۆمەڵگاوە، پێویستە گومان لە زەمینەو مەبەست و ئاست و ئاراستەكانی بكرێت. ڕەگەزی سەرەكی لەناو ڕۆشنبیری و كولتووری كوردی هەبووە، كەچی نەتوانراوە بۆ ساتی نووسینەوەی ڕووداوەكانی خەون كاری پێبكرێت، بەسوود وەرگرتن، خەونبینین بهێنێتە پێشەوە. نموونە: خۆدواندن و دواندن و گەڕانەوەی ڕابردوو لە ڕێگای بیرهاتنەوەی كتوپڕو هونەری پەخشانەشیعر، ئەم ڕەگەزانە لە حەیران و لاوك و بەیتە خۆماڵییەكاندا بەزەقییەوە دێنە ناو زەینمانەوە، كەچی لە نووسینی شیعری كوردی، ئەم ڕەگەزانەمان لە ڕۆشنبیری و كولتووری بێگانەوە وەرگرتووە. نەمانتوانیوە بگەڕێینەوە بۆ ماك و ڕەگی ڕۆشنبیریی و كولتووری خۆماڵیمان، لەگەڵ ئەوەشدا ئەوانە بنچینەن، دەبووایە لەوانەوە بكەوتبووینایە ڕێ و هەنگاو هەڵگری خۆمانبین.

وڕێنەكردن بەناوی نووسینەوە لەناو ئەدەبی كوردی دەركەوتووە، لەهەمان كاتیشدا گومانی لێ دەكرێت، چونكە بەپێوەرو ڕێسا و بنەمای ناو كتێبان بەڕێوە دەچێت. بەتاڵە لەسەرچاوەی كوردی و ئاسۆ و ئاستداریی زمان.

بەم جۆرە كاركردن ڕوخساری نووسینی كوردی ڕاستەقینەی لەكەدار و ئاوڵاوی كردووە، ئاسانە لاساییكردنەوەی بلیمەتانی بێگانە، ئاخۆ چەند لە گەورەیی ئەوان بەر منی كورد دەكەوێت. خۆ بوونی منی كورد لەم شێوازە نووسینە لەچی دایە.

ڕەنگە ئێمە لەبیناسازی و دیمەنی شەقام و باخچە گشتییەكان نوێ ببینەوە، بەڵام لە گیان و خەونبینین نوێ نابینەوە، چونكە لە گیان گەمارۆی ئایینمان لەسەرە. تەنیا لە ئایینیشدا بینین جێگیرو نەگۆڕە و كلێشە بەندی وەرگرتووە.

دەقی خەونیی لە كۆمەڵێك هێما و هێماپێكراوی زمان و ڕوانین و جیهانبینین پێكهاتووە، هەمیشە گیان لەپلەیەكی ئەفسوون و جادوویيدا یارمەتیدەریەتی بۆ چركەساتی نووسین و چوونە ناو گیانی مانا زیندووەكان، لە ئازادكردنی شێواز و مۆركە زمانییەكاندا. هەم لە وێنە و هەم لە ماناشدا پشت بە ڕەگەزی كتوپڕی و جیاكاری دەبەستم

دەقی خەونیی لەبنیادی گشتی ڕستەکانیدا سنوور دەبەزێنێ، دەستکەوتێکە بەهۆی لێکدانی پیت و دروستبوونی وشە و ڕستە، بارەکان دەکرێنە هەست و دەخرێنە ڕوو. ئەو پرسیارەمان ڕووبەڕوو دەکەنەوە نهێنی و ئەفسوونی مرۆڤبوونمان چییە.

بارەکانی دەقی خەونیی هاوسەنگییەك لەنێوان هێما و هێماپێکراو دروست دەکات، ئەم دروستبوونەش کاکڵەی ئەزموون و سەرچاوەی کارو کردەی دامەزراندنی دەقی خەونییە لە دەستنیشانکردنی جۆرو ئاستی ئەو پێوەندییەی نێوان هێما و هێماپێکراو.

دەقی ئاسایی لەسەر ئەم ڕێسایە دامەزراوە: نووسەر، دەق، خوێنەر، کات، شوێن. ئەمانە ئاماژەن بۆ سنووربەندکردن و یەك دووریی زمانی دەق، زمانی دەقی سنوور بەندکراویش ناتوانێت هەموو هەست و خۆزگەو چالاکییەکانی مرۆڤ لەخۆ بگرێت، یان لەخۆی نزیك بکاتەوە، کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لە ناوکی بوون دەکرێت.

من زمان دەنووسم، لەبارەی زمانەوە نانووسم

ئاداری ١٩٩٨ هەولێر

شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانی بۆ هەمووان

مانیفێستی شیعری

١

لە نێوان بوون و هەقیقەتدا بیری مرۆڤی بەرهەمهێنەر بار و بوار و ئاراستەی خۆبوونیی وەردەگرێت، لەناو دوو کەوانەی هەمیشە ئامادەی سەرسامبوون بەرەو ئامانجی تایبەت دەڕوا و خۆی لەناو چڕکردنەوەی کات و شوێن و بێگەردکردنەوەدا دەستنیشان دەکات. خودی پاراو و بێگەرد و گەشاوەی دابەشی سەر هەموو جوانییەکان دەبێت و ختووکەی ڕسکانیان دەدات. جوانی گشتێکە پارچە پارچە ناکرێت، هەموومان پێویستمان پێیەتی و ئاسوودەیی هەمیشەییمانە. بەرهەمهێنی جوانبەخش هەست و سۆز و خەون و بیر لە ڕێگای وشە و وێنەوە دەگەیەنێ و بڕای بڕیش ئامادە نییە خۆی لەپاڵ دەسەڵات و گرووپی هەڵەشە و خۆبژێین و دیکتاتۆر ڕابگەیەنی و ڕستەکانی بکاتەوە.

سروشتی کەسایەتی و گیانی پڕە لە بەدوادا گەڕان بۆ داهێنان و بەگەرمی دادەگیرسێ. شوێنی مرۆڤ لە ژیان دەدۆزێتەوە و دەستنیشانی دەکات، بۆچوون و بیروڕای کەسی باش بیرکەرەوە لە لێك حاڵیبوون و خەیاڵی جووڵێنەری دەق دەچێنێت و دید و دیدگا و شێوازی، فۆرمی فرە پێوەندی وەردەگرێت.

نهێنییەکان بیرکردنەوە دروست دەکەن. هیچ شتێك بۆ ئەو مرۆڤەی لە ڕێگای بەرهەمهێنانەوە بیر دەکاتەوە و خۆی بە تیشکۆی جوانبەخشییەوە خەریك دەکات، مەحاڵ نییە، ئەو بەرهەمەی دەیخولقێنێت گەردوون و هەموو شتەکانی لێ دەکەوێتەوە. لەناو ئەو گەردوونەدا هەمیشە شتەکان لەپێناو ئامادەکردنی بوون و هەقیقەتدا بۆ مرۆڤ دەبن بە سێبەر و هەتاوی فریا و یارمەتیی یەکتری دەدەن بۆ پێکهێنانی شتەکان. هاوسەنگی پێداویستییەکانی ژیان لەوەوە ڕادەگیرێت.

گەردوون بۆ پێکهێنانی شتەکان، بۆ گشت مرۆڤ و کۆمەڵگایەك ناوەندێکی هاوبەشی هەیە. لەبەکەڵکترین شێوەدا بیری پێ دەکاتەوە و دەیڕسکێنێت بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و جیاکاری خولقاندن و بەخششی کولتووری گشتی و کەسی. ڕۆژگار، ڕۆژگاری داهاتوو نییە، بگرە دەچێتە تێکڕای سەردەم و کات و هاودەقی پێك دەهێنێت، شتەکانیش دەکات بە ئاماژە لە هەستیاری بیری مرۆڤی بەرهەمهێن، بەرانبەر پرسیارە گرینگ و کاریگەرەکانی بوون و هەقیقەت ئاگادارمان دەکاتەوە. دەشبێت بەو بڕوایەمان بگەیەنێت ئەو پرسیارانەی کارلێك لەگەڵ ئەفسانە و داستان و بەیت و مێژوو و ئەوانی دیکەدا دەکەن لە کوێوە سەرچاوەیان گرتووە، کەموکوڕییەکان لە چیدا ئاشکرا دەبن، پەیدا بوونەکانیش چین.

بوون و دۆزینەوەی سەرەتای شتەکان پێوەری مرۆڤ و کۆمەڵگا و هەموو شتەکانە نەك هەقیقەت. جیاکارییەکانی نێوان بوون و هەقیقەت پێویستە بەردەوام بە کاریگەرییەکی زۆرەوە گفتوگۆی لەبارەوە بکرێت و کاریگەری خۆی بسەپێنێ. هەوڵەکانیش بێ ئومێد نەبن. هەقیقەت بینینە، بوون بیرکردنەوەیە لە بینین و ئەفسوونی ژیان. دۆزینەوەی سەرەتای شتەکان بنەمای ژیانی بە بەرهەم و ئارەزوویەکی بەردەوامە بۆ بەرهەمهێنانی نوێبەخشی و جوانبەخشی. هەنگاوی یەکەم لەم دۆزینەوەیەوە دەبێتە ئەزموونێکی خاوەن کارکردن لەسەر

مۆتیڤە هونەرییەکان و ماناداریان دەکات، هەروەها ختووکە و چەشەی ئەوی دیکە دەدات بۆ جیاکاری خولقاندن.

ئازادکردنی نووسین، جوولەیەکی هەمیشەییە، کە بیرکردنەوە پەیدای کردووە. زۆر وێستگە هەن جوانبەخش تێیدا هەڵوەستە دەکات و دەوەستێت و دەکەوێتە باری لێوردبوونەوە و تێڕامانی کارا و دوورودرێژ و قووڵبین، بەڵام هەر یەك وێستگەیان ورووژێنەر و دیاری کراوە، دەتوانین قسەی لەبارەوە بکەین. هیچ شتێك لەم بوونەدا نوێ نییە تا مرۆڤیش دۆنایدۆنی گیانێکی بەر لە خۆیەتی. ژیان منی دووبارە کردووەتەوە و دەبێت قسەی ئەم دووبارە کردنەوەیەی خۆمم هەبێت و بیکەم، بەڵام وەك خۆم و خۆم لەگەڵ خۆمدا، ئەم خۆم لەگەڵ خۆمدایە لەناو دووکەوانەی هەمیشە ئامادەی دۆخگۆڕین ئازادی تەواو دەرەخسێنێت و کەرەستەکانی دەربڕینی خۆی دەناسێت. ئەم پێوەندییانەی هەستەکانی کەسی جوانبەخش لەگەڵ پانتاییی فۆرمی فرە پێوەندی و فرە بنیادی و فرە ترپە و ئاوازی دەق دروستی دەکات بانگهەڵدانی نوێبەخشی نییە، بگرە بەدیهێنانی نوێبەخشییە.

نوێبەخشی گەشەکردنێکی سەرتاپاگیرییە، لە ئەفسوونی کراوەی بوون و ژیانی مرۆڤ، بار و بوارێك دەکاتەوە بۆ شکاندنی گەمارۆی دواکەوتوویی کۆمەڵگا. ئەو کەرەستانەش دەناسێت، کە نوێکردنەوەی بیر و کۆمەڵگا هەڵدەسوورێنێت، هەستی گۆڕانکاری کاریگەر دەهێنێتە ناو هەڵسوکەوتی ڕۆژانەی ژیانمانەوە. ژیانێکیش نوێبەخشی بەرهەم بهێنێت سەر بە بیرێکی خولقێنەرە و بینینێکی تەواوە بۆ گەردوون و پێکهێنانی شتەکان. نوێبەخش هەمیشە هەوڵ دەدا ژیان لە بینینی ئەوانەی پێش خۆی ژیاوە دەستکاری بکات و بیروڕاکانی بۆ گۆڕان بخاتە گەڕ. جوانی لە چاوی کۆمەڵگا زیاد و بەپیت بکات و پاشخاپەرۆکی داهێنان بسڕێتەوە، یان لانی کەم بەلاوەی بنێت، هەروەها نەریتە خراپەکانی کۆمەڵگاش لابدا و جوانەکانی دووبارە زیندوو بکاتەوە.

زمان بە شیعر دەستی پێ کردووە و خۆی ناساندووە، بووەتە دیاردەیەکی تەندروستییی کۆمەڵایەتی و نیشانەی ئادەمیزاد، ئەم نیشانە ئادەمیزادییە بەشێکی

دەبێت لەبیر و بیرکردنەوەی منیشدا بڕسکێت و لێکدانەوەیەکم هەبێت بۆ ڕسکان و گواستنەوە و کارپێکردنی.

شارستانییەتی بوونیش لە ڕێگای هۆشێکەوە بۆ هۆشێکی دیکە بەردەوامی داهێنان بە دەست دەهێنێ. گۆڕانە یەك بە دوای یەکدا هاتووەکانی نێوان کەسایەتیی داهێنەر و کۆمەڵگا دەستنیشان دەکات.

بەبێ مەیل و ئالوودەبوونی نەمریی و بەرز فڕێنێکی ئێجگار زۆر لە پێناویدا، مرۆڤ ناتوانێت دەربڕین و داهێنان لە جوانییەکانی ژیان بکات و بچێتە ناو بەردەوامییەوە. داهێنان خۆی وزەیەکی شاراوە و دەنگدانەوەی هەستییە، بوون دەدۆزێتەوە و ئاشکرای دەکات. دەچێتە ناو کرۆکی کارتێکەرە ڕۆشنبیری و کولتوورییەکان. لەبارەی شتێکەوە قسە دەکات، کە گەردوون و مان و لەناوچوونی تەواوی سەرزەمینە و دەبێتە ناوەند. وەك بنەڕەتێك، بۆ ئەو دامەزراوە ڕۆشنبیرییانەی بوون بەڕێوە دەبەن و لەسەری دادەمەزرێن، لەڕێگای جوانییەوە درێژە بە بەخشش دەدەن، وەك پێویستییە هەستییەکان دەڕۆن بەڕێوە و مەشق دەکەن، مەشقی بەردەوام بیر تیژ دەکات و لە ژیانی ڕۆژانەماندا پێویستمان پێی هەیە. ئاماژەی کارا و گرینگە بە دوایدا دەچین بۆ پێوانەکردنی پاشەڕۆژ، لەهەمان بار و بواریشدا بوێریی چوونە ناو و قسە لەبارەوەکردنی.

بەرهەمهێنی جوانبەخش، بینینی خەونی بۆ ژیان، هەستەکانی ڕازاندووەتەوە و ئارامییەکی تێدا بەدی دەهێنێت، کەشە دەروونی و پێشهاتەکان بە ئاستێکی هونەری و کاریگەرییەکی ئاشکرا دەگوازێتەوە بۆ واقیعی نووسین، کە برینی کاریگەری شەڕی خۆبەخۆ لە گەڕەکەکاندا دید و دیدگا و قووڵبینی مرۆڤی کوردیان شێواند و جوانی و توانا و بەهرەیان کوشت و پەیوەستبوون بە ژیاندۆستی و شەیداییان تا ڕادەی لەناوبردن کز کرد.

بەرهەمهێنی جوانبەخش ناچار بوو بەرهەم وەك ئامراز و ئامانجی کاریگەر بۆ ژیاندنەوەی جوانی و توانا و بەهرە بەکاربهێنێت و چاکە بناسێت. لەگەڵ ئەمەش ئەو ڕۆژانەی من تێیدا ژیاوم و شیعرم نووسیووە زۆر ڕوون و ئاشکرا نەبووە. بووژێنەرەوەی جوانی و توانا و بەهرە لە خەونێکدا لە هێلکەی سەمەندەر ترووکا. خوداوەند بە هێزی

بەخشندەیی بۆ ناوچەیەکی دیکەی ئاسمان بەرزی کردەوە تا فێری بلیمەتی و پەرجووی بەرزایی و گەیشتن بە بەهەشتی بکات. سەرەتاکانی هەستپێکردن بنووسێتەوە. شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانی بۆ هەموومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لەکاتی خوێندنەوەدا ڕوودەدەن و هەستی سست بوو لە مرۆڤدا چالاك دەکەنەوە. لەم کردەوە و کردەیەدا شیعری پاراو و بێگەرد دەدۆزێتەوە، شیعری بووژێنەرەوەی جوانی و توانا و بەهرە. هیچ بووژێنەرەوەیەکی جوانی و توانا و بەهرەش لێڵ و نارِوون نانووسێت. زاڵە بەسەر ئاگاییی نووسین و ئامرازەکانی دەربڕین و کاکڵی مەبەست. وەرگر بانگهێشت دەکاتە سەر خوانی فرە بنیادی و فرە پێوەندی و فرە ترپە و ئاوازی و فرە دەنگی خۆی، بۆ وەرگرتن و چێژ و تێگەیشتنی هاوبەش.

٢

مرۆڤ یەکەمجار کە بەهرەی دەربڕینی تێدا ئاشکرا بوو، لە خانەی شیعردا جێی کردووەتەوە، بۆ مانەوەشی لەم خانە پیرۆزکراوەیدا هەمیشە قوربانی لە ئەژمار نەهاتووی داوە و هێڵە ئەفسوونییەکان و چالاکیی درێژ کردووەتەوە. زمانیش وەك یەکەیەکی پڕ جوولە بوونی خۆی ڕاگەیاندووە. گیانی لێوڕێژ لە شەپۆلدانی لە ئاراستەکراوە سڕکەرەکان ڕاپسکاندووە و پاراستوویەتی، هێز و ئاماژەی خستووەتە وێستگە و سەکۆی داهێنانەکانی. پێوەندی نێوان مانا و شیعرییەتی لەناو فۆرمی فرە پێوەندی بەستووە و شکۆی داوە بە گوتن و زمان.

زمان کەرەستە و بەخششێکی خوداییە و دەسەڵاتی دەربڕین و هێزی گیانی دەدات بەخۆویستی و خولقاندنی شیعرییەت و مانا لەناو زمان و جوانیدا. زمان و جوانی ڕووبەرێکن خود و خەیاڵ خۆش دەکەن و بیریان تێدا دەکرێتەوە، ئاست و جیاکارییەکان دەردەکەون.

هێمای درەوشاوە زۆرن، کە توانا و بوێریی نەخێریان تێدایە، سەرگەردان و دەربەدەر بووونە و بوونەتە قوربانی شیعری پاراو و بێگەرد. هەموو پەیامێکیان لە شیعرەوە بۆ

شیعرییەت هێناوە. پەیامیش جگە لە شیعری پاراو و بێگەرد شتێکی دیکە نییە. دەیانەوێ لەڕێگای ئەم پەیامهێنانەیاندا دەربڕین لە بارێکی دەگمەن، ئاوێتە بە جوولە و وێنەی ناوازە و شایان بکەن.

تەنیا شیعری پاراو و بێگەرد، لەسەرچاوەی خود و خەیاڵەوە بنەچەی ڕاستەقینە و بەهای هونەری وەردەگرێت و بۆشی دەگەڕێتەوە، ئاماژەی یارییە مەحاڵەکان دەدات. تانوپۆی فۆرمی فرە پێوەندی خۆی تۆکمە و پتەو پێك دەهێنێت. هەموو بوون دەخاتە ناو پرسیاری خود و خەیاڵەوە، تەنیا خود و خەیاڵیش هونەری پاراو و بێگەرد دەخولقێنن و بڕوا بە گفتوگۆی هەستیاری دەهێنن.

کێشەی نێوان شاعیر و ڕەها هەڵبژاردنی پەڕگیرییە و شیعر دەکات بە پاراو و بێگەرد. هەموو پەلەکانی دیکەی ئەدەب: پەخشان، شانۆگەری، چیرۆك، ڕۆمان... تاد، تەواو ژێری دەیانجووڵێنێت و بزووتنەوەیەکی وریاکردنەوەی جەماوەرین. لە ڕێگای ئەم جووڵانەشیدا جۆرێك تێکەڵی دێتە ناوەوە. هێزی دەستی، هاوسەنگی تێك دەچێت و ڕەهایی و پاراوی لە ناخ و بیرکردنەوەیدا دەبێتە پاشخاپەڕۆکێکی بێزراو. جومگەکانی پێوەندی لەگەڵ سەرگەردان و دەربەدەر و قوربانییەکانی شیعری پاراو و بێگەرد لەبەریەکدا هەڵدەوەشێنێتەوە و دەچێتە ناو پێزانینە بەئاگاکان و دەربڕینی فریودەر لە پێناو دەسەڵاتێکی دیاریکراودا، بینای کولتووری خۆی پێك دەهێنێ و گفتوگۆ لەگەڵ کولتووری ئەوی دیکەدا دەکات. لە هەموو کارێکی ڕۆشنبیری گفتوگۆ کردن لەگەڵ ئەوی دیکەدا لە سوودگەیاندن بەدەر نییە. تەنیا لە شیعردا زەرەرمەند و هەڵەبەرە. بەهۆی ئەم گفتوگۆیەی هێزی کەسێتی ون دەبێت، ونبوونێك، کە دۆزینەوەی دەبێتە جۆرێك لە مەحاڵ.

جوانی شێوازێکە بۆ بیرکردنەوە. هەیە لە کەش و هەوا هەستییەکانیدا جوان بیر دەکاتەوە، کەچی لە هەنگاوێکی نزیکدا ئامادە دەبێت بچێتە ناو خۆ هەڵبژاردنی لیستێك، کە حزبێك بۆ بەرژەوەندی و کارپێکردنی خۆی ئامادەی کردووە و پڕوپاگەندەیەکی بێ ژمارەیشی لەپەنادا کردووە بە قەڵای هەڵخەڵەتاندن و دابەشی سەر ئەڵقەلەگوێ و گوێڕایەڵ و بەرفەرمانەکانی خۆی دەکات. هەرکەسێك پێودانگێك بۆ کەسایەتیی خۆی دانەنێت،

گەورەیی نەخێر لە دەست بدا و ملکەچ و ئامادەی بەڵێ بێت بۆ هەمیشەیی بەختیاریی گیانی دۆڕاندووە. ملکەچکردن بۆ دەسەڵات، ژیان و شێوازی بیرکردنەوەت دەکەن بەرۆتین و نووسینەکانت نابن بەسەرچاوەی پاراو و بێگەردی هونەر.

شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانی بۆ هەمووومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لەکاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن و هەستی سست بوو لە مرۆڤدا چالاك دەكەنەوە. شیعری پاراو و بێگەرد ئەی بەختیاریی بەهرەوەرانی سەر زەمین. مێژووی خۆ دروستکردن لەخاڵێکدا کورت دەکرێتەوە و دەبێتە تیشکۆ، بوێری ئەوە بکات بڵێت نەخێر. نەخێر پرۆژەیەکە بۆ جوان بیرکردنەوە. جوان بیرکەرەوە جووڵەی سروشت هاوتا دەکات بە جووڵەی ئازادیی مێشك و هۆشمەندی. بیرکردنەوەش وەك پرۆژەیەك لە پێناو خۆدۆزینەوە و خۆبوونیی و ڕووبەڕووبوونەوە بەرانبەر دەسەڵات.

ئەو کەسایەتییە تێکەڵە لە بڕیاری ناوەوەیدا، پێوەندییەکانی هونەری نووسین و جوانی و ڕەهای ڕاگرتووە، کە شیعری پاراو و بێگەردە. لە دەرەوەش لەناو تاکتیك و زانیاریدان بە حزب و ئەڵقەلەگوێ و گوێڕایەڵی و بەرفەرمانی دەسەڵاتدایە، کە هەموو دەسەڵاتێك بەشێك لە دیکتاتۆریەتی بەجووڵە و وێنەوە لەناو خۆیدا پەروەردە کردووە.

شیعری پاراو و بێگەرد ئەی پاکیزەی دووەم، لەگەڵ یەکەم هەست بە ئارامی کردنی دەروونی بەرانبەر دیمەنی جوانی دەستت پێ کردووە، بەوەشاندنی گورزێك ئاگری بێ ئامان کۆتاییەکان دەستنیشان دەکرێن، کە لەسەر زەوییەکی گڕکاناوی ڕامان گرە و هەمووومان بە سووتان و توانەوە و لێك جیاکردنەوەی ئێسك و گۆشت جەزرەبە بدە. تەنیا ئەو سەمەندەرانە بەردەوامی وەردەگرنەوە، کە پەرگیری شیعرییان هەڵبژاردووە و پێشەنگی تێدا بە دەست دەهێنن. لەم گۆشە زۆر هەستیارەدا شێواندن دادەڕێژنەوە و دەیکەن بە بوونی جوان و یادەوەریی داهاتوو.

بەهرەوەر ئەگەر تۆ خەونی داهاتووت لە دەست دابێت بۆچی دەژیت، چۆن بوون و خۆبوونیت دیاری دەکەیت. پێویستە سەرەکیترین پرسیار دروستکردن لە

بیرکردنەوەماندا ئەوە بێت من چ جۆرە بەهرەوەرێکم. ئەڵقەلەگوێ و گوێڕایەڵ و بەرفەرمان، یان کەلکێش و ئازاد و دڵکەش. پێکهاتەی زەمین چۆنە، شکۆ بەرهەمی کامە قوربانییە. بۆ ئەوەی سییەکان لە ڕزیبوون بپارێزین پێویستمان بە چ جۆرە هەوا وەرگرتنێکە. پێمان لەناو خۆڵی نەرمونیان، یان خۆڵەمێشی فریودەر پشوو پێ بدەین.

شیعری پاراو و بێگەرد ئەی پاکیزەی دووەم، ئەی تەنیا دایکی شاعیرە کەلکێش و ئازاد و دڵکەشەکان.

٣

بەرهەمهێنەرانی شیعری پاراو و بێگەرد لە پێناو چێژی نادیار گیانیان وەك دیاریکردنی ناوەندێك لەناو کردەوە و کردەی نووسین و هونەری جوانبەخش و باڵا پیشان داوە. هیچ کامێکیشیان شیعریان تایبەت نەکردووە بۆ ڕووبەر و ڕواڵەتی واقیع، بیرکردنەوەی داخراویان وەك پێودانگێك بۆ پێوەندیی زەینی و بوونی شتەکان بەکار نەهێناوە. لەسەر بنەڕەتی بەهرە و جوانبەخشیی جووڵاون و تێگەیشتن و تاسەیان بۆ جوانبەخشی کار پێ کردووە، ئاسۆی توانای تەنیایی، کە داهێنەر هەمیشە توانایەکی تەنیایە. بەسەر دیاریکردنی ناوەندی گیانیان کردووەتەوە، لەو ڕەگە دووردرێژەی شیعر، لەبەردەوامی و گۆڕان بۆ خۆی ئەزموونی کردووە و لە خولیاماندا دەسووڕێتەوە، هیچ کاتێك نەبووەتە بنەما و بنچینەیەك یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەت و پرۆگرام و پلانی ساڵانەی دامودەزگایەکی لەسەر دابمەزرێندرێت، بگرە بمانەوێت نەزاندراوێك بزانین و لە کولتووری ناسراوی زانستەکان بە هەموو بەشەکانییەوە نزیك دەبینەوە، سەرقاڵی سوود لێ بینین و پەیڕەو کردنی دەبین.

شیعر بۆ دۆخی دەروونی و وروژاندنی گیانی لە نێوان مەوداکاندا دێت و دەچێت، دۆخی دەروونیش بەشێکە لە وزە زیندووەکانی زانیاری، چونکە بینین دەگۆڕێ، بەڵام جیهان ناگۆڕێت، بگرە جیهان بۆ شێوە هەڵسووڕانێکی شیاو و چەشەی جوانیویستی و

جواننواندن و جوانبەخشی ئامادە دەکات. تەنیا دوو شت دەتوانن جیهان بە بارێکدا بگۆڕن. ئەویش ئایین و سیاسەتن، ئایین و سیاسەتیش کاری کۆیە، تاکیش لەناو کۆدا بزر دەبێت و نامۆیی لە پێوەندییەکاندا دروست دەبێ.

لێرەدا پرسیارێك، کە کاری شاعیری نوێبەخش و جوانبەخش داهێنانی پرسیارە، دەبێتە بار و بوار بەهۆیەوە دەتوانین لە نێوان مەوداکاندا بێین و بچین و چالاکیی بیرکردنەوەی ئەورۆییمان بە تاو و تینی جوانی دەربڕین. نوێبەخش، کە مامەڵەی جوانبەخشی لەگەڵ هەستەکانیدا دەکات، شیعرییەتی لەناو سروشت دەرهێنا و گواستییەوە ناو هەستەکانی مرۆڤ و لە ناوەڕۆکدا ڕسکاندی، ئەفسوونی خود و هێزی تاکی تاقی کردەوە، کە دەتوانێت گیان وەك ناوەندێك دیاری بکات. بە وردی لە سروشتی گیان و خەون وردبوومەتەوە و گیان و خەونیش بابەتی بنەڕەتی شیعری منن. شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانی بۆ هەموومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لەکاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن و هەستی سست بوو لە مرۆڤدا چالاك دەکەنەوە.

کۆمەڵێك بەهای ئێستێتیکی هەن سروشت پشتگوێی خستوون. جوانبەخش جموجوولی هێماکانی دەدۆزێتەوە و دەیانهێتە پانتاییی نووسین و دەیانکات بە هونەری پاراو و بێگەرد و باڵا.

داهێنەری پرسیار، ئاراستەی فۆرم لای پاڵنەری کردارییە و لێیەوە شوێن بۆ پەیژەکانی کارکردن دەستنیشان دەکات. کردەوە و کردەی بەردەوامبوون لە بیرکردنەوەیدا کەرەستەیەك نییە بۆ ناسینی جیهان، کەرەستەیەکە بۆ ناسینی خۆی و لەپاشانیشدا بۆ ناساندنی خۆی و شکۆدارکردنی جیهان بە داهێنانی پاراو و بێگەرد.

٤

شاعیرە نوێبەخش و جوانبەخشەکان بەرپرسن لە خولْقاندنی شیعر و ئامادەکردنی کۆمەڵگا بۆ جوانیویستی و جواننواندن و کارکردن و مانەوەی لەناو کردەوە و کردەی ئێستێتیکیدا، قۆناغی یەکەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی هەندێك جووڵە و پانتاییی و ماکیان لە بیر و هونەری قۆناغی شیعری کلاسیکی کوردی وەرگرت و لە برەوپێدان و چارەنووسی داهێنان و دۆخگۆڕینی ناوازەدا فۆرمی جیاکارییان تێدا خولْقاند، قۆناغی دووەمی نوێبەخشیی شیعری کوردیش بەهەمان شێوە هەندێك جووڵە و پانتاییی و ماکیان لە بیر و هونەری قۆناغی یەکەمی نوێبەخشی شیعری کوردی وەرگرت و کاری بەرەو پێشەوە چوونیان لەسەر کرد، ئەنجام کۆمەڵێك کاری جوانیان لە زەمینەیەکی بە پیتدا دامەزراند، بەڵام قۆناغی سێیەمی نوێبەخشی شیعری کوردی، لە ئاماژەی هەریەك لەم قۆناغانەدا، مەبەستم شاعیرە نوێبەخش و جوانبەخشەکانە، نەك پاشخاپەرۆکە بێزراوەکان، هەوڵیان بۆ خولْقاندن و ئاشکراکردنی بیر و هونەری جیاکاری بوو، دلێرانە داکشانە ناو خود و پاراو و بێگەردیان کرد. لەم پاراو و بێگەردییەدا زەمینەی لەباریان بۆ کێڵان ئامادە کرد و تۆوی بەهرە و ڕۆشنبیرییان لەناودا وەشاند و فۆرمی فرە پێوەندییان دامەزراند.

دەستەیەکی کارا لە ناوەند و بەهرەی دیاردە بزوێنەرەکانن. شیعریان بە ژیان بۆ خۆیان هەڵبژاردووە و نانی گیانیان لە دەستی میهرەبانییەوە خواردووە. هەژانێکی توند لە بیر و هونەری پێشوو ڕووی دا، کە لە دەقە نایابەکاندا خۆی نواندووە و زمان تێیاندا زۆر هەستیارە و زوو خۆی ئاشکرا ناکات و ماناکانی ڕاناگەیەنێ.

شیعری پاراو و بێگەرد لە کرۆکی خۆیدا مەسەلەیەکی بوونی و ژیانی دەروونییە، پێویستی بە هێنانەوەی هیچ پاساو و هۆ و بەهانەیەك نییە بۆ بوونی خۆی. کارکردن لە جیاکاری بیر و هونەر، دەرکەوتن و شەوق و توانا و بەهرە بەکەسی بیرکەرەوە دەدەن و هێزی سووربوون لەسەر بنەمای جیاکارییەکان بنیاد دەنێن، کە جیاکاری سووربوون و

بوونی کردەوە و کردەی نووسینە. لەم بنیادنانەدا تێگەیشتن و قبوولکردنی وەرگر لەسەر جیاکارییەکان ڕادێن و جیاکارییەکان خانەی دیاردە و جوولە و مانەوە و خۆبوونیی وەردەگرن.

گیانی نوێبەخش و جیاکارییەکان هەستەکانی لەناو شاکار و ژیانی دەروونی پەرە پێ دەدا و زیرەکانە شێواز لەناو شێوازدا دەگونجێنێت، شکۆی ناخی مرۆڤ بەجێ دەهێنێ و مانا ڕانەگەیەندراوەکان ڕووبەڕووی مانا ڕاگەیاندراوەکان دەکاتەوە. جیاکارییەکان بە پێی جیاکارییان لەگەڵ ئەوانی دیکەدا ئاستدار دەبن. ماك و ئاسۆی هەستیاری و ئاست لە بیری زمان وەردەگرن و پڕشنگیش لە تیشکە بەهێزەکان. یەك ئاستیش بیر و هونەر لە پاشخاپەرۆکی بێزراو وەردەگرێت و گەشەدار نابێت.

من لە ئەزموونی خۆمدا زۆر شەونوێژ و کەلکێشیم بۆ شیعری پاراو و بێگەرد کردووە. ئەو کاتەش شەونوێژ و کەلکێشی لە شاعیر وەردەگیرێت، کە شیعر بە ژیان بکێشێت و وەك کێشەی مردن و ژیانی لێی بڕوانێ و کاری بۆ بکات.

مردن و ژیان پێکهێنەری بوونن، شیعریش، کە ڕەگەزێکی بوونییە دەبێت لەم ڕوانگەیەوە لە دڵەوە لێی بڕواندرێ و کاری بۆ بکرێت. نووسین لەوپەڕی شادی، یان ئەو پەڕی ناشادی بەرهەم نایەت. کاتی ئەفسووناوی خۆی پەیدا دەبێت، کە خورپەی شاراوەی ناخ دروستی دەکات. تەنیا ئەو خورپەیەی، کە دەچێتە ناو کردەوە و کردەی نووسینەوە ڕوونی دەکاتەوە و ئاماژەی حەسانەوەی گیانی دەداتێ.

سەرنجڕاکێشترین ئەزموونی جیاکاری لە ڕووبەڕووبوونەوە و هۆشمەندیی نووسیندا بەرجەستە دەکرێت، جیاکارییەکانی ئارەزوویەکی تەنك پەیدای نەکردووە بەڕێگای ئەزموونەوە دەیگەیتێ، بڕوایەکی بەرزی تێدا بەدی دەکرێت و هێزە سەیر و سەمەرەکانی مرۆڤ دەخاتە گەڕ و مانایەك بۆ بوون لە گیان دەبووژێنێتەوە و ئەویینداری دەکات بە ژیان. چێژ بەردەوام لە مرۆڤی هەستداردا دەگۆڕێت. بە هیچ پێودانگێکیش ژیان دامەزراو و دەوڵەمەند نابێت بەو دیاردانەی لە پێناو خۆشگوزەرانیی مرۆڤ خۆیان پێشکێش دەکەن، بگرە بەردەوام کۆمەڵێك بۆشاییی پڕ جادووی لێ بەدەردەکەوێت. پێویستە مرۆڤی نوێبەخش و جوانبەخش بچێتە ناویان و گەوهەرەکانیان

بدۆزێتەوە و مشتومالیان بکات. ئەم دۆزینەوە و مشتومالکردنە چییەتی جیاکاریی مرۆڤ و کۆششی گیانی و جیهانبینییەتی.

بەرچاوییەك لە ئەزموونی جیاکاریدا، لە بەشی زۆری دەقەکانم دێرێك وەك ناوەند هاوبەش دەکەم لە نێوان دوو وێنەدا، هەم تەواوکەری وێنەی یەکەمە و هەم تەواوکەری وێنەی دووەم.

ئەم ڕووبەر و جوولە و ڕووداوەش بۆ سەرسامیی وەرگر بەکاردەهێنم، ئەگەر وەرگر بەتەواوی هێزی هۆشمەندییەوە ئەم ناوەند و هاوبەشییە لەگەڵ هەردوو وێنەدا وەرنەگرێت و جۆرە ڕێکخستنێك لە ئاگادارییەکانی ناو دەق پێك نەهێنێ هەردوو وێنەکەی بە لێڵی و ناتەواوی دێتە بەرچاو و زەین. یەك لە گیر و گرفت و لێك حاڵی نەبوونی ئەدەبی جیاکار لەگەڵ وەرگردا ئەوەیە ئەم هونەرە وردانە هەست پێ ناکەن، یان خۆیانی لە ئاستدا نەبان دەکەن، یان توانایان نییە لە جیاکارییەکانی جوانبەخشی جیاکار تێ بگەن. بەوەشەوە لەوە دەترسن هەستەکانیان لەگەڵ ئەوی دیکەدا بەشداری پێ بکەن. جیاکار پێویستە لە هۆی بوونی خۆی بپرسێت، پرسیارێك وەك دۆخگۆڕین لە پنتی پێکهێنان و بنەمای کراوەدا ئیش بکات.

٥

ئەوەی لە نێوان من و شیعردا درێژ دەبێتەوە، خەونە نەك واقیع. لە کردەوە و کردەی نووسیندا خەون دەکەم بە واقیعی نووسین. بە ویست و داوا و هەستیارییەکی خەونی، بەیادگەی کۆمەڵگادا چوومەتە خوارێ و خانەیەکی سستبووم لە جەستەی شیعری کوردیدا تەواو زیندوو ڕاگرتووە، خانەی دەقی خەونی. خەون یەکێکە لە هێما هەستیارییەکانی مرۆڤ. لە سادەترین ئاستیدا خەسڵەتی کیمیاگەریی پەیدا دەکات، دەتوانێت توخمێك بۆ توخمێکی دیکە بگۆڕێت. پێکهاتە و دارشن و ڕایەڵێکی توند و تۆکمەی لێیەوە درێژ بکاتەوە. لە چالاکییەکی دیکەیدا بیکات بە دیمەنێکی بەشکۆ. هەولێکی خوداڕسکی بەهرەمەندە، پێوەندی مرۆیی و گەردوونیی نزیك دەکاتەوە، پەلە

بکەین بە دوای هەستیارییەکانی ئەم پێوەندییە لەناو ژیانی گەشاوەدا بگەڕێین. وێنەکانی بەرپرسیاریەتی بەرانبەر چارەنووسی چێژ و جوانی بەرز دەکاتەوە و خۆی دەناسێنێت و دەبێتە هێما بۆ مانا و مەبەست.

وەك گیان پشت بەخەون دەبەستم، خەون هێز و بڕوا بوون بە وریایی هەست و خەیاڵی نادیار دەبەخشێ. دڵەڕاوکێیەکانی خەیاڵی نادیار بە خەڵکی دیار دەگەیەنێ، دەرەوە و ناوەوەی گیان بەیەکەوە بە ڕێگای تایبەتی خۆیدا دەبات، کە ڕێگای جادووییە. خەون نوێبەخشی زۆری داوە بەبەیتی کوردی و زمان تێیدا گەرموگوڕە. شێوە و ماکی بەیتم وەرگرتووە و بەشێوەیەکی جیا لەخۆی نواندوومەتەوە، بە ئاشکرا ئەم وەرگرتنە درەوشانەوەی لە بیر و بیرکردنەوەی مندا پەیداکردووە و ڕسکاندوویەتی، بۆ ئەوەی بەسەر هەندێك دەربڕیندا زاڵ بم، پێویستیم بەخۆڕاهێنان بووە لەسەر شێوە و ماکی بەیت و خواستی ئەم شێوە و ماکەش قبووڵ بکەم، بەڵام خواستی واقیعی بەیتەکەم قبووڵ نەکردووە.

٦

دروستکردن و دروستبوونی یەکەم مرۆڤ، یانی هونەری بوون و جوانی. هەست و گیان و خەون لە هەموو چەشنە شیعر و گۆرانی و مۆسیقا و تابلۆ..... تاد، هەن و دەدۆزرینەوە. لە دروستکردنی یەکتریدا بۆ یەك پێویستن. چالاکیی ژیان لەناو ئەم دۆزینەوەیەدا دەردەهێنن و کاریگەری بەسەر سایکۆلۆژیەتی یەکەم مرۆڤ و دوایین مرۆڤەوە دادەنێن. ئەم ڕەگەزانە دەستنیشانکەری بەهای دروستکردنی یەکەمین مرۆڤن و دەربڕین لە چەمکی جوانی و تاسە و گوڕ و تینی دوایین مرۆڤیش دەکەن.

داهێنەرەکانی ئەم چەشنە دەقە بەرهەم دەهێنن، هەموویان بەهرەداری بێ پایانن و خولیا بەتین و کاریگەرەکانی خۆیان پێشکێش بە مرۆڤایەتی کردووە، بنەما هەمە جۆرەکانی جوانیویستی و جواننواندن و جوانبەخشییان کۆ کردووەتەوە. هەست و گیان و

خەون، کە سەرچاوەی ئەفسوونی دەقن. بەردەوام ئەمڕۆ بە بیرکردنەوەی دوێنێ ناپێون و لە دۆخگۆڕیندان. جوانی لە خۆیاندا پڕ خورپەی بەهێز دەکەن. دەقێکیش ئەم خورپە بەهێزکردنە لەگەڵ بیرکردنەوەی هونەری بەڕێوەی نەبەن، خۆی ئەم کردەوە و کردەیەی قبووڵە لە ژێر پاڵەپەستۆ و چەپۆکی شتە ڕووکەشەکان بخنکێت. دەقیش پەیوەستە بە ترپە و ئاوازی دڵی ژیان و بار و بوارەکانی جوانی و هونەری بوون، ئەگەر پەیوەست نەکرێت بەو ترپە و ئاوازە، دەقێکی تەکنیکاری مۆمیاکراوە، لە پێکهاتەی مێژووی گیان، دەستخەڕۆ و ڕەنجەڕۆیە. دەقی تەکنیکاری مۆمیاکراو فرەمانایی جیهان دەکوژێ و ژیان وەك جەستەیەکی داماڵدراو لە هەستەکان نیشان دەدات. بەشە هەرە گرینگە گەرم و گوڕەکەی مێژووی گیان، ئەفسانە و ئایینەکان پێکیان هێناوە و بەردەوامی گەشەکردنیەتی، بە پیتی دەکەن و بگرە و بەردەی جیاکاریی دەوروژێنن. تەنیا وەرگرتن و کارپێکردنی دیمەنی شڵەژاوی دەرەوە و بەهرەی تایبەت، فریای شیعر ناکەوێت ئەگەر ڕەگی شکۆی خواست لەناو بوون ئاوی نەخواردبێتەوە، کە ئاو هێمای سەرەتا و هێز و بەردەوامییە. تێڕامان دروست نابێت، پڕ مایەترین ئەدەب لە جیهانی نووسیندا ئەو ئەدەبەیە، کە پەیوەست بکرێت بە ئەفسانە و ئایین. ئەو ئەفسانەیەی هاتووەتە ئاراوە دەربڕین بووە لە بلیمەتییەك، کۆمەڵێك ڕووداوم وەك ئەفسانە هێناوەتە ناو نووسین. هەموویان دروستکراوی هێزی بیرکردنەوە و خەیاڵمن. ئەفسانە و ئایین بۆ کڵپەپێکردنی مێژووی گیان گەنجینەن و لە پانتاییی بیرکردنەوەدا بە نەرمونیانی بای پەڵە جووڵە دەکەن. لێکدانەوەی گیانیم بۆ هێز و کاریگەریی کەسانی ناو ئەفسانە و مێژوو، وەك پشتیوانیکەرێکیش لەبیرکردنەوە و مانا و ئاسۆی جۆراو جۆر و ئایندە بینینییان، مرۆڤ دەخەنە سەر ئەو باوەڕەی جوانییەکانی زەمین حیکمەتێکی پەرتوبڵاوە پێویستە بە تەنافەوە هەڵبواسرێنەوە بۆ حیکمەت و بینیی دیکە.

٧

داهێنان ڕێخۆشکەرە بۆ یەکگرتنی کولتوورە هەمەجۆرەکان. هەرچی هونەری شێوە و شێوازە لە ڕۆشنبیرییە بەزەبرەکانی بێگانەوە فێری ببین. نەك لاسایی بکەینەوە و بیخوازین. یەکگرتنەوەی مرۆڤایەتییە لە داهێنان و جوانیدا. هاودەقی هەر لەم بار و بوارەدا دروست دەبێت. ڕەخنەگرانێکی زۆر و هەمەچەشنیش بایەخیان بە چەمکی زمان و هاودەقی داوە و بارودۆخەکەیان لەبەرچاو گرتووە، بەڵام ئاشق بە ئەدەبی بێگانەبوون بە نیازی دەستبەرداربوون لە ڕەگی زمانی زگماك، وات لێ دەکات بەهرە و بیری زمانت ناتەواو بێت. ئەگەر بەهرە و بیری زمانیشت ناتەواو بوو هەوڵ دەدەیت خوێنەر لە کرۆکی شیعرییەت دوور بکەیتەوە و سەرقاڵی شتێکی ناکامی بکەیت، چونکە شیعرییەت لە بەهرە و بیری زمانی زگماکدا پەروەردە دەکرێت و دەڕسکێت.

خەیاڵ و زمان لەسەر ئاستی شیعرییەت و ئاستەکانی دیکەوە دەچنە ناو یەك و ڕێژەی شیعرییەت بەرەو بەرز بوونەوە دەبەن، شیعرییەتیش بە جوانیی خەیاڵ و زمانی خۆڕسك و خودایی پەیوەستە و لە چێژدا دەبێتە خاڵێکی بەهێز. هەیە زانیارییەکی بێشوماری لەڕێگای خوێندنەوە و کەناڵەکانی ڕاگەیاندندا کەڵەکە کردووە، بەڵام نازانێت بەکاری بهێنێت، چونکە لە بنەڕەتدا هەڵقوڵاوی ڕستەی ناو ناخی خۆ بنیادنەر و خۆبوونی نەبووە. کاریگەری و پەرەسەندنی زمان لەو ئاستەدا دەردەکەوێ و دەستنیشان دەکرێت.

٨

هەموو دیاردەکانی بوون مرۆڤی داهێنەر بەرهەمیان هێناون، پڕ کاریشن لەبەرەو پێشبردن و کرانەوەی کۆمەڵگا بۆ قبووڵکردنی جیاکارییەکان. کۆششی شێلگیرانە دەکەم دەقەکانم بابەتی تێڕامان بن بەرانبەر دیاردەکانی بوون، وزەی شاگەشکەیی چێژ و جوانییان تێدا نەمرێت، بەڵام لەوە دڵنیام بە نیازی هۆ و ئامانج و هیچ شتێکی نزیك لەو مانایانە نانووسم. پێوەندییەك لە جەستەی دەقەکاندا نیشتەجێیە، پێوەندیی شیعرییەت و زمان.

سەرچاوەکانم لە دەروونم دۆزیوەتەوە و ڕاستییەکانی دەرەوەش تێکەڵاوی خەیاڵ و هێما و ئەفسانە دەکەم. مرۆڤێکم تێکەڵاو لە گشت گۆڕانکارییەکان، گیانم لە قووڵاییمدا دەردەهێنم و بەیارمەتیی کەش و هەوای ڕستەسازی زمان پێشانی دەرەوەی دەدەم. ئەم خۆپیشاندانەم ختووکەیەکی کورتخایەن نییە. ڕەگەزی حەز بەڕێوەی ببات، شێوازی ژیانە مرۆڤی خاوەن سیمای پاك لەناویدا نیشتەجێیە. گونجاویشە پێش ساڵانێکی زۆر وەك ئەم چرکەیە گیانم هاتبێتە ژان و هەراسان، دوای ئەم چرکەیەش بە شێوەیەکی دیکە لە چرکەیەکی پڕ پشووی گیانی لەلانکی منداڵیمدا بنوومەوە. ئەم نووستنەش دوا مانا و شێوە وەرناگرێت.

شێواز دەبێتە خاڵێکی بەهێز لە داهێناندا، لەوەش گرینگتر، وشە دەبێتە خاڵێکی بەهێزتر لە ڕستەدا. هیچ شێوازێك تاسەر جێگای سەرسامیی ناوەندی ڕۆشنبیریی نییە. جێ لەق دەبێت، بەڵام ناکرێت بەکۆتاهاتنی یەکجارەکی ناوی ببەین و وەك سراوەیەك دڵخۆش بین پێی. تا ئەو ئاستەی دەسەڵات و هێزی ژیریم گوتوویەتی، ئەوەندەم توانا و بەهرەیە، خۆم کۆکردووەتەوە شێوازی شیعریم هێڵی ڕوونی ئاشکرا بێت.

تێکۆشاوم بەهۆی پەخشان، بە گیانی شیعریی نیشانە و هێما لە دارشتنێکی قووڵبووەوە لە ئاخاوتنی مرۆڤ و ئێستێتیکیدا بهێنمە ناو زەینی ڕۆشنبیری پاراو و بێگەردەوە. بە دوای ئەو هۆکارانەدا بگەڕێم منی سەرنجکێش کردووە.

گرفتارییەکانی ناوەوەی کۆمەڵگا بکەم بە بابەتی جوانی. لە ناخی هەر هەموومان دەستەیەك چاودێر خۆی پەنا داوە، هەیە دەکەوێتە ژێر هەڵسوکەوت و هێزی ئەقڵییەوە. هەشە لێیان لا دەدات. خۆم لە دەستی ئەم دەستە چاودێرە ڕاپسکاندووە. ئاستە قووڵەکانی ئاگایی دەورووژێنم.

دەقی خەونیی، لە خەونی ڕاستەقینە نزیك دەکەمەوە، وەك چۆن ڕاشکاوانە قوربانی بۆ ژیان دەدەم. بەهەمان شێوەی ڕاشکاوانەش شێوازێك لە هەستیارترین ئاستدا کار پێ بکەم. شێوە و ڕستەیەکیش نییە، شێواز لەگەڵ خۆیدا نەهێنێتە ئاراوە و نەیجووڵێنێت.

٩

نوێبەخشی لە داهێناندا دیمەن و هێما و هێزی بوونە. لەمڕۆی بە چەقەڵ و چەورە و پڕ مافیای ئەدەبی و حەربای هەموو لەش ڕوو، بەردەوامبوون لە نوێبەخشیی و داهێنان چاوقایمی و گیانی ژیری دەوێت. تەنیا لەگەڵ ئەو نووسینانە ئاسوودەم کە شیری گیانمن و مایەی سەرسامین، دەمگەیەنن بەو ڕووناکییە خوداییەی لە هەستیاری و زەینی چالاکدا پەیدا بووە. هەموو وزەیەکی گۆڕان و پێشکەوتن لە گیانی مرۆڤی بە بڕوا و دامەزرێنەر و کەلکێش گەشە پێ دەدات، بار و بوار بۆ دەربڕین و کرانەوەی بەردەوام دەدۆزێتەوە و تێگەیشتن لە گەشەی گیان و خەون پەرە پێدەدا و لێ دەکۆڵێتەوە و دەیکات بە واقیعی نووسین. هزری دەوڵەمەندیش بەرهەم دەهێنێ و خۆشی و ئارامی ویژدانی پەناگەی خەیاڵی پاراو و بێگەردە. سەرچاوەی جوانبەخشی هێڵێکی هاوشێوەی خەون بۆ نوێبەخش دروست دەکات. ئەم هێڵە بە جووڵە خستنی نوێبەخشیی هونەری خۆیەتی، کۆمەڵگا بانگ دەکات بۆ ناو ژیانی ئاسوودەییی ئەدەب. بەهەشتی شادمانی ژیانی ناو داهێنانە. مرۆڤی جوانبەخش دەخوازێ تەمەنێکی پڕ دانایی و کارامە لەناو ژیانی ئەدەبدا بژیت. نەك لە ئارامی ساختە و خۆشدوویی دەسەڵات، کە هەموو دەسەڵاتێك بەشێك لە دیکتاتۆریەتی بە جووڵە و وێنەوە لەناو خۆیدا پەروەردە کردووە.

١٠

بەشێکی زۆری قۆناغی دووەمی نوێبەخشی شیعری کوردی زیاتر وشەیان لەناو مانادا تواندەوە، لەوەی وشە بارگاوی بکەن بەبزێویی زمان. وشە هەست و هەستیاریی دروست نەکردووە، بگرە مانای گەیاندووە جۆرە پێوەندییەکی هێمائارا لە نێوان توانەوەی وشە لەناو مانا و وشە بارگاویکردن بە شیعرییەت خۆی ڕوون کردووەتەوە. شیعرییەتیش دەمانکات بە ئەندێشەی خۆی و ڕازی بەهێزی ئەندێشەکردنمان لە بیرکردنەوە و دۆخی دەروونیدا دەخولقێنێت. ئەمەش تەنیا لە هالاوی مەستی دەقدا مووچڕکە نەرمەکانی خەیاڵ و چێژ پەی پێ دەبەن. تواناکانی خۆگۆڕین و دۆزینەوەی خود ئاشکرا دەبێت. بە هۆشێکی ڕووناك و شکۆدارەوە ئەم خەسڵەتەیان دەستنیشان دەکەین. لە دید و دیدگا و قووڵبینی دووری خستوونەتەوە و لە دەربڕین نزیك. هەموو هەڵچوونە نەستییەکانی خۆیان تێیدا هەڵڕشتووە، هەڵڕشتن لە دۆخێکی دەروونی کورت خایەندا سرووش وەردەگرێ و زوو دادەمرکێتەوە. ئاگری نادیار و نهێنی نووسین تەواو گەرمیان ناکاتەوە، ناوە ناوە تەزووی بەتینیان لە لەشدا پەیدا دەکاتەوە. لە بێ ئومێدی دەریاندەهێنێت و لە شەقامێکدا بەرەو پیاسە و ونگە دەیانبات. خەیاڵ تێیدا لە قووڵایی ئەو وردەکارییانە دەکۆڵێتەوە، کە دەبێتە واقیعی نووسین.

نەست کاریگەرییەکانی خۆی کۆ دەکاتەوە و لە خرۆش و واقیعی نووسین دێنە ناو ئاگادارییی و دەبنەوە بوونێکی وشیارییی، بەڵام لەسەر ئاستی هونەری و ئاستەکانی دیکەوە وتووێژیان لەگەڵ شیعر و ژیان نەکردووە، بگرە جەختیان لەمەودا دەرەکییەکان کردووەتەوە، دانەکشاونەتە ناوەوە، کە ناوەوە تایبەتکاری کەسایەتی بەرهەمی دەهێنێ و زەینی چالاك توانای بەگەڕخستنیەتی.

مانای مەجازییان ڕاونەکردووە و بە ئەسپایی و دامەزرێنەرانە سەیری هەستیاری زمانیان نەکردووە، کە لەهەستیاری زماندا مرۆڤ بەپڕی ژیانی خۆی دەدۆزێتەوە و دەیبینێ و سەر لە نوێ چاوی پێدا دەگێڕێتەوە. زیاتر وەك یارییەکی ئایدۆلۆژی کاریان بە شیعر کردووە. لە بنجیشدا ئایدۆلۆژیا ڕەگی جوانیویستی و جوانواندن و جوانبەخشی دەبەستێ و هەموو هۆیەکانی گەشەسەندنیان لێ دەستێنێتەوە.

سەرەتای دامەزراندن و کرانەوەی شیعری کوردی ڕۆڵی خۆیان بەرز کردەوە و هەموومانیان بە خوێندنەوەی خۆیانەوە خەریك و سەرقاڵ کرد، کۆمەڵگاشیان خستە مشتومڕێکی ناتەبا و سەختەوە. کردنەوەی دەرگا و پیشاندانی سەرەتایەك بوون بۆ قۆناغی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی و خاڵێك بوون بۆ جۆشدان و مامەڵەکردن لەگەڵ سروشتی ئازاددا.

قۆناغی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی بە فۆرمی فرە پێوەندی و جیاکارییەوە ئاستی داخوازییەکانی خۆیان پیشان دەدەن. بەوەی ئەو وەڵامانەی ئەوان بۆ واقیعیان دایەوە، ئێمە دەیکەینەوە پرسیار و لەناو گیانی دەقەکانماندا دەیکەین بە ترپە و ئاوازی نوێبەخشی و وێناکردنی جیهان و چالاکییە هونەرییەکانی کەشی خۆدەربڕین.

ترپە و ئاوازی قۆناغی دووەمی نوێبەخشی شیعری کوردی زیاتر لە ترپە و ئاوازی مۆسیقای جەنگ دەچوو، کە جەنگاوەریان بۆ جەنگ و ڕووبەڕوو بوونەوە لەسەر ڕادەهێنا. قۆناغی سێیەمی نوێبەخشی شیعری کوردی لەو ترپە و ئاوازە دەریانهێنا و شکاندیانەوە بەرە و ناوەوەی ڕستەی سەربەخۆ و جووڵەی وێنە. شاعیری نوێبەخش بڕوای بە بوونی ئەو هەقیقەتە هێناوە، کە ترپە و ئاواز پێوەندی بە جوانبەخشی مرۆڤەوە هەیە و وزەیەکی خۆشگوزەرانی ژیانی کۆمەڵگایە. هەموو کۆمەڵگایەکیش بنەمای ئازادیخوازی بە جووڵە و وێنەوە لەناو خۆیدا پەروەردە کردووە.

حوزەیرانی ١٩٩٩ هەولێر

بەشداریكردنی شیعر لە ئامادەكردنی هەقیقەتدا

مانیفێستی شیعری

نوێبەخشی

لەناو كۆمەڵگای كوردیدا هیچ سەرچاوە و وزەیەكی ئەدەبی بە ئاستی شیعر نەبووەتە مایەی بەرهەمهێنانی بیركردنەوەی چالاك، هەروەها بەو پایە كۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیرییەش پەسند نەكراوە و نەدرەوشاوەتەوە.

گیانی زمانی دەربڕینی كوردیش تا ئێستا هەر بە تەنیا لەناو پرۆژە شیعرییەكاندا زیندووە، كوردیش ویستی شیعر نووسین و هەستیاریی شیعری زۆر بەهێزە، تواناكانی خۆی تێدا تاقی دەكاتەوە، هەڵكەوتە كۆمەڵایەتییەكەشی وەری دەگرێت و ڕەوایی بە بەردەوامبوون و پەرەسەندنی دەدات، داهێنان بە وەرگرتنی قووڵاییەكانی ژیان بەرهەم دێ، لەم بەرهەمهێنانەشیدا ژیان دەخاتە ناو پرۆژەی دۆزینەوەوە.

ئەگەر دەربڕینێكیش لە فۆرمی ئاستدار و تیشكۆی خۆماڵییەوە دانەچۆڕابێتە ناو بوون و زەمینەی تەواوی دەربڕینەوە، بەهیچ شێوە و كەش و هەوایەك ناتوانێت نوێبەخش بێت و بێتە ناو پرۆژەی دۆزینەوەوە.

بۆ شاعیری نوێبەخش وەرگرتنی قووڵاییەكانی ژیان زیندووبوونەوەی زمانە، زمانی دۆزینەوەش زمانێكی یەك ئاراستەیی نییە، بەپرسیاری زۆرەوە لە ئاستە هەمەچەشنەكانی خۆی دەكۆڵێتەوە، قووڵاییەكان هێزی وشە و ئەزموونی تێدا نووستووە، لە دەربڕیندا ئەم هێزە تاقی دەكرێتەوە و دێتە ناو پرۆژەی دۆزینەوەوە.

بەشێوەیەكی سەرەتایی نوێبەخشی لە ژیانو بیر و بیركردنەوەی كۆمەڵگا دەركەوتووە و هەنگاوی بۆ نراوە، بنەماكانی گۆڕان بەرەو پێداویستییە هاوچەرخەكان و هۆشیاری دەبێتە پێوەری دۆزینەوەی ئەدەبی، هەروەها نوێبەخشی هۆو ئامانجە بۆ پێوەندی كردن بە چالاكییەكانی ژیانەوە، بەشێكیش نییە لەژیان. ڕاستەوخۆ ژیانە،مرۆڤ لە یاری بەختەوەریدا وەك خواوەند دەژێنێت، ئەفسوونێكی واشی تێدایە گیان و جەستە لە بڵندی بحەوێنێتەوە.

بابەت وروژاندن و شێوازی شاعیر هەستكردنە بە جوانییەكانی ژیان و شۆڕبوونەوە بۆ ناو ناواخنی سروشت و لەدایكبوونی وەرزەكان. واش بەرانبەر ڕابهێنێ هەست بەم شۆڕبوونەوەیە بكات.

هەستی نووسینیش بە ساتەوەختی زۆر ناسك، یان زۆر دژوار تێدەپەڕێ. تێڕوانینەكان ئاڵوگۆڕیان تێدەكەوێ و دەرسكێن.

شیعری ڕاستەقینەی خاوەن جیهانبینی، كە خودی مرۆڤ دابڕێژێتەوە، لە سۆز و خەونی ڕۆمانسییانە بەدەر نییە، ئەگەر شیعریش ڕووت كرایەوە لە سۆز و خەونی ڕۆمانسییانە بەهیچ جۆرێك ڕاستەقینە و خاوەن جیهانبینی نییە، كە خودی مرۆڤ دابڕێژێتەوە.

شاعیری نوێبەخش هیچ كاتێك چاوەڕوانیی هاندانو ستایش ناكات، هەر كاتێكیش چاوەڕوانی هاندانو ستایشی كرد، ئەوە بڕوای بەوە نییە ئەوەی، كە نووسیویەتی داهێنان بێت. دەربڕینی نایاب بەهۆی كرداری گەیاندن و هۆشیاریی زمانەوە لە ئاستی ئاسایی دەپەڕێتەوە بۆ ئاستی ئێستێتیكا، دەبێتە خاوەن پرسیار لەنێوان وریایی زمان و وریایی ئاخاوتن.

زمانی ئێستێتیکا شێواز و ئەدگاری خۆی لە دەربڕین کردن و دەربڕینەوە وەردەگرێت. لەئەزەلەوەش گیان، گیانی جەستەیەکە شێوەیەکی دیاریکراوی بۆ ژیان و نەشونما دۆزیوەتەوە، شێوازیش ناوەند و گیانی نووسەرە، هیچ گیانێکیش بۆ جەستەیەکی دیکە وەرناگیرێت.

شێواز و شیعرییەت و زمان، ئەزموون بۆ ئایندە پێشنیاریان دەکات، ئایندەش پێوەندی بە هەموویانەوە هەیە، بەشدارین لە چالاککردن و بەڕێوەبردنی، پەیامی هونەریی مرۆڤگەلێکە، کە هەوڵی سڕینەوە و لەبەین بردنی ئەو شتانە نادات، کە ژیان دەخەنە بارێك بەرگری لە بە ژیانبوون و ئازاری خۆی دەکات.

ژیان و بوون و دنیاش لەناو شیعری نایاب و ئایندەدا نوێن، لەناو ڕۆشنبیریی کوردیدا نوێبەخشی هێشتان بە ڕوونی شوێنی شیاوی بۆ نەکراوەتەوە، ئاخاوتن لەبارەیەوە دەبێتە هەرا و زەنا، پێویستە ئەو بڕیارانەی لەم بارەیەوە بوونەتە مایەی سەرنج، بە ئاستێکی ترەوە بخرێنە ناو ئاخاوتنەوە.

ئایا ئاخاوتنەکانمان لەخودی نوێبەخشیی دەقەوە دەرچوونە، یان لە دەرەوەی دەقەوە وەرگیراون و لە جەستەی تەنك و ناسکی دەق پراوەی پێ دەکەین، کە جەستەی تەنك و ناسکی دەق هیچ پراوەیەك وەرناگرێت جگە لە پراوەی گیان نەبێت.

نووسینێك گەیشتبێت بە ئاستی دەق، پێوەندیی ئاستداری چارەنووسسازی بە ئایندەوە هەیە، کە هەمیشە وەك سەرچاوەیەکی ڕوون هێزێکە بۆ بەرهەمهێنانی سەرچاوەی دیکە، بەرەنجامی خودێکی هەژاو و هۆشمەند و وریایە. بەشێکیش لەخودی هەژاو و هۆشمەند و وریا گەیشتوون بەو هەقیقەتە، کە شیعر بگەڕێتەوە ناو سۆز و هەست و ڕوونی و ئاشکرایی لە دەربڕیندا، ئەمەش وەك دیاردەیەك پێویستە بخرێتە ناو ئاخاوتنەوە. زۆر جاران گۆڕانکارییە ڕەچاونەکراوەکان کاریگەریی ڕاستەوخۆیان لەسەر چۆنیەتیی بیرکردنەوەی کۆمەڵگا و بیر و دەربڕینی تاکی نووسەرەوە هەیە. دەبێتە بابەتی نووسینەکانیان، بەڵام نابێتە مانای ڕوون و دیار،بگرە لە چێژدا دەبێتە سرووشی مانا و چالاکیی وێنە.

جیایی

پانتایی جیاکارم لە بەرهەمەکانمدا خولقاندووە، لە پانتاییەکدا دەستنیشان ناکرێم. ئەرێ لە پانتاییە شیعرییەکاندا، دەچمەوە سەر چ پانتایەکی خۆ تایبەتی کردن. تایبەتکار بۆی هەیە تەواوی هەبووەکانی، کە توانای کاریگەرییان تێدا دەرکەوتووە، ڕاکێشێتە ناو بیرکردنەوەی چالاکی، کە بەردەوام هێما و هێماپێکراو بەرهەم دەهێنێت. لەیەك کاتیش لەناو هەموو پانتاییەکاندا کار بکات و دەستیان بۆ ببات.

بەرانبەر بە ئاگایی خۆم جەنگاوەرێکی زانام و ئەهلی زیندوویێتی دڵ و یەکێتی ئەشقم، پانتایی ئێستێتیکا و ڕێبازی وردبوونەوەم لە ژیانمدا هەڵبژاردووە، دەمەوێت بە ڕاناوی نادیار زمانی تێدا هەستیار بکەم، هەستیاریی تەواوی زمانی کوردی لە شیعری کلاسیکیماندا تواوەتەوە و دەرکەوتووەتەوە. کاتێك شیعری کلاسیکی دەخوێنمەوە هەست دەکەم تەواوی زمانی کوردی ڕووبەڕووم وەستاوەتەوە. دەمباتە ناو جیهانێك، کە قسەی لەبارەی دۆزینەوە و بوون کردووە، نەك گێڕانەوە. خەون و ناوەندی وشە هەوڵدانن بۆ خۆناسین. لە ماڵی گەورەی شیعردا هەموومان پێکەوە داوای شیعرییەت دەکەین، ئەو داوایە وزەی گەشەکردنی جوانی و بەرزکردنەوەی ئاستی هەقیقەتی گیانی و درامای ژیانە. جوانی زمان لە جوانی ئەو کەرەستەوە دێت، کە دەربڕینی لێ دەکات، زمان شانەیەکی زیندووی زۆر قووڵە لە جەستە و پێکهاتەی مرۆڤ لە گۆڕانی دید و پێوەندییەکاندا.

جیاییی تاقیکردنەوەی من ئەوەیە: جیهانی پارچە پارچە دەخولقێنم و پێوەندییەی هێما و هێماپێکراویش دەپچڕێنم و دەستنیشانیان ناکەم. سەرچاوەکانی نووسین و ئاستەکانی دەنگ و تێبینیکردن و سەرنجدانم لە جوانیی بێگەرد و بێ هاوتای ژیان وەردەگرم، دەگمەن و تاقانە دەبن بە هێما و هێماپێکراو.

شیعر چەند بچێتە ناو ژیان و دنیای خودایی و هەقیقەتی ڕۆژگار، هێندەی دیکە گیانی تا هەتایە پەروەردە دەکا و دەیپارێزێت.

شتێك لە نووسین، کە وەك ئەزموونێك پێشکێشم کرد بێت، بەکاربردنی زمانی خەونە بۆ زمانی نووسین و ڕاچەناندن و چالاککردنی ناخی پڕ توانایی‌و یادەوەری. دواجار تواندنەوەی چالاکییەکانی بیر لە هەستیاریی نووسیندا.

چامەی درێژ پرۆژەیەکی کامڵە و لەسەر ئاستی بوون و کرانەوەی بەردەوام ڕادەوەستێت، سروشتی دایکی هەستەکانمە، ئاسۆیەکی ئەفسانە ئاساییە ناتوانم لێی دەربازبم بە کامڵترین فۆرمی شیعریی دەزانم و پەیڕەوی دەکەم، لە ڕایەڵی ڕستەکانیدا توانای جووڵاندنی فرە دەنگی و فرە پێوەندی دەڕسکێت. مانا و زمان دەگەڕێتەوە ئەو ئاستدارییەی هێزی نووسین ئاشکرای دەکات و دەیهێنێتە گۆڕێ. واتە قووڵبوونەوە بە ناخی بیندراو و شەپۆلی شوێن و سیمای بوون.

فرە دەنگی

ڕوانینی گەردوونی بار و بوار بۆ گەشەسەندنی شیعر دەڕەخسێنێت، قەتا و قەت پێوەندیی بە شۆڕشی گەیاندن و فۆرمەکانییەوە نییە. خەیاڵ و ئەو ئاسۆیەی جیهانی بەهۆیەوە وێنا دەکەیت، لە دەرەوەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن کاری شیعرییەت بەڕێوە دەبەن، لە کەڵك وەرگرتن دەست واڵا و دیموکراسین، سەرسامیی خۆشیان بە نەش‌و نمای نوێبەخشی گیانی ژیان ناشارنەوە.

دەتوانین لەوە دڵنیابین، کە شیعر هەموو سەنگایی ساتە وردەکانی بە تەنیا خستە سەر هەڵقولانی خەیاڵ وەك بەرزایی و ناوەندی کاریگەر چووە ناوی و کرۆکی ژیانی بە هۆیەوە وێنا کرد. بێگومان لەبارێك نزیك دەبینەوە شیعری تاك دەنگی دەبێتە خۆنیشاندانێك و دەربڕین لەو بارەی بێهێزە.

دەکرێ لە بچووکبوونەوەی دنیا لە بینینی شاشەدا، یان هەر فۆرمەکی گەیاندنەوە، شیعری فرە دەنگ لە چنین و ڕایەڵی توند و تۆڵی ببێتە جێگرەوەی خەیاڵ وەك بەرزایی و ناوەندی کاریگەر.

لە شیعری فرە دەنگیدا خەیاڵ ڕەگەزی سوود بینینە، بەرزایی و ناوەندی کاریگەر نییە. نیشاندانی باوەڕ و گیانی کراوە و دەوڵەمەندیی ئەم شێوازە بەئەندازەیەك لە شانۆنامە و ڕۆماندا بە ئاشکرایی دەگاتە لووتکەی بینین و تێگەیشتنی ڕوون.

لە شیعری درامیدا گفتوگۆ لەگەڵ هەست و ئەقڵی خوێنەر و شاکەس و کەسایەتییە جۆرا و جۆرەکان دادەمەزرێنێت،هاوتاییەك دەدۆزێتەوە لەباری نووسیندا پەیڕەوی دەکات. لە پێکهاتە و بنەمای منی شیعریدا پێکدێت و دەبیندرێت، خۆی لە منی تاکە کەسی شاعیر دەکشێتەوە، ڕۆڵ و ئاستی شاکەس و کەسایەتییە جۆرا و جۆرەکان و چێژێك دەگەیەنن، چێژی ئاراستەکراوی شاکەس و کەسایەتییە جۆرا و جۆرەکان و واتاناسی.

زۆرێك لە شیعری ئیمڕۆمان لەسەر سیستەمی تاکدەنگی منی شاعیر وەك ڕەگەزێکی کارپێکەر بەڕێوە دەچێت، ئەم شێوازەش وەك هونەر هەرچی پێ بوو بەخشیی، چاوەڕوان ناکرێت هونەرێکی کاریگەریی پێ مابێت بۆ بەخشین و سەرسامیی،چونکە هیچ شتێك ڕوونادات قسەکەر یەك قسەکەرە و پانتاییی نووسینەکەی داگیرکردووە، هەروەها بوونی شیعریش وەك شێواز و شێوە دەخاتە مەترسییەوە. لە کارایی و زیندوویی و هێز دووری دەخاتەوە، کە کارایی و زیندوویی و هێز بارێکن هەمیشە زیندوومان دەکەنەوە و سەرچاوەی سەرسوڕهێنەرن.

یەکەمین کردەی هەستیارکردنی زمانە، ڕستەکان درێژدەکاتەوە بە مەبەستی گەیشتن بە چاوگە دەنگییەکان، چاوگە دەنگییەکانیش هەمیشە ئاگایی زمان تێیدا دەبێتە باری ڕاستەقینەی نووسین و وزەی ترپە و ئاواز لەم بارەیەوە ڕوو دەدات. چەند ترپە و ئاوازێکی لێ دەبێتەوە، جۆراوجۆری ترپە و ئاواز خەسڵەت و مۆرك و ئاماژەی ناسینی ئەم ژانرەن، پشت بە وێنەهێنانەوەی یەك لە دوای یەکیش نابەستێت، زیاتر گێڕانەوە دەکاتە خۆبووژانەوە و دەرکەوتن و ئاراستە وەرگرتن.

دەستکاری کردن

دەقەکانم ئەوانەی چاپم کردوون و ئەوانەی چاپیشم نەکردوون، هەمیشە لەسەر مێزی کارکردن دەستیان بۆ دەبەم هەر چەند ڕستەیەکیان دەستکاری دەکەم و چەند لاپەڕەیەکیان دەخەمە سەر و چەند لاپەڕەیەکیشیان لێ لادەدەم. تا ئێستاش نەگەیشتووم بەدوا دارِشتنیان. ئەو هونەر و دڵەڕاوکێیەی دەستکاری کردنەش لەکارکردنی بێ وچانی کاتژمێر گواسترایەوە ناو باری دەروونیی شاعیریەتیی من.

کاتژمێر تەکان دەدا بەرەو ناو دەقی کات. دەقی کاتیش هەمیشە ئەو چرکەیەی جوانە تێیدا چاوەڕوانیت، کە هێز دەخاتە ئەو چرکەیەی بۆی دەڕوات، ڕۆیشتنی منیش هەمیشە بەرەو دەقی شیعرییە. هەموو شتەکانی کاریگەرییان بە نەشونمای ژیانەوە هەیە. لە زەینمدا ئامادەیان دەکەم و دەیانکەم بە بەشێك لە چالاکییەکانی بیرکردنەوەم. دەستکاریی بەردەوامیش کارێکی دروستە بۆ نووسەری پڕ توانای پەڕینەوە بۆ ناوپرسیارەکانی، کە بوون بەیەك جۆر دەستنیشان ناکەن، بەرگری و دەربڕین لە داهێنان دەکەن، چونکە هەر جارێك، کە دەستکاریی دەکات، بەو نیازە بە تەواوی ژیان لەناو دەقەکەیدا ببینێت، یان ژیان بە تەواوی بهێنێتە ناو دەقەکەیەوە و بیگەیەنێت بە ئاستی خەونی نووسین. ئەویش یەك لە مەحاڵەکانی نووسینە، نووسین هەوڵدەدات بۆ مەحاڵ، مانەوەش لەناو ئەو مەحاڵە سووربوونی نووسەرە بۆ بینینی ژیان بە تەواوی لەناو دەقی بێگەرد دا.

شاعیر

شاعیر، سەر گەرمییەکانی خۆی لە سنووری بیرکردنەوە و جیهانبینییەوە دەست پێدەکات و گیانی چالاکە بەگشت جوانییە هاوبەشەکان. ئاراستەی ئاڵۆزکردنی جوانییە هاوبەشەکان نییە. سادەکردنەوەیەتی، بەرپرسە بەرانبەر بەرزبوونەوە و ڕسکاندنی ڕوانینی پڕ شیعرییەت و جووڵەی ئاخاوتن لە زماندا، پەیوەستیشە بەوەی پێوەندییەکانی نێوان جوانی و فۆرمەکانی کۆمەڵگا وەك پرۆژەیەکی پەرەپێدان وەربگرێت.

کاری گوتار دامەزراندنیش لە پێوەندییەکانەوە بکاتە وێنەیەکی ڕاستەقینەی ئەزموونکراوی هەقیقەتی مرۆڤ. لە هەمان کاتدا لە تواناکانی دەربڕیندا بەرزیان بکاتەوە ناو ڕایەڵی ڕستە و ترپە و ئاوازی ویژدانیان لێوە وەك نیشان و نیشانە پیشان بدات، هەروەها دەسەڵاتی هەستیاریشی بەسەر ئاشکراکردنی چارەنووسی جوانی لە شێوازی نادیاردا پاڵپشت لەبەرزبوونەوەکەی بکات.

تەوەرەکانی هەست و سۆز و خەون بخاتە گەڕ بۆ هێشتنەوەی بەردەوامیی چێژی گیانیی. جوانی وەك ڕەگەزێکی چالاك و بنیادنەر لە پێکهاتەی دەقدا بکاتە ناوەندی بە یەکگەیشتنی پێوەندییەکان و باوەڕهێنان بە هەقیقەت و تواناکانی ژیان. بۆ واتای ڕاستەقینەی لەناو دەوروبەرێکی بێ هێز لە هۆشیاریی فیکریدا ئاکار دابڕێژێت. بەدواداچوونی مێژووی گیان و ئەوانی دیکە و چاونەترسیش بەرەو ڕووی ئەم ئاکار دارِشتنە بکاتە ماڵی هەر هەموومان و نرخێکی هونەری مانا دەرنەکەوتووەکان هەڵداتەوە.

کردەی نووسین وەك سەرەتایەکی هەمیشەیی و خاڵە یەکتربڕەکانی کات بپارێزێت. بە فراوانییەکی ئاستدار و کاریگەریش بانگەوازی لایەنداریی تەواوی ڕابگەیەنێت، دواجار بە ئاستی بەهای مرۆڤ بیناسێنێت، بپرسێت ئەرێ ئاستدارییەکانی شیعر و مرۆڤ چین لە واقیعدا جێبەجێیان بکات و جێی پەسندی بن. تا چەند توانیویەتی جوانی و هونەر بگەیەنێتە ئاستی ژیان و درکاندن.

فەرهەنگ

وشە لەناو فەرهەنگدا بە یەك مانایی سنوورداره، لەسەر ئاستێکی جێگیر و نەگۆڕیش پێوەندیی بۆ دەستنیشانکراوە، واتە لەناو ژیان و بزووتنەوەی بەرەو پێشچوون کار و چالاکیی لێ وەرگیراوەتەوە و خانەنشین و لا کەنارە.

شیعر هێز لە خودی زمان وەردەگرێت، بەزمانی ناو ژیانیش شیعرییەتی دەڕژێتێ و پێوەندییەکانی بە جیهان دەبەستێتەوە، کار و چالاکیی وشە گەرمەکانی ناو ژیان وشە بێ هێزەکانی ناو فەرهەنگیان لە خەیاڵگەی نووسەری خود وریا دەربەدەر کردووە.

هەست بە نائومێدییەکی ترسناك دەکەم لەو وشانەی لەناو فەرهەنگاندا وەنەوز دەدەن دوای گواستنەوەیان بۆ ناو ڕستەی شیعریی کتوپڕ خەوی دووبارەکردنەوەی لێ دەکەوێت. لەباری دووبارەکردنەوەشیاندا، بچووکتر دەبنەوە. دەستەواژە لەناو فەرهەنگدا خۆشباوەڕ و بێ ئومێدە بەیەك مانایی دڵی داکەوتووە و فۆرمەکانی کۆتایی پێ هێناوە.

شاعیریش لەناو فەرهەنگدا سڕ دەبێت نەك سەرسام.لە وشەکانی بەردەست و زەینی خۆیەوە دەست پێدەکات. ڕۆشنبیریی ئەکادیمی و فەرهەنگنووس و زمانەوان لە وشەکانی ناو فەرهەنگدا کار و چالاکییەکانیان بەرهەم دێنن. لە فەرهەنگدا ئاستی جیاکاری زمان نییە. هەموو داهێنانێکی زمان لە ئەدەبدا لە دەرەوەی فەرهەنگ ڕوودەدات، دەقی نایابیش لە کرۆکدا لە پێوەندیی زمانەوە سەرکەوتن وەردەگرێت.

لەناو مێژووی ئەدەبدا، ئەدەبێك نییە لە وشەکانی ناو فەرهەنگەوە سەرکەوتنی بە دەستهێنابێت، بۆیە فەرهەنگ لای من بووە تەلیسمێکی بکوژ، زوو خۆم لە قەڵەمڕەوی دەسەڵاتی دەرهێنا. ژیان فەرهەنگی شیعرە، هەر شاعیرێکیش هانا بۆ وشەکانی ناو فەرهەنگ ببات نەشازیی خۆی بە شیعر ئاشکرا دەکات. مامەڵەی لەگەڵ وشەی ئامادەکراوە، بایەخی ساتە هۆشیارییەکانی ناوەوەی خۆی لە دەستداوە، ئەگەر نووسینێکی ئەدەبیش ساتە هۆشیارییەکانی ناوەوەی نووسەر خرۆشانی تواناکان و چالاکیی نەبووبێت دەقێکی بەتاڵە لە ئەفسوون و هۆشیاریی نووسین.

مانیفێست

وەك پرۆژەیەك مانیفێستی شیعری خۆم ڕاگەیاند، بۆ ئەوەی ئەم ڕاگەیاندنە ببێتە پاڵپشت و تیشکۆ بۆ ئەزموونی شیعریم. مانیفێست و خۆڕوونکردنەوە پەنجەمۆر و ڕوانینی تایبەتی نووسەرن بە کەرەستەیەکی خەملێو و ئەزموونێکی ڕاستەقینە بەرانبەر نووسین. بۆ نووسین و گەڵاڵەکردنی، بە قووڵی سەرجەم دەقەکانی خۆم بە توانای گۆڕان لە ژیان و هونەر هێنایەوە ناو زەینم. لە مەودای خاڵی لاوازی تا خاڵە

سەرسوڕهێنەکانی ئەزموونم وەرگرت، بەوپەڕی هۆشمەندی جیاکاریی هەستکردن لە مەوداکانی مامەوە و تێ فکریم تا بووە پرۆژەی باش بیرکردنەوە و گفتوگۆیەکی ڕۆشن. بنەماکانیم لە شەوق و کاکڵە و ناخی ئەو مەودایانە دۆزییەوە، کە لە واقیعی نووسیندا هێناومەتە گۆڕێ. ئەو واقیعەی چۆنیشی بیر لێ دەکەمەوە و دەیجووڵێنم.

پێش نووسین بیر لە مانا ناکەمەوە، دوای نووسین مانا دەدۆزرێتەوە، هەروەها بیرو ڕاکانی ڕام گەیاندوون هەموویان لە دەقەکاندا شوێنی ژیربێژی و ئەو ئاماژە و نیشانانەی تێیدا بەرهەم هاتوون ئاشکران. چارەسەری هەندێك لە هەستە ڕۆمانسییە سەرەتاییەکانیشم کردوون، هێڵم بە ژێر دێرە لاواز و سەرسوڕهێنەکانی کێشاون.خەونم کردووە بە فۆرمی دەست پێکردن و دووبارە گەڕانەوە بۆ واقیعێکی دامەزراوی خەونیی.

قۆناغ

شیعر وەك درێژبووەوەی قۆناغی پێشتری وەرناگیرێت، لە هەندێك ڕەگەز یەك دەگرنەوە، لە زۆر ڕەگەزیش تەواو ئاستیان دەکەوێتە نێوان، دژی قۆناغ و ڕێباز و قوتابخانە و دابەشکردنم، دەقی داهێندراو بەسەر تەواوی ژیاندا دابەش دەبێت.

ژیان و خوێندنەوەی ڕووداو و دیاردەکان بەیەك ئاراستەنایەن، بە جیاکاری بیری یاخی و کەرەستەکانی شیعری لە کەشی شێوە گۆڕیندان، ئاستیش بەرەو گۆڕان و تێکەڵاوبوون وەردەگرن. هیچ قۆناغێکیش ناتوانێت قۆناغی پێشەخۆی تەواو لەناو خۆیدا ون بکات و داهێنانەکانی لە گۆشەیەکی تەنگەبەر گەمارۆ بدات. جیاکارییەکان سروشتین. جیاکارییەکانی ئەو قۆناغ و ئەزموونانەی لە داهاتووشدا دەبنە هۆ و مایەی گفتوگۆی گۆڕانکاری هەمدیس هەر سروشتی دەبن.

شیعر لەزماندا ڕەونەقی شیعرییەت بەدەست دەهێنێت،زمانیش بە ئاراستەی هاتنی، ئاستی گۆڕان و تێکەڵاوبوون وەردەگرێت.

ئایا زمانی قۆناغەکانی ژیان درێژەپێدەر و دووبارەکردنەوەی یەکن. بە جیاکاریی ئەو دەستکەوتە هونەرییانەی لە ئاکامی پەرەسەندنی بیر و پێویستییە کۆمەڵایەتیی و

شارستانییەکان ئەزموونکراون و دامەزراون،یان بابەت و مەبەستەکان شێوازیان دەگۆڕێن و نیشانەکانی هەست پێ دەکرێن.زمانی شیعر، شیعرییەت لە زمانی قۆناغێکی دیاریکراو وەرناگرێت، هەموو سەردەم و مەوداکان ڕادەکێشێتە ناو بازنەی بەڕێوەچوونی خۆی، هێز دەڕژێنێتە ناو تەکانەکانی بۆ بەکاربردن و ئاماژە ژیربێژییەکان.

قۆناغێك، داهێنان تاجی لەسەر هێمایەکی دلێری نەنابێت، درێژەپێدان و مێژوویی نییە. هەندێ باری قوولّی سەرسامی سۆفییەت لە نووسینی ئەمڕۆ دەبیندرێن.

سیماکانی لە قۆناغی کلاسیکی ڕەوەنەقیان بیندراوە، وەك پێویستییەك لەمڕۆدا ئەزموون دەکرێنەوە، ئەو پێویستییە ونبوونی نوێبەخشی نییە لەناو کلاسیك، ئەو شتانەی لە ڕۆژ و ڕۆژگاری خۆیان دەردەچن بەرەو بە ئەدەببوون، شتەکانی لەناو کۆمەڵگا ئەدەبن و ئەوانی تواناشیان تێدایە ببنە ئەدەب دەقئاوێزان بە جیاکاری بنیادی دامەزراندن. هێڵی ڕوونیش ڕوانینەکان بخاتە باری قوولّبوونەوە و سیما هاوبەشەکان بناسێنێ. زمانی جیاکار ترپە و ئاوازی جیاکاری لێ دەبێتەوە. شێوەکانی دەربڕینیش لە ترپە و ئاواز وەردەگرێت. وەك فۆرم و پێکهاتەی ڕستە بەندیش جیاکارییەکان بەرەو چەندین ئاراستەی جیاکار ڕامان دەکێشن و بە کارامەیی بە گەڕمان دەخەنەوە بۆ دوانەخستنی ژیان، کە ژیان خۆی کردەیەکی دواخراوە. خاوەن فۆرم و توانایەکی سەرسوڕهێنیشە.

پێویستی

لەم لێبوردنەوەیەی هەستم بۆ ژیان و هەڵبژاردنی شتەکانی دەوروبەر هەڵوێستی وەرگرت. شەپۆلی هۆشیاری لە ناخمدا خۆی هەڵاوێشت و بەڵگەی ئەوەی پیشاندا لە ناختدا پەیامبەرێك خولّقاوە پێویستی بە دەربڕین و نووسینی کتێبێکە بۆ هەمووان.

لەو خرۆشانەی خەون و واقیع و ژیان داوایان لە گیانم کرد، پێویستە کۆمان بکەیتەوە، خاڵی بەیەکگەیشتنمان شیعرە. فەزای زیندووی پەیامبەریەتی لە بوونم

ڕسکا.گۆڕانێکی ڕیشەیی لە ڕوانینە سەرەتاییەکانم بەرپابوو، بەڵام لە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی گیانیی یەکەمین ئامادەبوونی نووسین لە سەلیقە و چێژمدا چەخماخەی دا. خۆی وەك کاتێکی بەرجەستە لە بینین و نووسین پیشاندا. ژیان و مەرگم لەناودا کردە سەرمەشقی پایەداربوون.

سروشتی دەربڕینیش دەگۆڕێن، هەندێجار واقیع و ژیان جێدەهێڵم و دەچمە ناو خەون. هەندێ جاری دیکەش خەون جێدەهێڵم و دەچمە ناو جوانییەکانی واقیع و ژیان. ئەم جێگۆڕکێ کردنە بیرکردنەوە و گفتوگۆ و بینین و دەروونم ئازاد دەکەن و دەچمە ناو کەشی نووسین. واتە دۆزینەوەی واقیعی نووسین. نووسینیش لەهەموو شوێنێکدا هەیە. تا لە بۆشاییەکانیش پێویستە شاعیرىم لە مردنیشدا وەڵامی پێداویستییە شیعرییەکان بدەمەوە. سوپاس بۆ خودا چارەنووسی لە دایکبوونم لە وڵاتێکدا بووە، شیعری تێدا خۆشەویستە.

ڕەخنە

نووسین لەبارەی دەقەکانم ڕێك خراون، ئایا بوونەتە هۆیەك لەدید و دیدگایانەوە بە خۆمدا بچمەوە، ڕەخنە ئامرازێکە بۆ باش تێگەیشتن لە ئەدەب، جۆرە سەرلێشوانێك بۆ خوێنەر بەدی ناهێنێت. سەربەخۆیی دەق و خوێنەر گرینگە، کردەیەکی شارستانی و زانستییە ڕۆشنبیر سەداسەد خۆشحاڵە پێی، بەڵام لەو ڕەخنانەی وەك مەبەست ڕای دەکێشمە ناو ئەو نووسینە یەکێکیانم بۆ دەستنیشان نەکرا پسپۆڕانە لەناو دەقێکم بە پرۆگرامێکی ئەکادیمی، یان خەیاڵێکی داهێنەرانە کاری کردبێت و بەشێك لە کردەی ڕەخنەیی لەناو خۆیدا هەڵگرتبێت. کەم ئەزموونی و کەم و کورتیی دەقی منی خستبێتە بەردەم کۆمەڵێك نیشانە، یان خوێنەری خستبێتە خوێندنەوەیەکی تایبەتییەوە، کە پشت بە میتۆدەکانی ڕەخنەگر ببەستێت.

ئەو دیاردانە وامان لێدەکەن بپرسین ئەرێ ئەم نووسینانە بۆ ڕێك دەخرێن. هەقیقەت لە کوێیە. ئایا هیچ لەو نووسەرانەی، کە ڕۆشنبیریی خۆیان ئامادەیی لە نووسینە ڕێکخراوەکەدا نەبینیوە، توانیویانە پێوەندییەکانی نێوان دەقەکانم بخوێننەوە و خۆیان

تێیدا ئامادە بکەن بۆ کارێکی زانستیانە، کە توانای مانەوەی هەبێت، خاڵێك، یان چەند خاڵێکی قەناعەت پێکەر بخاتە ناو گفتوگۆوە، کە مەترسی بێت بۆ ئەو بیروڕا هونەرییانەی من پێشکێشم کردوون، ئاراستە و بڕوای منیان پێکهێناوە.

ڕەخنەگرانی ئەکادیمی و خەیاڵ ساغیش، توانیویانە پانتایەکی هەمیشە ئامادەی ئەزموونم پیشان بدەن. هەستیارییەکی قووڵی تێدابێت لەناوی ئاسوودە بیربکەمەوە و پەیوەست بم بە خەونی نووسین. هەمیشە بڕوایەکی پتەویشم بە جیهانیی منداڵییەوە هەیە. ئەو هەستە پاکەی لە گیانی منداڵیەتی پەروەردەکراوە. هەمان هەستی پاکیش لە سروشتدا دەجووڵێت.منداڵی و سروشت ناوەندێکن لەهەموو لایەکەوە بۆیان دەچم.

لە پێوەندییە برادەرییەکانم بەهەموو هەستەکانمەوە ڕێز لەبەرانبەر دەگرم، کەچی زوو لەوە حاڵی دەبم بەرانبەر پێویستە وەك گوێزێکی پووچ لە لێژایی فڕێ بدرێت. چۆلەکە پشت و پێش و تەنیشتی خۆی دەبینێت. خاوەنی بینین و مەودایەکی بێشوماریشە. بە پێچەوانەی چۆلەکە یەك ئاراستەی بینینم بۆ ژیان هەیە. ئاراستەی بینینی هەقیقەت و بەرزایی ڕۆشنبیری و داهێنان، پەیڕەویشی دەکەم. چ زیانێکیش بەو هۆیەوە پێم بگات پێی زەرەرمەند نابم.

دیاردەی بێزراو لە ئەزموونی شاعیریەتیی من بیندراوە، هەبووە بە نووسینێك بردوومیەتە کەشکەڵان، دوای ماوەیەکی ئێجگار کورتیش هەر خودی هەمان کەسی خاوەن ئاراستەی کەشکەڵان بوونی ئەدەبیمی ڕەتکردووەتەوە، کە ئەو ماوە ئێجگار کورتە ناتواندرێت وەك گۆڕان و ئەزموون لە دید و دیدگا تەماشا بکرێت.

ئەگەر نووسەر خۆی لە ئەنجامی ئەزموون و کارکردنی لەناو ئاماژە ئەدەبییەکاندا گەیشتبێت بەو دوو ئاراستەیەی کارکردنە وەك ئاکامی وەرچەرخانێك بیر لە ئاستەکان دەکەمەوە و پێی خۆشحاڵ دەبم. ئەگەر مایەی سوودوەرگرتن بێت، سوودیشی لێ وەردەگرم، بەڵام ئەگەر لەژێر چاوڕوونی و ڕازیکردنی دژەکانم ئەو هەڵگەڕانەوەیەی کردبێتە داو و هێڵێك و کردەی نووسینی بەدوادا ببات لەوانەیە بتوانێت لە ماوەیەکی ئێجگار کورتدا بە چەند ئاراستەیەکی دیکەشدا کێش و نیشانە و ئاراستەکردن وەربگرێت.کاری ڕەخنەگر

لەسەر ئەم پایە دەوەستێت سەنگی ئەدەب لە ڕۆشنبیریی کوردی دەربخات. هەندێك نووسین لە ئاستی هەرە بەرز ڕایان گرتووم. بێگومان ئەمەیان زێدەڕۆییی تێدایە. هەشە بە شێوەیەك داپیلۆسیوم لە نزمترین ئاستی ئەدەبی دیاریکراوی کردووم. ئەمەشیان بێگومان ونکردنی ڕۆشنبیریی تێدایە.

خۆشم لەو دوو بەرەی دژ بەیەکە باش حاڵیم،داهێنان لەو پاداشتە نییە، کە لە ڕەخنەگر، یان هێزی باڵادەستی سیاسی وەردەگیرێت. خورپەی دڵ فەرمانڕەواییی بەردەوامیی داهێنانە. دیارییەکە خودا و زمان ئەو خورپەی دڵەمان دەدەنێ و ئاشکرای دەکەن.

هیچ ڕستەیەك لەبارەی نووسینێك نامدرەوشێنێتەوە هەست و دەروونی نووسەرەکەی تێیدا ئازاد نەبێت تا سەر ئێسکان گیر بخوات لە خولقاندنی دوو دیوی، لەگەڵ هەموو نووسینێکدام، تەنیا لەگەڵ ئەو نووسینەدا نیم ڕك و بوغز و تاکتیکی سیاسەت تێیدا دەستەڵاتداربێت.ئەو نووسینانە هۆشیاریی ڕەخنەیان تێدا بەکار نایەت. زیاتر چاودێری نووسینن. ئەمجۆرە ڕەتکردنەوانەش تەنیا شکست بۆ خاوەنەکەی تۆمار دەکەن. شکستییەکەش دەبێتە بابەتی لادانی ڕەخنە لە میتۆدە ڕەخنەییەکان و ئەم و ئەو ڕازیکردن لەسەر ڕەنجی ئەو دەقانەی خاوەنی هەقیقیترین بنەمای شیعرییەتن.

هەندێك لە نووسینی بێزراو بەشێوەیەکی گاڵتەجاڕانە ئاماژەیان بەو وێنە شیعرییە: (شەمەندەفەر گوڵەبەڕۆژەی مێژوو دەکرتێنێت) داوە.

لە ئایندەشدا گاڵتەکردن بە ئەزموونی سەرکێشان بەردەوام دەبێت. پێش منیش گاڵتە بە ئەزموونی سەرکێشانی دی کراون،دواتریش بوونەتە هێمایەکی ڕوون و زۆر درەوشاوە: نموونە گۆران، کە توانیویەتی سیمای داهێنانی تاقانەی خۆی دەربخات چووەتە ناو هەندێك کۆڕو کۆمەڵ، نیمچە ڕۆشنبیریی کەم ئەزموون و نارۆشن بە (هەلوور بەلوور تەکامە- زەرد و سوور و شەمامە) تانەیان لێداوە.لەبەر ئەوەی شیعری لەدەرەوەی ژیان دەرهێنا و کردی بە ژیان. ئەم دەربڕینەیان وەك بەهانەیەك دەهێنایەوە، کە لەسەر ئەم کێشە خۆماڵییە سیماکانی شیعری کوردی دەرخستووە. بەهەرحاڵ ئەرێ

ئەو ڕێزدارانە کێ بوون و لەمێژوودا چییان پێ کرا. لەمرۆدا ئێمەمانان چەندیان دەناسین، وەك ڕەگ و سەرچاوەی چێژبەخش پێوەندییە نادیارەکانی خەیاڵ کردن و بیرکردنەوەمان لێك ئاشکرابکەن. لە لێکجیابوونەوە و پێکەوەبوونیانیش هاوگونجانێك نیشان بدەن، یان لەپانۆرامای داهێنان لە کوێندەر دەستنیشانیان بکەین. ئەوانەی هەقیقەتی داهێنانی مەزنیان زانیوە ئەوە دەزانن، کە گۆران توانی دیوانی نوێبەخشی شیعری کوردی بنووسێت و لەگەڵ تێپەڕینی ڕۆژگار پێگە و ناوبانگ و شاعیرییەتی زیاتر بدرەوشێتەوە لەوەی، کە خۆی لە ژیاندا مابوو هەیبوو. کەواتە بەرهەمهێنانی شیعری بێگەرد ئەفسوونی هەموو سەردەمەکان و بەگەڕخەری هێزی ژیانە. لێکدانەوەی شیعر یەك لەو گوناهانەیە، کە لێخۆشبوونی بۆ نییە، لە لەدەستدانی ئەزموونی ئێستێتیکای بەشێك لەنووسینی کوردی، لە لێکدانەوەی ئەم وێنە شیعرییەم داوای بوردن لە گیانی بەهێزی ئەم گوناهە دەکەم، ڕەنگە خوێنەر هەندێکجار تێگەیشتنی بۆ دەق بگاتە ئاستی تێگەیشتنی نووسەرەکە و قووڵتریش بچێت.

دەقی من کەم تا زۆرێك هۆشیارییەکی جیاکاری هێناوەتە گۆڕێ و لەناو کولتووری کوردییەوە هاتووەتە بەرهەم، ڕەنگە هۆیەکەشی ئەوەبێت ویستبێتم لەناو ئەم کولتوورەدا هەوڵ بۆ خۆبوونی خۆم بدەم. ئەم وێنەیەش بەرهەمی بیری گەرمی منە، خەیاڵی شاعیرییەتیم لە هێنانە پێشەوەی منداڵی تاقی کردووەتەوە.

یەك لە جەژنەکانی هەفتایەکان، جەژنانەکانم پەنجا فلس بوو، لەگەڵ یەك لە کوڕەکانی مامم چووین پەنجا فلسەکەمان خستە سەر هێڵی ئاسنینی شەمەندەفەر بەو نیازەی، کە بەسەریدا بڕوات پەنجا فلسەکە گەورە دەبێت و فۆرمی سەد فلسی وەردەگرێت. بە ئەنجامی ئەو کردارە دەتوانین چێژ زیاتر لە جەژن وەربگرین. کەچی بە شێوەیەکی وا هەردوو دیوی پەنجا فلسەکەی سڕییەوە شوێنەواری پارەی پێوە دیار نەما. جا شەمەندەفەر لە چێژی جەژنێك بێبەشی کردووم و چێژی ساتێك لە منداڵیی کوشتووم.

لەم وێنەیەدا سڕینەوەکەم وەك کاردانەوەیەك کار پێکردووە و جووڵاندوومە.بەلای زۆرێك شەمەندەفەر هۆی گەیاندن و گەشت و خۆشحاڵییە، بەڵام لەدید و دیدگای ئەو کاتی من وەك دڕندەیەکی ترسناك تەماشا دەکرا، هەروەها وەك وێنەیەکی

ڕووبەڕووبوونەوە و گرژبوون بەکار براوە. شەمەندەفەر هاوتاکراوە بە کەسایەتیی دیکتاتۆر و جووڵێندراوە، کە هۆی نەشونما کردنی ژیان و زمان و نیشانە دەسڕێتەوە.

هێزی خود لەم وێنەیەدا دەسەڵاتدارە، دەقئاوێزانییەکی نیشانە ناسیشم لەنێوان هێزی نووسین و هۆشمەندیی کۆمەڵگادا دۆزیوەتەوە. دۆزینەوەی ئەم دەقئاوێزانییە لە کێشی ڕەخنەنووسێك نییە، کە خاوەنی پرۆژەی دۆزینەوە نەبێت.

شوێن و هێما و هێزی خودی چالاك لە دەربڕینەکانمدا وێنەیان زۆرە، بەڵام تا بڵێی پڕ سرووشی هەمەچەشنی مرۆڤ و شێوە و شێوازی تەقینەوەی خێرا.

لەبارخراپی کێشە و گرفتی ڕەخنەی ئەدەبی کوردیدا هەندێك لە نەوەی پێش خۆم و نەوەی دوای خۆمی گوێڕایەڵیان، بەهەوڵی گرووپێکی لێك نزیك،نووسینم لەبارە ڕێك دەخەن. بە ئاشکراش کار بۆ ئەم هاوکارییەیان دەکەن. گرووپ دووبارەکردنەوەی ڕەفتاری خێڵایەتییە، بەهەمان جۆر و دەستووری سەلەفیانە بەڕێوە دەچێت. هەر خەوندیدەیەك ئەفسانە و ناوەندێکی زاڵ و کاریگەرە لە نووسیندا، ئەو ئەقڵییەتە کۆنخوازانەی بڕوایان بە بیرکردنەوەی ئەوی دی نییە.ترسی هەڵوەشانەوە وەك عەلیشیشی گیڤبووەوە دەیانباتەوە ناو قەبارەی سروشتی خۆیان. کەواتە دژایەتیکردنەکە بە سروشتی و تۆمارکردنی ناکۆکیی ئەوی دی وەردەگرم. نووسەر بینینی ژیان و سەیری دنیاکردنی بووە کۆنترۆڵکردنی ئەوی دی لەگەڵ دەروون و بیرکردنەوەی خۆی گەییوەتە کۆتاییەکی بێزراو. نووسەرێکیش لەگەڵ خودی خۆی گەیشتە کۆتایی، گۆڕنەتەڵە و مردۆخە، پێویستە بچێت داوا بکات لەخانەی پیر و پەککەوتووەکان ناونووس بکرێت.بگرە و بەردەم لەگەڵ ئەوی دی نییە، بینینی ژیان و سەیری دنیاکردنم لەگەڵ دەروون و بیرکردنەوەی خۆم هەمیشە لە ئەزموون و نیشانە ناسیدایە. گرووپ دەستکردی دەسەڵات و هێزی باڵا دەستی سیاسییە. کار پێکردنیشی بە نیازی ڕێ پێ بزرکردن و دووچاری گرفتکردنی ئەوی دی خۆی ترسێکی کەمەرشکێنە لە ئەزموونی پڕ شایەن بە ئاماژە، باوەڕ پتەویشم بەهێزی خەونبینیم بۆ نوێبەخشی، وا دەبینم یەك یەك دەگلێن و ڕووبەڕووی داهێنان شەرمەزار و چاو بەرەوژێر دەبن. خاوەن پرۆژەش دەبێت بە خاوەنی ئەو

سەروەرییە بێدەنگەی کە دەقـە، هـەروەها جیاکـاریی نـەوە جیاکارەکـانیش بـە دیاردەیـەکی تەندروست دەزانم و ڕێزی لیٚ دەنێم، بەڵام بێز لەو بارە ناسروشتییە دەکەمـەوە لەسـەر بنیـادی ڕوانین دروستی ناکەن و ئیرەیی و حـوکمی پێـشینەی بـیٚ سـوود بـەڕێوەی دەبـات. بـە هـیچ جۆرێکیش بیرم لەوە نەکردووەتەوە هێڵی هاوبەشی خۆم لە شـیعری کوردیـدا جیـا بکەمـەوە، بەڵام هەردەم ئەو بیرکردنەوەیە دەمخواتـەوە، کـە هـەنگاوێکی چوسـت و بنـچینەییی دیکـەم لەئەزموونی قەناعەت پێهاتووی خـۆم.لەهـەموو ناوەنـدێکی بەگێـچەڵیش دوور دەکەومـەوە، سەرگەرمی بەدیهێنانی خەونی نووسین دەبم.

لە سەرجەم دەقەکانیشدا ئاراستەیەکی خەونیم دەربڕیوە، خەون سروشـتی پێغەمبەرانـە خودا دەیدات بە کەسی پەیامدار. من وەك کەسایەتیی خەونێکم لەشیعرەوە بەرهەمهاتووم، خەونیش ڕادەگەیەنم.نادیارییەك لەخەوندا هەموو گەمارۆکانی شکاندووە، نووسین ڕاوی ئـەو نادیارییەیە. خەون درەوشانەوەی واقیعە، زمان لە دەقی خەونیدا ئـامرازی گەیانـدن نییـە، ئامرازی سرووش و چالاکیی وێنەیە. ئاسانە بگەیت بە ئەوی دی، بەڵام ئاسان نییە بگـەیت بە خودی وریای خۆت، کە گەیشتیی بە خودی وریای خـۆت، دەرەوە و ئـەوی دی بەلاتـەوە دەبنە شتێکی لاوەکی، یان زۆر لاوەکی. گەیشتووم بەو قەناعەتە ڕەهایە تەمەن و کات هەر هێندە بار و بوار و ماوەم دەدەن بزانم من چیم لە ژیان دەوێـت، بەگرینگیـشی نـازانم، بـزانم دەرەوە و ئەوی دی چیان لە من دەوێت.

ئیلتیزامم بە بڕوا هونەرییەکانی خۆمـەوە هەیـە، کولتـووری تایبـەت بـە خۆشـم هەڵبژاردووە و کاری پیٚ دەکەم. هەستیش دەکەم کۆمەڵگای ئێمە چووەتە ناو نـەریت و ڕابردوو، پێویستە دەربهێندرێت.

خوێندنەوە

شێوازی خوێندنەوە بەشێك لە بەهای چێژی لەناو خۆیدا هەڵگرتووە، سەرەنجام ئـەم گواستنەوەی چێژەش دەبێتە بەشێك لە ڕۆشنبیریی گوێگر.

شیعر وەك دەق، شیعر وەك شـێوازی خوێندنـەوە. دوو یەکـەن لەیـەك سەرچـاوەوە پەرەیان نەگرتووە.

وەك دەق دەسەڵاتی جوانی و بیرکردنەوە لە چێژدا دروست دەکات.

وەك شێوازی خوێندنەوەش، دەنگ و جووڵە و هێماکـانی دەسـت و ڕوخـسار ڕۆڵـی جوانی و بیرکردنەوە دەگێڕن و دروستی دەکەن.

ئەزموونی شیعر خوێندنەوەی ناو هـۆڵ و بـەر میکرۆفـۆنم هەیـە، بـەڵام شـێوازی خوێندنەوە و دەنگ و جووڵە و هێماکانی دەسـت و ڕوخـسارم پێوەنـدیی خـۆی لەگـەڵ گوێگر نادۆزێتەوە، نەتوانینی گواستنەوەی مانا و جوانیی لـە نائاگـاییم دەجووڵێـت و مەوداکانی بیرکردنەوەی خۆم لەگەڵ مەوداکانی چێژی گوێگر سەرچاوەکانیان تـا ڕادە و ئاستی ڕژانە ناو یەك لێك نزیك نابێتەوە.

شـیعر شـوێنی ڕاسـتەقینەی گرتـووە. چـڕبوونەوەی چـێژی کۆمـەڵگای کـوردیش لەشیعردا بووەتە ناوەند. هیچ هونەرێکی دی هێنـدەی ئـەم بەشـە پـەروەردەی چـێژی کۆمەڵگای نەکردووە. هەندێك خورپەی بزربووی ناخ هەن، ڕەگەزەکانی دیکەی ئـەدەبی نایدۆزنەوە.تەنیا شیعر لەباری درەوشانەوەیدا دەتوانێت بیاندۆزێتەوە. نووسین و هونـەر ئاراستەیان بەرەو ژیان وچێژە، بەڵام کردەی داهێنانی پەتی، ستایـشی ژیـان نییـە لـە پێناوی چێژدا، تێڕوانینی نویٚ لەبارەی ژیان و چێژ دەخـولقێنیٚ و دەیکاتـە قەناعـەتی مرۆڤ، مرۆڤی نوێبەخش و بەخشندەش ڕازەکان دەدۆزێتەوە.

تێپەڕاندن

بەهیچ شێوەیەك بڕوام بە تێپەڕاندن نییە، بگرە بڕوام بەگۆڕان و جیهانبینی جیاکار هەیە. تا ئێستاش نەمتوانیوە بڕوا بەوە بهێنم نالی، باباتاهیری تێپەڕکردووە، هەروەها گـۆڕان جەسـتەی شـیعری کلاسـیکی بەتـەواوی جـێ هـێلاوە. ئێمـەمانانیش خـاڵی جیابوونەوەی ڕەهامان لەگـەڵ نـەوەی پێـشخۆماندا نابێـت. دەقئاوێزانییـەکی بـەهێز لـەنێوان هـەموو نەوەکانـدا ئاشـکرایە و لەوانـەی دوای ئێمـەمانانیش بـەردەوامیی دەمێنێت. وا دەبینم هەر ڕۆژ و ڕۆژگارێـك جیهـانبینی خـۆی بەسـەر کەسـی خـاوەن جیهانبینی ڕۆشنکەر و هێمای هەمەچەشن دەسەپێنێ.وەك چـۆن هـەموو وەرزێـك بـە فراوانی سەیری ئاو و هەوای تایبـەت بـەخۆی دەکـات و دەیـسەپێنێتیش، ئـەم ئـاو و هەوایەش کەم و زۆرێك کاریگەریی بە بارستی خۆی بەسەر نەشونمای درەختـەکان جـێ دەهێڵێت. ئەوەی تێبینم کردووە نەوەی پێش ئێمە ستوونیی ژیانیان هێنایە ناو شیعر و ئەزموونیان کرد. ئێمە ستوونیی و ئاسۆیی و بازنەیی ژیان و خەیاڵ و خـەونمان هێنایـە ناو شیعر و فراوانتر ئەزموونمان کرد و درەوشاوە و دەوڵەمەندتر ناساندمان.

نەوەی دوای ئێمەش کۆمەڵێك جیهانبینی زیاد دەکەنە سەر قۆناغی شیعری ئێمە. ئەمە یاسای ژیانە و دەبێت قبوڵمان بێـت. قبـووڵکردنی ئـەم هەقیقەتـە ناوەنـدێکی چەسپاوە لە بڕوابەخۆبوون و هەقیقـەت بیـنین و دیاردەکـانی پێوەندیـدار بـە چییەتی بوونەوە.

پرۆژەی تێپەڕاندنم نییە، زیاتر خەوندیدەی پێکهێنانی هێماکانی خۆمم، شیعرییەت سیمای ڕوونی گشت نەوەکانە و شانەیەکی زیندووی زۆر قووڵە لە جەستە و پێکهاتـەی مرۆڤدا.

دەقئـاوێزانی دەتگەیـەنێت بـە فـۆرمی ڕۆشـنبیری و بیرکردنـەوەی چـالاك و دەتدرەوشێنێتەوە. ئەگەر ڕۆشنبیرییەك دەقئاوێزانی لەگەڵ گیانی بـەهێزی ڕۆشـنبیریی دنیا نەهێنێتە ئاستی هەست پێکردن، نەیتوانیوە لە پێوەندی و گفتوگۆ و بیرکردنەوەی ئەوانی دیکە ببێتە کەسایەتییەك بتوانێت زانستی ژیان کۆ بکاتـەوە.ڕۆشـنبیرییەکیش

نەتوانێت ببێتە کەسایەتییەك زانستی ژیان کۆ بکاتەوە، لەناو ڕۆشنبیریی دنیا خەیاڵی باش بەڕێوە نەچووە.

لەبەرزبوونەوەی هێڵی هونەری دەتوانێت لەناو ڕۆشنبیریی دنیا نیشتەجێ بێت و لە گـەڕان بـۆ بنـەڕەتیش چـالاك و بەرهەمـدار بێـت، خەسـڵەت و ئاسـۆی خۆبـوونی بدۆزێتەوە.چرکەساتی خۆبوونیش، چرکەساتێکی چڕە لە ژیاندا.

بەهرە

لەدامێنی هەر دەقێکم، مێژوویەك تۆمـارکراوە،بڵێی بـڕوام بـەوە هـەبێت نووسـین هەڵچوون و کاتی تایبەتییە، یان بەهرە و سـرووش ماوەیـەکی دوور و درێـژ بـەردەوام بەشـدار و هاوکـارم بـن لـە نووسـینی بەشـە پێکهێنـەرەکانی دەق. لـەو تەمەنـەی نووسینمدا، کە نزیکە چارەگە سەدەیەکە بەکامی دڵ لەناو سنوورەکانی لە هاتوچۆدام. ڕاوی چەند دەقێکم کردوون، ئەوانەی نووسیویشمن هێشتان لە نووسینیان تەواو نەبوویمە و نەگەیشتووم بەدوا داڕشتنیان. بڕواشم وایـە بـەهرە و سـرووش کـار لـەئامادەبوونی نووسەر دەکەن بۆ کەشی خرۆشان، بەڵام وەك هاندەر و خورپەیەکی شاراوە نەك شتێکی بنەڕەتی و تەواوکەری بنیادی بەردەوامیی نووسین، لەنووسیندا زیاتر تێڕامان و خەون و ئێستێتیکای ویژدانی بە پلەی یەکەم کاریگەری و بەشداریی بەردەوامیم دەدەنێ. ناخی وریام ئامادەی بنیادی بەردەوامیی نووسین دەکەن.

سەرەتاکانی نووسین لە هۆشیاری و یاداشت و خەونمدا ئامـادە دەبێـت. چـاوەڕوانی کەشی نووسین دەکات. لەوانەیە ئەم کەشە چێژبەخشە شکۆ و بەهرە و سرووشی نووسین بێت و بنەماکانی بەڕێوە ببات. تا ڕادەیەکی زۆر باش نووسین پێویستی بە ژیری هەیـە تـا دەسـتت بەسـەر ئـامرازە هونەرییەکانـدا بـشکێت و ئەفـسوونی نووسـین بـەهۆی بەهرەیەکی پەروەردەکراودا بەجێبهێنێت.

خوێنەر

لەناوەوەی خۆم بە بۆچوون و تێگەیشتنی زاهیدێك ژیانم هەڵبژاردووە و بەچاوی چاکەخوازی سەیری شیعری کوردی دەکەم و شیعری مرۆڤدۆستانەشم خۆشدەوێت، شیعر هەڵگری وزەی ژیانە. لەناو شیعریشدا ژیان دووچاری نەسرەوتن و هەندێك جەنگی پێویستی کردووم. بوێرییەکانی ڕووبەڕووبوونەوە بەرانبەر ئەو مەترسیانەی لە لەناوچووندا دەبن بە هەست، کتێبی دەگمەنن هەوڵ دەدەم تێیان بگەم، دواجاریش بیانووسمەوە، ئەو ژیانەم لا جوان و پەسەندە، هەست و خەون لەناو دەقی شیعریدا دەیکەنە ئاماژە و ئاخاوتن. لە ئاخاوتندا لە خاڵی هاوبەش نزیك دەبینەوە، یان دەگەین بە وەڵامێك بۆ ئاخاوتن. خەون و یادەوەری لە سێبەریدا بە یەکتری دەگەن و دەبن بە واقیعێك لە واقیعەکانی بوون. لەنێوان پەسندکردن و ڕەتکردنەوەی خوێنەرانی هۆشیار و خوێنەرانی ئاساییدا نووسین لەکوێ خۆی دەدۆزێتەوە. جیاکاریی نێوان خوێنەری زۆر و جەماوەر ئاشکرایە. قۆناغی شیعری کلاسیکی کوردی پڕ خوێنەرە، بەڵام جەماوەری نییە.

ئەو مشتومڕە لەنهێنی ئەو دەقانەدا بە دەستدەکەوێت وەك سەرچاوەی چێژبەخش پێویستمان بە خوێندنەوەیانە. پێوەندییەکی دڵخۆشکەریان لەگەڵ مووچڕك و تەزوو و خورپەی شاراوەی ناخ پێکهێناوە.

من یەك بەباری خۆم، کە پەستی دامدەگرێت و لەهەموو دنیا بێ ئومێد دەبم پەنا بۆ دیوانی مەحوی، جاروباریش بۆ دیوانی دیلان دەبەم، ئامادەم دەکەنەوە بۆ گرینگیدان بە هەموو بوارەکانی ژیان. یان دەگەمە فۆرمی گەیشتن بە هەموو شتەکان. هەر هەموو ئاستێکیش ڕێز لە ژیان دەنێت و هەوڵی بەرەو پێشەوەی و ئایندەی باشتر دەدات، هەریەکیش بە تێگەیشتنی خۆی چێژی لێ وەردەگرێت. نووسەریش لەسەر بنەما و فراوانبوونی مەوداکانی زمان و هێشتنەوەی بە زیندوویێتی ئەو متمانەیەی دەبێتە خەونێکی بەدیهاتوو، لە خەونەوەش دەست پێ دەکاتەوە. من خەونم هەیە، لە خەونەکانمدا دەست پێ دەکەمەوە و دەچمە ناو مەوداکانی بیرکردنەوە و نووسین.

وشە

وشەی خەون و منداڵی و مردن، بێئاگاییم دەجووڵێنن و لام دووبارە دەبنەوە، دەبێت لەپەرەسەندنی خۆیاندا قسەم لەبارەیانەوە هەبێت و چوارچێوەکیان بۆ بگرم، فەزا و ڕەگەزی ئەم وشانە دیدگای منیان دیل نەکردووە زیاتر بەلای خۆیاندا بەکێشیان کردووم. لەناو مندا ڕەگیان وریایە و بەگەشەکردنم ناساندوون، کەش و هەوان بۆ ئەزموونی خەونیم، لە شیعردا ئیلتیزامم بە فەزای بوونەوە هەیە، نەك فەزا و ڕەگەزی وشە. بوون لە دەقدا دەبێتە شەپۆلی مانا و جوانی و شیعرییەت. شیعری من مەبەستی مێژوویی تێدا نییە. داڕشتنێکی بوونی و خەونییە. کار لەناو خەون دەکەم بۆ دروستکردنی جیهانبینی، خەون و منداڵی و مردن پرسیاری ئەزەلین بەدرێژایی مێژوو، نەکراوە وەڵامێکی ڕەها بۆ پرسیارەکانی ئەزەلییەت بدرێنەوە، هەر وەڵامێکی دەبێتەوە کۆمەڵێك پرسیاری دیکە. دووبارە نیاز و کەڵکەڵەی گەڕان و دۆزینەوە گەرم دەکەنەوە، دەمانخاتە بەردەم ئازادیی دەربڕین، خەون و خەیاڵمان دەجووڵێنێت، دەکرێت ئەم پرسیارە دوابخرێت بۆ دوای کۆتاییی زەوی، یان دوای دۆزینەوەی بزەی مۆنالیزا و بەختیاری تا هەتایی، بڕوا بە بەختیاری تا هەتایە کاریگەرترین و بەپیتترین ناوەرۆکی مێژووی گیانی پێکهێناوە.

لایەنگر

بەلامەوە گرینگە هەموو ئاستێك ببێتە لایەنگری دەقەکانم، یان نا.بەهای سەربەستی شوێنی نووسینی لە جیهان دۆزیوەتەوە، بە تەواوی مانای سەربەستی، سەربەستیم لەجۆری بیرکردنەوە و هونەری نوێ و چێژی نووسین بۆ خۆم دابین کردووە، سەربەستی لەناو هەستیاری نووسین دەتوێنمەوە، کەسی دووەمیش بەهەمان سەربەستی بەڕێوە دەچێت. منی وەك نووسین بەلاوە گرینگە، یان نا. ئەو قەناعەتەشی لا وێنا دەکەم بەهەموو توانای گیانی و هێزی ئەقڵیمەوە ئاماژەکان

بە دەربڕین و ناوەندی بەرهەمهێنان دەگەیەنم، بارێکی گیانیش لەناوەندی نووسین چێژی هاندانم دەگەیەنێتە پلەی توانەوە و تێکەڵاوبوون بەزۆرێك لە شتەكان. هەوڵیش دەدەم ژیانی چێژدار و بەجوانی پەیوەست بخزێنمە گیانی ئادەمیزادەوە. ئادەمیزادیش بگەڕێنمەوە باری یەکەمین فڕین. ئێستێتیکای هاوبەش و ڕۆشناییەکانی ناو دەق دەکەمە هونەری لێکدانەوە و تێگەیشتن بۆ پەخشکردنەوەی ڕۆشناییەکانی خەیاڵ و ئەندێشەی وەرگر. وابەستەی کولتووری پڕ چالاکیی کوردیم، ئەو کولتوورەی پێوەندیی بەهەر هەموو کۆمەڵگاوە هەیە. بەرهەمی هۆشمەندییەتی، کەواتە ئێمە ناوەرۆکی گشتیی کولتوورین. تێکۆشانێکی سەخت دەکەم ناوەرۆکێکی دەوڵەمەند و بە پیت و فەڕ بم.

کولتوور بەو بارە زیندووەی خولقاندوویەتی، بەناوبانگترین جۆری دەربڕینی ڕۆشنبیرییە. تا پاشەڕۆژێکی دووریش هەر بەو شێوە چالاکەی دەمێنێتەوە. مامەڵەی من لەگەڵ نووسیندا مامەڵەی ئیماندارە لەگەڵ خودا و سەرچاوە. خودا و سەرچاوەش دەبنە پرسیار و گفتوگۆ، پرسیار لە چییەتی بوون و نەبوون و شوێنەزا.دواجاریش دەمەوێت بزانم ئەو دۆزینەوانە چین، کە پێیان گەیشتووم، پرسیار و گفتوگۆمان چۆن بوونەتە یەکانگیربوونەوەی ئاسۆکانی ناوەند و نووسینیان لێوە درێژبووەتەوە.

شێواز

جوانیی لە سادەیی و قووڵبینی دەخولقێت. لێڵیش شتە سادەکان لەناو دەبا و دڵی جوانیی تێدا هێور ناکرێتەوە. بەشێك لە هەشتایەکان لە بنیادی قووڵی تەمومژدا کارم کردووە، تەمومژ لە ئەنجامی جوانیی زمان دروست دەبێت، لێڵیش لە ئەنجامی بنیادی ڕووکەش و هەڵەی زمانەوە.

نموونە بێزمانێك دەچێتە لای مرۆڤێك، داوایەك دەخاتە ڕوو. بێزمانەکە لای خۆی مانا و لێکدانەوەیەکی بۆ داواکەی هەیە و دەزانێت چی دەوێت، بەڵام لەبەر ئەوەی ڕوونیی زمانی نییە. ناتوانێت داواکەی لە بەرانبەر بگەیەنێت.

شاعیر هەن ڕوونیی زمان و جیهانبینییان نییە. لە دەروون و هەستی یەکئاستی خۆیان مانایەکیان بۆ نووسینەکەیان داناوە،بەڵام ناتوانن ئەم مانایەیان بەشێوازێکی ڕوون لە بەرانبەر بگەیەنن، لێڵی ئەم نەگەیشتنەیە. ژیان خۆی پڕە لە شێوازی گۆڕان و جموجووڵ تەنانەت ڕەنگی سروشتیش گۆڕان لەخودی خۆی پەروەردە دەکات. درەخت لە پارچە زەوییەکی بچووکدا کەش و هەوای نەشونما وەردەگرێت، هەمووساڵێکیش گەڵاکانی خۆی لەناو دەدا و هێمای ڕوون و شێوازی گەڵانوێیەکانی دەکاتە کردەیەکی ڕاست.یەك شێوازیش لە ئەزموونی خەوندیدە و وێڵی دۆزینەوەی ژیانی بە پیت و دەسەڵاتدار نابێت. مانەوە و کارکردنیش لەناو شێوازێك تانوپۆی داهێنان هەڵدەوەشێنێتەوە، هەموو سەربەخۆیی و دەسەڵاتێکی کەڵکێشیش زەوت دەکات، گیانی بەردەوامبوونیش دادەڕزێنێت. ئەو شێوازەی لەناوەڕاستی هەشتایەکانەوە ئەزموونم کرد، هەوڵم دا لەو ئەزموونەدا کار لەناو مانای زمان بکەم و مانای بابەت بمرێنم.

ئەزموونێك بوو، ویستە هونەری و کەڵکێشییە زمانەوانیەکانم تێیدا پێشکێش کرد. دوای ئەم پێشکێشکردنەش خواستی گۆڕان لەناوەوە هەژاندمی، هەستم کرد کارێکی دیکە هەیە بۆ کردن، دنیایەکی دیکە هەیە بۆ بینین و شێوازی ژیان. کاتێك ڕێگا بەخۆم دەدەم ئەزموونێك واز لێ بێنم و سەرگەرمی ئەزموونێکی تر بم، دیارە وەك ئەزموون گەیشتوومەتە دوا ئاستی و لام تەواو بووە، ئەگەر لەناویشیدا بمێنمەوە دووچاری خۆدووبارەکردنەوە و پێکوتە دێم، خۆدووبارەکردنەوە و پێکوتەش کەشی نووسینم لەبەرچاو دادەخەن، لەو بار و بوارەدا هێزی خود و ڕستە کاریگەرەکانی مرۆڤی نوێبەخشیش بۆ جوانیی و ژیان بێ کاریگەر دەبن.

ڕاگەیاندن

ڕاگەیاندن کەناڵ و ناوەندێکی خزمەتگوزارە بۆ کردەی ڕۆشنبیریی. لەناو ڕۆژنامەوانیی کوردیدا گەیشتووم بە ئەزموونی بەپیتی زۆرێك لەنووسەرانی کورد و سوودمەند بوویمە بەبیرو بۆچوون و فۆرمەکانیان. لەلایەکی دیکەشەوە هێندەی لە بەشێك لە ڕۆژنامەوانی بە ناهەق لەبارەی منەوە نووسراوە، هێندە بەهەق لەبارەی ئەهریمەنەوە نەنووسراوە. سەرەڕای ئەمانەش بەبێ هیچ هۆیەك بە مەبەست و هەڵەی ئەنقەست ناوم لە لێکۆڵینەوە و چاوپێکەوتنە ئەدەبییەکان دەسڕنەوە. بەشێك لە ڕۆژنامەوانیی کوردی هەوڵی تێدا دراوە هەقیقەتی شیعری من بشێوێنێت. لەڕۆژگاری ژیاندا ئەوانەی لە چێژی باوەوە تەماشای ڕستە کاریگەرییەکانی ژیان دەکەن تاوانکارن، نوێبەخشەکانیش قوربانیی ئەو هێزە باڵادەستانەن، کە تاوانکاران دەجووڵێنن و ئامادەیان دەکەن بۆ بەجێهێنانی مەرام و تاکتیکە سیاسییەکانیان، دیمەنە سادە و کاریگەرەکانی ژیان وەردەگرم بە تێکەڵاوکردنی فۆرمەکانی گەیاندن چەند ئاستێکی زمانەوانیی شیعرییەتی تێدا دەکەمە ستوونی تایبەت کردن و درەوشانەوە. وەك دەقی بە ئەدەب بوو دەیخەمە بەردەم کۆمەڵێك نیشان و پرسیار، شتە سادەکانیش بەردەوام لە سرووتی تایبەتی و دانایی لەناو خولقاندنی نووسین زانیاری ویژدانی و گەرمایی هەستەکانن. بوونمان لەناو خۆیاندا لەپێناو ئایندەی باشتر بەرجەستە دەکەن تا لە ژیان کاریگەری و کردەوەی خۆیان نیشان بدەن.

تێڕامان

بێدەنگی لە قووڵایی نەزاندراودا پێوەندی دیکە لەگەڵ ژیان دەدۆزێتەوە، پێوەندییە ساردبووەکانیشی لەگەڵ واقیع زیندوو دەکاتەوە. هەندێك شت لە واقیع وەردەگرێت، لە بیرکردنەوەی ڕێکی دەخاتەوە و ئامادەی گوتنی دەکات. پێکهاتەی سرووتی کەسایەتیم لە نیشتەجێبوون لەسەر زەمین بۆ خۆ گونجاندن لەناو سەرچاوەکانی ژیان وا

هەڵکەوتووە. ئاخاوتن لەناو دەق دروست دەکەم. لەقسەکردن خودی ئامادەکراو دێتە پێشەوە، لە ئاخاوتنی ناو دەقیش ئەفسوونی خودی وریا و هۆشمەند. ئەگەر زۆر بدوێم تێڕامانی ناوەوەم دەکوژێت و بنیادی ئامادەبوونی بەردەوامیی نووسینم دەشڵەژێ، ئەفسوونی خودیشم بەتاڵ دەبێت. زۆر دوان تەنیا بۆ کەسی سیاسیی گونجاوە، بار و بوار بۆ گفتوگۆ لەگەڵ ئەوی دی دروست بکاتن، نووسەریش بار و بوار بۆ تێڕامانی تاکیەتی و هەستەکانی خۆی دەستەبەر دەکات.خۆم بە تێگەیشتن لە کرۆکی ڕۆژگار و بێباکی گرتووە، پرۆژەکانم بەهۆی زمانەوە پەرە پێ دەدەم، نازانم ئەوەی نووسیومە باشە، یان نا. بەڵام بەو ڕاستییە گەیشتووم پێویستە لە هەوڵی تێڕامان و بێدەنگیی بەردەوام بم.

بێدەنگی لای من مانا قووڵەکانی خەون ئاگادار دەکاتەوە و پرسیاری ژیان و بوونی هەیە.

گفتوگۆ

هەمیشە خۆم لە گفتوگۆ و دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بەدوور گرتووە، ئەو دەسکەوتانەی لەبار و بواری شیعرەوە بە دەستم هێناون، دەکرێ بکرێنە جێگرەوەی هەموو گوتن و نووسینێکی دیکە. هیچ نیازێکی گوتنیشم نییە لە دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بیکەم بە ناوەندی دەربڕین و درکاندن. هەموو ساتە هۆشیاریی و نهێنی و درککردنەکانی تانوپۆی نووسینیان چنیوم لەهەناوم خۆیان ڕاپسکاندووەتە دەرەوە و لە دەقەکانم درکاندوومن. خۆ تەرخانکردنیشم بۆ بەرهەمهێنانی دەق بەلاوە گرینگ و ناوەندە. دەق پێوەندییەکان جوان دەکات، فۆرمەکانی دەروونیش دەگۆڕێت. سەرەتا شتە گشتییەکان دەدۆزمەوە.دواتر گیانی بزێوی شتەکان دەنووسمەوە و هەستی تێدا دەخولقێنم.

نووسین و قسەکردن لەبارەی شیعر بە کردەی دۆزینەوە تێ ناگەم زیاتر گواستنەوە و گەیاندنە. هەوڵ دەدەم خۆمی لێ بپارێزم، لەگەڵ ئەوەش لەهەموو بابەتێك پتر

تامەزرۆی خوێندنەوەی دیمانە ڕۆژنامەوانییەکانی شاعیرانی بە ئەزموون و ژیننامەی کەسایەتییانم.

تێڕوانین و زۆر وردبوونەوەش لە شیعر دەمانباتەوە بۆ سەردەمی لە دایکبوونی یەکەمین مرۆڤ. نووسین ناتوانێت لەبارەی یەکەمین مرۆڤ ڕستەیەك بەهێز بکات، تەنیا لەرزەی گیان دەتوانێت لەناویدا وردبێتەوە و بگات بە باری تێڕامانی یەکەمین مرۆڤ.

تشرینی یەکەمی ٢٠٠٢ هەولێر

شیعر و چالاککردنی هەستەکان

مانیفێستی شیعری

سەیرکردن دەستپێکێکی پڕ بەهایە و یەکەم وورووژان لەوێوە دەست پێدەکات. دەتوانم ڕۆژێ چەندان کاتژمێر بەرانبەر خاڵێك بوەستم و هەموو هەستەکانم بەکار بهێنم. بۆ ئەوەی بزانم ئەم خاڵە چۆن و بەسەر چیدا دەکرێتەوە. لە هەر ڕۆژێکدا چاوەڕوانی زۆری ڕووداو دەکەم بۆ زانین، بەڵام بۆ سەرناسین و بەمانا و دیمەندارکردنی ژیان لە ئاسۆ و دوورییەکانی شیعرەوە چاوەڕوانی ڕوودانی خەیاڵی خۆمم و سەرچاوەی سرووش و پەیامی بەهرەش لەبەرچاو دەگرم. هیچ ڕۆژێکیش لە بوونم تێ نەپەڕیوە بەبێ ئەوەی تێیدا بیر لە شیعر و چێژە مەستکەر و سرووشهێنەرەکانی نەکەمەوە و خەباتی گیانیی بۆ نەکەم. مەرجیش نییە نووسیبێتم.

دەشزانم هەندێك کپیی خود و گیانی مرۆڤ لە ئارادان تەنیا شیعر لە توانایدا دەبێت شتیان لەبارەوە بڵێت و پرۆژەی جوانناسییان دامەزرێنێ، پاشان بۆنی ناتەواوی گەردوون بکات.

کاریگەری و خەسڵەتی ناساندنیان لە شیعرییەتدا خەست بکاتەوە بۆ زادەی توانا و گەشکردنەوەی بیرەوەری، لەهەمان هێڵدا خرۆشاندنی خاڵی پێکهێنەری بیرەوەری لە

ئاگاییەکی ڕووندا، یان گەوهەرێك لەو بۆشاییە هەڵداتە ئاسمان، کە لە خود و گیان پەیدا بووە، خود و گیانی داهێنەریش هەمیشە لە بۆشاییدا لەگەڵ ئاسۆیەکی گەورەتر لە ئاسۆی واقیع سۆسەیەتی. ئەمە کێشەیەکی گرینگە لەمێژە مرۆڤی هەستیار پێوەیەوە خەریکە و گرژی هەستەکانی تێدا خاو دەکاتەوە.

پرسیارێك لەمێژە بووەتە مایەی سەرسوڕمانی باڵندە ناسەکان، ئایا بۆ هێزی باڵی باز بۆ بەرزبوونەوە لە هێزی باڵی قەتێ بەهێزترە، هێزی باڵی قەتێش بۆ نیشتنەوە لە هێزی باڵی باز بەهێزتر لەنگەر دەگرێ. بەرزبوونەوە و نیشتنەوەش دوو ئاراستەی سەرەکین بەهرە و بەرهەم لە ژیان وەردەگرن.

شیعری ڕاستەقینە جەستەیەکی تەواوە، خانەکانی جەستەی مرۆڤ چەندە پێوەندییان پێکەوە هەیە و وزەیان دەڕژێنە ناو یەکترییەوە، هونەرەکانی شیعر هێندەش زیاتر هەڵدەڕژێنە ناو یەکدی و شیعرییەت لە جەستەی دەقدا پێك دەهێنن.

لەمێژە ئەم بۆچوونە باوە دۆخێکی نەگۆڕی گرتووە و هەستەکان هەڵدەبزرکێنێ.

دەگوترێت: شیعر دەربڕی گیانی سەردەمە. من خۆم لەم بۆچوونە جیا دەکەمەوە و ڕادەگەیەنم شیعر دەربڕی هێز و گیانی سەردەم نییە. چونکە پێکهێنەری هێز و گیانی سەردەم کۆیە و شیعریش هێز و گیانی تاکی جوانیبەخشە. بەشی زۆری هێز و گیانی کۆ توندوتیژی بەرهەم دەهێنێ و خۆی بە دەسەڵاتەوە گرێ داوە، هێز و گیانی جوانیبەخش هێز و گیانێکی گەرم و نیان و خۆ بەدوورگرە لە دەسەڵات و توند و تیژی. بۆیە ئەم دەربڕینە هەڵەبەرە و پێویستە گومانی بخرێتە سەر.

چرکە دەگمەنەکان بیرەوەری بەرهەم دەهێنن. شاعیر یارییە جیاکانی بیرەوەری و ئەدەب ئەزموون دەکات، بەو مانایەی شیعری فرە دەنگ و نوێبەخش تانوپۆی لەناو هەموو لکەکانی ئەدەب و نووسین دەچنێ و خۆی لە دیوی نهێنییان تاقی دەکاتەوە، پنتی باڵای لك و نهێنییەکانیش خەملان و چالاککردنی هەستەکانن، لەم بارەدا وەرگر وەك توخمێکی زاڵ و کارای نووسین ئیش لە کەش و کایەکان دەکات.

هەمیشە ویستوومە کارەکتەرێکی چالاك بم لەناو شیعردا نەك وەرگرێکی تەمبەڵ و گوێڕایەڵ، کە بەشێکی زۆری شیعری کوردی کەسی تەمبەڵ و گوێڕایەڵی بەرهەم

هێناوە. چونکە بەهرە و سرووشی لە سروشتی تەمبەڵ وەرگرتووە و نەچووەتە ناو گەردوونی چالاك و پڕ کار و بە زەبر. ڕێکەوتم کردووە لە هەموو جووڵەکانی سەر زەمین ڕاماوم و شیعرم نەدۆزیوەتەوە، بەڵام بلقێکی سەرئاو هێڵەکانی بیرکردنەوەی جووڵاندووم و دۆخێکی بۆ دروست کردووم خولیاکانی نووسینی تێدا بەدی بهێنم، شیعر هیچ خاڵێك ڕاناگەیەنێ، بگرە خاڵ دەکاتەوە. تەنیا شیعرییەتیش یەکەی هەڵسەنگاندنیەتی. دیمەنی بە شکۆ لە زەیندا دەخاتە پاڵ یەك و گیان ڕێك دەخاتەوە.

لە نسکۆ چۆك شکێنەکاندا شیعر گیانی تاکی هەستیار و جوانیویستی ڕێك خستووەتەوە و خستوویەتییەوە سەر هێڵی بووژانەوە و بڕوا پەیداکردنەوە.

هەرچەند جارێك ویستبێتم لەبارەی شیعرەوە بدوێم، پرسیاری هاوپەیوەست بە پڕشنگی جوانی تر ڕووبەڕووم دەبێتەوە و ترسێك دوانەکەم دوا دەخات. تەنیا دەقی فرە دەنگیش کە دەنگ و بەردەنگەکان تێیدا یەکتری وەردەگرنەوە و تێکهەڵکێشی یەکتر دەبن، لەسەردەمی خۆیدا بیر دەکاتەوە، لە پێوەندیی نێوان وێنە و ڕووداوی واقیعی و خەیاڵی و کەسایەتییەکان دەکۆڵێتەوە، بەهرەش بۆ بەهێزکردنی سروشتی ژیان و بە گەڕخستنی دەبەخشێتەوە و پەرجووی خۆی دەخولقێنێ. کۆ دەنگ بوێر و جەربەزە ڕادەهێنێ و لە دیلییەتی ڕزگاری دەکات، بەهای دۆزینەوەش لەم ڕزگارکردنەدا دەبێتە بوونێکی بەرجەستە و جووڵەی لێوە پەیدا دەبن.

خاوەن دەقی فرە دەنگ گشتبینە و بینینی ئاسمانی و زەوی و خەونی بەڕێوەی دەبات، نەك هەر دەبێ تەنیا تەواوی دەنگ و بەردەنگەکان ئاشق بکات، بگرە دەبێت هێزی ئاشقبوون لە یەکە یەکەی دانە پەیڤەکانیش نیشان بدات، بۆئەوەی لە ئەفسوونی یەکە یەکەی ئەشقی دانە پەیڤەکان بگەین، پێویستە ئەفسوونی ئەشق و شیعر خۆی بناسێن، کە ئەفسوونێکە سەرڕێژ لە ئەشق و درووود بۆ بینینی کورت و درێژ و دروستکردنی ڕووداو لە زەمان و ماڵی خودا لەسەر زەمین. ئەو زەمینەی سروشتی هەموو پێویستییەکانی گەشەکردنی ژیانی تێدا ئامادەیە. هێزی نوێکردنەوەی جوانییەکانیش لەناخی شاعیری پەیوەست بە ئەفسوون و خەون بەهێز و چالاکە.

لەمیانی زمانەوە زیندوویەتی مرۆڤی سەرەتاکانی خەڵق و بوون دەدۆزمەوە و ئاشکرایان دەکەم، وەك کەسێکی ئێستایش قسەی خۆمیان لە هەناودا دەکەم بە فەرموودە و بۆ تا هەتایی لە هەستی چالاکیان جێی دەهێڵم. تێکەڵکردنی زمانی قسەکردنی ڕۆژانەی خەڵك بە شیعرەوە کارێکی پڕ بگرە و بەردەیە، چونکە توانایەکی زۆری دەوێ شیعرییەت بدەیت بە زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانە، تا ڕادەیەك هەوڵم داوە ئەو کارە بەجێ بهێنم.

شیعر مێژوویەکی دیاریکراوی نییە، لە دەرەوەی مێژوودا ڕێڕەوێك بۆ هاتوچۆکردنی شەق دەکات، وزەیەکی زۆری ڕێگایەکانی تریش بۆ گیانی خۆی ڕادەکێشێ. بە دەگمەنیش نەبێت، پێوەندی بە مێژووی نووسینەوە نامێنێت، بگرە هەڵگری کۆمەڵێك باری لە پێشینەیە. چرکەی خرۆشاندنەکە دەبێتە مێژووی نووسینی، چرکەی خرۆشانیش تەنیا ئاوازە و ئامادەکردنە و بەس، بگرە پێکهاتە و دروستبوونەکە کۆمەڵە بارکەی پێشینەیە. ئەم کۆمەڵە بارە هەڵگری مانان و چرکەی خرۆشانەکەش فۆرم و هێڵی ڕەوتی بەردەوام دەدات بەو مانایەی، کە کۆمەڵێك باری لە پێشینە تێیدا زاڵە. ماڵی شیعریش وەك سەرچاوەیەکی پالاوتن و ئاکاری بالا بۆ دیمانەکانی داهێنەری جادووگەر، لە زماندا دەکات بە شوێنێکی شێوە بەهەشت و تاقانە بۆ چالاککردنی هەستەکان و شیعر و شیعرییەتی تێدا دەدۆزێتەوە، پاش پەروەردەکردنێکی کورت بۆ فەزایەکی نادیار هەڵێدەدا و بزری دەکاتەوە بۆ دووبارە سۆراغکردنەوەی و چرکەی خرۆشان.

نیسانی ٢٠٠٦ هەولێر

ئەفراندنەوەی جوانییەکان لە دووبارەکردنەوەیاندا

مانیفێستی شیعری

١

منداڵی خۆ بەناوەندکردنی قۆناغەکانی ژیانی مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەرە. منداڵی پێوەندی بە سروشتەوە دەکات و پاکیزەیی دەدۆزێتەوە. منداڵی سرووشدەری شاعیرە و هەستکردن و هەستیاریی بەرز دەکاتەوە.

لە تەمەنی منداڵییەوە شێوە شاعیریەتییەکی نادیار، واتا بەهرەی خودابەخش و خۆڕسك وەك بەشێك لە چالاکی بیرکردنەوە و پێکهاتەی مرۆڤ لە شاعیردا دەردەکەوێت، بەڵام ڕێك دەکەوێت ئەم نادیارییە بۆ ماوەیەك دوا بکەوێ و لەکات و ساتێك، کە چرپەکانی ناخ دەبنە دەنگ و هاواری نەرم دەربکەوێت و بنووسرێت. کۆشش و سووربوونی بەردەوام تین و تاو بە بەهرەی خودابەخش و خوڕسك دەدا.

زمان و مانای بەهێزیش شێوازی شیاو و کاریگەری خۆی دەخوڵقێنی و جوانی ڕۆشن دەکاتەوە، دووبارە گەوهەرەکان بۆ دۆزینەوە و هەڵگرتنەوەی هەڵدەڕێژێتەوە.

شاعیری نوێبەخش گیانی بە دەوری هونەری بە کاربردنی هەزارانساڵدا دەخولێتەوە، لەنێوان زەوی و ئاسماندا لە سۆراخکردنی نوێبەخشی و چوونە ناو گیانە چالاکەکان دیدگای توندوتۆڵ دەخەملێ. وزەی گەردوونی پاڵنەری ئەم خولانەوە و دیدگا خەملێنەیە. نوێبەخشی لەگەڵ مرۆڤ لەدایك بووە و ڕۆڵی لەناو کۆمەڵگادا تەواو نابێت، مرۆڤخوازە و پڕە لە هیوا و هێز. کار لەناو ئەو شتە جوانانە دەکات، کە پێویستییەکانی ژیان بۆ مانەوە و کار لە ناوکردنەوە پاراستوویەتی.

٢

بەرانبەر کەرەستە خاوەکان ورد دەبمەوە، پێش ئەوەی بیانخەمە ناو شیعرەوە ئاگاداریان دەکەمەوە و جۆرە ئامادەبوونێکیان لێ دەڕەخسێنم. ئەوجا بە یاریکردن لەگەڵ هەستەکانی لەناو ڕستە و وێنەدا مامەڵەی بوون بە شیعریان لەگەڵدا دەکەم، هەموو بینینەکانی ڕادەکێشمە ناو بینینی خۆم. هەستی جوانبەخشیم لا بەهێز دەکات و پاشان پێی دەگەیەنێت.

شیعر لە بەرزایی ئاسمانەوە دانابەزێتە قووڵایی ژیان، بگرە لە قووڵایی ژیانەوە مانایەکی شیعری پەیدا دەکات و بەرز دەبێتەوە تا ئەو ئاستەی دەبێتە پێویستییەك لە پێویستییە گیانییەکانی مرۆڤایەتی و بەدیهێنەری واقیعی نووسین و جوانیبەخشی. مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر بەرهەمی دەهێنێ. گیانە و گیانی، دۆنایدۆن بەردەوامی ژیان ویستییە، کە سۆز و خەون و ویستەکانی مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر لە سەرەتاکانی بوونەوە تا بە ئێستا دەگات، دەگەنەوە ناو یەك و خورپە بە هێزەکانی لەناو یەکدا دەبن بە دەنگ و دەنگدانەوەی بەرپاکردنی ژیانخۆشی و باش بیرکردنەوە.

جوانییە لەبن نەهاتووەکانی لە شیعری کلاسیکی کوردیدا دەربڕینیان لێ کراوە بە خستنە سەر و لێ زیادبوون لەناو بەرهەمی شاعیرە نوێبەخشەکان بە تاسە و تینی زیندووبوونەوە دەربڕینیان لێ دەکرێتەوە و دووبارە دەکرێنەوە.

ئەفراندن لە دووبارەکردنەوەی جوانییەکاندا پەیوەستە بە فرەیی کولتوور و پاراوی ئەزموونی دووبارەکەرەوە. دووبارەکردنەوە جیاکارە لە جووینەوە، چونکە جووینەوە لاساییکردنەوەیە و هیچ داهێنانێکی تێدا بەرهەم نایەت، بەڵام دووبارەکردنەوە جیاکاری و داهێنانی لێوە دەدۆزرێتەوە.

دووبارەکردنەوە هەمیشە جوانیی شێوە نوێ دەڕژێنێتە ناو واقیعی نووسین و جوانبەخشی. لە ئەزموونی گۆران دا دووبارەکردنەوەی مەولەوی دەبیندرێت. وەك خەسڵەتی وەسف و لێك گرێدانی شوێن و مانەوە و جووڵە و بەدەنگهێنانی شوێن.

لە دووبارەکردنەوەی جوانییەکاندا دووبارەکەرەوە ڕوانینێکی تراژیدی لەبارەی ژیان لا پەیدا نابێت بۆ کارکردن، چونکە بە تەنیا چاوگەی جوانییەکان مشتوماڵ دەکاتەوە و کاری بەرهەمهێنانەوەی کولتووری جوانی لەناو کولتووری جوانی بەجێ دەهێنێ، هەروەها دووبارەکردنەوەی وشەش هێزێکی دیکە دەبەخشێت، بەجۆرێك لەناخڕا پێ دەگاتەوە و دەردەپەڕێتەوە، وا دەزانی ئەم وشەیە سەرسوڕمانێکی دیکە ئاشکرا دەکات و دەیهێنێتە بوون و پانتایی کارتێکردن. وشە لە شیعردا وزەی دەبیندرێت نەك قەوارە.

٣

لە سۆنگەی سەرسامیم بە گیانی پاکژ و پڕ بەهرەی شیعری کلاسیکی کوردی هەستێك لە ناخڕا دەبێتە هاواری نەرم و چینەکانی خەیاڵم گەرم دادەهێنن، خوێن بۆ چالاکبوون دەپاڵێون، چونکە دەقەکانیان لەخودی بەهێزی مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر ڕوانیویانەتە سروشت و ژیانیان ڕاکێشاوەتەوە ناخی قووڵبینی خۆیانەوە. پاش لێ وردبوونەوەیەکی بێ گەرد بەپالاوگەی تەواوی هەستەکانیان تێپەڕاندووە. ئەوجا گەڕاندوویانەتەوە خاڵی نووسین و بەرهەمهێنان.

هەندێك مۆتیڤی شیعری کلاسیکی کوردی لەناو کاری مندا خرۆشی گیانی، یان ئاسۆی شێوە کاریگەرییەکی نا ئاشکرایان بۆ کردوومەتە خاڵی ڕسکان و لەشێوەی ڕوانینم جۆرە ئاڵوگۆڕییەکیان پەیدا کردووە.

شیعری پەیامدار بەجوانی و لەناخدا پێگەییو لەگەڵ هەستەکان پێوەندی بەتین و مانەوە دەبەستێت. ئەو پێوەندییە دەبێتە خاڵێکی بەهادار و لە هەناودا نیشتەجێ دەبێت.

دووبارە بەرهەمهێنانەوەی جوانییە لەبن نەهاتووەکان نیشانەی ژیانخۆشی و باش بیرکردنەوەی تاکی چالاکە لەناو کۆمەڵگادا.

کارکردنی بەردەوام لە جوانییە هاوبەشەکان هەمیشە هەستەکانمان لەئاستی جیا جیا زیندوو دەکەنەوە. پێوەندیشی بەو مێژووە شاراوەیە هەیە، کە هەست بە گەرموگوڕی ڕادەهێنێ و تاوی دەدا بۆ پێکهاتن، کە دەکەوێتە ناو کەشی نووسین هەندێك وێنە لەپڕدا ڕوو دەدەن و یەك بەدوای یەکدا وەك شیر لە گوانی پڕدا دەڕژێن، تۆ لەم کاتەدا بیرت لێ نەکردووەتەوە، ڕەنگە ڕۆژانێکی لەمێژینە لە بیرتدا جووڵابن و نەتنووسیبن. لەم کەشدا سەر دەردێننەوە و دەبن بە بەشێك لە بیرکردنەوەی ئەمڕۆت. ئەمڕۆ، یان چرکەی نووسین تەنیا خستنە سەر کاغەزە، پێکهاتە نییە.

شیعری پەیامدار بەجوانی و لە ناخدا پێگەییو هەموو شتەکان بە یەکجار لەبەرچاو دەگرێ و لەناو شەپۆل و ترپە و ئاوازیداترووسکەی چاو و زایەڵەی ناخی شاعیر دەبیسترێ، کە ژیانپەروەری و جوانیویستی و دژە داپڵۆسێنەر دەخاتە ناو پرۆژەی خۆشەویستییەوە، خۆشەویستی کاکڵەی ناخ و بڕوا بنەڕەتییەکانی شاعیری نوێبەخشە، شیعری پەیامدار بەجوانی و لەناخدا پێگەییویش نوێنەری هەموو جوانییەکانی ڕووی زەوییە، بەبێ ئەوەی شاعیر تەواو لە ڕاستی و کرۆکی جوانی بگات، ئەو نوێنەرایەتییە وەردەگرێت. هەرکاتێك گیانە و گیانی لەگەڵ جوانی کرد و تەواو لە کرۆکی جوانی گەیشت و بوو بەیەك پارچە لە جوانی ئەوە بێ هیچ دوودڵییەك شیعر لای دەبێتە

مەترسییەکی بکوژ و بە ئاسانی ناوێرێ دەستی بۆ ببات. ئەوە هێزی تایبەتی شیعرە خەیاڵی ژیانێك لە مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر دروست دەکات هاوشێوەی بەهەشت. بەهەشتیش لە کتێبە کۆنەکان پێکهاتووە. لەم پێکهاتەیەدا کار بۆ ئەوە دەکەم لەنێوان بوون و شیعردا هێڵی جوانبەخشی بدۆزمەوە. بیکەم بە ناوەندی دامەزراندن و نوێبەخشی، خەمی ڕۆژانەی سیاسی و ئایدۆلۆژیاش پەراوێز بخەم، کە بەشی هەرە زۆری شاعیرانی پێشە من، کەم کاریان لەناوەندی بوون کردووە، زۆرتر خەمی ڕۆژانەی سیاسی و ئایدۆلۆژیا هەڵی سووڕاندوون.

٤

تامەزرۆیی بۆ نووسین پرۆژەیەکە بۆ چوونە ناو جوانییەکان و جوانبینی و جوانبەخشی، نوێبەخش خەیاڵێکی بەهێز و ناوازە لەخۆیدا پەروەردە دەکات و دەست بۆ شیعر دەبات، بەڵام کە چووە ناو تێڕامان و خەڵوەتەوە زیاتر بیروباوەڕ و خەیاڵی درەوشانەوە دەدا. تێڕامان و خەڵوەت مەستییەکی هەمیشەییە بۆ شاعیر، کە هەموو جوانییەکان بە یەکجار لەبەرچاو دەگرێت و لەناو خۆیدا ڕێکی دەخاتەوە، زمان چۆنیەتی ڕێکخستنەکە دەدرکێنێت، هەستەکان جێگۆڕکێ و پێوەندی بەیەکەوە دەکەن. شیعر لە منداڵدانی زماندا گیانی دێتە بەر و هێزی ڕاستەقینەی شاعیر لەو زمانەدایە، کە شیعرییەتی تێدا ئاشکرا دەکات. نەك لەو زمانەی ژیانی ڕۆژانەی پێ بەڕێوە دەبات، بۆ شیعر سەرکەوتن و دابەزین بە پەیژەی زماندا گرینگ نییە، بگرە نووسینەوەی نۆتەی زمان گرینگە.

زمان چارەنووس و بوونی شیعرە لە بنیادێکی کاریگەردا، گفتوگۆ لەگەڵ واقیعی تایبەت و خەون و هەستەکان دەکات، نەك لەگەڵ کەلوپەلی ڕۆژانە و کەشی گشتی. لەگەڵ ئەوەشدا کەلوپەلی ڕۆژانە و کەشی گشتیش پێویستە بخرێتە ناو داهێنانەوە،

بەوەی ئاسۆ و دوورییەکی جوانبەخشی و زمانی، لەگەڵ بوونە ئاساییەکەی بخولقێندرێت. لەم خولقاندنەدا ئەو جیاکارییانە دەردەکەون، کە لەنێوان دووبارەکردنەوە و لاساییکردنەوەدا دەستی بۆ دەبردرێت.

ئاداری ٢٠٠٧ هەولێر

له ئاهەنگی بیست ساڵەی زێواندا

مانیفێستی شیعری

شیعری بێگەرد وەك مەسیح له دایکێکی پاکیزە لە دایك دەبێت. لەو ئەزموونـەی خۆمدا، کە لە تەنیشت مەرگەوە ژیاوە و کەم و زۆر گەشەی کردووە، هـەوڵم داوە ئـەو جۆرە شیعرە بەرهەم بهێنم، کە لە دایکێکی پاکیزە لە دایك بـوو بێـت، ئەگـەر نەشـم توانیبێت بەرهەمی بهێنم، تێکۆشاوم لێی نزیك ببمەوە و وەك ڕۆشنبوونەوەیەکی گیانی پێوەی خەریك بم.

دوای ئەوەی بیست ساڵ بە سەر چاپکردنی یەکەمین کتێبم زێوان تێپەڕی بیرم بۆ ئەوە جوولا وەك نیمچە ئەزموونێك چەند دێڕێکی لە بارەوە تۆمار بکەم، یان ئەو هەرێمەی ئەو دەقەم تێیدا حەواندووەتەوە جارێکی تر بچمەوە ناوی و مەودا و ئاکارەکانی بپێومەوە.
لەو دەقەدا هەوڵم داوە بگەڕێمەوە بۆ کرۆك و ناوکی گیانی منداڵی و بە تاسە و سۆزێکی تایبەتەوە لە زەیندا سەردانی شوێنی منداڵیم بکەمەوە. ئەو شوێنەی شیعر تێیدا بێگەردە و خولیایەکی بەهێزە بۆ بێگەردبوون.
بەهرە و سرووشم لە سروشتی پاکیزە و نەژاکاوەوە وەردەگرت، وەك سەرچاوەیەکی بە

پیت و یارمەتیدەر بۆ خەملاندنی بیرکردنەوەم، لێی نزیك دەبوومەوە.
لە تەمەنی نۆزدە ساڵیدا یەکەم هەناسەی ئەم دەقە بە سییەکانمدا گەڕا و ڕژایە ئاسۆی هەستەکانمەوە. پێویست بوو هەڵیبگرمەوە، لە بیست و دووساڵیدا بەرهەم هات و تەواو گەلاڵە بوو. وەك پرۆژەیەکی ئاراستەکراو و خۆدامەزراندن بیرم لەوە نەکردبووەوە درێژە بە نووسینی دەقێکی لەم جۆرە دوور و درێژ و تاکدەنگی و خەمئامێز بدەم، هەرچەند دەمنووسی پارچەکانم بە یەك دەگرتن هەمووی یەك کەش و هەوا بوون و دەچوونە هەمان دۆخی خەمئامێزی نووسینەوە. وەك ژوورێکی ئاوێنەیی لە هەموولایەکەوە خۆمی ڕووبەڕووکردمەوە، لە دڵەوە لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەم پرسی و بە دوایدا گەڕام، بۆ ئەوەی لە سەرگەرمی گەڕاندا دووبارە خۆم بە بوون بناسێنمەوە و بڕیاری تر بۆ چۆنیەتی ژیان بدەم، هەموو لك و پۆپەکانیش بە ژیانەوە گرێ بدەمەوە و لای مەرگ ڕای بگرم، چونکە نوێبەخش هەمیشە بە خۆناساندنەوەی دووبارە ئاشق دەبێتەوە و پێویستییەکانی ئەشق وەك ئاگرێکی ئەفسووناوی لە ناوەوە گەرمی دادەهێنێ بۆ گەڕان و پەی بردن بە ئالۆزییەکان و دۆزینەوەی هێڵ و دۆخی نووسین. سەرەتا سێ ناونیشان بە خۆیانەوە خەریکیان کردبووم.

یەکەم: منداڵی بەرزەخییەکان.

دووەم: زێوان.

سێیەم: گۆڕان لە ئاکاری مەرگدا.

بە درێژایی ماوەی نووسین نیگەرانییەکیشم لەگەڵدا بوو بۆ هەڵبژاردنی ناونیشان.
لەم دەقەدا گشتێکی یەکگرتوو هەیە. لە دوای ئەو ئەزموونە ئەم گشتە یەکگرتووە لـە ئەزموونی مندا بەرەوکزی و نەمان دەچێت. ڕەگـەزی کتـوپڕی زاڵ دەبێـت و تـانوپۆی شێوازی لەمەوبەدوام دەچنێت.
خاڵی جێگیرکردنی ڕەگەزی کتـوپڕی و دیـاریکردنی سـنوورەکانی و بـەکارهێنانی بـە شێوەیەکی دیار لە شیعری تازەی کوردیدا تایبەتە بـە ئـەزموونی مـن و بـەهرەزادە و

دەستمایە و ڕووبەری بیندراوی منە. تێیدا وزەیەکم بە دەستهێناوە، کە وەرگر دووچاری جۆرێك ئا و نا و دڵەڕاوکێ و خۆخواردنەوە دەبێت. سەرەڕای ئەم خۆدەستنیشانکردنە لەم شێوازەدا زیاتر هەست بە پرۆژەی ناخ و ئێستێتیکای شیعریی دەکەم، دەشزانم دەبێ باجی خوێنەری یەکئاست و ڕەخنەگری بێ گوتاری ڕەخنەیی و ناخ چەپەڵ بدەم.

ڕێك ئەو چوارساڵەی بەو شیعرەوە خەریك بووم، هەڵاتووی سەربازی بووم. ژیانم لە ناو خانوویەکی ڕووەو هەتاوی دوو ژووری، کە بنمیچەکەی دارەڕێ و قامیشبەند بوو، بە سەر دەبرد. ئەو دارەڕێیە و قامیشبەندەم هەمیشە وەك دارستانێکی سەوزی پڕ بەروبووم و پشت و پەنا خەیاڵ دەکرد و بیرم لە قۆناخی سەوزی دار و قامیشەکان دەکردەوە. حەوشەیەك، کە باخچەیەکی دڵگیریم تێیدا دامەزراند بوو، لاولاوە بە سەر دیواری حەوشەدا بەرزببووەوە، نێوانی دیوار و لاولاوەکە دالآنێکی دروست کردبوو، بە دڵفراوانییەوە جێگامی تێدا دەبووەوە، شوێنێکی هێمن و لەبار و بەهرەبەخش بوو بۆ نووسین و خوێندنەوە. بە وریاییەوەش سوودم لە کاتی خۆم وەردەگرت.

هێڵی نووسین هەستێکی سەیری لەگەڵ خۆیدا دەهێنا زیاتر ئەزموونی ژیان و هاواری خود بوو، لەوەی ئەزموونی کتێب و زانیاری و فێربوون بێت. ئەم ژیانە نیمچە داخراوە لەو ماوەیەدا گیانێکی چالاك و سەرڕێژ لە هەوڵدانی بۆ نووسین لە جەستەمدا ڕسکاند بوو، زۆر لە مردن و تارمایی مردن دەترسام، دڵم بە تەقەی دەرگایەك دادەخورپا، کەچی بەردەوام لە باری شیعریدا ئەم ترسە پێچەوانە دەبووەوە و بیرکردنەوە لە خۆکوشتن لە دەقەکەدا زاڵ دەبوو. بە وریاییەوە چاودێری سروشت و پێوەندییەکانیم دەکرد. میوە و گوڵی وەرزەکانم پەیدا دەکرد و لێیان ورد دەبوومەوە، هەستم بە ئاسوودەیی و پشتیوانی دەکرد. دڵم نەدەهات میوەکان بخۆم، کە ڕەنگیشیان دەگۆڕا و بۆن لێی دەدان. هەست و ترسی مردن زیاتر لەلام مەترسیدار و قووڵتر دەبووەوە.

ئەو بارو دۆخ و دەوروبەرە هەناسەی توند گرتبووم، بەڵام هەوڵم دەدا بارودۆخە بوونییەکە تانوپۆی تەواوی دەقەکە نەچنێت و داگیری نەکات، بگرە سوودی لێوەربگرم بۆ دروستکردنی کەشێکی هەستی. لە پێناوی ئەوەی تا شیعر بە شیعر بمێنێتەوە، کەمێك دووربکەوێتەوە لەو بیندراوانەی، کە دەبنە مایەی خرۆشانی کاتی.

لەو سەروبەندەدا کۆ شیعری یەك لە شاعیرە ناودارەکانی حەفتایەکانم خوێندەوە بە شێوەیەك شیعری ملکەچی واقیع کرد بوو، ڕۆڵی بیرکردنەوەی خوێنەری تێدا کوشتبوو. لە کاتێکدا شیعر ملکەچی ئەو پێویستیانەیە، کە کاری هونەری و شیعرییەت و زمان دەیخوازن. واقیعی لە دۆخی خۆی هێشتبووەوە، ڕاینەکێشابووە ناو چوارچێوەی شیعرییەت. شیعر پێش ئەوەی واقیع دروستی بکات، یان یارمەتیدەری بێت بۆ دروستبوون کەشێکی هەستی و بنیادێکی زمانییە.

تاڕادەیەك ئەدەبی واقیعی لەبەر دڵ و چاوم سیما و سایە گران کرد. لەوەش دڵنیابووم لە ئەدەبی واقیعیدا شاکاری نایاب هەیە و هەموو توخمەکانی شیعرییەتی تێدا بەجێ هێنراوە، بەڵام ئەم شاعیرەی خۆمان نەیتوانیبوو واقیع بە دەوری خۆیدا بخولێنێتەوە. بگرە ئەو سست و تەمبەڵانە بە دەوری واقیعدا خولابووەوە.

لەم دەقەدا نەگەیشتم بە تەواوی ئارەزووەکانم، ئەگەر بگەیشتابوومایە بە تەواوی ئارەزووەکانم درێژەم بە نووسین نەدەدا و لە هەوڵدان دەکەوتم. هونەرەجوانەکان دەربڕین لە تەواوی پێویستە گیانییەکانی مرۆڤی هەستپەروەر دەکات. زمان و بیر و خەون و سۆزیش تێیدا فۆرم وەردەگرن. ئاستەکانی فۆرم وەرگرتنیش لە شێوازدا هاوسەنگیان دەوێت. ورووژان و نامۆییەکی بکوژ لە ناخمدا دەستی پێکرد بوو، مەرج نییە تەنیا ئەو شاعیرانەی لە دەرەوەی سنووری وڵات دەژین تاراوگە کراوبن، نامۆبوون لەو بارەدایە، کە شاعیر تێیدا هەڵسوکەوت دەکات و پێوەندی بەو هەلومەرجەوەیە، کە چۆن هەستەکانی دەکاتە بابەتی شیعری.

پێم وایە پێویستە بەو پێناسەیەدا بچینەوە کە نامۆبوون تەنیا لە دەرەوەی سنوورەوە بێت. من لە ناو وڵات و کەس و کار و ماڵەکەی خۆمدا ئەو دەقەم بەرهەم هێناوە. کەچی نامۆبوون تەواو تانوپۆی چنیوە و بە ئەزموونی تاراوگە کراو و نامۆبوون تێدەپەڕیم. ڕەچاوی گۆڕانی بار و دۆخەکەشم دەکرد. ئەم دەقە دەقێکی مۆنۆدرامییە، سروشتێکی زەینی و گیانی هەیە. بە شێوازی مەنەلۆگی ناوەوە بەرهەم هاتووە. پێش ئەوەی لە لاپەڕەی دەفتەردا نووسرابێت. لە ناخمدا نووسرا بوو، بە پڕتاو و هاوارەوە دەهاتە دەرەوە. وەك منداڵێك، کە سووڕی گەشەی خۆی تەواو کردبێت و بە ئاسایی و جەستە و گیانێکی

تەواوەوە لە دایك بێت. خودا چارەنووسی ئاو و خۆڵ و ئاگر و با و شیعری لاڕوون بوون. بۆیە منی وا گیرۆدە کردوون. لە ئەزموونی مندا شیعر وەك سەمەندەر لە خۆڵەمێشی سووتانی خۆمدا لە دایك دەبێت و گیانێکی غەمگینی دێتە بەر.

بۆ ئەوەی شاعیر بە شیعرییەت بگات پێویستە بە نامۆییدا گوزەر بکات، یان لە نامۆییدا بژێت. چونکە بەشێك لە بوونی شیعر لە جەستەی نامۆییدا دەمێنێتەوە و دەبێتە ئەفسوون و ڕاز. ئەفسوون و ڕازیش شیعرییەت و پێکهاتەکانی تێدا گەشە دەکات و دەدۆزرێتەوە. هەست بە نامۆیی کردن لە باری دەروونی و کەسایەتی داهێنەردا بەرجەستە دەبێت و چرکەی هەژان و بەرزبوونەوەی ناخ دەیدۆزێتەوە. لە هەموو سەردەمە دردۆنگ و نالەبارەکاندا شیعر ڕۆڵی جوانیبەخشی خۆی وازی کردووە و کرۆك و ناوکی شیعرییەتی نەدۆڕاندووە. شیعر هەقیقەتی جوانییە، نابێتە سیمایەکی دیار لە سیما گشتییەکانی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی. ڕوونتر شیعر دەربڕین نییە لە بوونی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی، دەربڕینە لە بوونی جوانییەکانی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی و گەردوون.

شیعرم نەکردووە بە ئامرازی مەبەستە سیاسییەکان، یان دەربڕی سۆزی سیاسی، بەڵام باوەڕ و بیری سیاسیم ڕاکێشاوەتە ناو مەبەستە شیعرییەکانم. بەهای شیعری لە ناو زماندایە، نەك لە مانا و مەبەست، بەڵام چێژ لە ئاستداری زمان و مانا و مەبەستدا دروست دەبێت.

شیعر لە بواری خۆیدا دەتوانێت هونەری شێوەکاری و فۆتۆگراف و گۆرانی و درامای شانۆیی و مۆسیقا و تەلارسازی و هونەری دیکەش وازی بکات، هەروەها هونەری دیکەش دەتوانن بەشداری لەوە بکەن شیعر وەربگێڕن بۆ زمانی خۆیان. شیعر لە هەندێ باردا دەبێتە باوکی هونەرەکان و لە هەندێ باری تریشدا دەبێتە کوڕ و کوڕەزا.

ڕێکەوت هەیە شیعر دەربڕین لە بارێکی سایکۆلۆژی دیاریکراو دەکات. تەنیا هێزی ویژدان پەی پێ دەبات. وەك چۆن هەندێك جاران مووچڕکێك بە گیان و لەشدا دێت و دەربڕین لە بارێك دەکات، پاش ماوەیەکی کورت بە هیچ هەوڵ و شێوەیەك ناتوانیت بگەڕێیتەوە سەر هەمان باری مووچڕکەکە. مووچڕکیش زادەی بار و چرکە جوانەکان و ویژدانی مرۆڤە لە هەستپێکردنە زۆر تایبەتییەکاندا، کە لە نووسینیشدا

دادەمام و نەمدەتوانی بەردەوام بم لە سەر کاغەزەکانی بەردەستم وێنەم دەکێشا، وێنەی ئێجگار سەرەتایی: شاخ و داخ و ئاسمانی بە هەور و مرۆڤ و چرا و چەتری هەڵدراو لەبەر باران و سەبەتەی مام زۆراب و جووجکە و مریشکی دانەوێڵە بۆ ڕژاوی حەوشە و ژنی بە دیارەوە وەستا و کاتژمێری گەورەی دیوار و ئەسپ و پیکاب و.... تاد، کە دەقەکە بە شێوەیەکی گشتی لام تەواو بوو، بیرم لە خۆئامادەکردن کردەوە بۆ چاپکردنی و ئەوکێشە و گیر و گرفتانەی بە هۆیەوە ڕووبەڕووم دەبنەوە. پێش ئەوەی بۆ دەزگای چاودێری بنێرم پێشانی برادەری شاعیرم (نەژاد عەزیز سورمێ)م دا، لە لاپەڕەی یەکەمدا ئەم بۆ چوونەی یاداشت کرد بوو: (زێوان ژانێکی پڕ بەهرەی تێدا بەکارهاتووە، چاپکردنی سەرەتای شاعیریەتییەکی باشت بۆ دەستنیشان دەکات.) بۆچوونەکەی هاندەر و پاڵپشتێکی گیانی بوو بۆ من. سووری کردم کۆڵنەدەم و ئەو سەرەتایە دەستنیشان بکەم.

ناردم بۆ دەزگای چاودێری. دەشمزانی پەیبردن بە تازەیی ئەم شێوازە شیعرییە دوور لە بگرە و بەردە و قووڵبوونەوە. گوتوبێژی لە دڵەوەی دەوێ، ئەوجا بڕیار لە سەردان. دەزگای چاودێریش سێ جار ڕەتی کردەوە. بڕواشم بەوە هەیە ئەگەر جاری یەکەم سەرنەکەوتم: جاری دووەم و سێیەم و چوارەم...... تاد، هەیە. منیش سووربووم و کۆڵم نەدەدا. لەبەر ئەوەی دەمزانی کارم لە شێواز و زمانێك کردووە قبووڵکردنی بێ گێچەڵ نییە. ئەو ڕۆژەی نائومێدیان دەکردم و مۆری ڕەتکردنەوەیان لێدەدا. دوای ماوەیەکی کورت دووبارە ئامادەم دەکردەوە و دەمناردەوە. بەهانەی ڕەتکردنەوەکانیشیان هیچ پێوەندی بە هونەر و ئاستی شیعرییەت و زمانەوە نەبوو. لە سەر بنیاد و بنەما دۆخگۆڕ و بنەڕەتییەکان بمان وەستێنێت و پێگە و پێکهاتەکانمان نیشان بدات.

بەهەر حاڵ، بۆچوونی شارەزای یەکەم جۆرێك بناخە و بنەمای تێدایە، کە تەمەنی بۆ داهێنان بە گرینگ و پێوەر زانیوە. وەك بۆچوون و جۆرێك لەبیرکردنەوە ڕێزی لێدەنێم، بەڵام بۆچوونی شارەزای دووەم و سێیەم دژایەتییەکی بێ بنەما و ڕووتن ئەقڵی ڕاڤەکارانە نین. جۆرێك سووك تەماشاکردنی ئەدەب و سووکایەتی پێکردنیشە. هیچی تێ ناچێت بڵێی بەرد باری و کێڵگە و سروشتی سەوز و پاراو کرد، یان بەرد بارین

سوودمەندە بۆ مرۆڤایەتی، بەڵام کاری پرۆگرامی ڕەخنەگر ئەوەیە سەوزبوونەکە وەربگێڕێ بۆ باری واقیعی بەرد بارینەکە. ئەو کات درکی بە نهێنی هێزی داهێنەرانەی شاعیر بردووە و بیر و هونەری شاعیری بۆ وەرگر وەرگێڕاوە. بۆ جاری چوارەم مۆڵەتی پێدرا. کە دانە مۆڵەت پێدراوەکەم پێگەیشتەوە ئەو شەوە یەکەم شەوە لە ژیانی خۆمدا تێیدا نەنووستبێتم تابەیانی. لە بارێکی شاگەشکەیی ژیام. وام دەزانی ژیان هەمووی لە ناو ئەو دەفتەرەدایە، کە پاش ماوەیەکی دی دەبێتە کتێب. پەلەم بوو، بڵێم منیش هەم. ڕووبەڕووی خودی خۆم ببوومەوە. شیعرم بۆ ئەوە نەبوو بە هۆیەوە جیهان بناسم. بۆ ئەوەم بوو، چیرۆکێك دروست بکەم بۆ گێڕانەوە.
ئەو سێ بۆچوونەی، کە پێی تلاومەتەوە و ئەو بۆچوونەی، کە پێشی شاگەشکەبووم. وەك خۆیان تۆماریان دەکەم.
یەکەم: (ئەم شاعیرە نەناسراو و لاوە، کەچی چەکامەیەکی درێژی نووسیوە، چەکامەی لەم شێوەیە پێویستی بە ئەزموونی دوور و درێژ و دەوڵەمەندە. ئەمە تازە لە سەرەتای ڕێگادایە. چاپکردنی دوابخرێت سوود بە بەهرە و دواڕۆژی شاعیر دەگەیەنێت.)

محەمەدی مەلا کەریم

دووەم: (ڕەشبینییەکی لە ڕادەبەدەر گەمارۆی ئەم لاوەی داوە، ئەگەر لاوی ئەم وڵاتە بەم شێوەیە دووچاری ڕەشبینی و گێژەن بووبن ئەوە کارەساتە، ئەم جۆرە دەربڕینەش یاخی بوونیانە لە دەسەڵات و واقیع. دواتریش زۆر ئاڵۆز و تەم و مژاوییە. هیچ جۆرە کێشێکی تێدا نییە. شیعری سەربەست کێشی تایبەتی هەیە. نە پەخشانی هونەرییە. نە شیعری سەربەستە. هانی ئەم جۆرە نووسینانە نەدرێت.)

مەجید نەدیم

سێیەم:(ئەمە شیعرێکی ئاڵۆزە، کۆمەڵێك وڕێنەی لاوێکە، کە هێشتا لە شیعردا خۆی نەدۆزیوەتەوە. ئەم شاعیرە یەکێکە لەو گرووپەی دەیانەوێ دوای (ڕوانگە) وەك

بزووتنەوەیەکی شیعری خۆیان بناسێنن. (مەحموود زامدار) ڕابەرایەتی و پڕوپاگەندەی گەورەکردنیان بۆ دەکات، ناوی لێناون (پێشڕەو - تەلیعی). ڕەگی ئەم گرووپە لە ناو کۆمەڵگای کوردەواری نەهاتووە. پەیڕەوی ئەدەبی ئەورووپی دەکەن. ڕەوا نییە ڕێگا بۆ ئەوانە خۆش بکرێت ئەم ئاژاوەیە بنێنەوە و بیهێننە ناو ئەدەبی کوردی.)

محەمەد بەدری

چوارەم: زێوان ئەزموونی لاوێکە، بەڵام هەڵکەوتووە، هونەر و داهێنانی تێدایە. هەوڵ و شێوازێکی ڕەسەن و خۆماڵییە بەرەو نوێخوازی، پشتیوانی لێکردنی بۆ چاپکردن پێویستە. دوای ئەوەی ئەو شوێنانەی ئاماژەم بۆ کردووە لابدرێت تین و تاوێکی بە جۆش بە شیعرەکە دەبەخشێت و لە ئەگەر و گومانیش دایدەماڵێت.)

مەحموود زامدار

لەو بگرە و بەردەیەی ڕەتکردنەوە و ڕێپێدانی کتێبەکەمدا ڕۆژنامەنووسی ناودار (مەحموود زامدار) هەستی بە باری دەروونی و نیگەرانیی من کردبوو، کە لە ناخەوە زۆر کەسەربارم، چاوپێکەوتنێکی تێر و تەسەلی لەگەڵدا سازدام بە ناونیشانی (مژدەیەکی تر بەرەو نوێخوازی) بە دوو ئەڵقە لە ڕۆژنامەی (هاوکاری)دا بڵاوی کردەوە. بە وردی بۆچوون و دەردە دڵەکانی خۆم دەربڕیبوو، تاڕادەیەك لە خۆڕازی بوونێکی هەرزەکارانەشی تێدا بوو، بەڵام بۆچوونەکانم لەو ئاستەدا خۆیان دەکردەوە، کە کتێبەکەم دەیویست پێشکێشی بکات، یان ئەو هیوایانە بوون، کە هەمبوون، بەڵام نەمهێنابوونە دی.
سەرەتا نووسین یەك وشە بووە. دواتر ئەم وشەیە بە ناو ژیاندا درێژبووەتەوە و بووەتە سەرچاوەی بەهرە و سرووش. ئەم دەقەی منیش سەرچاوە و بەهرە و سرووشی لە یەك وشەوە وەردەگرێت. حوزەیرانی ١٩٨٨ وەك کتێبێك لە ٨٨ لاپەڕەدا چاپم کرد و هەموو دڵخۆشییەکانم هاتنە دی.

قۆناخی هەشتایەکان قۆناخێکی یەکلاکەرەوە بـوو، بـۆ چارەنووسـی شـیعری کـوردی و خەیاڵی کوردیی گەیاندە ئاستی پەی پێبردن بە پاکیزەیی و بێگەردی، هەروەها شـیعری لـە باری هەڵچوون و توندوتیژی خستنەوە گواستەوە باری خامۆشی و تێڕامان و شۆڕبوونەوە بـۆ ناخ و ڕوونبوونەوەی دیدگا. گرانایی پێکهاتەی هونەریشیان بردەوە سـەر دەنـگ و دیمـەن و وێنە. لانـی کـەم کەشـێکی جیاکـاری هێنایـە گـۆڕێ. ئـەم گواسـتنەوەیە چ لـە لایـەنی دەسەڵاتەوە. چ لەلای ئـەو شـاعیر و نووسـەرانەی هەسـتیان دەکـرد کەشـێکی جیاکـارتر هاتووەتە پێشەوە، خەریکە خۆی زاڵ دەکات و دەبێتە ڕووداو و دیاردە. ئـەو جیاکارییـەیان پێ قبووڵ نەدەکرا. دەسەڵاتیش دوور و نزیك بە دژی ئەو بزووتنەوەیە بەکاری دەهێنان.

چامەی زێوانیش پێش چاپکردنی، دەزگـای چـاودێری چـڕنووکی لـە خـوێن و گۆشـتی وەشاندووە، دوای چاپکردنیش کۆمەڵێکی تر چڕنووکەکەیان توندتر گوشی. ئەو بۆچوون و دژایەتی کردنانەم هیچ بەلاوە گـرینگ نـەبوون، ئـەوەی گـرینگ بـوو، چـۆن پـرۆژە شیعرییەکانم بگەیەنمە ناوچە بەرزەکانی شیعرییەت. وەلامیشم بۆ بیـانووپێگران تـەنیا بزەیەکی سامناك بوو، بۆ لەمەوبـەدواش هـەر هـەمان بـزەی سـامناکم دەمێنێتـەوە، چونکە دڵنیام خەڵکی بێ بەهرە و ناداهێنەر سـەرقاڵی کـاری لـەم جـۆرە دەبـن. لـەم ڕووەشەوە ڕووبەڕووی نووسەری بە بەهرە و داهێنەر نابمەوە.

درووود و سوپاس بۆ زێوان و ترپەی لێدانی دڵم، کە ئـاگرێکی ئەفسانەییە و بـەردەوام هێزی گیانی و گەشەم دەداتێ. سەرکۆنەشی کردم و گوتی: ئەگەر گەنجینەی گیانت بـە تاڵ بوو، نەتتوانی لە خۆ بە پیتکردن و پەرەپێدان بەردەوام بیت تەرمی خۆت زوو لەبن بارستێکی خۆڵدا بشارەوە. ئاگاداریش بە شیعری بێگەرد بـە دەسـتی گـڵاو ناگیرێـت. گەورەم ئەی شیعری بێگەرد تا مردن سەرلەڕێ و گوێڕایەڵتم.

حوزەیرانی ٢٠٠٨ هەولێر

شوێنی زەینی لە شیعردا

مانیفێستی شیعری

جوانی و کردە کاریگەرەکان، یان کاکڵەی تایبەتییەکان، کە مرۆڤ تێیدا دەگاتە ناسینی خۆی لە زمان و سروشتدا بە ناوچەوانییەوە لکاوە، بۆ بریسکانەوەی ئەم ناسینە پێویستە پێش هەموو شتێك بچینە ناو هەوا و بواری سەرسوڕمان و زانین لە بارەی شڵەژان و هێمن بوونەوەی گیانەوە، چونکە جوانی و کردە کاریگەرەکان، یان کاکڵەی تایبەتییەکان لە شیعردا لە ڕێگای گیانەوە لێکدانەوەیان بۆ دەکرێت.

بریسکانەوەی یەکەمی ئەم ئەزموونە لەوەوە بووە خولیا و ڕایەڵی پێویستبوونی چنی، یان بەردی سەرشاربوونی خۆی دانا. لە بارە ئاماژەکانی تەمەن و ژیان و بینینم لە نێوان چل و پەنجادایە، لە ناو وردەکاریەکانی خۆی نا دڵنیایە و ملی لە ئاست هیچ دەسەڵات و گرووپێکی داپڵۆسێنەر نەرم نەکردووە. سەرکێشی و سەرمەشقی بەردەوامبوونی لە کەش و ئومێدی نووسیندا دەڕسکێنێت. لە ساڵێکدا تۆماریان بکەمەوە، ڕۆژەکان بە دوای یەکدا یەکەیەکە بە هۆی بنەماکانی نووسین و بیرکردنەوە وزەیەکی بەکاریان تێدا جەخت بکەمەوە و بیانهێنمە ناو واقیعی نووسین و هەقیقەتی ویژدانییەوە.

نووسین لە تەواوی ڕۆژەکانی ساڵێکدا کار و هەوڵدان و تێگەیشتنە لە ئاراستەی ڕۆیشتن و ئەو بوونەی خەیاڵ وەك پاڵپشتێك بەگەڕ دەخات بۆ گەشەکردنی بیرکردنەوە و پەیداکردن و خەملێنی تیشکە شیعرییەکان لە هەقیقەتی ویژدانییەوە.

نەمویستووە شوێن پێی تەمەن و ژیان و بینین پیشان بدەمەوە، بگرە ویستوومە ئاراستەی بخەملێنم و پێناسەی بکەمەوە. پێناسە کردنەوە گەیشتنە بە ناوکی بێگەردی شیعر. ئەگەر چی دەشزانم ناوکی بێگەردی شیعر لە پلەی مەحاڵدا بە دەست دێت و لە گرد و کۆی جۆش و خرۆشی ویژدانی و گۆشە جیاکارەکاندا گەلاڵە دەبێت، بەڵام من وەك کەسێکی پڕ جۆش و خرۆشی ویژدانی و ماندوو بە شیعرەوە، گەیشتن بە تاکە درەوشانەوەیەك ناوکی بێگەردی شیعر و ژیانمە.

من پەروەردەی کولتووری شیعرییم و لە کرۆکی زمانی کوردییەوە هاتوومەتە دەرێ، کولتوور لە ناو کۆمەڵێك هەلومەرجی کاریگەردا دەڕسکێت. هیچ شتێکیشم لە دەرەوەی بیرکردنەوەی خۆمدا نەدۆزیوەتەوە، کە لێکدانەوەی جیاکاری بۆ ژیان نەبووبێ. پێویستیشە باشترین شت، کە لە بیرکردنەوەی خۆماندا گرد و کۆبووە و هەمانە ئەوە ببەخشین، بەخشینی باشترین شت بنیادت دەنێتەوە، کە هەموو بیرکردنەوە و توانات لە دوا دەقدا ڕشت هەست بە جۆرێك ڕووخان دەکەیت. کە بە شێوەیەك لە شێوەکان بەخشینەوە لات دووبارە دەبێتەوە، ڕاستەوخۆ هەست بە بنیاد نانەوە و هێز و وزەی دەروونی دەکەیتەوە. لەم کار و هەوڵدانەدا ویستوومە لە هەڵچوونێك، یان ڕامانێك، یان بینینێك، یان تەزوویەك، یان خەونێك، یان هەست پێ کردنێك...... تاد، بمێنمەوە و جۆرە خەسڵەتێکی چۆن خرۆشان و وەها نووسینی پێ بەخشم، یان هەستی کاتی و دۆخێکی سروشتی تێیدا بدۆزمەوە. واتە شیعر لەگەڵ هەر بارێك لەو بارانەی دەستنیشانم کردوون، پێم گەیشتووە و لە گیانی نزیك بوومەتەوە و گەیشتووم بە پلەی ئەشقی کەم وێنە، ئاماژەکانی تەمەن و ژیان و بینینم کردووە بە ناوەند و تیشکە شیعرییەکانم لێوە پەیدا کردوون و گەیاندوومەتە باری کپیی نووسین.

لە کپیی نووسیندا لەو گرفت و کێشانە ڕام نەکردووە، کە ڕۆژانە ڕووبەڕووم بوونەتەوە، هەندێکیانم لە بینینەوە هەڵدەگێڕایەوە، وەك نادیاری و خەیاڵێك کارم تێدا کردووە و بە مەودا و خاڵێکم گەیاندووە.

لە بەرزاییەوە داشکاومەتە خوارەوە و لە خوارەوەش بە ئاراستەی بەرزایی بەرزبوومەتەوە بۆ دامەزراندنی مەودا و خاڵ، ناوەندم کردووە بە یادگە و گفتوگۆ و کانگەی زاخاودانی مێشك. بایەخی زۆرم بە ئەفسوونی وێنەی شیعریی داوە، بە هۆی دەنگی پیت و ئاوازی وشەوە هەمان بایەخم لە ڕستەی شیعریشدا دووبارەکردووەتەوە. ڕستەی شیعریم لا وەك ئەو ئوتۆمبێلە ئەفسووناوییە بوو، کە بە منداڵی بە ئارەزووی خۆم و بە جۆرەها شێواز دەمجووڵاندو ئاستدارم دەکرد.

نەکەوتوومەتە یاری وشە و پچڕانی پێوەندی نێوان وشەکان، پێوەندی نێوان وشەی یەکەم و سێیەم بپچڕێنم و یارییەکی دەنگی بە وشەی دووەم بکەم، بەڵام هەولْم داوە ڕستەکان ڕستەی بێ گرێ و ئاستداربن و جۆری دەنگی وشە و سروشتی زمانی تێدا بپارێزم. ئەو ڕاپسکان و هێزە شاراوەیەی زمان هەیەتی لە چۆنێتی مامەڵەکردن لەگەڵیدا گیانی نوێبەخشی تێیدا دەجۆشێت و دەرسکێت.

زمانی ئاخاوتنم لە زمانی نووسین جیاکردووەتەوە. هەمیشە ئەو ئاخاوتنانەی لەناو ژیاندا هاتووە و دێت پاڵپشت بووە بۆ نووسین. واتە دەقی شیعریی چووەتە پاڵ دەقی ژیان و هاوتاییان دروست کردووە.

لە کار و هەوڵدانەکانی پێشترم دەق هەبووە، چەندین ئەم پەڕ و ئەو پەڕم پێکردووە و هێڵە گشتییەکانم گۆڕیوە. ئەوجا ڕەواییم بە خۆم داوە بڵاوی بکەمەوە، بەڵام لەم کار و هەوڵەمدا چۆن نووسراوە، ئەوها بڵاوکراوەتەوە. مەگەر بە دەگمەن وشەیەك، یان دەستەواژەیەکم جێگۆڕکێ پێ کردبێت. لەوانەشە ئەمە خەسڵەتی شیعری کورت بێت بە پڕی دێت و خورپەت دەخاتە هەناوەوە و خۆی پێشکێش دەکات، هەروەها شیعری کورت خۆی لە گشت ناناسێتەوە، بگرە خۆی لە یەك شت دەناسێنێتەوە و مانای تەواوی یەکلاکەرەوە دەدات.

هەوڵی ئەفسانە و داستان خولْقانیشی تێدا نادرێت، هەوڵی بەرهەم هێنانەوەی مانا و مەودایەکی نوێی لێوە دەدرێت و دەرسکێت. شێوەی ڕسکانەکەش لەو وێنە و دەربڕینانە خۆی ڕوون دەکاتەوە، کە مانا و مەوداکانی تێدا کۆ دەبێتەوە و وێنای کەسێکی ئەفسانەیی، یان داستانیمان بۆ دەکات.

لە یەکەم ڕۆژی ئەم ساڵدا تا دوا ڕۆژی **٣٦٦** پارچەم نووسی. نووسین بۆم ببووە سروشتێکی تایبەت و ڕۆژانە، ڕۆژ، کە نوێ دەبووەوە، دەبووە خولیا و سەرهەڵدانی پارچەیەکی دیکە. وەك ئەستێرە ڕژاوێك هەر ڕۆژەی پارچەیەکم هەڵدەگرتەوە، ڕێزم دەگرت و بەرزم دەکردەوە تا ئاستی دڵ و سەر، ڕۆژی دووەم وەك یاداشت و بیرەوەری لە نووسینی ڕۆژی پێشترم دەڕوانی.

لە دوا قۆناغی بیرکردنەوە و دیارکردندا تەواوی پارچەکانم بەیەکەوە گرت و جۆری دڵ لێدانەکانیانم پێوانە کردن. بینیم زۆرینەیان لە ناو یەکدا شەپۆل دەدەن. ٢٠٠ پارچەیانم لێ فڕێدان و ١٦٦ یانم وابینی هەریەکەیان لە تاکدا سەربەخۆیە و لە گشتدا لە ناو یەکێتی ئەزموونی هەستیمدا یەکگرتوون و ئاراستەیەکیان گرتووە بۆ گفتوگۆ دروست کردن لەگەڵ ئەوی دیدا، ئەوە شیعری بێگەردە گفتوگۆ دەکاتە هۆ و ئامانج و هەموو شتێك بۆ بەرزکردنەوەی هەستی خۆشەویستی و لە دایك بوونی پێوەندی لە دڵەوە لە نێوان سروشت و گەردوون و تەواوی بوونەوەر و کۆمەڵگاکاندا.

لەو ماوەیەشدا بە شێوەیەکی پڕاوپڕ و بێ هاوتا ئالوودەی چوارینەکانی بابا تاهیر و خەیام..... تاد، ببووم. توانای ئەوەیان پێدام دووبارە نەبوونەوە لە شێواز و ئاستداری لە ئێستێتیکای زمانەدا یارمەتیدەرن بۆ گەیشتن بە پلەی ئەشقی کەم وێنە و بەرهەمهێنانی تایبەت و پڕ بایەخ.

ژیان بەخششێکی خوداداوە و بەرهەمهێنانی شیعر بۆ من نهێنی بوونیەتی. هەموویان بە یەك شێواز بەرهەم نەهاتوون. شێوازی جۆراوجۆر و جیاکارن. هەندێکیان سادەن لە ڕووی ڕێکخستنەوە، مانایان بە دوای یەکدا هاتوون و مانا دەپارێزن، مانایەکی ڕوون و دیار ئاشکرا دەکەن. لە هەندێکی تریشدا مانا لە ناو جێگۆڕکێی

کات و گواستنەوەی شوێن لە شوێنی واقیعەوە بۆ شوێنی زەینی بزر دەبێت و دەبێتە هەست پێ کردن. واتە وێنەکە مانایەکی ڕوون و دیار ئاشکرا ناکات، بگرە هەست دەکەیت شتێك هەیە لەم بارەدا مانا دەگۆڕێت بۆ هەست پێ کردن. لە بینینی ڕۆژانە خۆی بە دوور دەگرێت، وەك خەیاڵی کتوپڕ خۆی قووڵ نیشان دەدا. لەسەر دوو شوێن نەوەستاوم، بەهەشت و دۆزەخ. بەهەشت ئێرە و دۆزەخ ئەوێ، بگرە شوێن شوێنێکی زەینییە و زەمەنیش زەمەنی درەوشانەوەی گیانە. لە هەر نیوە بازنەیەکدا ویستبێتم کوشتیتم و پاشان بووژاندوومەتەوە، نووسین، کە شوێنی زەینی هەڵدەبژێرێت ژیان لە ناو زەیندا درێژ دەکاتەوە و پێکهاتەیەکی زەینی دەداتێ و لە فۆرمی زەینیشدا ڕێکی دەخاتەوە و دایدەمەزرێنێت. شوێنی زەینی لەم کار و هەوڵەمدا دەبێتە خود و دەبێتە بابەتیش، هەروەها دەبێتە شێواز و دەبێتە ماناش، لە شوێن و کاتی واقیعیدا هەقیقەتی ڕەها هەیە. واتە دەست پێ کردن و وەستان، بەڵام لە شوێنی زەینیدا هەقیقەتی ڕەها نییە. کپی و هەڵچوونی گیان هەیە، شتەکان لە بیرکردنەوە و وێنە کردنی خۆیدا دەدۆزێتەوە. هەقیقەتی ڕەها دەیەوێت واقیع بپارێزێت و لە دۆخێکدا ڕایبگرێت و نەیخاتە بەردەمی پرسیاری کاریگەر و هەمیشەیی درێژ خایەن.

بەند نیم بە بنەڕەت و چۆنێتی سروشتەوە، ئەگەر هەشم بێت لە شێوەی تاڵە دەزوویەك هەبووە و دەمێنێتەوە. خەسڵەتی مرۆڤم داوە بە کەرەستەکانی سروشت و لە بارەی بوونی خۆیەوە هێناومنەتە گفتوگۆ و لێك تێگەیشتن. ئەو بارەی تێدا دەدۆزرێتەوە، کە لە زمان و خەیاڵدا بۆی دەگەڕێن. شاعیر بوون لە ناو کەرەستەکانی سروشتدا ئاسانە، بەڵام بە شاعیری مانەوە لەناو کەرەستەکانی سروشت و گۆڕینیان بۆ ڕازەکانی مرۆڤ و گەردوون. دۆخگۆڕینە. خواستی نوێبەخشی، یان ناوکی بێگەردی شیعر لەو دۆخگۆڕینەدا دەردەکەوێت و دەڕسکێت.

شیعر بۆ من ئامانجە و بە دوایدا دەگەڕێم و هەوڵی بۆ دەدەم، قەتیش بە دوای قسەی ئەم و ئەویشدا ناچم، چونکە بوونی شیعر هێزە بۆ پاراستنم و بێ بایەخکردنی لەرزۆکی و لاوازی دەروونی ئەوان. داهێنان ڕق و کینە و ئیرەیی خاودەکاتەوە و

پەراوێزی دەخات. باری بەخۆداچوونەوە دەخەملێنێ و هەقیقەت دەکاتە پێودانگ و دەیهێنێتە پێشەوە. هەموو شتێکی سرووش و بەهرەبەخش لە کولتووری مرۆڤایەتیدا بۆ ئاشنایی و یەکترناسین سەری بەرز کردووەتەوە و خەڵکی بینیوە و خەڵکیش بینیویەتی. سەرنجیان تێکهەڵکێشی یەکتر بوونە و لە بوونێکی هەست پێکراویان ڕوانیوە و خاڵ و هێڵی بە دوا داچوونیان دۆزیوەتەوە. شیعر بەرهەمهێنەری سرووش و بەهرە بەخشی ئەم کولتوورەیە، جوانی گشتگیریش هێمای تایبەتی کولتووری مرۆڤایەتییە، بەڵام خۆم ئەم مانایەم بەرهەم هێناوە، کە خودم ویستوویەتی و سروشتم لە شوێن و فۆرمی زەینی ئاشکرا دەکات، کە خود و سروشتی مرۆڤیش لە ڕێگای شیعرەوە لە شوێن و فۆرمی زەینییەوە ئاشکرا بوو. شیعر وەك تیشکی خۆری لێ دێت لە بەرزترین لووتکە دەکەوێت، هەروەها لە قووڵترین دۆڵیش، بەڵام ڕەنگە هێزی گەرمایی بەخشینی لە لووتکەوە بۆ دۆڵ جیاکارییان بۆ دوو ئاستی دوور لە یەکتربن.

نوێبەخشی دیاردەیەکی گەردوونی و گیانی گشتییە، ناوکی بەهایەك نییە، بگرە کۆمەڵێك بەهایە و بەهای لێوە لە دایك دەبێ و دەڕسکێت. پاشان بە ئاسۆیی و ستوونی گەشەدەکات و خۆی بڵاودەکاتەوە. مەرجیش نییە شیعر هەڵقوڵاوی هەلومەرجی کۆمەڵگایەك بێت. لە زەوی تایبەتکار و هەلومەرجی جیاکاردا هەڵدەقوڵێت. مەرجە پێوەندییەکی ڕاستەقینەی لەگەڵ هەستەکان و زماندا بەڕێوە بردبێت و تێگەیشنیان بۆیەك هەبووبێ و گونجاندن بخەنە ناو ڕووداوە زەینییە کانیانەوە. با ئەم بارە ناسرووشتییەش لەسەر چاو و برۆی شیعر لابدەین، کە گوتراو پێویستە شیعر بەناو دەروونی کۆمەڵگاوە شۆڕببێتەوە و ڕازەکانیان بلاوێنێتەوە و بە پێی خواست و پێویستییەکانی ژیانی ڕۆژانەیان خۆی ڕێك بخات و بێتە گفتوگۆ. گۆشتی ئەدەب لە ئێسقانی بینین و واقیعی زیندووی ویژدانی جیاناکرێتەوە. ئەو واقیعەی کە لەناوی دەژین دەبێتە هۆی هەڵچوونی کتوپڕو جووڵانەوەکانی دەروون. بە بێ هیچ شاردنەوەیەك کێشەکانی خۆی بێ پەردە دەخاتە پێش دڵ و چاو لە ڕووبەرێکی تەسکدا بە جێی ناهێڵێت. لە چرکەیەکدا بەهرەکانی دادەچڵەکێن و بە ئاوازێکی بە جۆشەوە لە

درێژبوونەوەی ڕستەدا کاروبارەکانی دەروون کاکڵی جووڵانەوەکانی خۆی بە جێ دەهێنێ. لەم بارەدا بەهرە بنەمایە و واتایەکی لێ پێکدێت و دەبێتە نەمری دەروون.

کانوونی یەکەمی ۲۰۰۹ هەولێر

ناوەڕۆک

* ناسینی بوونی شیعر و خۆدەستنیشانکردن
* شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانی بۆ هەمووومان
* بەشداریکردنی شیعر لە ئامادەکردنی هەقیقەتدا
* شیعر و چالاککردنی هەستەکان
* ئەفراندنەوەی جوانییەکان لە دووبارەکردنەوەیاندا
* لە ئاهەنگی بیست ساڵەی زێواندا
* شوێنی زەینی لە شیعردا

سەرنج و تێبینی لە بارەی دە کۆمەڵە شیعری کوردی

بەرهەمی ئەدەبی بەبێ راستگۆیی خۆشەویست نابێ. ئەو بەرهەمەم وەك سەرنج و تێبینی رۆژنامەوانی نووسیوە، بەڵام ئەو شیعرانەم هەڵبژاردوون، کە شتێکیان تێدا هەبووە و هەستم پێی کردووە. ئەم هەستپێکردنەش بەهۆی بایەخی داهێنانەوە لە بیرکردنەوەدا دەبێتە رووداو. نەشهاتووم قسە لەبارەی کرۆك و شیکردنەوە و پەیژەی سەرکەوتن و دابەزینیان بکەم. بگرە قسەم لەبارەی هەستپێکردنیانەوە کردووە. لە هەستپێکردنیشدا گیانی بێگەردی شیعر، بە تەواوەتی بۆ ئەو بارەی لەبیرکردنەوەدا بووەتە رووداو دەکرێتەوە و ماوەت دەدا لە ناویدا نیشتەجێ بیت. ئەم سەرنج و تێبینییانە ئاشکرابوونی ئەم رازەن.

له ئەلبوومی یادگارا: جەمال شاربازێڕی

ئەفسوونی شیعر، ئێستێتیکا و ئاشتی لە دەروونی کۆمەڵگا رادەگەیەنێ. وەفا بۆ شیعر تێپەڕاندنی قۆناغی بەر لە خۆیەتی. تێپەڕاندن وەك جیاکاری نەك رەتکردنەوە. رەتکردنەوە لە ئەدەبدا هیچ کاتێك بنەمای نەبووە، چونکە لە رەتکردنەوەدا بەهای گفتوگۆ دادەڕمێ و پێوەندییە کولتوورییەکان دەپچڕێن.

جوانی کەشێکی روون و باوەڕپێکراوە. کاریگەری لەسەر هەموو بوونەوەرێك جێ دەهێڵێ، هەستەکان لە دەربڕین لە جوانیدا بە باشترین شێوە ئەرکی خۆیان بەجێ دەهێنن و توانایان پاراوە و بە دیواری ژیانەوە دەلکێن.

شیعر دیاردەیەکی سیاسی نییە، دیاردەی سیاسی دۆخێکی هەڵبەرە. دەربڕین لە ناوەرۆکی واقیع وەك خۆی ناکات. واقیع لە بوونی خۆیدا لە رێکخستنێکی جواندا جێگای کراوەتەوە. سیاسەت دەستی لێداوە و رێکخستنەکەی بەملاو ئەولادا بردووە. ئەمە بڕیار و بۆچوون و پێوەرێکی شیاوە، سیاسیبوونی ئەدەب لادان و خۆدزینەوەیە لە ئامانجی ئەدەب، ئامانجی ئەدەب دامەزراندنی بڕوا و بنەمای جوانییە بۆ ژیانێکی نەشڵەژاو تا ئارامی هێزی خۆی تێدا وەرگرێت و جوانیبەخش بیکات بە کەرەستە و وزەی دەربڕینی، بە پلە و ئاست پەیامی تایبەتکاری خۆی بەڕێوەببات. هەر شاعیرێك پشتی دا بە پشتی دەسەڵات، نەك جێگای باوەڕی گوتنی جوان، بگرە جێگای باوەڕی هونەریش نییە.

جەمال شاربازێڕی لە رووی پێکهاتەوە شیعرەکانی پڕ سۆز و دیمەنی هەستدارن. زۆرتر بەرهەمی خەیاڵن لەوەی بەرهەمی هێزی بیرکردنەوە و کۆ زانیاری بن. جۆرێك داهێنانی لە نێوان شەستەکان و سەرەتای حەفتاکاندا پێشکێش کرد، بووە بەخشندە و ناوەندێکی کراوە بۆ شاعیرەکانی دەوروبەری و لە هێڵی پەرەسەندنیدا کاریگەریی خۆی زاڵ کرد، بەڵام لەم ماوە دیاریکراوەدا زیاتری تێ نەپەڕاند و کۆتایی پێ دێت. تواناکانی لە ئەزموونی قووڵ و دەوڵەمەندتردا، کەش و دۆخێکی تاکە کەسی پێك نەهێنا. کەواتە کاریگەرییەکەی لە یەك قۆناغدا دەرکەوت و وەستا و نەبووە

گیانێکی چالاك و بەرهەمهێن لە جەستەی بەردەوام بە گوڕوتینی شیعری کوردیدا.

ئەگەر شیعر جوان لەبارەی ژیان بنووسرێت، لە ژیان خۆی جوانترە. شیعری ئەم شاعیرە لەسەر بنەمای هەست و سۆز و ئاسۆکانی خەیاڵەوە شێوەی خۆی وەرگرتووە. توانیشی تەنیا لەم بوارەدا بەهرە بە باشی بەکاربهێنێت و ساتی شیعریی بە دوای بەهرەی دادێت و لەگەڵ خۆیدا دەیبات بۆ ناوچەکانی شیعر. لە دەقی ئەدەبیدا خەم و خورپە وەردەچەرخێنن بۆ ئێستێتیکا. لەو کەشە هەستی و سۆزدارییەدا شاعیر دەرەوە بەجێ دەهێڵێت و لە ناوەوەی نیشتەجێ دەبێت، لە ژیانی رۆژانەی کۆمەڵگا و خۆی یاخییە. خەمۆکی و دڵەڕاوکێ و شاگەشکەیی و هەڵزەقینەوە هەڵسووڕێنەری کردە و کردەوەی دەبن. لەو پێودانگەوە بە زمانی ناوەوە مانا بۆ بوونی مرۆڤی و ختووکە تایبەتییەکانی دەدۆزێتەوە، هەروەها ئەو ترپە و ئاوازە خێرایەی ژیانی رۆژانە بەلاوە دەنێت، ترپە و ئاوازی ناوەوەی خۆی وەك سەرچاوە کار پێ دەکات، ئەو ترپە و ئاوازەش خاودەبێتەوە وەك ئەو بارە دەروونی، یان دەربڕینە دەروونییانەی، کە ژیانی بەڕێوە دەبەن و دووچاری یاخیبوونیان کردووە. نموونە: وەك لە شیعری (خۆشم ویستی)، یان لە شیعری (چەند هەناسەیەك)، یان لە شیعری (چەند تاڵە بیرێکی ئاڵۆزکاو) دەردەکەوێت.

لەبارەی تێگەیشتنەوە شیعرەکانی وەك ئاوریشم و خاکی تەڕ نەرمن. وەك گۆرانی فۆلکلۆری و بەیت و داستان روون و سادەن، بەڵام لەباری مانای شاراوە و چینەکانی بنیاد و داڕشتندا پڕ و فراوانن، خاوەن ئاسۆی دوور و بواری قووڵن. پێوەندییان بە کولتووری تاکە کەسییەوە هەیە. لە هێڵی گشتی ئەزموونکردندا یەك ئازاری ئەزموون

کردوو و خەیاڵی دیارە، ئەو ئەزموونەی نەگەیاندووەتە خەیاڵی نادیار و یادەوەری رانەچڵەکاندووە. واتە: مەودای پێوەندی لەگەڵ (خەیاڵی دیار)دا بەهێزترە لەوەی لەگەڵ (خەیاڵی نادیار).

هەستیاری زمانی خۆی نیشانداوە، پێش ئەوەی ترپە و ئاواز لە وشەدا وەرنەگرێت، نایهێنێتە ناوەوە، یان بەسەریدا خول ناخوات، یان بەسەریدا باز نادات، هەروەها لە رووی بەکارهێنانی وشەوە تووشی بەد بەکارهێنان نایەت. وشە ئاراستەی باش بەکارهێنانی خۆی وەردەگرێت.

سوودی لە شێوازی بەر لە خۆی وەرگرتووە، بەڵام پەیڕەوی نەکردوون. لە نەوەی خۆشی لە شێوازدا لە زۆرینەیان ئەندازیارترە. لە مۆسیقاشدا کاری بە مۆسیقا و پیت و وشە و دەستەواژە و رستەی شاعیرانی بەر لە خۆی نەکردووە. هەرێمێکی بۆ دابەشکردنی رستە و مۆسیقا لە شیعردا بنیاد ناوە، بەڵام بۆ تێگەیشتن و بنیادنان وزە و هێزی لە ئەزموونی بەر لەخۆی وەرگرتووە.

لەبەر ئەوەی ئەم دابەشکردن و مۆسیقایەی زۆر هونەریی و زاڵ بوو، شاعیرانی دوای خۆی نەیانتوانی لاسایی بکەنەوە، یان کاری لەسەر بکەن و لێ زیادبوونی بۆ بکەن، بگرە وەك دەست وەشاندن و داهێنانێکی تاکانە هێڵی بۆ کێشا و دایمەزراند. داهێنانی سادە بە ئاسانی و زۆر زوو دێتە دەست و دەتواندرێت لاسایی بکرێتەوەو کاری لێ زیادبوونی لەسەر بکرێت.

جیاکارییەکی بنەڕەتی هەیە. بەتایبەتی لە گۆشەنیگای شاعیرانەوە و ئێستێتیکییەکی روون و ئاشکرا. پشت ئەستوورە بە سروشت و پێکهاتەی خۆڕسك و دەست لێ نەدراوی سروشت. لەسەر ترپە و ئاوازی پێکهاتەی سروشت وێنە دادەهێنێت. نموونە: پێوەندی دروست دەکات لە نێوان با و درەخت و مۆسیقای جوولاندنەوە. لە هەمان کاتدا هۆی پیتاندنی درەخت بە یارمەتی باوە دەکاتە دیاردەیەکی جەوهەری سروشت.

واتە بە تەنیا لەسەر (زەینی سروشت) کاری نەکردووە، بگرە لەسەر (منداڵدانی سروشت) کاری کردووە، پێکەوە ژیان و پێکەوە هەڵکردنی پێکهاتەکانی لە رستە دیار دەکات و لە شیعرییەتی دیمەن دەیاندرەوشێنێتەوە. سروشتی پێوەندییەکانیش بە

واقیعەکەوە روون دەکاتەوە، ئەو روونکردنەوەیەش تواناییمان بۆ خوێندنەوە پێ دەبەخشێت، یان هارمۆنییەت و هاوئاهانگییەك لە نێوان رەنگەکان وەك خەسڵەتی وەرز لە وێنە و فۆرمی جیا جیادا گۆشە و کەنار و ناسنامەی لە یەك نەچوویان دەداتێ.

شوێنی لەدایکبوون و گەورەبوون پێناسەی زەینی شاعیر دەکات بۆ ئێستێتیکا و گەڕانەوە بەرەو یەکەم ناسینی شوێن، هەروەها هەوڵدان بۆ ناسینی شوێنە نەناسراوەکانیش، کە بەشێك لە ئێستێتیکای یەکەم شوێنی دێتە ناوییەوەو هۆ و پاڵپشتێکە بۆ خەملان و کرانەوەی بیر بۆ سەر شوێنەکانی دیکە و ناسینی. شاعیر ئەگەر نەتوانێت لە ئێستێتیکای سروشت تێبگات، بێ هیچ گومانێکیش ناتوانێت ئێستێتیکایەك بۆ تێگەیشتن و بەکاربردن لە زەین و هەستی خۆیدا پێکبهێنێت.

گۆشەنیگای بیناسازی و کێشانی پێوانە لە هاوسەنگی و شکۆی سروشت وەردەگرێت، بەڵام نەیتوانیوە کار لەسەر بیری سەرهەڵدانی سروشت بکات، یان ئەم لایەنە، کە گۆشەنیگای بایەخە لەناو شیعرەکانیدا بزرە و دەستی بۆ نەبردراوە، هەموو دیاردە و داهێنانێك پەیوەستە بە هۆشیارییە تایبەتییەکانی شاعیر و جێکردنەوەی فەنتازیا و ئێستێتیکا لەناو زماندا.

(لە ئەلبوومی یادگارا) ناونیشانی کتێبێکی شیعری (جەمال شارباژێڕی)یە، ساڵی ١٩٨٣ لە دووتوێی ١٧٥ لاپەڕەدا لە چاپخانەی (ئۆفسێتی سەرکەوتن) لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (کسپەیەك، بۆ، هەستێك، لە سەیرانێکدا، ئەگەر، نەکەی، تاکە شیعر و بەس، درکاندنێك، گوندێك و کچێك و یادێك و شیعرێك، ئارام، پرسیارێك وەرامەکەی لە خۆیدایە، نامەیەکی کراوە، دانیشتن لەگەڵ تۆدا، لە جەژندا، دیسانەوە خەم، هەژدەی سێ، چڵی نەرگز، لە جیاتی کارت، خۆشم ویستی، بۆ مەرگی پڕشنگ، ئەگەر تۆ بۆ من بوویتایە، لەسەر سێ گڵکۆدا، چەند هەناسەیەك، لەسەر بەردە نووسێك، بەناوێکی ترەوە گەڕایەوە، گۆرانییەك بۆ شیرین، ئاخێك، خەمێکی تر، چاکتر بمناسە، چاوچاو، چەند تاڵە بیرێکی ئاڵۆزکاو، دوای دە ساڵ، پشیلە، رازێکی

نوێ، نەوزاد، وێنەیەك، کەتەی کەر پیاو، بۆ جوانێك، ئەمشەو، وەرە جـوانێ، دایکـی دڵسۆز، بێ ناونیشان، ئای ئای، لەسەر تۆ، باوکایەتی، مۆڵەت، بۆ کچێکی جوان، تازە من و تۆ، بەهەستێکی خاوێنەوە.)

وێنەیەك

ئەم وێنەیە
بۆچ زویرە
بۆچی بێ زەردەخەنەیە
لەبەر نیگای کامیرادا
کە وەستاوە
چی لەبیرە
چی لە دڵدا حەشار داوە
وا دڵگیرە

❋ ❋ ❋

ئەم وێنەیە
چاوی نازی کردووەتەوە و نایتروکێنێ
جوانییەکەی بێ وێنەیە
هەر ئەمێنێ
گەنجینەیە

❋ ❋ ❋

ئەم وێنەیە
لە ئەلبوومی یادگاردا

سبەینێ
بزەی خۆش و کزەی ناخۆش ئەهێنێ
خاوەن ئەم وێنەیە کاتێ
تەمەنی پیری ئەیگاتێ
خەم و خۆزگە رای ئەژێنێ
فرمێسك و خەندەی ئەداتێ
یادەکانی ئەورووژێنێ

❋ ❋ ❋

ئەم وێنەیە
لەو شوێنەیە
کە بیلبیلەی گلێنەیە
سەرنجمی راکێشا بوو
لە نوێنی نەرمی هەستمدا
راکشابوو
خۆی کرد بە ژووری میوانی هەڵبەستمدا
خۆی بە دیوانەکەم ناسی
بە دیوارێ
لە دیوارە سپییەکانیدا
خۆی هەڵواسی

شیعر وێنەی شاعیرە لە ئاوێنەدا، شاعیر لە ئەنجامی خراپی بارودۆخ و زەبروزەنگی دەسەلآت و دەوروبەر، لە واقیعی دەرەوە یاخی دەبێت و بەجێی دەهێڵێت، لە ناوەوەی خۆیدا واقیعێکی شیاو بۆ نووسین و پێوەندییەکانی ژیان دادەمەزرێنێت، لەگەڵ دیاردە بنەڕەتی و ناوەکییەکەکانی سروشتدا تەباییەکی گیانی هەستی دەهێنێتە ئاراوە. نەك لەگەڵ ئەو دیاردانەی لە ڕێگای دەسەلآتەوە کار لە ژیانی کۆمەڵگا دەکەن و بارودۆخ دەگۆڕن، سروشت لە پێکهاتەی ناوەوەی خۆیدا گیانێکی پڕ لە ناکۆکی هەیە، لەبەر ئەوەی زوو زوو دەگۆڕێ و جوولە و پێداویستییەکانی وەرزێك تەواو جیاکارە لەگەڵ ئەو وەرزی بە دوای دادێ و پلە بە پلە چاودێری یەکتر دەکەن.

مامەڵەکردنی ئەم شاعیرە لەگەڵ سروشتدا کرانەوەیەکی تازە بەخش نییە لە شیعری کوردیدا، پێشتر زۆر ئەندازیارانە مامەڵە لەگەڵ سروشت و پێکهاتەی سروشت کراوە و هارمۆنییەتێکی گشتیشی تێدا دۆزراوەتەوە، لەگەڵ ئەمەش جۆرە جیاکارییەکی تێدا بەکارهێناوە. سروشتی کردووە بە جێگرەوەی خۆشەویستەکەی و بەشێك خۆشبەختی بۆ بەدەست هێناوە، کە بەهۆی خۆشەویستەکەشییەوە لە سروشت دەدوێ سەیر خوێنەر دەوروژێنێ و ڕێگایەکی بۆ دەدۆزێتەوە تێدا بەرەو پێشەوە بڕوات تا دوا ڕادەی توانەوە و ڕووداو چێژ لە سروشت وەردەگرێت و لە ئەنجامدا هەموومان بۆ لای دەگەڕێنێتەوە و شەیدای سروشتمان دەکات، بەلآم لە ڕێگای سروشتەوە بیرمان پێ ناکاتەوە، سروشت دەکاتە بەشێك لە ئێمە بۆ بیرکردنەوەو چێژ وەرگرتن. سروشت سەرچاوەیەکی سەرسوڕهێنەرە بۆ ئەم شاعیرە و تێیدا شتە بچووکەکانی خۆشدەوێت و سەرسامان دەکات بە ئەوینی خۆی بۆ سروشت و ئافرەت.

شیعر ڕۆڵی لە دەرخستنی جیهان نییە و شاعیریش لە چەقی کۆمەڵگا ناژییێت، تا باری کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و.....تاد، ڕابگرێت، لە گۆشەیەکی ئێستێتیکییەوە باری سەرنج دەنووسێت. ئەو باری سەرنجانە کاریگەریی بنەڕەتییان بۆ گۆڕان نییە. ئەگەر بشیبێت زۆر لابەلا و لاوەکی دەبێت، ئەدەبی ئەم شاعیرە جۆرە ئەدەبێکی نائومێدانەیە و ژیانێکیتری تێدا ئاشکرا نابێت.

لە هەموو شێوەکاندا واقیع کاریگەریی خۆی دەبێت، شیعری هەستی، دوورە لە زیادەڕۆیی واقیع و بە دوا دەمەدان. لەناو بەرهەمی هەستیدا دەتوانین ئەو توخمە سەرەکییانە بدۆزینەوەو دەستنیشانی بکەین، کە دەبێتە یارمەتیدەر بۆ ڕەواندنەوەی خەمۆکی و دڵەڕاوکێ، یان بۆ تۆخکردنەوەو بەرزبوونەوەی باری هەڵزەقینەوە.

واقیع جەستە و شوێنێکی نووسراوە، بۆ شاعیری هەستی، بایەخی سەرەکی نییە، چونکە شاعیری هەستی، ناگەڕێتەوە سەر نووسراو و دووبارەی ناکاتەوە. تەنیا بیر لە بنیادی مێژوویی جەنگە گەورە و بچووکەکان دەکاتەوە، ڕۆشناییەکە بۆ پرسیارکردن و ئەزموون. ئایا پێکهاتەی ئەو بارودۆخە چییە، کە پاڵنەر و ڕێخۆشکەر بووە بۆ ئەوەی شاعیر لە واقیع هەڵبێت و لە ناخی خۆی نیشتەجێ ببێتەوە، یان بۆ ناتوانێت لەگەڵ ناهەمواریییەکانی واقیع بگونجێت، یان ئەو بارە بۆ دروست بوو. ئەمە پرسیارێکە چارەنووسی وەك ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی سروشت نادیارە و بەردەوامیش ئەو نادیارییە بووەتە خولیا و هۆی نیگەرانیی مرۆڤی هەستپەروەر.

نیسانی ٢٠٠٨ هەولێر

ڕێگا دوورەکانی چاومان: جەلالی میرزا کەریم

شیعر و هونەری واقیعی ئاراستەیەکی واتادارن بۆ ژیان و لەسەر ڕێوشوێنی بینینی شتەکاندا بنیاد نراون و بەڕێوەدەچن. جوان کارکردن ئەو قەناعەتە پەیدا دەکات و دووپاتی دەکاتەوە واقیع بە هیچ شێوەیەك بارێکی نەگۆڕ و جێگیر نییە. هەندێك جار کتوپڕ گۆڕانێکی گشتگیر وەردەگرێت، لەم بارەیاندا دەستەبژێر داڕێژەری بنەمای ئەم دۆخگۆڕینەن. هەندێك جاری دیش دۆخێکی سست و ناچالاك وەردەگرێت. لەو بارەیاندا زۆرینەی جەماوەر ڕۆڵ دەبینن. دەبێت پرسیار لەو ئەدەبە بکرێت، کە بە مەبەستی ئاکاری واقیع و بزووتنەوەی واقیع دەنووسرێت، یان بارودۆخ بەرهەمی دەهێنێت. هەست و نەستیش لەگەڵ بارگۆڕینی واقیع بەرز دەبنەوەو دادەکەون، جۆرێك هەژان وەردەگرن و لە ئەنجامدا هەوڵدەدەن پێوەندی بە شتێکی نادیار و نەدۆزراوەوە بکەن. ئەمیش گەردوون و بوونی خودایە. واقیع و خەیاڵ دوو ئاراستەی پێچەوانە نین و جیاکاری نێوانیان جیاکارییەکی زۆر نییە، چونکە خەیاڵیش بەشێك لە واقیعی تێدایە و واقیع ئاراستەی دەکات بۆ بەرزبوونەوەو گەیشتن بە کانگای خەملێن.

شتەکانی واقیع دیار و بیندراون و شتەکانی ناوەوەی مرۆڤیش نادیار و نەبیندراون، بە جێگۆڕکێ کردنی بیندراو و نەبیندراوەکان دۆخی شیعری بۆ شاعیر دروست دەبێت و بیندراو و نەبیندراوەکان ئاراستەی هەست بە شتکردنی دەکەن.

جەلالی میرزا کەریم لە قۆناغی حەفتایەکانی شیعری کوردیدا گوڕێکی بەخشندە بوو. ئەوەی لە ئەزموونی ئەم شاعیرەدا خەسڵەتێکی بەهێز و دیارە و سەرنج پڕ مەودا و قووڵ دەکاتەوە، کەم و دەگمەن کێش و سەروا دەمێنن. هەموو ڕستەیەکی شیعری کێشی تێدایە، بەڵام هەموو کێشەکان دیاری نەکراون بۆ پێوانەکردن. ترپە و ئاوازیش لە کاتی گۆکردندا دەردەکەوێت. بە چوونە ناویەکی ترپە و ئاوازی گەرم و ڕەگەزە بنیادنەرەکانی زمان مۆسیقایەك دادەهێنێت خوڕ و سەرپەڕ. وردە دەمارە قووڵەکانی هەست لە مرۆڤدا دەدۆزرێتەوە بۆ بزواندن. وا لە مرۆڤ دەکات لە شوێنی خۆی هەستێت و هەوڵ بدات شوێن بگۆڕێت. ترپە و ئاواز لەم شوێنگۆڕکێیە وەردەگرێت. ترپە و ئاوازێکی بە جۆش بەسەر گیان و دڵی وێنەکاندا دەڕێژێت. گیان و دڵەکان دەجمێن و ئامادە دەبن بۆ ڕووبەڕووبوونەوەو نیشتەجێبوون لە ناوچەی شیعر و واقیعی زیندوودا. مۆسیقاش هاوسەنگ دەبێت بە واتا. مۆسیقا لە ڕستەدا بنیادێکە بۆ بەخشینی چێژ، بەڵام وێنە لە جەستەی دەقدا بنیادێکە بۆ بەرجەستەکردنی مانا.

لە باری ماناییەوە بە دووربینییەوە دەڕوانێتە کێشەو گرفتی مرۆڤی وڵاتەکەی وەك کێشە و گرفتی سیاسی. نەك کێشە و گرفتی مرۆڤیی، کە تاکی کورد لە ساتی لەناخ ڕامان و هێوریدا هۆشیاری خۆی تێدا بدۆزێتەوە. لە ناخ ڕامان لای مرۆڤی هەستیار پەیمانی ئومێدە. نموونە: وەك لە شیعری (نەخشەی خەونەکان)، یان لە شیعری (لەکوێم)، یان لە شیعری (چرپەی ژانێکی نوقمبوو) یان، لە شیعری (گریە شیعر) دەردەکەوێت.

بیندراو و نەبیندراو لەناو ئومێددا بوونیان هەیە. هەموو ڕاستییە بیندراوەکانیش ڕاستییەکی شاراوەی تری تێدایە بۆ مانادان بە گیان، کە گیان هەمیشە بوونێکی نادیارە، پەرجووی هێزێکی دەوێ بۆ فۆرم پێدانێکی ئەفسوونی. شیعر، کە دەبێتە تێڕامان بەرانبەر بە بوون، گیان بەهۆی دەسەڵاتی زمانەوە فۆرمی ئەفسوونیی وەردەگرێت. کەرەستەی سەرەکی دەرخستنی ڕەگەزە هونەرییەکان لە شیعردا زمان و پێکهاتەی زمانە. بوونەوەر خستنە ناو ئەو فۆرمە ئەفسوونییە، مرۆڤ تێیدا لە پێناو ناسینی ڕاستیدا هەوڵی لێکدانەوەی شتەکان دەدات، ئەو ڕاستییە شاراوەیەی لەناو ڕاستی بیندراودا دەناسرێت.

وێنە و تۆڕی چاو توانای فراوانبوونەوەیەکی کاریگەریان لێ پەیدا دەبێت و دێنە روو بۆ بەکارخستنی زمان و دیارخستنی واتا و سەقامگیرکردنی وێنە لە هەندێك باردا و ناسەقامگیرکردنی لە هەندێك باری دیکەدا. بنیادنانی پێوەندییەکی فرە روخساریش لە ئاستی داهێنانی هەردوو بارەکەدا.

لەلایەنی مۆسیقا و ترپە و ئاوازی شیعرییەوە ناوەند و رایەڵێکە دەتواندرێت لێیەوە هەنگاو بۆ داهێنانی دیکە هەڵبگرێت. بینینێکی شۆڕشگێڕانەی بۆ دۆخگۆڕین و ئێستێتیکای ژیان پێشکێش کردووین. لەسەر هێڵی شیعرەوە پێ بە پێ جەماوەر دەهێنێت و زەمینەیان دەداتێ بۆ رەگ دروستکردنیان لەناو گۆڕان.

ئاڵوگۆڕی هەستەکانی لەگەڵ دەوروبەریدا دەکات و دەیانهێنێتەوە ناو بوونی خۆی لە هێڵی گۆڕانەکانیشەوە شیعر بە چنینێکی کارامەوە پەیامدار دەکات بە هونەر و نەریتی هەستیار و جوان، بەلام لەلایەنی واتا و تێگەیشتنەوە تاڕادەی ساکارییەکی دوو دیوی هونەری و پڕ ئەفسوون، روونێکی لە خشتەبەرە. بەردەوام لە بارێکەوە دەتگوازێتەوە بارێکی دیکە. نێوانی بارەکانیش دەخاتە بەر پێوانە و نیشان، وەك خاڵێکی ناوەند، بیر و هەستی لەسەر دەگیرسێنێتەوەو یارییە زمانییەکانی خۆی لە رێگای کولتووری کۆدا تێدا بەکاردەخات.

گفتوگۆی رۆژ وەك بەکارهاتوویەکی ئەندازەیی بەبێ کەم و زیاد بەکاردەهێنێت و توانا زەینییەکانی خۆی تێدا نیشان دەدات، ئەو زەینەی فۆرم بە شتە هەستییەکان دەدات، گیانێکی جەماوەرخوازە و شیعرەکانی دەربڕینی راستەقینەن لە ناسنامەی کۆمەڵگای کوردی وەك باری سیاسی نەك وەك باری گیانی، هەروەها دەچێتە ناو قەوارەی زاندراوی (کولتوور) و (مێژوو) بۆ دۆزینەوەی خەیاڵ و پڕ وزەکردنی زمانی هەستیارکراو بە دەنگی کۆ، بەمەشەوە هاوکێشەیەکی لەنێوان دەنگی تاك و کۆ بنیاد ناوە و دەنگی تاکیش رادەکێشێتە ناو دەنگی کۆوە، ناکرێت شاعیر تەواو دەنگی کۆ

بێت، چونکە ئەم تێگەیشتنە شیعر بەرەو میللی بوون دەبات، کەچی ئەم شاعیرە بینینی لە دەنگی کۆ دایە و مەودای هونەری و شێوازی نوێبەخشی وێنا کردووە.

تێگەیشتنیشمان بۆ چالاکبوونی ژیان لە واقیعی زیندوو توندوتۆڵ دەکاتەوەو ئاماژە دەدات لێی بکۆڵینەوەو تێی بگەین. ئەوجا لەناو (واقیعی زیندوو) ببین بە کەس و کەسایەتی کارا و دۆخگۆڕ لەبارە ئێستێتیکییەکانی کۆمەڵگادا.

(رێگا دوورەکانی چاومان)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (جەلالی میرزا کەریم)ە. ساڵی (١٩٩٢) لە دووتوێی (١٤٥) لاپەڕەدا بەشێوەیەکی سەرەتایی و هەژارانە لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (رازەکانی هەفتە، تەمەن، نەخشەی خەونەکان، لە کوێم، پێشکێشە بەو شۆڕشگێڕانەی هێشتا نەمدیون، ئاوێنەی هیوایەکی سەرهەڵگرتوو، رێگا دوورەکانی چاومان، تێگەیشتنی یادگارییەکان، وەرزەکان، دووری، زەماوەندی باوەش پێداکردنەوە، رۆژگارە سەرگەردانەکان، رێگا، وەرام، هەنگاوی زام، هەڵوێست، نەورۆزی خۆزگە، گەشتە هەڵوێست، ناونیشانی یادێکی کۆچکردوو، حەز نامەیەکی ئاوارە، چرپەی ژانێکی نوقمبوو، سەرەتای حەیرانی تەمەنمان، گریە شیعر، هاورێ، لە خەمی هەڵەبجەی ژاردا، پەیامە ژێ.)

رازەکانی هەفتە

دڵداری

من لە وانەی دڵداریدا
لە دوا ریزی قوتابییەکانی پۆدا بووم
چونکە تەنیا لەگەڵ ژانی
ئاوارەیی خۆشەویستەکەی خۆمدا بووم

نهێنی

ئەزانن من پاسەپۆرتی
رەشکراوەی فرمێسکم لە گیرفاندایە
یەك یەك ئێستگەکان جێ دێڵم
بەبێ ئەوەی بزانن چی لە دڵمدایە

شەرم

بە رێکەوت کە لە رێگادا تۆ ئەبینم
شیعرەکانم شەرمەزارن
کە ناتبینم
چاوەکانی بینینەوەی وشەکانم هەر بێدارن

نیشتیمان

کە هەست لەناو ئاگری دوور ولاٌتیدا
رازەکانم ئەسووتێنێ
بەهارە رێ گوڵی دەنگم
لە پایزی بەستەکانمدا ئەپروێنێ

پەشیمانی

دڵدارەکەم چەقۆی رقی زیزبوونی خۆی
بست بست بەناو گیانمدا گەڕاند
هەتا لەناو پەرەی دڵمدا
لە خوێنی خۆی دەریای پەشیمانی هەستاند

دڵ

من ئێستاکە لە دڵ دوورم نازانم هەم
یا رێگای نەمان ئەگرم
کامتان لە دڵتان نزیکن
ئاشکرای کەن تا دەستتان لەگەڵدا بگرم

شۆڕش

ئەتانەوێ من بناسن
من عاشقی رێگایەکم مەرگی تیا بێ
کە هەڵوێست مرد بۆچی نابێ
دەروون شیعری شۆڕشێکی‌تری تیا بێ

شیعری (ژانی رۆژانی هۆنراوە)، کە لـە ژمـارە (٣)ی گۆڤـاری (روانگـە)دا سـاڵی ١٩٧٢ بڵاوی کردووەتەوە. شیعری (روانینەکانی چاوی شەقام)، کـە لـە ژمـارە (٨)ی گۆڤاری (بەیان)دا ساڵی ١٩٧٣ بڵاوی کردووەتەوە. مەودایەك بۆ سەرنجدان دەکەنـەوە. دەکرێت ئەم دوو شیعرەی وەك مانیفێستی شیعری حەفتایەکان خەسڵەتی شـیعری ئـەو قۆناغەیان تێدا کۆ بکرێتەوە و ببیندرێت، کە شـیعری ئـەم قۆناغـە نوێنـەری دەنگـی کۆیە. ئەمەش بەشێك لە شیعرییەت لە دەقدا وەردەگرێتەوە، یان تروسکەکان پـەرش ناکات، بگرە بۆ بە ئاسانی دەستەمۆ بوونیان چەپکیان دەکات.

لە بواری دەنگی کۆدا قووڵ بووەتەوەو هەر لەم بوارەشدا سنووری خۆی نەخشاندووە و ناو و توانای خستووەتە ناو دوو کەوانەوە، کە لە ئاستی داهێنان لـە بـواری دەنگـی کۆدا فەرامۆشکردنی مەحاڵە. دەنگی کۆ و دەنگی تاکیشی بە دوو جەمسەری هـاودژ بینیوە، بۆیە لە کولتووری رۆشنبیریدا لەنوێوە بـیری نەکردووەتـەوە، خـودی کولتـوور

نیشانمان دەدات کولتوور دەنگی رابردووی کۆیە، نواندنی بوون نییە، بوون خۆ رۆشنکردنەوەیە بە شیعرییەتی قووڵ و جیهانی شاراوەی داهاتوو. دەشبێت ئەو بوونە کاریگەر بێت بە سروشتی خەیاڵ و خەیاڵ بەناو هەستەکاندا تێپەڕێنێت.

مانیفێست ئەو بەرهەمەیە، کە مۆرکی گەرموگوڕی و خەسڵەتی تەواوی قۆناغێکی شیعریی لە خۆیدا پاراستبێت. وەك ئەزموونێکی زیندوو ناسنامەی روونی تێدا ئاشکرا کرابێت و هەمیشە بۆ بزواندنی خەیاڵ ئاسۆیەکی کراوە بنوێنێت.

قۆناغی دواتر وەك (رامانی سەرەکی) بۆ تێگەیشتن و خاڵی بینین و گەشتی دۆخگۆڕین بگەڕێتەوە سەری و گیان لە ناوی ئامادە بێت بۆ دۆنایدۆنکردنی دەق، یان چوونە ناویەکی دەق.

شاعیرانی حەفتایەکان لە سەرەتای ئەزموونیاندا بەشی زۆرینەیان لە (رەنگ) و (فۆرم)دا لە (رووبەری بیندراو)ی ئەم شاعیرە سوودمەند بوونە. دەکرێت وەك (دیاردە) و (دامەزرێنەر)ی ماوەیەکی دیاریکراو (١٩٧٠-١٩٧٥) رەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی کوردی کاری زانستییانەی خۆی لەبارەوە جێبەجێ بکات و کارایی و کاریگەری لەسەر شاعیرانی دەوروبەری دیاری بکات، بەڵام دوای ئەو ماوە دیاریکراوە ئەزموونی بەرەو کزی دەڕوات تاڕادەی لە کورتیدان و شکست هێنان. ئەم رووداو و گۆڕانەش ئەوە بنچینە و پێشینەیەتی، کە بۆ رووبەڕووبوونەوەو بەگژداچوون شیعری بە دەنگی کۆ و دنەدانی جەماوەر زانیوە، کە لە کوردستان دەربەدەرکرا و لە تاراوگە نیشتەجێ بوو، پچڕان و بۆشاییەك کەوتە نێوان دەنگی ئەم و دەنگی جەماوەر-کۆ، لە نیشتەجێبوونی لە تاراوگەدا مەودایەکی نوێ لە شاعیریەتی ئەو زیادی نەکرد. بگرە مەودای بیرکردنەوەو دەربڕینی لە دەنگی کۆدا تێدا خاو بووەوە و لە وەستان نزیك بووەوە. لە بنەڕەتدا دەنگی شیعر دەنگێکی تاکییە لەناو ئێستێتیکادا هاوتا بۆ دەنگی خۆی دەدۆزێتەوە. دەنگی کۆ زیاتر لە رۆمانی فرە شاکەس و فیلم و شانۆ و سینەما.....تاد، رۆڵی کاریگەر بەدی دەهێنێت نەك لە شیعردا.

(فەرمانسالاری) و (داوا) لە شیعرەکانیدا وەك دوو هێڵ بەیەك ئاست و بینین و تێگەیشتن کاری لەسەر کردوون. لە کاتێکدا وا دەخوازرێت بۆ فەرمان بە دەنگی تووڕەو نارەزایی بدوێت و بۆ داواش بە دەنگی نەرم و ئاوازدار.

ئەم دوو ئاست و تێکەڵکردنەش خاڵی تێڕامان و تێگەیشتنیەتی بۆ شیعر وەك ناوەرۆك و ئەوجا شیعر وەك شێوە. ناوەرۆك و شێوە لە شیعری هونەریدا یەك دەگرن و لە ئێستێتیکدا دەبن بە خاڵی تواناداری، واتە شیعرییەت. شیعرییەتیش پرۆژەیەکی تەواو ئێستێتیکییە و لەسەر بیر و زەین و خەیاڵی بەرز دەوەستێت و خۆی ئاشکرا دەکات.

مایسی ٢٠٠٨ هەولێر

گەردەلوولی سپی: لەتیف هەڵمەت

شیعر تەنیا پارچەیەك نووسراو نییە، بگرە شێوازێکە بۆ کۆکردنەوەی هەستەکانی مرۆڤ، بەشێوەیەکی ئەفسوونیش پێوەندی ئەو کۆکردنەوانە ڕێکخراون، یان ڕێکدەخرێن. بەو پێوەرەی هەموو مرۆڤێك لە ساتە پڕ هەستەکانیدا شاعیرە، یان پێویستی بە شیعرە بۆ بەرەنگاربوونەوەو ڕووبەڕووبوونەوەی هەندێك باری گیانی، یان لێڵکردنی بیر. شیعر لەو ساتەدا ئەو شتەیە، کە ناتواندرێت بنووسرێت و بەردەوامیش لە هەقیقەتێکی ئێستێتیکدا دەچرپێنێ.

لەتیف هەڵمەت لە واقیعێکی مەترسیدار و تۆقێنەردا شیعرەکانی نووسیوەو چووەتە ناو شتە شاراوەو دەرکەوتە نوێیەکانی کۆمەڵگاوە، بەڵام نە خۆی وەك شاعیر لەناو شتە شاراوەو دەرکەوتە نوێیەکان دەرهاتووە. نە شتە شاراوەو دەرکەوتە نوێیەکانی کردووەتە (پێکهاتە) و (ئەزموون)، بگرە دەرکەوتە و شتەکانی تێکەڵ بە لاوانەوە و هەستێکی ڕۆمانسییانەی نیمچە یاخی کردووە و دووبارەی کردوونەتەوە، لە دووبارەبوونەوەکەیدا ئامادەیان دەکات بۆ هێزی ئاخاوتن و پێشاندان.

کرانەوە و بەگەڕخستنی چەمکی پرسیار، سۆراغکردن و بەرێکەوتنە بەدوای نادیاردا، فەزایەك دەڕەخسێنێت و دەبێتە مایەی بەرهەمهێنانی کولتوورێکی بەهێز بۆ وریاکردنەوەی کۆمەڵگاو توانایی پەیداکردن بۆ خوێندنەوەی خود، کە خود سەرچاوەی

دامەزراندنی پێوەندییە لە نێوان (وشە) و (شتەکان)دا وشە دەتوانێت ژیان لەناو شتەکاندا بە شێوازێکی نەرمونیان بنیاد بنێت و بەڕێوەی ببات.

پرسیار لە درێژبوونەوەی ڕستەکانیدا هێز و بەردەوامی نامێنێتەوە، ڕستەی دواتر ڕاستەوخۆ وەڵامی ڕازیکەری پێیە، ئەم شێوازەش مایەی سەرسامی و بیر پێکردنەوە نابێت و پرسیار دوادەخات، پرسیاریش دوابخرێت دەقی سست و وەستاو بەرهەم دێت و ڕۆڵی دراما بەرەو لەناوبردن دەبردرێت.

لە دەقی جووڵاو و چالاکدا پرسیاری دیاریکراو هەیە، بەڵام وەڵام و ئامانجی دیاریکراو نییە، ڕەنگە هەندێك پرسیار لە نادیارییەکی ڕەهاشەوە بکرێت، بەڵام زۆرینەی پرسیار و مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو شتانەیە، کە لە نێوان لەدایکبوون و مەرگی مرۆڤ پەیدا دەبن و لە دەوری (توانا) و (هێز)ی بوون دەسووڕێتەوە، هەم ئەم ناوەندەش دەکەن بە چەقی گرینگی پێدان بۆ پەیدابوونی (هێزی ئاخاوتن). هەموو ئەو شتانەی کاریگەرییان لەسەر توانا و هێزی بوونەوە هەیە، پێویستە لە ڕازی داهێناندا کاریان پێ بکرێت و ناخ و کرۆکیان بەرجەستە بکرێت و بکرێن بە تاقیکردنەوەی دەق و ژیان.

دەقی ئەدەبی تەواو لە خەیاڵدا ناڕسکێت، بەشی زۆری لەناو ژیاندا دەڕسکێت. ژیانیش هەقیقەتە. خەیاڵ کێڵگەی دێرەکانی ئاوڕشێن دەکات بۆ بۆنخۆشبوون و سەرنجڕاکێشان.

هێزی ئاخاوتنی شیعرەکان زیاتر لە سروشت و هەستی یاخیبوونەوە نزیکن، یان فڕێدانی هەڵچوون و شڵەژانی بەردەوام بەشێوەیەکی تەواو تێیاندا بەرجەستە کراون. ناوە ناوەش شێوازی بیرکردنەوەی ڕێباز و تەوژمی جیا جیا لەگەڵ ئەم بارەی یاخیبوون و هەڵچوونەی ڕووبەڕوو دەبنەوەو ناکۆك دەبن، یان هاوتای باری یاخیبوون و هەڵچوونەکەی نین. لە ڕووبەری بینراوی شیعرەکانیدا هەست بە شاکەسێکی ونبوو دەکەین لەناو ژیان و نیگەرانییەکاندا مشتومڕ، یان پرسیار و وەڵام لە نێوان (خەیاڵ) و (هەقیقەت)دا، یان لەنێوان خۆی و خودی خۆیدا هەمیشە لە بگرە و بەردە و بارێکی ناسەقامگیردایە، بەڵام لە ئەزموونێکی هێما ئامێزی بێ وێنەدا ئەم مشتومڕ و پرسیار و وەڵامانە قووڵاییان ئاشکرا

دەبێت. هارمۆنیەتێکی گونجاو بۆ چرکە هاندەرەکانی نووسین و ساتە پڕ هەستەکان و چێژی خوێنەر دەدۆزێتەوەو دۆخێك دەگۆڕێت و هێزی ئاخاوتن پەیدا دەبێت.

هەندێك تێلنیشانی روخساری نهێنی دەدات، کە چیتر ئەو روخسارانە لە پانتاییەکی سەقامگیر و مەبیودا نامێننەوەو لە فەزایەك، کە توانای وەرگرتنی بوونی هەیە، دەبن بە هێزێك بۆ ئازادکردنی (بینین) و پەیداکردنی (هێزی ئاخاوتن). دوای هەندێك رووداوی کاریگەر و بە زەبر، یان لەگەڵیدا نموونە: وەك لە شیعری (بتانەویٚ و نەتانەویٚ رۆژیٚ لە رۆژان نالی هەر بۆ شارەزوو دەگەڕێتەوە)، یان لە شیعری (گەردەلوولی سپی)، یان لە شیعری (نەخشەی دڵ)دا دەردەکەوێت. یاخیبوون، یان ئامادەبوون بۆ یاخیبوون، دەبنە ناوەند و جێگرەوەی بیرکردنەوەی. خاڵی بینینی دەکاتە هێڵی وەهمکردن و چرکەساتی سۆزدارییەکی سفتوسۆڵ.

ترس لە دەستەوەستان، یان هەڵزەقینەوە وەرگرتن بەرانبەر دەستەوەستان، گیان و دیدگای شاعیریان پڕ وزەی یاخیبوون کردووەتەوە، نەك زاڵبوون بەسەر هۆکارە جیاجیاکانی دەستەوەستان بوون. لەم یاخیبوونەیدا ئاسوودەیی دەروونی لە کەسایەتی پەیدا دەبێت، کە هۆ و پێویستییەکی یاخیبوونەکەی بووە. بە هۆشیارییەوە دەزانێت خەیاڵ لە کویٚ و هەقیقەت لەکویٚ بەکاربهێنێت . لەناو شتە شاراوە و دەرکەوتە نوێیەکان دەردێت و شتە شاراوەو دەرکەوتە نوێیەکان بە روونی دەکاتە (پێکهاتە) و (ئەزموون). پاش کارلێك کردن و خەملێن تێکەڵ بە خەونی کۆمەڵگەیان دەکات، یان لە رێگای خەونی خۆیەوە دەیانکات بە خەونی گشتی.

شاعیر، کە خەریکی خەونی گشتی بوو، چاوەڕوانی ئەوەیە چی لە واقیعی ژیانی کۆمەڵگاوە روودەدات تا سروشتەکەی وەربگریٚ و ئیشی بەرهەمهێنانەوەی لە بارەوە بکات. بەشێوەیەکی رووبەڕوو واقیع دەناسێت و گفتوگۆی وەك چالاکییەکی هزری لەگەڵدا دەکات، دوای وردبوونەوە لە رواڵەتی شتەکان تێبینییەکانی دەنووسێتەوە. بەبیٚ هیچ گومان خستنەوەیەك نووسینەوەی تێبینییەکانی واقیع کەم بایەخ و بیٚ بەها

نییە، بگرە دۆخگۆڕیی دەوێت بەرزی بکاتەوە بۆ ئاستی داهێنان و دۆخگۆڕین و هۆکارە جیاجیاکانی لەبەرچاو بگرێت.

لەم بارەدا واقیع لەناو دەقدا بە بچووکی نامێنێتەوەو دەبێتە واقیعێك، کە خۆی بۆ داهێنان کردووەتەوە. لەم کەش و هەوایەدا واقیع دیدێکی تازە بۆ داهێنان دادەهێنێت و پێشنیاری دەکات بۆ کار لە بارەوە کردن و بە هونەر کردنی. لەگەڵ ئەمەشدا واقیع هەقیقەتی تەواوی لا نییە. شیعر لەناو بەها و بیروبڕوا هاوبەشەکانی کۆمەڵگاوە سروشتی ناکەوێتەوە. ئەو دەسەڵاتەی واقیع بەڕێوە دەبات کار بۆ ئەوە دەکات خەڵك بەو رێگایەدا برۆن، کە خۆی بۆی دەستنیشان کردوون. ئەم ئاراستەکردنە و هەموو ئاراستەکردنێکی دەسەڵات بەشێك لە بەختەوەری مرۆڤ دەشارێتەوەو زەوتی دەکات.

کاتێك دەسەڵاتی داپڵۆسێنەر، تەنگی بە واقیعی سیاسی و ژیانی کۆمەڵگای کوردی هەڵچنیبوو، شاعیر چووەتە ناو بازنە ترسناکەکان و دەستکاری ئەو خاڵانەی کردووە، کە دەسەڵات لەسەر پیتەکانی دانابوو. ئەو دەستکاری کردنەی کردووە بە هێزی ئاخاوتن و وریاکردنەوەی کۆمەڵگا.

(گەردەلوولی سپی)، ناونیشانی کتێبێکی شیعری (لەتیف هەڵمەت)ە، ساڵی (١٩٧٨) لە دووتوێی (١٠٢) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (کۆڕی زانیاری کورد) لە بەغدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (دوو سەرەتا، شینایی ئاسمان، چەند نهێنییەك، کانی، دوو پرسیار، تۆ بوویتەتە خۆر، دەرمانی پێکەنین، من کچێکم خۆش دەویٚ، تیر، لاوانەوەی یەکەم خۆر، رۆژنامە، تانجەڕۆ ماچی پەمەیی لە دەمدایە، شاعیر، رووبار، منداڵ، دەفتەر، هەور دەبێتە چی، ئەستێرە، لاوانەوەی نیرۆدا، ئاوی کویٚستان، بۆ گیڤارا، گیان، ئەگەر، هاوارم کرد، جوانترین خۆر، کچێك، بتانەویٚ و نەتانەویٚ رۆژیٚ لە رۆژان نالی هەر بۆ شارەزوور دەگەڕێتەوە، نەخشەی دڵ، دەستی شاعیر، ناونیشانی شانۆیەکی کۆن، گۆرانی رۆژ، گەردەلوولی سپی، گەڕانەوە، شاری گوڵ، شاعیرێك بوو، سۆراخ، دەشیٚ و ناشیٚ، بۆ مرۆڤێك ناوی لەتیف حامید بوو، نە دایکم نازانیٚ، گوڵی

شاعیر، بڵێ بووە بە ڕووبارێ، پێتان دەکرێ، دەریا، بەهاری مەزن، پاشەڕۆژ، یەکەم خۆشەویستی، نیشتیمان دەزگیران نییە، وەرزی ماچ، دەزانی چۆن کەوڵەکەمیان کردە بەرماڵ، نازم حیکمەت بۆ مرۆڤایەتی دەدوێ، تۆوی گۆرانی کێویلە، خۆر، گیانە بۆچی، پایتەخت، ونبوونێکی تر لە ژمارەیەکی ونبوودا، ئەو شیعرەی دەیکوژن و نایکوژن.)

پایتەخت

بەفرە چڕەکان
لەسەر لووتکەیەکدا کۆبوونەوە
بوون بە چەند ڕووبارێکی زیوینی بەڕەڵا
وەکو کۆمەڵێ منداڵی چەمووش
بێستان و ڕەزەکانیان
پڕ لە گۆرانی و فیکە فیك کرد

وشە نامۆکان
لەسەر پەڕەیەکی سپیدا
یەکیان گرت
بوون بە هەندێ هۆنراوەی
لە ڕێزمانی زمانی ڕۆژانە یاخی و
نیگاری شارێکی سووتاو
چەند ئەستێرەیەکی ئاوارە
لە چاوی کچێکی شەرمندا

رووت بوونەوە
دڵی تاریکی شاعیرێکی تەنیایان
روون کردەوە

چەند دار بەڕوویەکی دڵدار
لە دۆڵێکدا
دەسلەملانی یەکتر بوون
پرچی سەوزی خۆیان
دایە بەربارانی ماچی فێنکی هەتاو
دۆڵەکە بوو بە دارستان

کابرایەك
بەدلەیەکی خاکی لەبەر کرد
سەری خۆی لەژێر سیدارەیەکدا
شاردەوە
جووتێ پۆستاڵی کردە پێی
سونگییەکی لە کەمەری خۆی دا
کابراکە بوو بە پۆلیس

کە خەونە سوورە نهێنییەکانیش
لە هەر دڵێکی بزێودا
تنۆك تنۆك کۆدەبنەوە
ئیتر ئەو دڵە
دەبێتە پایتەختێکی قەدەغە

راهێنەری ئاژەڵەکێوی چەند وریایی پێویستە بۆماڵیکردن و راهێنانیان تا بیانهێنێتە ناو جەماوەر و باخچە تایبەتییەکان، شاعیری داهێنەر، ئەو شاعیرەی دەزانێت شیعر بریتی نییە لەو هێڵە سپی و رەشانەی روخساری بێگەردی کاغەز دادەپۆشن، بگرە بنەما و دەرکەوتەی (ناوەندێکی ئەفسوونی)یە. راهێنان و وریایی زیاتری پێویستە لە ماڵیکردنی ئاژەڵە کێوی، کە کار لە کولتووریش دەکات یاد و ژیانی رابردووی کۆمەڵگا بەخێرایی رووناك دەکاتەوە و گەشەی پێدەدات و ناونیشانێك پێشنیار و پێشکێش دەکاتەوە. رابردوو بە بیر دەهێندرێتەوە، بەڵام تازە ناکرێتەوە.

دوای دروستبوونی سروشت و گەردوون و پەیدابوونی ژیان، ناولێنان ئەم نهێنی و ئەفسوونەیە هەتا ئێستا نە کتێبە ئاسمانی و نە فەلسەفە جیاجیاکان نهێنی ئەم هونەرەیان پێ نەدرکێندراوە.

ناونیشان لە ئەدەبدا رەونەقدان و هاندان و چێژدان نییە بە ناوەرۆك، بگرە هونەرێکی سەربەخۆ و زۆر تایبەتە. بەشێك لە شاعیران بابەت و بیری شیعر بە (رامانی سەرەکی) دادەنێن و ناونیشان و فەزای ناونیشان دەخەنە خزمەتی بابەت و بیر. ناونیشانیش وەك بابەت و بیرو ئێستێتیکا دەربڕینێکی شیعرییە و خەسڵەتدارە بە خورپە خستنەوەو سرووش و خەیاڵ کۆکردنەوە. لە رووی زمانیشەوە خۆی لە بەکارهێنانی وشەی هاوشێوە و یەك مانایی دەپارێزێت، تیشکەکانی ئێستێتیکا لە کرۆکی خۆی بەهێز دەکات و خوێنەر دەڕسکێنێ و رای دەهێنێت بۆ شۆڕبوونەوە بۆ ناو پانتایی (وشە) و (شتەکان)، یان بەخشینی خەیاڵێك بۆ بەدواداچوون و نهێنی هەڵێنان لە چییەتی دەقدا.

هەندێك شیعر ناوەرۆکێکی زۆر قووڵ و شێواز و داڕشتنێکی نوێبەخشی هەیە، نوێبەخشییەکەی لە شێواز و داڕشتنەکەیدا خۆی ئاشکرا دەکات، کەچی ناونیشانێکی سادە و تاڕادەیەك باوی بۆ هەڵبژێردراوە. ئەم هەڵبژاردنە هەستێکی سارد لە هەناوی خوێنەر پەیدا

دەکات، مەگەر هێزی زمان و خەسڵەتی هونەرەکانی دیکە ئەم هەستە ساردە بە بارێکی تردا بگۆڕێت و قەرەبووی بکاتەوە.

ناونیشانی ئەم کۆ شیعرە پێوەندییەکی بەهێزی بە کۆی بابەت و بیری شیعرەکانەوە هەیە. وەك رامانێکی سەرەکی بە تەواوی جەستەی شیعرەکاندا چووەتە خوارێ و لە لێکدانەوەماندا رامان دەگرێت، پاشان بەرەو هێڵی بێ کۆتایی ئازار و بەختەوەریمان دەبات.

ئەم شاعیرە نزیکەی سی کتێبی لە شیعردا نووسیوە، کە هەموویان وەك شیعری داهێندراو و نوێبەخش دەتواندرێت لێکۆڵینەوەی ئەدەبی کوردی پشتی پێ ببەستێت و لە شێوە و ئاستی نموونەی هەمەجۆر و بالادا وەری بگرێ و بەکاری بهێنێت.

حوزەیرانی ٢٠٠٨ هەولێر

زایەڵە: ئەنوەر قادر محەمەد

شیعر خەیاڵێکی داماڵدراو نییە لە ژیان، هیچ خەیاڵێکیش بوونی ڕەهای نییە، بگرە هەمووی لێکدانەوەی جۆراوجۆرن بۆ واقیع. لەناو کۆمەڵگای کوردیدا شیعر بووەتە ڕوویەکی کولتووری، هەوڵیشی داوە لەم ڕووەوە نوێبەخش بێت، نوێبەخشیش پرۆژەیەکی بەجێنەگەیاندراوە. هەر شتێك بواری هەست پێکردن و پاشان توانای درکاندنی هەبێت لە بارە ببێتە بابەتی شیعر و داهێنانی تێدا بکرێت.

ئەنوەر قادر محەمەد لەم کۆشیعرەیدا تێڕوانینی خۆی لە ئاستی شێواز و شێوەو ڕوون دەربڕیندا بە هۆشمەندیی جیاکار و دیدگای دەگمەنەوە بنیادناوە. لە ئاستی گەڕان بەدوای شتە فەرامۆشکراو و پەراوێزخراوەکانی ناو کۆمەڵگا و واقیع، هەم نزیکبوونەوە لە کەرەستەکانی سروشت و پرسیارە بوونییەکانی کەسایەتی خۆی، لە دواتردا گەڕانەوە بۆ ناو بنەماڵە و خێزان و دەوروبەر و کۆپێکهاتە.

ئەم ئەزموونە هەوڵی داوە واقیع لەناو خۆیدا ڕێك بخاتەوەو بە هۆشیارییەوە نەیهێشتووە لەناو دەست و پێی هونەر و بیری ڕۆژئاواییدا سەرگەردان بێت و ببێتە پاشکۆیەکی بێ هێز و تین و دەمارخاو. هونەر و بیر و ئێستێتیکایەکە شارەزایەکی ماڵی خۆمان و پێوەندیدار و لکاو بە نەتەوەو دابەوە بەرهەمی هێناوەو کەسایەتی خۆی دەنوێنێ و مۆرکی گیان و گەوهەری هەستییەتی. واتە خەیاڵی کوردیی گەیاندووەتە ئاستی شیعرییەت و پەیبردن بە قووڵایی زاندراودا.

لەم ڕووەوە لە شیعری نوێی کوردیدا (سەرپەڕ)ی پێ دەبڕێت و هەستی خۆی بە تەواوی گەیاندووە، هەرچی بەبیریدا هاتووە و بیری لێ کردووەتەوە کردوویە بە زانین و لە بەکارهێنانی شیعردا وەك زانینێك بەکاری هێناوە. بەبێ ئالۆزی زمان هەموو توانایەکی زمانەوانی و بنیادی ئێستێتیکی زمانی تێدا دەرخستووە.

دڵەڕاوکێی خۆی بەرانبەر بە تاراوگە دەردەبڕێ، تاراوگەش بەردەوام مانا بەرهەم دەهێنێتەوە، خاڵێکی بۆ دادەنێت، ئەمیش گومان دەکات ئەم خاڵە بکات بە هێڵێك و ئاراستەیەك وەربگرێت و بەدوایدا بچێت.

لە ئاست مامەڵەکردن لەگەڵ مانادا بە ئاگایی قەڵەم هەڵدەگرێت و دادەنێت. وشەیەکی نەنووسیوە ئەگەر هەستی نەکردبێت ئەو وشەیە پێویستییەکی بەهێزی بۆ نووسین نییە، وشەی پابەند نەکردووە بە ویستی خەڵکەوە، پابەندی کردووە بە ویستی شیعرییەوە، ئەو پێویستییەشی گەڕاندووەتەوە بۆ ڕێزگرتن لە وشە و بەهای شیعر. (ڕێزگرتن لە شیعری بێگەرد لە پلەی ڕێزگرتن لە شکۆی شەهیددایە). (شیعرێك لە پێناو بێگەردی شیعردا نەنووسرێت، سەلکەپیازێك ناهێنێت). خودی خۆی وەك تاك تەواو بە ڕوونی دیاردەخات و بەرزی دەکاتەوە، هیچ خودێکی دەوروبەریش جێگرەوەی نین.

ئەم شێوازی ئێستێتیکایە پێوەندیدارە بە هێز و تێڕامانەوە، کە شێوازی (سانایی خۆ بەدەستەوە نەداو)ە. دواتر لە زماندا بەرجەستە دەبێت و وێنەیەکی تایبەت دەکێشێ. وریایە لە بەکارهێنانی زمان و هەڵبژاردنی بیرۆکە، دەقێك لە زمان و بیرو فۆرمدا پێکدەهێنێت پێی دەگوترێت شیعری بێگەرد. لە وێنەیەکەوە نامانباتە ناو وێنەیەکی تری شیعرییەوە، بگرە لە پێشاندانی ئاستێکی تەکنیکی شیعرییەوە دەمانباتە ناو ئاستێکی تری تەکینکی شیعرییەوە.

شاعیر خوێنەر لەو ئاست نیشاندانانە ئاگاداری هەموو پێکهاتەکانی شیعری دەکاتەوە، واتە شاعیر خوێنەری ئاگاداری هەستی خۆی و بەشداری لە جۆری بیرکردنەوەو هەستەکانییەوە پێدەکات. لە ناواخندا ئەم ئاگادارکردنەوەی خوێنەر، پرسیارە (بوون، بوونی شیعر) لە شاعیر، یان لە هۆشمەندێکی جیاکار و دیدگای

دەگمەنی کردووە. شیعر بووەتە دەماری ژیان و ناوەند بۆ ئەم نیشاندانانە. لە ڕێگای پرسیار و ڕووبەڕووکردنەوەی خۆیدا ئەوی دیکە دەناسێت. لە ناسینی ئەوی دیکەدا پرسیارە بوونییەکان زیاتر دەتورووژێنن و ناچاری کردنت دەکەن. سەدایەك لەناو زمانی سادەیی دایە، کە بەسەر ئاڵۆزیدا دەکرێتەوە و سەدا تێکەڵاوەکان لەناو دەبات.

لەم سادەییەدا مەبەستی یەکەمی نوێبوونەوە نییە، بە قەد ئەوەی خواستی تایبەتکارییە، نوێبوونەوەو تایبەتکاری لەمنی شیعردا بەدەست هێناوە.

نوێبەخشی وەك هێزی دەربڕین و بنیادێکی ئێستێتیکی ئاڵۆز نییە، شاعیر ئەم سادەییەی لەسەر بنەمایەکی زۆر قووڵدا دۆزیوەتەوەو بنیادی ناوە، شیعرەکان دوور نین لە هەستی کات و شوێن و پێوەندی دەق بەکات و شوێنەوە، وا بە وردەکارییەوە تانوپۆی کات و وێنە ونبووەکانی ناو دەقی چنیوە. خوێنەر وا لێ دەکات پەیوەستێکی قووڵ و گەشەکردنی کات و شوێن لە ناو دەقدا بدۆزێتەوە. نموونە: وەك لە شیعری (ئەو شەوانەی)، یان لە شیعری (سلێمانی)، یان لە شیعری (زەنگڵەی یاد)، یان لە شیعری (کۆتەڵ) دەردەکەوێت. زۆر بایەخی بە نیشتیمان وەك (شوێن) و ئەو ژیانەی، کە گوزەراندوویەتی وەك (کات) داوە، مرۆڤیش لە نێوان کات و شوێندا سروشتێکی دیاریکراوی پڕ هەڵچوون و داچوونە و هاوسەنگی بوون رادەگرێت، یان هەڵچوون و داچوونەکە لە خاڵی کات و شوێندا کەرەستە گیانییەکەیەتی.

دوورکەوتنەوە لە نیشتیمان و دەوروبەری کاریگەرییەکی بە زەبری تێدا دەبیندرێت و بارودۆخی دوور لە نیشتیمان و دەوروبەر لە باسکردن لە مەرگی جەرگبڕی ئازیزێکی نزیکی خۆیەوە بەرجەستە دەکات.

سروشتی شیعری خودی ئەوەیە لەناو سروشت و بووندا شاعیر بەدوای نەمری خودی خۆیدا وێڵە و (پێوەندییەکی ئەفسوونی بەدنیاوە هەیە، نەك پێوەندییەکی ئەقڵی دامەزراو)، بەپێچەوانەی ئەم دەستنیشانکردنە، ئەم شاعیرە خودی خۆی لەناو ژیاندا دۆزیوەتەوەو بابەتی زەینی لێ بەرهەم دەهێنێت.

زەین وەك مرۆڤێکی چالاك تێیدا دامەزراوەو لە خودی ئەوی دیکەدا نزیك دەبێتەوەو خۆی دەچێنێت. لە هەندێك باری شیعردا هەست و سۆز لە ئەقڵ و واقیع گرینگترن، چونکە هەست و سۆز زەمینە بۆ جموجووڵی گیان دەخولقێنێت و جۆشی هەستپێکردنی خۆڕسکانەی خۆی دەدات. مرۆڤ لەسەر زەمینی واقیعدا بوونەوەرێکی بزرە، تەنیا لە ڕێگای زمانەوە خۆی دۆزیوەتەوە، زمانیش لەسەر ئاستی بەشداریکردن لە کۆزانیاری و بنیادنانی ژیان پەرە دەستێنێ و دەتوانێ بوونی مرۆڤ بدۆزێتەوە، کە واقیع گۆڕانی بەسەرداهات، بۆ ئەزموونی نوێش دەشێت و کەشی لەبار دەهێنێتەوە پێشەوە، چونکە هێز و تاو و تینێکی بەردەوام زیندوو لە هەناویدا بەرز دەبێتەوەو دادەکەوێت. ئەو زانینە نوێیەی لەگەڵ گۆڕانەکەدا دێتە بوون و دەبێتە سروشتی واقیع و خەسڵەتی ڕوون بە سەرکێشییەکانی گیان دەدات. سەرکێشییەکانی گیانیش هەمیشە پرسیاری بەدوادا دێت. ئەم واقیعە لەبەرچی گۆڕا، بۆ کوێ گۆڕا، کێ گۆڕی، ئەم جۆرە پرسیار و بیرکردنەوانەش چاو لە ئاستی دیارەکان داناخات و هەندێکیشیان پەسند دەکات، کە هاوسەنگییەك لەگەڵ خەیاڵ پێکدەهێنن.

شیعر چەند مەودایەك دەکات بە سروشتی خۆی. وەك مەودای بینین، مەودای بیستن، مەودای مانا وەرگرتن و فرە پێوەندیی و فرەمانایی.....تاد، کاتێك شیعر وەك پارچەیەکی نووسراو وەربگرین، لەکاتی جۆشی خوێندنەوەیدا تەنیا ئەو ڕووبەرەی خوێندنەوە نابینین. ترپە و ئاواز و مۆسیقا و وێنە هەریەك وەك مەودایەکی سەربەخۆ و تایبەت خۆی پێشکێش دەکات و لە پارچە نووسراوەکەی، کە دەیخوێنێتەوە جیادەبێتەوەو پێشبڕکێش لەگەڵ ڕەگەزەکانی دیکەدا دەکات.

لە کۆی ئەم ئەزموونەدا هەست دەکەیت، کە شاعیر بیری ڕوون و دیاری لە بارەی ئەوەی دەینووسێت هەیە، یان (ڕەگەزی کتوپڕی) لە وێنەیەکەوە بۆ وێنەیەکی دی ناتگوازێتەوە و خەیاڵ بۆ وێنەیەکی ناجۆر ناتبات، بگرە خەیاڵ بۆ دێری دواتر و تەواوکەر دەتبات و بەردەوامیت بۆ درێژ دەکاتەوە، یان دێری یەکەم لە ترپە و ئاواز و مۆسیقادا خۆی پێشکێش ناکات، کە (ڕەگەزی کتوپڕی) ئاکامی

پەرەسەندنی وێنە و دێرەکان بن. هەست دەکەیت ئەو بیرە روون و دیارەی شاعیر لەبارەی نووسینەوە هەیەتی دەستی بەسەر تەواوی کردە و پێکهاتە بیرییەکەیدا گرتووە، کەمتر ئەزموونێکی زمانییە، وێنەکان لە بابەتدا درێژ بوونەتەوە و ئاست و کەشی داستانی بە بنیادی ئەزموونەکەی داوە. لەم ئەزموونەدا یەکبوونی ناوەوە لە پێکهاتەی مانادا هەندێك هونەری (زەینی) و (هەستی) لە ناخی بەرانبەردا دەخولقێنێت و دەیکات بە لێکدانەوە، لێکدانەوەی زمان و بوون لە ناو ژیاندا، لەکار بەیەکەوە کردنی هەردووکیان لەگەڵ یەکتردا دەق دەسازێت و ئێستێتیکای خۆی لە ئەزمووندا دەکاتەوە.

(زایەڵە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (ئەنوەر قادر محەمەد)ە. ساڵی (١٩٨٨) لە دووتوێی (١٢١) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (نووسینگەی تارا) لە سوێد چاپ کراوە، (لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی فەرهەنگی سوێد-کوردستان)ە. ئەم شیعرانەی تێدایە: (تۆ کۆچ ناکەی، شەوانی باران، خەنجەر و خۆشەویستی، بانگ، پرس، کاکە، چەند هۆنراوەیەك بۆ دایکم، بەیادی فەرهاد، ئەو شەوانەی، سلێمانی، ئەگەر، ئەوین، چراوگ، شەستە، غەریبی، بۆ باوە مەولەوی، ئەو کەژانە، بێچووە هەڵۆ، پایز و ئەڤین، زەنگڵەی یاد، چراو مەشقەڵان، پاکانە، سیما و ئاڵا، هۆ غەریب، چراوگ، لە کەناردا، خاچ، نوێژێکی نوێ، سووتان، تارا، تەلیسم، گوڵ سێوێ، ئاهەنگی دەنگ و رەنگ، شیعرەکانم، ئەوین، نائومێدی، کۆتەڵ، یاد، لە شەمەندەفەردا، جارجار، داستانی ئەڤینی سێوەخان.)

غەریبی

مەولانا بەو گەورەییە،
رۆژێ دوو دوو،
تەنەکە ئاوی بەسەر شان،
بۆ تەکیەکەی شێخی (دەهلەوی) دەهێنا،
لە رێ لایدا، تۆزێ دانیشت،

نەختێ راما،
هۆن.. هۆن فرمێسك بەسەر
روویدا قەتارەی بەست،
لە پەنجەرەی تەکیەوە (شێخ) چاوی لێ بوو،
شێخ بانگی کرد وتی خالید!
لە لێزمەی فرمێسکی ئەمڕۆت نەگەیشتم!
وتی: قوربان! ئەو ئافرەتەی،
کە بە تەنیشتما تێپەڕ بوو..
روخساری هەر لە روخساری دایکم دەچوو،
هەر کە بینیم، سلێمانیم کووچە کووچە هاتە پێش چاو،
یەکسەر ئاگرم تێ بەربوو، دڵم پڕ بوو،
ببوورە لێم! خۆت دەزانی قوربان سۆزو
قوربان! کەڵکەڵەی نیشتیمان..

زەینی پڕە لە کولتوور و ئەفسانەی خۆماڵی، ئەفسانەی هەر نەتەوەیەك مێژووی دوور و درێژی نەتەوەکەیە، زانیاری تەواو لە بارەی رێورەسمەکانەوە لە لا پاراستراوەو وەك بنیادێکی کاریگەر لێی دەڕوانێ و کاری لەناودا دەکات و پێشانی دەدات، رێورەسمی کۆمەڵایەتیش پێوەندییەکی دوور و درێژ و قووڵی لەگەڵ ئازار و ئومێدی کۆمەڵگاوە هەیە. ئازار و ئومێدی کۆمەڵگاش گیانی بنچینەیی واقیعین. گیانی بنچینەیی واقیعیش لەوەدایە چۆن لە شیعردا پێکی دەهێنێ و پێشانی دەدەیت و واقیعی لەناو رێکدەخەیتەوە. نالەبارترین کات بۆ شاعیر ئەو کاتەیە، کە هەست بکات لە بواری نووسیندا شتێکی نوێ و سەرنجڕاکێش لەبەر دیدەو خەیاڵی نییە بۆ دۆزینەوە. هەموو شیعرێکی داهێندراو پێویستە هەقیقەتێك بدۆزێتەوەو ژیانی لەناو رێکبخاتەوەو بەنرخی بکات.

ئەو ئەزموونانەی، کە واقیع دەیانخاتە ڕوو، هەموو ئەزموونە فـەنتازی و ئاخاوتنـە خەیاڵییەکان دەخاتە ژێر کاریگەری خۆی، بەڵام سیمای دیاریکراوی واقیـع راسـتەوخۆ لەخۆ ناگرێت. ڕووبەڕووی ئەو دڵەڕاوکێیانە بووەتەوە، کە جوانییەکان دەشـێوێنن، لـەم ڕووبەڕووبوونەوەیەیدا ژیان و وزەکانی ژیانی لە شیعردا نویٚ کردووەتەوە.

شاعیر بۆ ئەوەی وزەکانی ژیان باش بەکاربهێنێت، پێویستە لەگەڵ واقیع شەڕی بیٚ ئامان بەرپا بکات و چرپە و شتە وردەکان بۆ ناو هێمنی زمان بگوازێتەوە، ئـەم شـەڕە لـە دەروون و هەسـتدا دەیحەسێنێـــتەوە و هەقیقـەتێك بـۆ ژیـان دەدۆزێتـەوە، یـان هەقیقەتێکی پێشان دەدات. ئەزموون و شارەزایی تەواوی لەم شێوازە نووسینەدا هەیە. بە شێوەیەك هۆگرت دەکات و راتدەکێشێتە ناو چـێژ و جـوانی سـادەیی، خاڵێـك وەك پرسـگە راتـدەگرێت، ئـەم خاڵـە ئـەزموون و شـارەزایی سەرچـاوەکەیەتی، لـەم سادەییەشدا لایەنی هێما و نیشانەی ئەفسوونی زمان دەبینێت و بەهاکانی دیـاری دەکـات. وەك لـەم رسـتەیەدا دەردەکـەوێت (قوربـان سـۆز و قوربـان کەڵکەڵـەی نیشتیمان) دووبارە کردنەوەی وشەی (قوربان) لە یەك رستە و وێنـەدا نیـشاندانی هێز و ئەفسوونی زمانـە. هێـز و ئەفـسوونی زمـانیش توانـا بـە شـیعر دەدات و لێکدانەوە بۆ ژیان دەهێنێتە بەر بینین و خەیاڵ رادەوەشـێنێت. زمـانیش توانـای مانا لە دەقی ئەدەبیدا زیاد دەکات.

تەمووزی ٢٠٠٨ هەولێر

دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە: سەلام محەمەد

ئایا لە کۆمەڵگای ئێمەدا مرۆڤ پێویستیی بە شیعر هەیە، یان بەهای شیعر لە ناو کۆمەڵگای ئێمەدا چ ئاست و ئاراستەیەك وەردەگیرێت. ئایە شاعیر یەکێتییەکی لە نێوان (پێویستی) و (بەها)دا پێك هێناوە، یان لە تیشکدانەوەی رەسەنایەتی و بە قووڵبوونەوەی ئەم ناوەندەدا چاوی بە جیهاندا خشاندووەتەوە و پێوەندی خۆی بە جیهانەوە دەستنیشان کردوووە. پێوەندی بە جیهانەوە بڕوا و بڕواپێبوونە بە بەرهەمهێنانی جوانی بەهۆی پێویستی و بەهای ژیان و پێناسەکردنەوەیەکی دیکەی شتەکان.

شمشاڵ دێرین و هاوچەرخە، بە جارێك بیستنی شمشاڵی (قالە مەڕە) هەستی بیستن تەواو ناکرێتەوە و ئامادە و پاراو نابێت. ئەگەر شیعریش لە گیانێکی دامەزراو و گەرمدا ئەفسوونی بوونی خۆی پێك هێنابێت و گیانێکی گەرمیش بەوەرگر بدات، خۆی دەسەپێنێت و دەبێتە پرۆژەی خوێندنەوەی تەمەن، لەم جۆرە خوێندنەوەیەشدا سەرچاوەکانی (چێژ) و (هەست) و (سۆز) بەیەك دەگەنەوە. هەریەکەشیان دووبارە دەبنەوە هێزێکی سەربەخۆ و کاریگەر بۆ تەکان و جووڵانی ئارەزوو.

هەموو شتەکان لە یەك شت کۆناکاتەوە. چێژ و هەست لە (سۆز)دا کۆناکاتەوە، یان هەست و سۆز لە (چێژ)دا بەرانبەر و هاوسەنگ ناکات، یان چێژ و سۆز لە (هەست)دا رووبەڕوو ناکاتەوە. هەریەکەیان وەك بوون و توخم و رەگەزی سەربەخۆ دەجووڵێنێت و لە شێوەی یەکەیەکی کاریگەر شوێنیان لە جەستەی شیعردا دەداتێ، بەڵام هەر سێ توخمەکە بەیەکەوە دەخاتە نێوان دوو کەوانەوە، رەهەند و پانتاییەك لە نێوانی خودی هۆشیاری و توخمەکان دەهێڵێتەوە. بە بایەخترین شتێك، کە بە ویستەوە کاری لەسەر کردووە هێشتنەوەی ئەو رەهەند و پانتاییەیە، واتە ئەو رەهەند و پانتاییە بنەمای جووڵان و ناوەند و سەرچاوەی راستەقینەیەتی. نموونە: وەك لە شیعری (بارانی رەنگاوڕەنگ)، یان لە شیعری (تێنوێتی و زستانی جوان)، یان لە شیعری (شاری نهێنی)، یان (هەنگوینی تاڵ) دەردەکەوێت.

رەنگە من بۆخۆم لە ماوەی جیا جیادا چەند جارێك گەڕابمەوە سەر ئەم کتێبە شیعرییە. ئەو بەردەوام خوێندنەوەیە بۆ کەڵك وەرگرتن نییە لە شێواز و زمان و مانای وشە و رستەکان، بگرە بۆ بەهێزکردن و پاراوبوونی گیانە. کاری شیعرییەت بە گشتکردنی بوونەکان و پاراوکردنی گیانە لە خڵت و پیسییەکانی زەمین، نهێنی ئەوە چییە شیعر بەرەو ئەو کاریگەرییە چووە. لێیەوە بە دوای چێژەکانی ژیاندا بچین، چێژیش بە سەربەخۆیی خۆی بهێڵێتەوە، لەم سەربەخۆیی بوونەدا چێژ دەتوانێت و بۆی هەیە وەك جۆرێك لە دەق، شێوەی زەینی وەربگرێت.

ئەم شاعیرە لە ئاستێکدا کاری شیعری خۆی کردووە، کە نەوە یەك لە دوای یەکەکانی شیعری کوردی جۆرە گۆڕان و نوێبوونەوەیەك پەیدا دەکەن و لەگەڵ خۆیاندا دەیهێنن و بە کۆ کار لە شێوە و زمانێك دەکەن. ئەمیش لەم ئاراستە لەسەر خۆیەدا هاتووەو لەگەڵ دەنگی کۆدا بەشداری لە گۆڕان و نوێبوونەوەدا کردووە. کەواتە (بەشدارە) لە گۆڕان و نوێبوونەوە، بەڵام (وەرچەرخێنەر) نییە. گۆڕان و نوێبوونەوەیەکی تاکەکەسی ئەنجام نەداوە بۆ ماوەیەکی نادیار کاریگەری جێ بهێڵێت، وەك دەرکەوتنێکی جیاکار و پڕ سرووش بمێنێتەوە و قەوارەیەك بۆ خۆی وەربگرێت.

(دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (سەلام محەمەد)ە. ساڵی (١٩٨٨) لە دووتوێی (١٤٩) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (حسام) لە بەغدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (لەدایك بوون، درۆی ئاوارە، بەیانی دێم ماچت دەکەم، دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە، ئاسۆی خۆرنشین، توانەوە، شەوانی تەنیایی، بارانی رەنگاوڕەنگ، داری زەنگیانە، هاوین، تۆ کەناری یان رووباری، شیرین و یادگارەکانی رەحیماوە، تێنوێتی و زستانی جوان، سۆزانییەکی پیرۆز، گەشت و پێناسین، وەك هەزاران رێکەوتی‌تر، ماڵئاوایی، گیانە لەیلا، گوڵی نەورۆز، ساماڵی پاش بارانی نیوەشەو، سۆما، ئۆپەرێتی خۆشەویستی، ئاکسل و سارا، خۆڵەمێش، شاری نهێنی، تانیا، بارانی سووتاو، قەرسیل، بۆ کچی کوێستان، جنۆکەی ئەندێشەی شاعیر، هیچ و هەزار، وەرزی بەستەڵەك، پڕشنگ، هەنگوینی تاڵ، تریفەی سوور، سێ ماچ.)

تریفەی سوور

ساماڵە شەوی زستانە
ئەستێرە بە ئاسمانەوە دەجریوێنێ
دەوروبەرم یەکپارچە وەك گۆمێکی مەنگ
کپ و بێدەنگ و خامۆشە
پێخەفی گەرم
بۆتە هیلانەی مەلۆتکەی
خۆزگە و جووتبوون و خەوبینین
شاری ماندوو
کراسێکی خۆڵەمێشی لەبەردایە
باڵندەی ئەندێشەی منیش

باوێشکەدا و خەوی نایە
بە گەردوونی بێ سەرەتا و کۆتاییدا
دەخولێتەوە
فڕی بەڵام چۆن فڕینێك
ئێجگار لە هالی خێراتر
بەسەر دەیان جیهانی نوێدا تێپەڕی
دەیان شاخی گەورە گەورەو
دوورگەی پڕ لە تەمومژ و
دەریا و ئۆقیانووسی بڕی
هەزاران ساڵی هەتاوی
لە تۆپە خڕەکەی زەوی دوورکەوتەوە
رۆیشت
رۆیشت
گەیشتە ئەستێرەیەکی تریفە سوور
ویستی بچێتە ژوورەوە
بە ماتە مات نزیك بووەوە
لە پڕێکدا
هێزێکی نادیار و ون
بە ئاستەم پاڵی پێوەنا
ملیۆنێ ساڵی هەتاوی
بۆ دواوە دوورخستەوە
کاتێ گەیشتەوە لای من
هەر ئەوەتا پەڕو باڵی پێوە مابوو
تك تك دڵۆپە ئارەقەی ئاگراوی

له ناوچەوانی دەچۆڕێ
بەدەم گریانەوە دەیوت
من بە ئەوینی مەرگەوە هاتم بۆ لات
تۆش دەیان نهێنی ترت
خستە ناو گێژەڵووکەی بیر
جار بە جاریش
وەك دەروێشێکی گۆشەگیر
ناڵەیەکی دڵتەزێنی لێوە ئەهات
لای لایە
مرۆڤ لای لایە
ئەو مەحاڵەی
لەم ژیانە و لەم تەمەنەدا نایگەیتێ
نووری خودایە

ئەزموونی ئەم شاعیرە وەك ئەوەی لەم قۆناغەدا، کە تێیدا بەرهەمهێن بووە، ئەزموونێکی وریا و نیمچە کامڵ و خەملیوە، بەوەی بە وشەی زۆر و ناپێویست وێنەکانی نەشێواندووەو باری هەیکەلی گشتی دەقەکانی گران نەکردووە. بە وریاییەکی ئەفسوونی کاری لە بواری ئەندازەیی وشە کردووە. دەزانێت وێنە چەند وشە و چی لە وشە دەوێت. دوورە لە کەڵەکەکردن و دانە پاڵ یەکی وشە و دەستەواژە و رستەی بێ سوود.

کاتێك هەندێك لە شیعرەکانی دەخوێنیتەوە هەست دەکەیت، لە ناو هەورێکی پەمۆییدا مەلە دەکەیت، یان لە ناو بەلەمی گەشتێکدایت زۆر بە هێمنی و بێ زۆر لە خۆکردن دەڕوات و حەز دەکەیت گەشتەکەت درێژ ببێتەوە. لەگەڵ فەزای شینی ئاو و فەزای شینی ئاسمان پێوەندییەك دێتە ناوەوەو دەبێتە بکەر. لە بنیادی کردەی شیعرەوە پەیدابووە و هاتووەتە ناو خانە وردەکانی ژیانمانەوە. کەواتە ئەم جۆرە ئەدەبە، ئەدەبی راستەقینەیە و

خۆت لە بەردەم ئەزموونێکی پاك و پوختدا دەبینیتەوە، کە بە ئێستێتیکای چێژ و هەست و سۆز چندراوە. وێناکردنێکی سۆفیگەرییانە، دید و دیدگای سۆفیگەریی خواست و بڕوابەخشینە بە مرۆڤ و پاکبوونەوەی مرۆڤ. لەسەر بنەمای کرانەوەی گیان بەسەر جوانبینی و چاکبینی و ژیاندۆستی.

لە ئەنجامیشدا دەگەین بە شوێنە باڵاکان. لە ئەزموونی شاعیردا ئەم دۆخە پێ بە پێ خۆی دادەمەزرێنێ. ئەم خۆدامەزراندنەش بەرهەمی بیرکردنەوەیەتی. بیرکردنەوەکانیشی گەیشتوون بە ئاستی بەرهەمهێنان. بەرهەمی ئەم جۆرە بیرکردنەوەیەش مەودای میتافیزیکی فراوان دەکات و هێما و هێماپێکراو لەم فراوانبوونەوەیەدا تێکدەچڕژێن و لە چێژ، چێژدارترن. لە هەست، هەستدارترن، لە سۆز سۆزدارترن.

ئەم شاعیرە لە شیعر دوورکەوتووەتەوە. پێویستە لە هەقیقەتێکی کاریگەر و ئێستێتیکی بە ئاگا بێتەوەو بێت لەناو ماڵی شیعردا نیشتەجێ بێتەوەو ببێت بە کەسایەتییەکی زیندوو، بەوەی روانینە جوانەکان هێشتان نەکوژراون، شاعیر دەتوانێت بۆی بژیێت و بەرهەمی بهێنێتەوە.

ئابی ٢٠٠٨ هەولێر

گەرم نەبوونەوە: جەلال بەرزنجی

کاتێك شیعر ئازادی نووسینی تەواو بەدەست دەهێنێت، ملکەچی هیچ نەخشەکێشانێکی فیکری ئامادەکراو و سیستەمێکی سیاسی نابێت. شاعیری خاوەن دیدگای بەهێز لەوانەیە ئەمڕۆ شیعرێك بنووسێت و سبەینێش شیعرێکی دیکە و دووسبەیش شیعرێك. شیعری (یەکەم) لە شیعری (دووەم) نەچێت و (سێیەم)یش لە دووەم و یەکەم نەچێت.

لەم شێواز و دیدگا بەهێزەیدا ئازادیی نووسینی تەواوی بەدەست هێناوە. ئازادی نووسین بەدوای نووسیندا ناگەڕێت، بگرە لەناو نووسیندا ئازادی نووسین وەك سەرچاوەیەك بۆ کار لەسەرکردن بەدەست دەهێندرێت، بەڵگەی ئەم بەدەستهێنانی ئازادی نووسینە ئەوەیە، کە لە ئەمڕۆی شیعری کوردیدا چەندین شێواز پێیان دەنووسرێت و لە بەخشینیش بەردەوامن، یان شاعیرێك دەبینین لە چەند شێوازێکدا توانایی خۆی بەکاردەهێنێت و داهێنان دەخاتەوە. ئازادی نووسینیش تایبەتە بە خودی بەرهەمهێنەری دیدگای بەهێز. بەردەوامیش کردەو واتای ئازادی نووسین لە ئەزموونێکەوە بۆ ئەزموونێکی دیکە درێژ دەبێتەوەو (ناوەند دەشکێنێت).

شیعری بەرهەمهاتووی دیدگای بەهێز، هەوڵی گەیاندن و مانا دۆزینەوە بۆ لێکدانەوەی شتە ئاماژە بۆ کراوەکان نادات، بگرە شەوق و تاسە و ئاماژە لە خاڵێکدا کار پێدەکات و دەیانباتە ناو بیرکردنەوەو زەین، واتە شەوق و تاسە و ئاماژە لەنێوان

دەربڕینەکاندا نامێنێتەوە، بگرە دەکەوێتە نێوان بوونی پێوەندی وشەکان و کردەی بوون بە رستە و وێنە، بە یارمەتی پێوەندی نێوان وشەکان دەچنە ناو پێکهاتەی زەینەوەو بینای زەینی دادەمەزرێنێت، بۆیە دەقەکانی دەقی زەینین، بەڵام دەقی ئەفسوونی نین.

لەم تێڕوانینەوە تێپەڕین و پەڕینەوە بوونی دەناسرێت و پێوەندییەکان لەناو دەقدا دەکرێنەوە و چەمکی جیاکاری داهێنان بۆ خاڵی پێکهاتەی زمان لە (شەوق) و (تاسە) و (ئاماژە)دا چڕ دەبێتەوە.

لە دەقدا خەسڵەتی هەقیقەت نییە، بگرە پێکهاتەی داهێنانی هەیە، چونکە شیعر بە پێکهاتەی داهێنان لە دیدی ژیانەوە بەڕێوە دەچێت و شیعرێك بەرهەم دێت، بەردەوام لە جووڵە و بەرهەمهێنانەوەی شەوق و تاسە و ئاماژە، ڕەگی دەباتەوە سەر ڕەگی ئەفسانە و ئەفسوون و فەنتازیا و خۆی ئاراستەی شێوازی ئێستێتیکی سروشت دەکات، لەمیش جێگیر نابێت و بەرەو زەین دەکشێ.

زۆر بە وریاییەوە ڕۆدەچێتە ناو سروشت و مرۆڤ لە پێکهاتەی سروشتدا دەگەیەنێتە چڕبوونەوەی چرکە سۆزدارییەکان و دەزانێت دەنگەکانی سروشت لە کوێوە سەر هەڵدەدەن و پاشان لە وێنەدا دەریاندەخات و خاڵ نیشانی نێوان دەنگ و گیان دەکات، پاشان دەنگ و گیان دەکاتە دەلالەت و هێما، لە نێوان ئاسۆکانی وێنەدا زەینی پێ دەبینێت.

زەین ناخاتە خزمەتی هیچ شتێکەوە، تەنیا شیعر خۆی و ئێستێتیکی شیعرییەت نەبێت، واتا چێژ و جوانی و نەرمونیانی ژیان و بڕوایی و هەستی ئەوی دی تێدا قووڵ دەکاتەوە، بەهۆی زمانی بەتین و تاو.

زمانی ونبووی نەدۆزیوەتەوە. زمانی ونبوو لە سەرچاوەی پێکهێنەری دەرەکی نادۆزێتەوە. دۆزینەوەی زمانی ونبوو پەیداکردنی سەرچاوەیە، کە لە ناخی خۆتدا، یان پێوەندی کردنێکی ئەدەبییە بە ناخی خۆتەوە. ناخی خۆت وەك کولتوورێکی تاکەکەسی ئەدەبی و ژیانی گیانی. زمانی ونبوو هەمیشە دەسەڵاتی نادیاری بەسەر داهێنەرەوە هەیە بۆ دۆزینەوەی ئاستەکانی بینینی کەسی خۆی.

چەند شیعرێکی ئەم کتێبە شیعرییە. نموونە وەك: (دەشتایی گیان)، (دژوارترین کاتدا)، (رووتبوونەوەیەکی تر)، (خرۆشان) مانای بوونناسانەیان هەیە و شکۆ و بەهرەی بوونناسی لە خۆیاندا بەرهەم دەهێننەوە. یەکێتی فۆرم پشتیوانی لە مانای بوونناسی دەکات و ئەو رەگەزانە دەخاتە روو، کە لە دەقدا بوونەتە مانا و بابەت و پێوانە بۆ بوونناسی.

یەك لە خەسڵەتە گرینگەکانی شێوازی ئەم شاعیرە ئەوەیە لە سەرتای شیعردا کۆتایی دەدۆزرێتەوە. سەرەتا ئەفسوونی تەواوی شیعرەو لەودا بیردەکاتەوەو بەگشت و بەشەکانی دیکە دەگات.

ناوەند و کۆتایی دەهێنێتەوە ناو سەرەتا و وێنەکان دەتوانن هاتوچۆ بکەن. وێنە لە شیعرەکانیدا، وێنەیەکی هەستی و ئەوجا بینین و نامۆیی گیانین، مەودای نێوان گیان و دەنگ دەستنیشان دەکەن. شێوازی لیریکی لەم دیوانەدا نابیندرێت، مەگەر هەستی نۆستالژیایی نەبێت. جارجارە لەسەر گیان و هەستەکان بەکاری دەهێنێت. جێی بایەخی دەبن و ئاراستەی نووسینی دەکەن.

ئاگادارییەکی زۆر لە هەستدا بەکاردەهێنێت و لە هەستکردندا دەوڵەمەند و پڕ ئەزموونە، ئاڵۆز و خاڵی بینینی ون نییە. زوو دەگەڕێتەوە بۆ زەمینەی ئەو سەرچاوانەی کە پێی سەرسام بووە و وەك رەگەزێکی بەرهەمهێنان کردەی ئەم گەڕانەوەیە ئەنجام دەدات و جۆش بەهەستکردنی دەدات.

شیعری هەڵچوون لەناو گرفتی سەرچاوەکەیدا دەمێنێتەوە، زمانێکی ئێستێتیکی سەربەخۆ دەربڕینی لێ نەکردووە. خاڵێك بیری بە ئاگا دەهێنێتەوەو بە قسە دێت. فۆرمێکی تایبەت وەردەگرێت، بە ئاگا هێنانەوەی بیر نەك فۆرمێك لەناو بیرکردنەوەدا زمانێکی ئێستێتیکی سەربەخۆ دەربڕینی لێ کردبێت.

شاعیر خۆڕسکانە شیعرەکانی نووسیوە، خۆڕسك مەبەست ئەوە نییە پشت نەبەستن بە رۆشنبیرییەکی خەملێو و گەلاڵە بوو، یان درەوشانەوەی دیدگایەکی بەهێز، لەم رووەوە شاعیر خاوەنی رۆشنبیرییەکی خەملێو و دیدگایەکی بەهێزی شیعرییە، بگرە

مەبەست ئەوەیە دوور لە هەموو پەیوەست بوونێك بە لایەن و ئایدۆلۆژیایەك کردەی ئازادی نووسینی پەیڕەوکردووە، کە رووبەڕووی شیعری بێگەرد بووەتەوە. دەرکەوت تەواوی توانستی ئازادی نووسینی بەدەست هێناوە. بەهای ئازادی نووسین دەستنیشانی داهێنانە شیعرییەکەی دەکات. نەك مەسەلە و بارودۆخ.

(گەرم نەبوونەوە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (جەلال بەرزنجی)یە. ساڵی (١٩٨٥) لە دووتوێی (٥٦) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (مات بوون، پڕبوونەوەی نیوەی گیان، ئاڵۆزبوونی خەونەکانم، سێبەری رەنگەکان، هاتن، نزیکترین تەزوو، ئاهەنگی بەردەوامی خۆم، نەورووژان، سپیاتی، دەشتایی گیان، بەتاڵبوون، کۆتایی ناکۆکییەکان، کەف، ئارەزوویەکی کۆن، برینی سێبەر، پەککەوتنی ئاو، نەگەڕانەوەی نامۆیی، لە دژوارترین کاتدا، سێبەرێکی مۆر، لەیادچوونەوە، ئاوێتەبوونی شتەکان، زەمەند، پالاوتنی نهێنییەکان، نەسرەوتن، دڵێکی بایی، بلقی سەرخاك، وەرزەکانیش خۆشیان دەوێ، ناشتن، نیازی ئاو، گوڵێکی تەنیا، گەرم نەبوونەوە، مەزار، رووتبوونەوەیەکی تر، دوای زریان، قوڵغ، ئاونگ، یەکیەتی بوون، خرۆشان، ئەستێرەیەکی گەڕیدە، سروودی ئاوابوون.)

ئاڵۆزبوونی خەونەکانم

کتوپڕ ناخم گران بوو
دەمارەکانیشم شل بوون
رووناکییە شەپڵە لێدراوەکانی روحیشم
هیچیان لەبارەی خۆیانەوە بەبیر نەما
ئابڵوقە دراوم
ئابڵوقە درانێکی هەمیشەیی و نەزۆك
هەستیشم کرژ بووەوە ناو گەرمایی بۆنکردووی خۆی

لەناو ئەو مێرگە ناوەستم
سۆزمی لێ هەڵدەپەنمێ
هەرچەندەش بمێنمەوە
شتی جاویدانی لێ ناڕوێ
ئابلۆقە دراوم
ناشتوانم بەدیار ئەم ئەنجامە مۆمیاکراوە بوەستم
خەونێك
بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت
لەشم تێکدات
سەوزایی دەروونیشم
بەسەر سەوزایی سروشت خات
خوێنی رژاویشم
پێشوازی رووناکییە سەرما لێنیشتووەکان دەکات
ئەوەی بەم رێڕەوەدا رابووری
ئاوێکی مۆمیاکراو لە خشتەی دەبا
یان قامچی دڕندەی با
هەموو پشتی لەت لەت دەکات
کتوپڕ ناخم گران بوو
دەمارەکانیشم شل بوون
نەمتوانی ماڵئاوایی لە ئێوارەی ناو شاخان بکەم
یان خۆم لە کنێری قەدپاڵان وەردەم
بەردێك نییە سەرمی پیاکەم
ئاوێکی مۆمیا نەکراویش

قاچەکانمی لەناو جووت کەم
لەم کاتە زەرد هەڵاتووە چەماوەیە
لەم ماوە کەمەش پیاسە ناکرێ
دەرگای ئەم پەرستگایە تەمەڵەش ناکرێتەوە
هیچی تر باسی سروشت ناکەم
ئەو بوو دڵە ساکارەکەمی وا نەخۆش کرد
رێگای چوونە دەرەوەی لێ گرتم
رێگای هاتنە ژوورەوەی لێ گرتم
ناخم گران بوو
چیتر دوای جۆگەی پاش شۆرینی مردووان ناکەوم
خەونێك بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت
سەوزایی دەروونم بەسەر سەوزایی سروشت خات
یان کتوپڕ
لەناو ئەو شەوە برك کردووەدا بمرم

شیعر بەهایەکی ئێستێتیکی رەهای هەیە، دەشبێ بزاندرێت ئەو ئێستێتیکایە لە بینای گشتی شیعرەکەدا چییە و دەربکەوێت. ئەگەر ئەو زانینە شێوا، یان ون بوو، شیعرەکە خواستی داهێنان و بەکارهێنانی تێدا نییە. شێواز و تایبەتکاری شیعری بێگەردی وەرنەگرتووە. واتە زمان شێواز و ئێستێتیکای بۆ دەستەبەر نەکردووە.

لە شیعری ئەم شاعیرەدا دوو ئاستی کارکردن و شێواز هەیە.

یەکەم: پەیوەستە بە کولتووری دوور و نزیکی خۆماڵی و بێگانە، نوێبەخشی تێدا بەرهەم دەهێنێت و سیمای دەکات بە سیمای ئەمڕۆی مۆسیقادار، بەهای ئێستێتیکی لە سەرەتا لەناو مۆسیقادایە، ئەوجا لەناو واتا و وێنەدا خۆی دادەمەزرێنێت و

دەردەکەوێت. واتا و وێنەی ئێستێتیکی زەینی سنووردار ناکات و بینایەکی ئاوێتەکراوی پێ دەدات، کە لە کۆمەڵێك رەگەز پێکهاتووە.

دووەم: پێویستییە ژیانییەکانی رۆژانەی کەسیی خۆی وەك کەسێکی هەستەوەرو تێکەڵبوو بە دەوروبەر. ئەم پێویستییە ژیانییەش لە سروشتی ئەزموونییەوە درێژ دەبێتەوە.

خەستکردنەوەی رستە شیعرییەکانی لەناو رووداوە دیار و بیندراوەکان و راکێشانیان بۆ ناو هەست و خەون، کە وەك هەوێنێك بە دەروون و بیری پژاوە و یارمەتی دەدات بۆ نزیککردنەوەی دەوروبەر بۆ ناخ و کرۆکی و خەملاندنی لە ئەزموونی ئازادی نووسیندا. شیعری (هاتن) نموونەی ئەم بۆچوونەیە.

خەیاڵ و سۆزی گەرم دەبێت و بەبیر دەینووسێت. ژیانی رۆژانەی خۆی وەك سەرچاوە بەکارنەهێناوە. هەر لەم خاڵ بینینەشدا دەبینین وشەی (تۆ) و (من) زۆر کەم بەرچاو دەکەوێت. ئەگەر بە دەگمەنیش بەرچاو بکەوێت ئەوە (تۆ) و (من)ێکی شیعرییە و ئاسۆیەکە هاوتای تێدا دۆزیوەتەوە و کردەی دۆنایدۆنی لێوە بەرێوە دەبەن.

ئاڵۆزی نەخستووەتە ناو رستە شیعرییەکانی، بەڵام گرانی و قووڵی واتای خستووەتەوە بۆ بەهێزکردنی پێوەندییە گیانییەکانی کەسی هەستەوەرەوە. پێش دەچێت شاعیر پێوەندییەکی بەهێزی لەگەڵ شیعری کلاسیکی کوردیدا نەبووبێت، بەوەی خوازەو لێکچوون و مەجاز و خواستن و نیشانە..... تاد، لە شێوازیدا کەم دەردەکەون و تارادەیەك ونە، ئەگەر هەشبێت لاوەکی و یەك ئاستە. رەوانبێژی جیاکار لەنێوان شێوازەکان دەرناکەوێت. بیرو کارکردن لە ئاسۆکانی بیر زیاتر سەرنجی راکێشاوە لە هونەری رەوانبێژی و ئاستداری زمان.

گەشەکردنی زمان پرۆژەیەکی درێژخایەنە بەو هێڵەی، کە لە سەرەتاوە تا بە ئێستا دەگات شیعری کوردی پێ بە پێ پێیدا هاتووەتە خوارەوە. شاعیرانمان خۆیان بۆی ماندووکردووە. ئەوە بەها و پێوەری بنەمایەکە بە دڵنیایی و بڕواوە لە ئاستیدا هەنگاومان ناوەو لە رەنجمان دوودڵ نین.

ئەم شاعیرە دەسەڵاتی بیری لە زمان و وشەدا تاقیی کردووەتەوە و لە کۆکردنەوەی هێزی هەرسێکیاندا شیعرییەتی لە دەقدا رسکاندووە. بەهای هەریەك لە (بیر) و (زمان) و (وشە)ی سەربەخۆ وەك هارمۆنیەتێك لە وێنەدا بەکارهێناوەو دەری خستووە، پاشان لە درێژبوونەوەی شیعرەکەدا ئێستێتیکایەکی شێوە ئەفسانەیی هەست پێدەکەیت. ئەم شێوازەی نەبووەتە (تەوژم) و (رووداو)ێك، بگرە هەر خۆی لەناویدا درێژ بووەتەوە و لە شیعری نوێبەخشی کوردیدا شیعری گرینگی پێ نووسیوە.

ئەیلوولی ٢٠٠٨ هەولێر

نزا سپییەکانی من: عوسمان شەیدا

ئەو شاعیرەی، کە ژیانێکی خۆشگوزەرانی هەیە، قەتاو قەت ناتوانێت شیعرێکی داهێنەرانە بنووسێت. بۆیە ئەو شاعیرانەی نازکێشراوی دەسەڵاتن، خاوەنی مێژووی داهێنان نین، چونکە گیانی یاخیبوونیان تێدا مردێندراوە و بەرفەرمانن و چاویلکەی ڕەنگاوڕەنگ لەچاو کراون.

عوسمان شەیدا خودی هەستیار و نیگەران و ماندوویی خۆی لە ناو تێڕوانینێکی لەبیر نەکراودا کردووە بە دەقی شیعریی و هەڵیداوەتە ناو پانتاییە پڕ ئاژاوەکانی ژیان، ئەو خودەی واقیع ستەمی لێ کردووەو نەیهێشتووە پڕ بە دڵی لە ناویدا بژێت. لە کرۆکدا شیعر هێنانە گۆی دەنگە گەمارۆدراوەکانە و بەرزکردنەوەیەتی لە ئاست واقیع و پێچەوانە کردنەوەی دەسەڵات و هێزی خۆسەپێنەری ئەو واقیعەیە، کە نەیهێشتووە پڕ بە دڵی لە ناوی بژێت و خودی هەستیار و نیگەران و ماندووی خۆی تێدا دامەزرێنێت. لە واقیعی کۆمەڵگای زیندوودا شیعر وەك یەکەم دەرکەوتەی مرۆڤ و ڕۆشنایی بوون ناسراوەو فۆرمی وەرگرتووە، پاشان بۆ پاراستنی خۆی بەردەوام کاری لەسەر بوون و هەبوون کردووە.

واقیعی کۆمەڵگای زیندوو درەوشانەوەی بەردەوامی تێدایە بۆ کار لەسەرکردن و خۆ دامەزراندن و بەجێهێنانی پرۆژەکانی ئەزموونی ژیان و نووسین.

واقیعی ستەمکار لە مرۆڤی هەستیار و نیگەران و ماندوو بەهێزترەو دەسەڵاتی لێ سەندووەتەوە، یان جموجووڵ و چالاکییەکانی خستووەتە ژێر ركێفی خۆی و بەرزەفتی کردووە.

شیعریش کە ناوکی گیانە، دەبێت لەم خاڵ و خودەوە هاتبێت و بوونی خۆی ڕاگەیاندبێت. لە خاڵ و خودی هەستیار و نیگەران و ماندووەوە، بۆ بەرزکردنەوەی تا ئاستی (واقیع) و (بڕواهێنان).

هەندێك شیعر ساکارکردنی واقیعی لێ دەکەوێتەوە، لە کاتێکدا واقیع زۆر ئاڵۆزە. خودی هەستیار و نیگەران و ماندوو نابێت لە بۆتەی شیعردا دژی واقیعی زیندوو بێت، بگرە تێیدا هەوڵبدات پێستەکانی واقیعی زیندوو هەڵبداتەوەو ڕاوی تاڵە تیشکەکانی بکات.

(واقیعی زیندوو) هەمیشە درەوشانەوەی بەردەوامی تێدایە بۆ کار لەسەرکردن و خۆ دامەزراندن و بەجێهێنانی پرۆژەکانی ئەزموونی ژیان و نووسین، بەڵام (واقیعی ستەمکار) لە ئاوات و داوایەکانی خودی هەستیار و نیگەران و ماندوو ناپرسێت و دیکتاتۆر و سەرکوتکەر و تۆقێنەرە. لە باری سەرکوتکردن و تۆقاندا جوانی و هەست بە جوانی کردن هەڵدەبزڕکێت.

لە خەیاڵی شاعیردا هەموو خودی هەستیار و نیگەران و ماندوو لەناو شیعردا دەژین و پێوەندییەکان دادەنێن. ئەوەندە ناسك دەبنەوە لە درزبردن و شکانی شەختە دەچن لەبەر خۆری بەهاراندا، یان نەرم و نیانی و دەنك پڕئاوبوونی هەنار لەبەر نمەی بارانی پایزان. پێوەندی لەگەڵ مەرگ دەگرن، بەڵام مەرگێکی لەخۆبردوو لە ناو ئەو تێڕوانینە لە بیرنەکراوەی، کە خودی هەستیار و نیگەران و ماندووی خۆی تێدا کردووە بە(دەقی شیعری) و هەڵیداوەتە ناو پانتاییە پڕ ئاژاوەکانی ژیان.

شیعرییەت بەم هەستیارییە و نیگەرانی و ماندووبوونەی خوددا دێت و یەکێتییەکی پتەویان لە نێوان ڕایەڵ دەکات، لە درێژبوونەوەی شیعرەکەدا ئەو ڕایەڵە هەڵناوەشێتەوەو شەیدا و سەرسامتر دەبێت و تەمێك لە هەستی دڵەڕاوکێ و هەست بە نامۆیی کردن تێی دەئاڵێت و تانوپۆی دەچنێت و (بنیادێکی زەینی) دەداتێ.

جوانترین شێواز لە شیعردا ئەو شێوازەیە، کە دەیخوێنیتەوە بە پـڕی و کـاملّی هەست بکەیت لەناو بەشێك لە هەستەکانی تۆدا کاری کردووە و لەناوی ژیاویت و کامی دلّ دەخوێنیتەوە، ژیان لەناو چێژی کاتی شیعریدا داگیرسـاوە و وەك چـەقی ناوەند دەبیندرێت.

ئەگەرچی چەق بۆ شیعر پێوەر نییە، ئاسۆی جـوولاّو پێـوەرە، ئاسـۆی جـوولاّویش هێزی گۆڕان پێ بە پێ دەبەخشێت و هاوسەنگی خۆی لەگەلّ زمانـدا دەسـت دەخـات، بەلاّم کە لە خوێندنەوەکەدا تەواو بوویت، بگەڕێیتەوە دۆخـی واقیعـی ژیـان و هەسـت بکەیت هەستێکی پاراو دەربڕاوە و لە بۆتەی دەقی شیعریدا بەرجەستە بووە.

شیعرییەت لە چێژ و هەستی کاتیدا دێتە بوون و لە دەقـدا دەخولّقێـت و خولّقـانی خۆی تێکەلّی هێزی ئەفسووناوی دەکات. هەست و چێژی تەندروستیش ئەرکی زمان لە ئەستۆ دەگرن، لەو ئەرکی زمان لە ئەستۆ گرتنەدا کەشێکی تاکانەی بەدەست هێناوەو خوێنەری ڕووبەڕووی زمانی ناسك بوونەوە و شیعرییەت و جیاکاریی کردووەتەوە.

(نزا سپییەکانی من)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (عوسمـان شـەیدا)یـە. سـالّی (١٩٩٩) لە دووتوێی (٩٧) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (هەوالّ) لە سلێمانی چـاپ کـراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (خەزان، ئەو شەوەی بەفری تێدا باری، ئەوین، خەتا، برووسکە، دوو پارچە شیعر، گۆڕهەلّکەن، سێو، شیعرێکی سەوز، کارەسات، بیست و چوار ساتەی ئێستای من، ١٩٩٥/٨/٢٦، مریـەم، سـەبووری یـان سـەفەری ئـەییووب، خەمخـۆرك، دروود، ڕۆژانە یاداشت، نزا سپییەکانی من، کریسماس، سەراب نا سەفەر، ئەوینێ لـە گولّ پیاوێك لە درۆ، من.. تۆ و ستۆکهۆلّم، بەشێك لە داستانی خەج، قاسید، هەندێك لە وازییەکانی ژوانی زەرێ، دامیاو.)

مریەم

سێ رۆژە مالّەکەم دەفێکی سواوە
شەوانە بە پەنجەی شیعر
لە سینگی خۆی دەدا
سێ رۆژە گەردی رۆح دەسووتێ
سێ رۆژە رەیحانەی عومری من
لە ئینجانەی هەوردا
بۆ مانگی ناوێزەی سریشکی
هەوالّێ دەگەڕێ
ئۆف لە خۆم
لە منی خێر نەدیو
ئاخر کوا ژنە ئینجیلییەکەم
ئاخر کوا
وا لە کوێ
ژنە سازگارەکەی عومری وشکەلاّتووی
منی دلّ پەشمەك
پێم بلّێن ئەگەرنا
قورئانی مزگەوت و
زەنگی کەنیسە و
مەرقەدی پیاوچاکان بە شاهید دەگرم
هەرچی ئازیزتانە

من ئاسا ئاگری تێ بەربێت
ئەگەر بێ و پێم نەڵێن
ژنە ئینجیلییەکەم وا لە کوێ

وشە لە وێناکردنی خەیاڵ دەبێتە رووداو و شتی نادیار، بەڵام وزەیەکی داهێندراوەو لە زەیندا هەست پێکراوە.

رووداو و شتی نادیاریش، کە تێیدا قاڵ و قووڵ بوویتەوە، دەبێتە مولکی خودی هەستیار و نیگەران و ماندوو، لەسەر بنچینەی خەیاڵ و قاڵ و قووڵبوونەوەدا، (توانا) و (بەهرە) گیان بە شتی نادیار دەبەخشن و رووداوە هەستییەکان روودەدەن و دەبن بە (وزەیەکی داهێندراو).

ئەو رووداوانەی، کە بوونەتە پێکهێنەر و بنیادی نووسینی ئەم کتێبە شیعرییە پەیوەستن بە ژیانی شاعیر خۆیەوە و مانیفێستی ژیانی کەسایەتی خۆیەی رادەگەیەنن. نموونە: وەك لە شیعری (خەزان)، یان لە شیعری (مریەم)، یان لە شیعری (خەتا)، یان لە شیعری (دووپارچە شیعر) دەردەکەوێت. دەتوانین لە رێگای زمانەوە مانای جیا جیایش لەم مانیفێستەی ژیانی وەربگرین. لە کاتێکدا زمان تۆڕێکە هەموو وزەیەکی تێدایە بۆ دۆخگۆڕین. ئەو ئاماژانەشی داوە، کە زوو و بەجوانی ئەم ژیانە بەجێ دەهێڵێت و ژیانی نووسینی تەواو دەبێت. بەهاری ٢٠٠٥ کورد یەك لە مێوانە جوانەکانی سەر زەمینی کوردستانی جوانە مەرگ بوو، کە توانای جوان نووسین و جوان ژیانی هەبوو. بەردەوامیش لەسەر مانیفێستی ژیانی کەسایەتیی خۆی ئیشی کردووە. بەو پانتاییەی تێیدا خولاوەتەوە رووبەری ماڵەکەی خۆیەتی و کارەکتەری کاراشی هاوسەر و منداڵەکانیەتی: (ئایشێ، شنروێ، ئاسۆ، دەشنێ.)

هەندێك دەنگی نەمر لە ناخیدا نیشتووە و شاعیر خۆی تێکەڵی ئەم دەنگە نیشتووانەی ناخی دەکاتەوەو دەیانجووڵێنێت، کە بەردەوام لەناو رووداوە شیعرییەکانی ژدووبارە دەبنەوەو سیمایان پێشان دەدرێنەوە.

ئەگەرچی بەشێك لە شاعیرە بەتواناکانمان، کە (شیعرییەتی شیعری کوردییان دامەزراندووە.) وەك مانیفێستی ژیانی کەسایەتیی خۆیان دەقی سەرنجڕاکێشیان بۆ بەجێ هێشتووین و هەمیشە درەوشانەوەی بەردەوامییان تێدایە بۆ کار لەسەرکردن و خۆ دامەزراندن و بەجێهێنانی پرۆژەکانی ئەزموونی ژیان و نووسین.

تشرینی یەکەم ٢٠٠٨ هەولێر

دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەك نییە: سەلاّح شوان

شیعر گیانی مرۆڤ لە دەربڕینە زمانییەکانیدا بەرجەستە دەکـات و شـێواز بەرهـەم دەهێنێت، شێوازی ئاخاوتن و نووسین و گوتن. دەتوانین لە ڕێگای شاکارە شیعرییەکانی دنیا، تێگەیشتن و وێنا و هێڵکارییەکمان بۆ گیانی مرۆڤایـەتی دەسـت بکـەوێت. وەك وێنایەکی ئێستێتیکی و هەستی، نەك وەك (زانست) و (ئامار).

ڕێز لە تواناکانی بەرانبەر دەنێم و بەپێی ئاستی کار و داهێنانیانەوە بە دڵم دەبـن. ئەمەش، یان لە کاتێکی کورت و دیاریکراودا لە قووڵایی دڵم نیـشتەجێ بوونـە و لـە یادگەمدا ماونەتەوە، جاروبار یادگەم دەجووڵێنن و سۆزم بۆیان پەیـدا دەبێتـەوە، یـان کاریگەرییان تا ماوەیەکی درێژ ماوەتەوەو لە خولیامدان و ئاراسـتەیەکی ڕاسـتەقینەن بۆ وەرگرتن لە باری گیانییەوە. ئەوانـەی بـۆ ماوەیـەکی کـورت و دیـاریکراو چـێژیان خرۆشاندم و کۆتاییان هاتووە، نەستم سڕیونیەتییەوە، یان ئەوانەی بـەردەوام خولیایـان بەهێز کردووم و دەنگـە دەربڕاوەکـانی وشـەکان هـاودەنگم بوونـە و خـاوەنی ڕۆڵێکـی کاریگەرن. بۆ ئەدەبیینی و بە پیتکردنی بۆچوون لەباری ئەدەبییەوە. لە هەردوو بـاردا پشتیوانییان لێ دەکرێت. ئەو کاریگەری دانانەی لەسەر پێکهاتە هەستییەکانی ئـەوی دی بۆ بەردەوام خوێندنەوە. دەرکەوتنی ڕۆڵی داهێنان و بە ئەدەبیبوونی هێزی زمانە.

ئەگەر لە شیعری حەفتایەکانی کوردیدا چەند نموونەیەکی جـوان و داهێنـدراو لـە زەیـن و یادگەمـدا مابنـەوەو بـەردەوامییان لەگەڵمـدا هـەبووبێت یـەك لەوانـە شـیعرێکی بـە

ئەزموونداچووی (سەلاّح شوان)ە، (بەڕووتی لەبەر بارانی لەزەتدا)، کە لە گۆڤاری (بەیان) ژمارە (٤٥)ی کانوونی یەکەمی (١٩٧٧)دا بـڵاوی کردووەتـەوە. لـە بوونیـدا گیـانی ئێـستێتیکای هەڵگرتووە و پاراستوویەتی. بەتایبەتی لە ڕووی قووڵبوونەوە لە (وێنە) و (مۆسیقا)دا.

پێکهاتەی ئەم شیعرە لە دڵی ساکار و ئاڵۆزی شـاردا رایـەڵی خـۆی چـنیوە و بـە هەموو کەشوهەوا و خەسـڵەتێکەوە وێنـەکانی ژیـانی رەنـگ کـردووە، بـەردەوام لـە خولیامدا بوونی داهێندراوی خۆی درێژ کردووەتەوە و خاوەنی ڕۆڵی کاریگـەرە. فـەزای شار فەزایەکی قەرەباڵغ و پـڕ نهێنییـە، بـواری جیـابینی و جیاکـاری دەرەخـسێنێت. بەردەوام لـە جووڵەدایـە و لـە جووڵـە ناکـەوێت. بـە زەینێکـی کـراوەو ئێـستێتیکی جوانییەکانی خوێندووەتەوەو بە وشە و دەستەواژەی جیاکار لـە شـاعیرانی دەوروبـەری دەربڕینی لە بارودۆخی هەستی و بیندراودا کردووەو دەرچـووە لـەو زمـان و دەربڕینـە فەرمانسالارییەی شاعیرانی دەوروبەری کردوویانەتـە ناسـنامە و شـێوازی قۆنـاغێکی شیعری. دواتر شیعری تاراوگەی کوردی، زیاتر تایبەتکارە بەو شاعیرانەی کۆچـیان بـۆ جوگرافیایەکی دوور کردووە. وەك دیاردەیەك لە ناوەندی ئەدەبی کوردیـدا ڕوویداوە. لـە چامەی (قوربانی تۆزی ڕێگەتم)ی (نالی) و چامەی (گوتم بە بەختی خەواڵوو)ی (حاجی قادری کۆیی)یەوە ناسرا و بوو بە بابەت و شێواز و ڕووداو و دیاردە.

شاعیری ڕاستەقینە لە هیچ شوێن ناژیت، لە کۆچێکی بەردەوامدایە. شوێنی ژیـان بۆ ئەو تەنیا نیـشتیمانی شـیعرە، یـان هێـزی وشـەیە، کـە خـودی پـڕ سـەرگەردانی داهێنەرانەی خۆی تێدا دادەمەزرێنێت و سەقامگیری دەکات.

شیعری تاراوگەکراو بنیادێکی بابەتی و چەشنێکی تایبەتییان هەیە و جۆرێـك جموجـوڵی گۆڕانیشیان لە زماندا پەیدا کرد، یان زمانیان بردەوە سەر هاواری بە تەوژمی هەست و سـۆز و ناسك بوونەوە. ئەمەش هۆیەکە بۆ تەسککردنەوەی بواری زمان.

زیاتر لە شیعری تاراوگەدا پرسیار (ڕامانی سەرەکیی)ـە. کاریان لەسەر هاواری بە تەوژم و هەستی غەریبی و سـۆزی گـەرمی خـودایی کـردووە و ئـەو هەسـتپێکردن و ئاشکرابوونە بە بۆچوونی مـن لە شیعری (غەریبی)ی (سەلاّح شوان)دا، کە لە گۆڤـاری

(نەوشەفەق)ی ژمارە (٥٢)ی کانوونی دووەمی ٢٠٠٨دا بڵاوکراوەتەوە دەگاتە گەڵاڵە بوونی دەقێکی ئێستێتیکی و لێوانلێو لە بێگەردی هاواری بە تەوژم و هەست و سۆز و شیعرییەت و چڕبوونەوە لە دەربڕیندا، گەیاندنێکی تەواو درەوشانەوەی لە زەین و مێشکی بەرانبەردا دەخەملێنێت. سۆزی قووڵ و برین کولانەوە و لە نیشتیمان هەڵکەنان و هەستی غەریبی کردووە بە هونەر. هونەری ئاخاوتنی شیعری لەناو ئێستێتیکادا. هونەریش تەنیا بە خاڵ و هێڵی ئێستێتیکا پێوانە دەکرێت. ئێستێتیکا هەموو ئاسۆیەك لە بوونی دەقدا پێ دەگەیەنێت بۆ درەوشانەوە و هیچ تروسکەیەکی درەوشانەوەش ناکوژێت.

سۆز پێوەندی شاعیر بەڕابردووەوە ئاشکرا دەکات، لەم جۆرە شیعرەدا جەخت لەسەر هاواری بە تەوژم و سۆز و هەست بە نامۆییکردن دەکرێتەوە. ئەمەش بەهۆی پاڵنەرە سایکۆلۆژییەکەیەوە، کە نەیتوانیوە تێکەڵاوی دەوروبەری ببێت و تەبایی و پێوەندی هاوگیانی دروست بکات و کولتووری ئەوێ وەربگرێت. ئەم بارە دەروونییە دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی هەست بە نامۆییکردن و بەرزبوونەوەی سۆز و هاواری بەتەوژم، کە شاعیر بارودۆخێکی گونجاوی بۆ هەڵکەوت و توانی لەگەڵ کۆمەڵگای ئەو جوگرافیایەی کۆچی بۆ کردووە تەباییەکی کولتووری بەدەست بهێنێت و دەستکاری ژیانی خۆی بکات بۆ راهاتن بە جۆری ژیانی ئەوان و ئەوێ.

ئەو هاوارە بە تەوژمە و هەست بە نامۆییکردن و بەرزبوونەوەی سۆزەی بەرەو کاڵبوونەوە دەچێت، ئەگەر ئەزموونی شاعیرانی تاراوگەکراوی خۆمان بهێنینە بەرچاو ئەوەمان لا جێگیر دەبێت و دەبێتە خاڵێکی ئاشکرا، کە شاعیران چەند ساڵێکی سەرەتای تاراوگەبوونیان ئەم جۆرە شیعرەیان بەرهەم هێناوە. دواتر پێ بە پێ بۆ ناو شیعری بوونی کشاون. رەگەزی (سەرەکی) تێکەڵی رەگەزی (لاوەکی) دەکەن. لەو کردار و کردەیەدا هەست و سۆز و هاواری بە تەوژم دەبن بە رەگەزی لاوەکی.

هەر کەسێك لەکاتی دەربڕینی هەست و سۆز و هاواری بە تەوژمدا. چ لە (ئاخاوتن) و چ لە (نووسین)دا شێوازی خۆی بۆ دروست دەبێت. شێوازیش زانستە. مرۆڤ

لە کاتی دەربڕینی هاواری بە تەوژم و هەست و سۆزدا شێوازیان لێك جیا دەبێتەوە، بەڵام لە دەربڕینکردن و دەربڕینی ئەقڵیدا شێوازیان لێك نزیك دەبێتەوە. ئەو بۆچوونە نهێنییەك نییە هەوڵی ئاشکرابوونی بۆ بدرێت.

لە بنەڕەتیشدا هاواری بە تەوژم و سۆز لە ناوەڕۆکە هەستییەکانی مرۆڤەوە پەیدا دەبن و لە دەربڕیندا شێواز دروست دەکەن. هاواری بە تەوژم و سۆز لە ناو چرکەی کورتخایەندا گەرای خۆی دادەنێت و لە کتوپڕدا دەترووکێت. زەمینەسازی بۆ نووسین پێکدەهێنێ، یان دۆخی پرسیار و وروژان و بیرکردنەوە دەدۆزێتەوە بۆ هاواری بە تەوژم و سۆز و هەست.

(دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەك نییە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (سەلاح شوان)ە. ساڵی ١٩٧٨ لە دووتوێی ١٥١ لاپەڕەدا لە چاپخانەی (دارالحریە للطباعە) لە بەغدا چاپ کراوە، شەست و چوار شیعری تێدایە.

بەسەر سێ بەشدا دابەش کراوە.

بەشی یەکەم: لاپەڕە (٥ تا ٦٦) چل شیعری لەخۆ گرتووە.

بەشی دووەم: لاپەڕە (٧٠ تا ١٢٠) هەژدە شیعری لەخۆ گرتووە.

بەشی سێیەم: لاپەڕە (١٣٥ تا ١٤٥) شەش شیعری لەخۆ گرتووە.

گشت شتەکان بسڕەرەوە

کچۆڵەی زریانت دیوە

چۆن سوخمە و ژێرکراسەکەی
لەسەر بەفر هەڵئەخات و
خۆی ئەکوژێت
کاروان مەکە
کاروان مەرگە و مانەوەشت دیسان مەرگە
کاروان مەکە
زەردووی دارستان خوێنەکەت
ئەفەوتێنێت
لە جێگاکەی خۆتدا کپ بە
تا ئەم خولەش تەواو ئەبێت
ئەوساکە ئەگەڕێینەوە
ئەگەڕێینەوەو منداڵی
لە پەڵەیەکی رووناکدا هەڵئەگرین
گەورەی ئەکەین
تا ئەبێتە دەریایەك لە گلێنەدا
یان ئەبێتە خاڵێك لە ناوکی لەزەت
کاروان مەکە چونکە مانگ ئا لەم شەوەدا
خۆی لەسەر درەختی غەمی پەمەیی رووت ئەکاتەوە
ئەوسا ئێمەش بڕیار ئەدەین
بمرین

یاخۆ نەمرین
گشت شتەکان بسڕەرەوە
ئەوسا سەیری خۆت کە بوویتە بە گشت شتێك
تێکەڵی ئاورنگی خەونی بەیانیان ئەبیت و دەریا
شەق ئەبات و
دەنگی دڵدارەکەتت بەرگوێ ئەکەوێت
لە بازاڕی کۆیلە فرۆشانەوە بانگت لێ ئەکات
کاروان مەکە
کاروان مەکە
دەسا ئەی بەنەوشەی سەرسام با پیس نەبیت بگەڕێرەوە ناو دڵی سەهۆڵبەندان
چونکە گەرما گیان و لەشت بۆگەن ئەکات لە بیریشت نەچێت زەوی خولێکی تریشی
ماوە غەم کۆترێکە گشت رۆژێك سێ جار بە خوێنی بەفرەکە خۆی ئەشوات و
بەفرەکەش ناتوێتەوە

شاعیری نوێبەخش، سەرەتای نوێبەخشی لەوەوە دەردەکەوێت، کە نوێبەخش بێت لە (پرسیار) و (ورووژان) و (بیرکردنەوە)یدا، ئەوجا ئەو سێ خاڵ و نیشانەیە کار پێ بکات و بە ئاستدارییەکی داهێندراوەوە لە دەقدا وەك ناوەند دایانمەزرێنێت و سەقامگیریان بکات. نموونە: وەك لە شیعری (کۆچێکی بێ سەرو شوێن)، یان شیعری (چرۆی بەفر)، یان شیعری (پرۆمیسیۆس سەیری ئاسمان ناکات) دەردەکەوێت.

شاعیری حەفتایەکان هەریەك بەجۆرێك هەوڵدانی هەبوو بۆ کارکردن لەناو کولتوور و داستان و بەیت و باری کۆمەڵایەتی و سیاسی کوردی..... تاد، بەتایبەت ناو خواستن لەناو کولتوور و داستان و بەیتی کوردیدا، بەڵام لە گەیاندنی دەربڕیندا زۆرینەیان لە یەك دەچوون. زیاتر ناوەکانیان دەخواست و دەیانکردن بەهێما و هێماپێکراو. کەمتر کاریان

لەسەر دنیابینی نەوتراو و نادیاری کەسایەتییەکان دەکرد، یان ناوهێنانەکان بەهانەیەکن بۆ ئەوەی داستان، یان بەیتەکان بەبیری خوێنەر بهێننەوە، یان لە زەینی خوێنەری نزیك بکەنەوە. ئەمەش لە بەرژەوەندی دەقدا نییە. داهێنان لە ڕێگای خود و هاواری بە تەوژم و هەست و سۆزی ئەوی دیکەوە بەرهەم نایەت.

داڕشتنێکی تۆکمە بۆ ئەم کارکردنەیان نەکراوە. ئەم کار بۆ نەکردنەش وەك لاوازی و نەتوانینێك تێبینی دەکرێت و لە داهێنانی شیعریدا بنیادێکی شلەژاو بەرهەم دەهێنێت.

مۆسیقا لە دەربڕینەکانیانەوە پەیدا بووە، یان بە دەربڕینەکانیانەوە دەیانبەستایەوە. لە کاتێکدا مۆسیقا لە زمانەوە پەیدا دەبێت و لە دەربڕینی زمانیدا هەڵدەقوڵێت.

شیعری ئەم شاعیرە قووڵایی خۆی بۆ لای تواناکانی زمان برد، لەم ڕووەوەش ڕوانینێکی نیمچە کامڵ و خەملیوی بۆ ئەم ئەزموونە دەستەبەر کردووە. ئەزموونێك لە ناخی خۆیەوە ڕوو دەدات و پێگەیەك وەردەگرێت و دەست پێدەکات.

ڕێگاکەرەوەیە بۆ دۆزینەوەی تواناکانی زمان. خواستی مۆسیقای شیعریشی پاراستووە و بردوویەتییەوە ناو پێکهاتەی زمان. دوولایەنەی مۆسیقا و زمانی هەستی گونجاندووە، ئەمەش هاوئاستکردنی (مانا) و (دەنگ)ە.

زمان ناوەندی پێکەوە گونجاندن و کۆکەرەوەی ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی شیعرە. هیچ شیعرێکیش بەبێ بیرکردنەوەی زمان ناتوانێت بوونی سەربەخۆیی خۆی دیاری بکات، زمان بیر دەکاتەوە، ئەوجا شیعر دەخولقێت و دەچێتە ناو ئاستداری زمانەوە، ناوەڕۆکیش خۆی لە زمان جیاناکاتەوە. لەو بارەدا دەتوانین ئاستداری ناوەڕۆك بۆ ئاستداری زمان بگەڕێنینەوە.

ئێستێتیکا لە ڕێگای زمانەوە دەربڕینی لێ دەکرێت و جۆرێك شیعرییەت بە ڕەستە دەدات. ئەو ئێستێتیکایەی ناوەڕۆك نەتوانێت بەدەستی بهێنێت زمان بەدەستی دەهێنێت، شیعرییەت دەبێتە دروستکەری پێوەندی لە دڵەوەی ناوەڕۆك و زمان، یان (مانا) و (دەنگ).

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٩ هەولێر

کۆبەرهەم: دڵشاد مەریوانی

شیعری واقیعی وەك رەگەزێکی بایەخدار لە کولتووری کوردستان و ئەدەبیاتی کوردیدا جێگای سەرنج و بەها بووە و روخساری خۆی دارشتووەو ناهەمواریيەکانی تا ناخ ئاشکرا کردووە. لەم شێوازە شیعرییەدا رووداوێك سۆز دەجووڵێنێت و ئامادەی دەکات بۆ دۆخی نووسین، ئەم سۆز جووڵانە بەهۆی وشەوە دەبێتە وێنە و کاریگەری هەستی کەم لێ دەردەکەوێت، چونکە بەشێکی سەرەکی پێکهاتەی وێنەکە کرداری گواستنەوەیە. لەم دۆخەدا (خەیاڵ داهێنەر نییە)، ئەقڵ بەرێوەبەرەو داوی پێوەندییەکان گورج و خاو دەکاتەوە، لەبەر ئەوەی دەقەکە دەقێکی لێکدانەوەیە لە بارەی رووداوێك، بەڵام لە شیعری مەجازیدا (بوون)ێك، کە ترپە و ئاوازێکی غەمگین دەهێنێتە ناوەوە، خەیاڵ و هەست و سۆز گەرم دادەهێنێت و بەهۆی وشەوە وێنەیەکی خەیاڵی پەیوەست بە دۆخی دەروونی شاعیرەوە دروست دەبێت، وێنەکە وێنەیەکی کاریگەر دەبێت، چونکە بینین بۆ یەکەم جار هەموو هێزی دۆزینەوە و ئاشکراکردنی کۆدەکاتەوەو لەسەری دەگیرسێتەوە. بینینێك تێروانینی هەیە بۆ ژیان و دەوروبەر و سروشت، لەم دۆخەدا هێزی مەجاز و خەیاڵ بەهۆی هونەرەکانی رەوانبێژییەوە داهێنەرن، هەست گەورەترە لە زەمینی واقیع. شاعیر لە مەجازدا کار لە بارەی شتە بە ئاستەم دیارەکان دەکات و دەیهێنێتە ناوەوە، هەروەها ناشکرێت شێوازەکان تێکەڵ یەکتری بکەین، یان شێوازێك

بەناوەندێکی گرینگ بزانین و ئەوانی‌تر بە لاوەکی. هەموو شێوازێك بە کارامەیی کاری لەناو بکرێت داهێنانی لێوە بەرهەم دێت، دەبێت بەها بە هەموو شێوازێك بدرێت و شوێنی تایبەتی بۆ تەرخان بکرێت. لە نیشتیمانی کورددا شیعرێکی داهێندراو نییە سیمایەکی جوانی بە دیکتاتۆر دابێت. هەمیشە ئەدەبی داهێندراو دژی ستەمە و لایەنگری جوانی و مرۆڤپەروەری بووە.

دڵشاد مەریوانی بەهرەدار و کەسایەتییەکە لە ناوەندی رۆشنبیری کوردیدا، لە کۆمەڵێك هێڵدا تواناکانی خۆی تاقیی کردووەتەوە و بەرهەمهێنە.

من لێرەدا تەنیا لە هێڵی شیعرییەوە لێی دەدوێم و لەم بوارەدا خاوەنی بیرێکی زاندراوە و جیهانی نەزاندراو و هەستی راناگەیەنێت، ئەو جیهانەی تێیدا کارایە بە کەمێك گۆڕانکارییەوە دووبارە وێنای دەکاتەوە، لە پلەیەکی هۆشیاریدا پێویستییەکانی مرۆڤی ئەم جیهانەی وێناکراوە، کار پێ دەکاتەوە و لەناو رستە شیعرییەکانیدا دایدەمەزرێنێت.

شاعیری واقیعبین خۆی سەرگەرمی ئەو شتانە دەکات، کە دەیانبینێت، یان بە ئاستەم دەیانبینێت و گەورەی دەکاتەوە بۆ ئاستی باشتر بینین و دەربڕین لێ کردن، بەڵام شیعر بۆ کەس نابێتە دەستوور و یاسا و بنەما تا ژیانی لەسەر بەرێوە ببات. دەشێ شیعرێك لە سروشتی خۆیدا باش تەماشای جیهانی کردبێت، پانتاییەك بێت لەوێدا بۆ نادیار بگەڕێین.

لە ئاسۆیەکی پڕ مانا و کاریگەرەوە، کولتوور لە فۆرمی سەرچاوەیەکی خۆڕسکەوە بەکاردەهێنێت و لێی نزیك دەبێتەوە، دوای سوود وەرگرتن و بەکارهێنان وەك سەکۆیەك لەسەری دەوەستێت و خۆی رادەگەیەنێت.

لەکاتی نووسیندا ئاگاداری بارودۆخی دەروونی خۆیەتی، چی لە پێکهاتەی شیعرەکەوە روودەدات، پێوەندی بە بارودۆخی دەروونی خۆیەوە هەیە و ئاشکرای دەکات.

مرۆڤ لەناو شیعرەکانیدا ئاشقێکی تا هەتایە نییە، بگرە ئاشقێکە بەرەو رزگارییەکی دیاریکراو، لەژێر کاریگەرییەکی مەودا کورتدا دەجووڵێت. خولیا و تانوپۆی رستەکانی روون و لە روون، پێوەندییەکانی رەگەزی پێکهاتەی تا رەگوڕیشە

قووڵ ناکاتەوە، بەڵام هارمۆنییەت و تەباییەکیان لەنێواندا دروست دەکات و بە دووری و ئاسۆی رۆمانسییانە و کەشوهەوای گۆڕانکارییە واقیعییەکان گرێیان دەداتەوە. هەندێك جاریش یاخییەکی تۆڵەستێنە و توندوتیژی دەخاتەوە، لەکاتی هەڵچوون و توندوتیژیدا شاعیر ناتوانێت بیرو هەستی بخەملێنێت و بەچاکی بەکاری بهێنێت، پێوەندییە ئێستێتیکییەکان لەکاتی ئاسوودەیی مرۆڤەوە خاڵی پێکهاتە دروست دەکەن و پێ دەگەن بۆ بەکاربردن و کارپێکردن. هاوشێوەی سرووش و جووڵاندنی بە ئاراستەی نادیار و بەرەو پرسیار چوون.

بەسەر واقیعی شێواودا شۆڕشگێڕە، شۆڕشگێڕییەکەشی پەیامێکە لە مرۆڤپەروەریدا دەیگەیەنێت و لەگەڵ کۆدا دایدەمەزرێنێت. ئەو ئەزموونەش لەوەوە کەوتووەتەوە، کە خۆی لەناو شێوەیەك لە شێوەکانی مەرگدا ژیاوە و تلاوەتەوە. ئەوەی لەو جۆرە ژیان و هەستە تراژیدییەوە لای کۆبووەتەوە و جۆشاندوویەتی و لە قووڵاییەوە رایچڵەکاندووەتەوە، قەوارەیەکی شیعری پێ دەدا و ویژدانی خۆی، یان ویژدانی نووسین دەدۆزێتەوە.

ویژدانی نووسین، بەتایبەتی شیعر بۆیە هەیە، تا ببێتە پەنجەرەیەك بۆ تیشکێکی نیگەران و پێشبینییەك بێت بۆ جوانی.

هەستی ژیانبینی و پێشبینی لە شێوازی ئەم شاعیرەدا زۆر بەهێز بووەو دیکتاتۆریەتی دەسەڵاتی بە هەموو ئاسۆکانییەوە دەرکردووە و لە بەشێك لە شیعرەکانیدا هەستی کۆتایی خۆی لەبارەی ئەو واقیعە دژوارە دۆزیوەتەوەو تراژیدیا، یان کوشتن و شەهیدکردنی (خۆی) بە ئاشکراترین شێوە وێنا کردووە. نموونە: وەك لە شیعری (وێنە)، یان لە شیعری (ژوورەکە)، یان لە شیعری (برمە)، یان لە شیعری (نهێنی نەکوشتن و نەنووستنم)، یان لە شیعری (بۆ هاوڕێیانم).....تاد، لەباری تریشدا شیعرەکانی رەنگدانەوەی گیانی گشتی کۆمەڵگای کوردین و مرۆڤ بەگشتی ئامادەبوونی تێدا هەیە و دەتوانین شیعرەکانی وەك ناوەرۆك بە بارودۆخی سیاسی نیشتیمانی شاعیرەوە ببەستینەوە، لەم بەستنەوەیەدا دەردەکەوێت مامەڵەیەکی وردی

لەگەڵ واقیع و دەوروبەری خۆی کردووەو ناسیویەتی، کە مێژووی تایبەتی نەتەوەیەکە لە سەردەمێکی نالەباردا بە خولیای شۆڕشگێڕانە نووسیویەتی. پاشان واقیعەکەی وەك واقیعێکی نووسین نیشانداوە. لە تیشکۆی نیشانداندا دیکتاتۆر و سروشتی دیکتاتۆری کردووەتە هێما و نیشانە. ئەم جۆرە هێما و نیشانەیەی کردووە بە بنەڕەتی کارکردنی ئەدەبی، لە هەمان کاتدا شارەزای شێوە جیاجیاکانی دەربڕینە. ئەم شێوازی دەربڕینە بواری ئەوە بە شاعیر دەدات تا مانا و تێگەیشتنی ژیانی کۆمەڵگا لەناو رووداوەکان روون بکاتەوەو هۆکارەکان بەدوای یەکدا بهێنێ و رایبگەیەنێ. لە کارکردن لە واقیعدا شاعیر ناتوانێت شتێکیتر لەوەی هەیە زیاتر و تازەتر دروست بکات، گیانی شاعیر لەناو وشە و دێر و رستەدا ون دەبێت، بەڵام خەیاڵ و خەون و یادەوەری جیاکاری و دووری و ئاسۆی دیکە بەرهەم دەهێنێت و گیانی شاعیر لەناو وشە و دێر و رستەدا بوونێکی بەرجەستە دەبێ و دەبیندرێت و کاریگەری و هێزی دروستکردن لەگەڵ خۆیدا دەهێنێتە ناو واقیعی داهێنان.

(کۆبەرهەم)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (دڵشاد مەریوانی)یە. ساڵی ٢٠٠٩ لە دووتوێی ٤٤٠ لاپەڕەدا لە چاپخانەی (ئاراس) لە هەولێر چاپ کراوە، هەشت کۆشیعری لەخۆ گرتووە.

❊. کۆ شیعری یەکەم: فرمێسك و زەردەخەنە. لاپەڕە (٢٧ تا ٨٢) چل شیعری تێدایە.

❊. کۆ شیعری دووەم: بن بە تیشك. لاپەڕە (٨٦ تا ١٤٠) سی و شەش شیعری تێدایە.

❊. کۆ شیعری سێیەم: سەمفۆنیای وەنەوشە. لاپەڕە (١٤٤ تا ١٦٨) پەنجا و یەك شیعری تێدایە.

❊. کۆ شیعری چوارەم: سەمای نێرگز. لاپەڕە (١٧١ تا ١٨٦) سێزدە شیعری تێدایە.

❊. کۆ شیعری پێنجەم: ئێمەش لە خۆشەویستی دەژانین. لاپەڕە (١٨٩ تا ١٩٥) حەفت شیعری تێدایە.

❊. کۆ شیعری شەشەم: پەلکەزێڕینەش نامۆ مەکەن. لاپەڕە (١٩٩ تا ٣١٦) چل و نۆ شیعری تێدایە.

*. کۆ شیعری حەوتەم: خەونی سەما دژەکان. لاپەڕە (٣١٩ تا ٣٥٢) چاردە شیعری تێدایە.

*. کۆ شیعری هەشتەم: عیشقی بێ نەخشان. لاپەڕە (٣٥٨ تا ٤٤٠) شەست و سێ شیعری تێدایە.

ـــ کۆی گشتی شیعرەکان سێ سەد شیعرن.

برمە

کە چاوی بە سینییەکە کەوت
جامخانەکەش وەك ناو دەمی
ئاوی تێ زا
حەزی لە برمەیەك کرد و کابرا وتی بە پەنجا
بە گیرفانیدا دەستی گێڕا
پەنجاییەکە و یادی هاوسەرەکەی ژینی
بەدەستییەوە هات
راما
کابرای برمە سەیری کرد
ئەم شەرم گرتی
دایە و برمەکەی لێ وەرگرت
کە چووەوە وتی
بێ تۆ برمەیەکم زەهر کرد و پەشیمانم
بەڵام قەینا
سبەی کە معاشم وەرگرت
کیلۆیەکت بۆ دەکڕم
سبەی کە معاشی وەرگرت

هەر لە کارگەوە بردییان
ئەفسەرەکە لە زمانی برمە و حەزی نەدەزانی
هاوسەرەکەی پاش هەفتەیەك چاوەڕوانی
شەوێك دەرگاکەی کردەوە
لەجێی برمە
لە جنفاسێکی زەردباودا
باڵاکەی ئەویان بۆ هانی

زمان بڕوایەکە و هێزێکی پێداوین دەبێت لە شیعردا ئەفسوونێك بەدەست بهێنێت و شاعیر لەناو ئەفسوونەکەدا بنووسێت و خوێنەر بباتە ئەو شوێنەی، کە ئەفسوونەکەی لێوە هاتووەو فێری ئەفسوونناسی بکات، بەڵام ئەم زمانە روون و ئاهەنگدار بێت. رەنگە لەگەڵ دۆزینەوەو ئاشکراکردنی ئەفسوونەکەدا هۆشی کۆمەڵگای تێدا بناسرێتەوە.

شاعیر لە کردەی بوونی زماندا کاری نەکردووە. بەقەد ئەوەی دەسەڵاتی هونەری خۆی لە بابەتەوە کۆکردووەتەوە، بابەت لە دوای نووسیندا نابێتە کۆمەڵێك هەست و ئیماژە. ئەگەر بتوانێت بابەت دوای نووسین بکاتە هەست و ئیماژە، خوێنەر هەرچەند جارێك بگەڕێتەوە سەری دووچاری داچڵەکین و جووڵان دەبێت. ئەم داچڵەکین و جووڵانە هێزی داهێنان دەهێڵێتەوەو لەکاتی توانەوە لەگەڵ هەست و ئیماژە و شیعرییەتدا زیاتر گفتوگۆی لەگەڵ (نادیاری دایە) نەك لەگەڵ (بابەت و بیرێکی دیاریکراو). شاعیر هەوڵ دەدات هەموو ئەو شتانەی دەیانزانێت بیاننووسێت و بیانباتەوە ناو سۆز، سۆزیش کاریگەری لەسەر مانا و وێنە و بنیاد بەجێ دەهێڵێت. لە هەندێك باردا هونەری داهێنان لاوەکی دەخات و زانیارییەکانی ناگوازێتەوە ناو دووری و ئاسۆی داهێنان و بنیادی زمان. لەم تێڕوانین و بۆچوونەوە کار لە پێناو زیندووکردنەوەی سۆز لە ناو رواڵەتی واقیع و پاراستنی کەلەپووری واقیع دەکات. کەواتە (لە خودی خۆیدا بیرناکاتەوە)، دەچێتە ناو واقیع و بەهۆی رووداو و ناهەمواری واقیعەوە بیردەکاتەوە.

ئەمەش بینینی واقیعە وەك گـشتێك، واقیـع وەك گـشت بیـنین ترسـناکترین دووری و ئاسۆی کارکردنە لە هونەری داهێناندا.

بە دەگمـەن داهێنـان لـەم جـۆرە تێگەیـشتن و بینینـەوە بەرهـەم دێـت، چـونکە درێژبوونەوەی واقیعە، بەشێك نییە لە پێکهێنانی (واقیعی زیندوو).

شێوەیەکی زیندووی واقیع لە هێزی درامی و بەرزکردنەوەی گیانەوە بەرهەم دێـت، کە هەست بارەکەی خولقاندبێت و مەودایەکی لەنێوان ژیانی مـرۆڤ و واقیـع دانابێـت. مەودایەك پانتاییەك بێت بۆ هەژانی ویژدان و بووژانەوەی گیان.

(٢٠١٠/٣/١٣) بیست و دوو ساڵ بەسەر شەهیدبوونی تێپەڕ دەبێ، لـە رێکـەوتی (١٩٤٧/٣/٢٨)دا لە سلێمانی لە دایك بووە، لە رێکەوتی (١٩٨٩/٣/١٣) لـە شـاری لە دایکبوونیدا لاشەیان بزر کرد و گیانیان گواستەوە ناو زمـانی ئـەدەب و پێکهاتـەی کۆمـەڵگای کوردی.

ئەم تەمەنە کورتەی ئەگەر بەراورد بکرێت بەوانەی تەمەنی کیسەڵیان هەیە. ئـەوەت لا دەبێتە خاڵێکی باشبینین، کە بووەتە کەسایەتییەکی چالاك لە میانەی کارکردنی لـە بـواری ئەدەبی واقیعیدا و توانیویەتی فۆرمێکی دیار بهێنێتە ناو شیعری کوردییەوە.

بەهۆی ئەو ئایدۆلۆژیا تایبەتییەی هەیبوو، هەوڵی پـەروەردەکردنی میللـەتی دەدا بەرەو گۆڕان و باشترکردن و کردنـەوەی جیهـان بـەرەو وتوویـژێکی درێـژ و نـا کۆتـا، ئەگەرچی ئەم بینین و کارکردنـە کـاری رێکخـراوی سیاسـی، یـان کۆمەڵایـەتی، یـان پەروەردەیی، یان مەڵبەندی ئەکادیمی، یان رێکخراوی ئایینییە.....تـاد، دوا ئامـانجی شیعر پەروەردەکردنی هەستی زمانی و ئێستێتیکییە لە گیانی کۆمەڵگای تەندروستدا.

رەنگە ژیانی کۆمەڵگایەك لەناو مێژوودا فەرامۆش بکرێت، بەڵام ژیان لـەناو ئـەدەبی داهێندراودا مەحاڵە فەرامۆش بکرێت. ژیانی کۆمـەڵگای تەندروسـت لـەناو ئـەدەبی داهێندراودا روخسارێکی بێگەرد و تەواو ئێستێتیکییە.

شوباتی ٢٠٠٩ هەولێر

سەرم پڕیەتی لە سێبەر: سەڵاح محەمەد

شیعر هەم خاکە و هەم هەموو ئەو بوونەوەرانەیە، کە لە سەریدا دەژین. ئەفسانە بەرهەمی بیرکردنەوەی داهێنەرانی پێشووەو لە ناکاودا دێتەوە ناو بیرکردنەوەی ئەمڕۆمان و نوێبەخشی خۆی بەرهەم دەهێنێتەوە و واقیع بەها و بەهانەکانی قبووڵ ناکات، یان بە درەنگەوە قبووڵی دەکات و هاوتا و هاومانای لەگەڵ خۆی ڕێکی دەخات. نوێبەخشی لە شیعردا بڕوابوونی شاعیرە بە خودی بەهێزی خۆی، کە خودێکی ئازا و دەگمەن و جوانیویستە. کاتێك بوێری ئەوە دەکات دەربڕین لە دێرینی مرۆڤ و شێوازی چۆنیەتی بەڕێوەبردنی گەردوون بکات و هەست چۆن دەچێتە ناو شتەکان و لە کردار و پێوەندییەکاندا بەشدار دەبێت. بە کار و کارایانە ڕۆڵی خۆی دەگێڕێت، چۆنیش زانیاری، یان سرووش و خرۆشی نووسین لە خۆی نزیك دەکاتەوەو وەریان دەگرێت.

بوون دەبێتە جێگای سەرنج و پرسیاری کاریگەر دەهێنێتە ناو چەق و بیر لە بەئەدەبیبوونی دەربڕینەکانی دەکاتەوە. نەك لە ناو سێبەری ڕێبازە جۆر جیاکارە ئەدەبییەکان دابنیشێت و بۆ چالاکبوون و خۆبوونی خۆی، خۆری کزی دەستەوەستانیی هێندە تینی پێ نەدات.

هاتنە ناو یەکی چەندین شێواز و بیر و بەڕێوەبردن داگیری بکات و ڕێگای دەرخستنی پێوەندییە هەستییەکانی خۆی لێ بگرێت. لەم ڕێگرتنەشدا شیعری نموونەیی

و باڵا بزر دەبێت. لەم بارەدا نادڵنیایی چرکەساتی نووسین دەگەیەنن بە چالاکبوون و خۆبوونی خۆی. شاعیر لە ئاستێکدا، کە شیعرییەت دەهێنێتە ناو ڕستە و وێنەکانی لە مۆسیقایەکی خوڕدا تاقی دەکاتەوە، ماوە و مەودایەکە خەریکی دۆزینەوەی یاری و پێوەندییە نادیارەکانی شیعرە، هەست و بیری خۆی بە جۆرێکی ئێستێتیکی بەکارهێناوە. وای دەبینێت هاوارێکی هێمنە لە دەروونێکی بریندارەوە پێت دەگات، لە پلەیەکی هۆشیاریدا چوارچێوەیەکی هەستەوەرانەی بۆ دۆزیوەتەوە، بەڵام کاریگەرییەکی ئەوتۆی لەسەر نەوەی دوای خۆی بەجێ هێشتووە، لاو هەمیشە لە ئاراستەیەکی کاریگەردا بیرۆکە و هونەری وریاکردنەوە وەردەگرێت.

ئەم دیاردەیەی، کە نەیتوانیوە شێوازێکی بەزەبر بێت و دابکشێتە ناو نەوەی دوای خۆی لە وێنەی دەست لێدراو و گیراودا ماندووبوونی کەسی ناوەندی دەقەکانی حەساندووەتەوەو وێنەی خۆڕاپسکێنی نەخستووەتە ناو بیرکردنەوەیان.

گفتوگۆ لەگەڵ ئەو شتانەدا دەکات، کە دەیانزانێت و هۆکاری ئازارە تایبەتییەکانی خۆی بوونە. خۆڕسکی و هەستیارییەکانی رادەکێشێتە ناو دەربڕینەکانی و دواتر دەربڕینەکانی دەکات بە شیعری یەکئاست، بەڵام پێوەندییەکی ئەفسوونی هەست پێ دەکات و لە ئاراستەیەکی هۆشیاریدا دەستەبەری دەکات. نموونە: وەك لە شیعری (گۆڕستانێکی کۆچەری)، یان لە شیعری (کرێوە)، یان لە شیعری (ماڵەکەم)، یان لە شیعری (گومان)، یان لە شیعری (ئەزموونی با) دەردەکەوێت.

ئەفسوونێك بۆ خوێنەر دەخولقێنێت، کە لەگەڵی بەردەوام بڕوات و دووچاری بێزارییش نەیەت. بەردەوام خورپە و نادیارییەك چێژ و هێزی بەدواداچوونی بەرز دەکاتەوە. (ئەمە گرینگییەکی تایبەتە بە ئەفسوونی شیعرییەت و بەهرە و دەرکەوتن.) لەگەڵ ئەمەشدا خۆشی لە شاعیرانی پێشە خۆی ناچێت و شیعرییەت لە خۆڕسکی خۆی هەڵدەقوڵێنێت و تroوسکاییەکەی دەکات بە مەشخەڵ. مەشخەڵ بەو مانایە نا وەك: دیاردە، یان دەرکەوتە، یان ڕووداو. بەو مانایەی بە ڕوونی دیاری خستووە.

مرۆڤ، کە پەنا بۆ سروشت دەبا و وەك پەناگەیەکی بالآی گیان تێی دەڕوانی، خۆی لە مەترسیی دۆخ و دابڕانی زۆرەملێی و ناجێگیری واقیع بەدوور دەگرێت. لەو ماوەو مەودایەدا شیعری سروشتی، یان ڕۆمانسی جۆرێك جێگای دڵنەوایی ئایین دەگرێتەوەو هەست تێیدا بەرز دەبێتەوە بۆ پلەی دەسەڵاتی گیان، نەمری و مانەوە و دۆنایدۆنبوون لە زەینیدا جێگا دەکاتەوە. ئەم شاعیرە زۆر کاری لەناو سروشت و هێماکانی سروشتدا کردووە، ئەمەش وای کردووە، کە تێگەیشتن لە شیعرەکانی تاڕادەی گۆرانییە میللییەکان ئاسان بێت. مرۆڤ لەناو سروشتدا پەراوێز خراوە، ئەم ئاستە بەردەوام دەبێت و بە بارێکیتردا دەگۆڕێت بۆ پەراوێزخستنی سروشت لەناو هەستی مرۆڤدا. مرۆڤ لە پێکهاتەی بوون و نەبوون توخمی ناوەندە و سروشتی پێ بە پیت و هەستیار و بەرهەمدار دەبێت. هەستێکی گەرم دەگەیەنێتە گیاندارەکانی لەسەری کۆبوونەتەوە، بەڵام تاڕادەی توانەوە ئاوێتەی سروشت نەبووە. رستە و وێنەی واش دەبیندرێن سەرزەنشتی سروشت دەکات و توندڕەوی و دژایەتیکردنی پێوە دیارە.

شێوەیەکی نەدرکێندراو لە زماندا هەیە. ئەو شێوە نەدرکێندراوە دەبێتە ئاماژە و زمانی شیعری نموونەیی و بالآ.

لە کرۆکدا شیعر پەیامێکی زمانییە لە دەربڕینی ئێستێتیکادا. شیعر لە زمان و شتەکان پێکدێت، بەڵام زمان ناوەندێکی راستەقینەیە و لە ڕێکخستنێکی تایبەتی زمانیدا دەبێتە شوێنێك، یان تایبەتکاریی شوێن بۆ یەکگرتنەوەی جوانییەکان، یان بەیەکگەیشتنی پێوەندیی جوانییەکان و هەستیارکردنیان لە باری دەرکەوتن و پێکهێناندا.

زمان بە تەنیا داهێنانێکی تەواو پێشکێش ناکات، بگرە (زمان) و (شتەکان) داهێنانی تەواو پێشکێش دەکەن و دەبن بە وێنە. ئەو زمانەی شیعر بەرهەم دەهێنێت لەگەڵ ئەو زمانەی چیرۆك و پەخشان و ڕۆمان و شانۆنامەی.....تاد، پێ دەنووسرێت ناکۆك نییە، یان ئەو زمانەی کۆمەڵگا بەگشتی بەکاری دەهێنێت. شیعری نموونەیی و

بالآ زمانی ئاسایی ناشێوێنێت، بگرە دەیخەملێنێت و لەناکاو نائاسایی بەرهەم دەهێنێت و دەیدۆزێتەوە. لە ڕێگای زمانەوە شتەکان دەخاتە سنووری خۆیەوەو ئاسۆی زمان و خەیاڵی شتەکان لە خۆیدا دەکاتەوە.

داهێنەر لە بەکارهێناندا هێزی وشە دەناسێت، لە کاروکردەی بە رستە، یان بە وێنەکردندا نهێنیی ئەم هێزە دەدرکێنێت. ئەم شاعیرە لە بەکارهێناندا وشە دەناسێت، بەڵام لە کاروکردەی بە رستە، یان بە وێنەکردندا نهێنیی ئەم هێزەی پێ نادرکێنرێت و نهێنی هێزی وشە نادۆزێتەوە. لەکاتی کێشانی وێنەدا خەیاڵی ناشێوێنێ واتە: ئەو خەیاڵەی دەبێتە ماوەو مەودای وێنە لێڵی ناکات و ڕووبەرەکەی بە ڕوونی پیشان دەدات.

کەواتە تەنیا لە چوارچێوەی پاراوی وشە لە رستەدا بایەخی بە زمان داوە. زمان لەناو هەمووماندا بڵاوە و تەواوی کۆمەڵگا بەرهەمی دەهێنێت. لە بەکارهێنانی ئەم جۆرە زمانەدا هیچ هەڵەیەکی شیعری و زمانی ڕوونادات. وەك ئەو زمانە میللییەی مەقام و بەیتە کوردییەکانی پێ گوتراوە.

تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت لە بیرو کاربۆکردنی داهێنەربوونی دەرکەوتە و دیاردە نییە. ئەم جۆرە خەیاڵکردنە لەناو بازنەیەکی تەسکدا تەنیا مل بە ڕۆشنبیرە پاش خاپەڕۆکەکان با دەدات. ئەگینا تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت لە بیرو کاربۆکردنی داهێنەر هەرەم نییە. هەموو شتەکانی تێدا کۆببنەوە و دەربکەون.

شاعیر لە هەر جوانییەك خرۆش و چەمك و هێزی گیانی و هونەری داڕشتن وەردەگرێت. هەر جوانییەکیش فۆرمێك و ڕوخسارێکی جۆر جیاکاری هەیە. هەر یەکەیان هەڵگری ڕوخسار و مانا و بەها و هێزی پیرۆزی خۆیانن. کەواتە ئەو هەموو جوانی و فۆرمە وەك یەك تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت بەخۆی دەبێت. ئەگەر یەك تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت وەربگرن، ئەوە بەبێ هیچ دوودڵییەك لە درێژەی بەردەوامبوونی نووسیندا دووبارەکردنەوە دەبێتە دیاردەیەکی بێزارکەر. کەواتە هەر شیعرێك تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەتی هەیە. نەك ئەزموونێکی بە پیت و درێژ لەناو یەك تایبەتکاری و خەسڵەتدا گیری

پێ بخورێت و بوەستێندرێت بەو نیاز و بیانووەی دەبێت تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت بەخۆی هەبێت و لە هێڵی کارکردن و بەرهەمهێنانیدا وەك ئەزموونێکی یەك شێوەیی خۆی ئاشکرا کردبێت و ناسنامەی بێت.

ئاوێنە یەك روخساری بۆ ئێمە هەیە، بەڵام ئێمە یەك روخسارمان بۆ ئاوێنە نییە. پێویستە ئەو بازنەیە بشکێندرێت و ئەو بۆچوونە هەڵوەشێتەوە، کە گوتراوە دەبێت شاعیر (دەرکەوتە و تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت بەخۆی هەبێت)، بگرە دەبێت بەهرەی بە زانیاری مشتومالْ بکات و دەرکەوتنی کاریگەر و گرانایییەك بخاتەوەو لە پێکهاتەدا تایبەتکاری و خەسڵەتی خۆی بباتەوە ناو (زمان) و (شتەکان).

(سەرم پڕیەتی لە سێبەر)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (سەلاح محەمەد)ە. ساڵی (٢٠٠٧) لە دووتوێی (٢٦٨) لاپەڕە لە چاپخانەی (روون) لە سلێمانیدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (سۆراخ، تەرمی پۆستەکان، ئا ئێستا، سەما لەودیوی دەرگا داخراوەکە، تەرمەکانی سەر رەشەبا، شێت، باخە رەنگاڵەکانی خۆکوشتن، سەمای گوڵە بەفرینەکان، رۆژە بێ مەزارەکان، گوناهی ئاڵ، تەریوان، ساڵێکی تر، گۆڕستانێکی کۆچەری، گوناه، گۆرانی، ترپەی پێ، نیشتنەوە لە ژێر بارانی ئێوارەدا، گۆرانییەکانی کچە بچکۆڵەکەم، ملوانکەیەکی زێڕ، پەلکەزێڕینە، ساتەکانی چەند درەختێکی بەرباران، چاوەڕوانی، قریشکە، دواین وێستگە، دڵم خستووەتە پەرداخێ فرمێسکەوە، بۆ خۆشەویستە شێتەکەم، دەرگا، دیدەنی، هانا، کرێوە، چەند بەشێکیتری ونبوون، واگۆنی شەو، گەڕان ، سێ هەناسە، گلۆپێکی شکاو، پاکبوونەوە، سەفەر مەکە، ئێمە یەکتری ناناسین، ماڵەکەم، وردە شووشە، بڕوا بکە، نۆ وێنەی ئاسایی، دڵت بەجێ بێڵە و بڕۆ، چەند بەشێکی تر لە گیانێکی تەزیو، نەسرەوتن، هەنگوینە خوێن، ئێوارەیەکی پەمەیی، بازۆڕییەکان ئێواران بەرەو ئاسۆ هەڵدەفڕن، لەسەر شۆستەیەکی بەجێماو، دۆخێکی تر، تۆ، باڵندەیەکی سپی، بێ تۆ، دڵیش تۆراو سەفەری تر بەرەو پاییز، چرایەکی شکاو، دارستانێك بووە خۆڵەمێش، دڵە ئاسنییەکان، باڵندەکانی ئاو، دووکەڵی نامۆیی، کۆچ، تەمەنی وەنەوشە، پەپوولە، لەسەر ئاگر، ئەویش نانوێ، ئەو

کاتانەی جوانتر ئەبی، دوانامە لەژێر یەکێ لە گڵۆپەکانی دار تەلێکی شەقامی شار، بۆ ئەو شەوەی لەیاد ناچێ، ملوانکە، چاوەکانت، گوڵە سپییەکان، ئیتر پەرداخەکە شکا، گومان، سەرم پڕیەتی لە سێبەر، ماڵێك لە تەم، کەسێ، ئای، دڵنیایی، ببوورە لات نەمامەوە، مردن لەناو سەبەتەیەك هەناسەی شێداردا، بەجێمانی دوا ئاهەنگە تاریکەکە، هێشتا، سکێچی سەعاتە نەرمەکان، فیردەوسی رەش، فیولین، کە لە عیشق پەڕیتەوە، سەما، سوپاس، هەناسە، ئێوارە ساردەکان، ئەزموونی با.)

سەفەر مەکە

سەفەر مەکە
دڵم ئەڵێ ناتبینمەوە
فێرە گریانێکی سەخت بووم
دەستم پێکرد ژێر نابمەوە
دنیا رەنگی فرمێسکی ئینسانی گرتووە
خۆشەویستی تابووتێکە
زۆر کەسی تیا پاڵکەوتووە

* * *

سەفەر مەکە
دەبا گۆرانییەکی ترمان بسووتێ
دڵمان گەرم بکەینەوە
فێرین خەمێك
هەموو شەوێ
بەسەر رۆحماندا بدەینەوە
نە لێمان جیا ئەبێتەوە

نە لێشی جیا ئەبینەوە

* * *

ئەم بارانە
هەموو هەناسەکانی تەڕ کردووە
ئەستێرەکانیش بە رووتی
لەژێر باراندا نووستوون
تۆ نانویت و
دڵت لە شەوی حەسرەتدا لێ کەوتووە
بۆیە چاوانت دایە دەست
ئەو مندالّەی
کە خۆشی لەم جەنجاڵییەدا لێ ون بووە

* * *

سەفەر مەکە
دەرگا نییە نەکرێتەوە
تەنیا پەنجەرەی رۆحی تۆ
جاران کە سەرم ئەنایە سەر شانت
چۆلەکەیەك
لە لێوەکانت هەڵئەفڕی
دنیا ئەبوو بە رەنگی تۆ
ئێستا نە تۆ
نە ئاوازێ
تێکەڵاوی رۆحم نابێ
شەوان ورد ورد لە خۆم ئەخۆم
چونکە نازانم تۆ بۆ کوێ و

ئەمشەویش من
بۆ کوێ ئەڕۆم

* * *

وەرە ئەمشەو
تاقە گوڵە نیگایەکت
بە پەنجەرەکەمدا هەڵواسە
ئیتر لای کەس نایگێڕمەوە
دڵم ماتە
نەك من
بگرە دنیاش وەکو سەرم
ئەمشەو کاسە

* * *

باوانی من
ئەوە دەریا
خۆت نەتئەوت
ئەیەوێ بگاتە پانتایی دڵەکەی تۆ
ئێستا بۆ بوویتە مەزارێ
دڵۆپێکیش ناگرێتە خۆ

ئەگەر ویستمان دۆخ و رادەی ئێستێتیکای کۆمەڵگایەك بناسین، بار و بوار ئەوەیە شاعیرە باشەکانیان بخوێنینەوە، پێشاندانی رادەی ئێستێتیکا دەبێتە هێز و توانای گۆڕانکارییەکان، هێز و توانای گۆڕانکاری لە شێوازی ئەدەبدا لە مندالّدانی (زمان) و (شتەکان)دا لە دایك دەبێ. شێوازی شیعری دوور نییە لە شێوازی بیرکردنەوەی ئازا و دەگمەن و جوانیویستی خودی شاعیر خۆی. هەستیارییەکانی بەرانبەر بە بوون و دیاردە

خودییەکانی تێکەڵ بە دیاردە سروشتییەکان دەکات لە گۆشەیەکی دیاریکراودا و بە بیرێکی ڕۆمانسییانەی مەند و بێ کەفوکوڵ و داماڵدراو لە هەڵچوون بە دوای پرسیارەکانی سروشتدا نهێنیخوازە. ڕۆمانسییەت زیاتر بیری مردنە و مردن دەگەڕێنێتەوە بۆ بنەڕەتی ژیان و ترس لە هەناو و جەستەی سروشت بەرجەستە دەکات. بۆ شاعیری ڕۆمانسی هیچ شتێك لە سروشتی پاك بەهرەبزوێن و سەرسوڕهێنەرتر نییە. ئەفسوونی گەرم و بەردەوامی دەداتێ و هەستەکانی دەهێنێتە دۆخی هەست بە جوانیکردنی نووسین و تواندنەوەی خود لە کرداری نووسیندا. نووسینێك لە قووڵاییەکی شاراوەدا بۆ ئاستی پێشاندان و بینین بەرز دەکرێتەوە.

ئەم کتێبە لە گشتدا وەك شێواز و بابەت و زمان شیعرێکی یەکگرتووی درێژە، لە ڕواڵەتدا چەند ناونیشانێکی لاوەکی ئەم گشتە یەکگرتووەی هەڵوەشاندووەتەوە. ئەگەر ئەو ناونیشانە لاوەکییانە هەڵبگیرێن و هێڵی دەستپێکردن و کۆتایی هاتن ڕوونتر دەردەکەوێت.

سەلماندنی بوونی دەروون لە شیعردا و پاشان ناساندنی لە هێڵێکی تەواودا مەحاڵە، ڕاز و خولیا و گومانە کەسییەکانی شاعیر (کەسی ناوەند) ئاسۆیەك دروست دەکەن و لەناو تۆڕی بەکارهێناندا کۆیان دەکاتەوە. خوێنەریش زیندوویێتی پێ دەدات بۆ مانەوەو بەردەوامبوون.

پێکهاتەی گشتی کتێبەکە یەك بنیاد و یەك زمان و یەك ترپە و ئاواز و یەك بابەت، یان دەربڕین و دەربڕینکردن، یان شێوازی دەربڕین و دەربڕینکردن ئاست و ئاراستەیەك بەڕێوەی دەبەن و بەهۆی ڕەوانیی زمان مانا و مەبەست بە ڕوونی دەگەیەنێت، یان پەیامی خودێکی ئازار چەشتوو دەگەیەنێت. لە کاتێکدا مەبەستە ناوەکییەکانی شیعر پەیامێکی زمانییە و سروشتە تایبەتییەکانی ئێستێتیکای پێ دەخوێندرێتەوە.

شاعیر لەم کتێبە شیعرییەدا بە مێشکێکی نائارام و نائاسوودەوە دەچێتە ناو کاروکردەی نووسینەوە و خودی جەزرەبەدراو و ئازارچەشتووی خۆی پێ نووسیوەتەوە.

هەست بە نامۆیی بوونی خودی خۆی زۆر زاڵە و کۆی ئازارەکانی تێدا دەرخستووە، بە شێوەیەك لە شێوەکان، بە ڕاناوی کەسی یەکەمی تاك، شاعیر ژیاننامەی تایبەتی خۆی تۆمار کردووە. منی ناو دەق و هەموو منەکان، منی ڕاستەقینەی شاعیرن، دەکرێت وەك ناوەند نەزانراوەکانی لێوە بزانین، یان بە دوایاندا بگەڕێین. بەهۆی بەردەوامیی ئەو هەست بە نامۆییکردنەش ئەزموونی کراوە و کاریگەرتر و خەملێوتر بووە.

ئاداری ٢٠٠٩ هەولێر

قەڵەمکێشی جەمال شارباژێڕی بە وشە

مرۆڤی هەستپەروەر، کە هەستی ئێستێتیکی شیعریی لا دروست دەبێت و لە کرانەوە و تێڕوانینیەوە دەکەوێتە ناو خەمەوە، شوێنەواری خەمیش لە بیرکردنەوەیدا بنبڕ ناکرێت، وەك بەخشینی پەیامێك جێی خۆی دەگرێت و دەبێتە هێما بۆ مانا و مەبەست. کردەی شیعری ئاسایی کردنەوەی بارە غەمگینییەکەی و پرشنگ هاوێشتنیەتی تا باری خەملێن و پێوەندیداربوونی بەو هەستەوە، دوای ئەو پێوەنداربوونەی تووشی تاراوگەی ناخ دەبێت و لەناو خۆیدا هەست بە نامۆیی و هاودەمی هەمیشەییی خەم دەکات. خەم نەك گۆشەگیربوون. لەم بارەشدا پەنا بۆ دۆزینەوەی شوێنێکی وەهمی نابات تا ئاسودەییی گیانی تێدا دەست بکەوێت. شوێنی ئاسوودەیی بۆ ئەمی هەستپەروەر تەنیا شیعری ڕاستەقینەیە. لە شوێنی ئازار و ئەشکەنجەدەر کۆچ دەکات بۆ شوێنی ئیرادەی وشە و مەودا دەنگییەکان، هەست و بینینی دەگۆڕێ لە دەربڕین لە سروشت و کارکردن لە کەرەستەکانییەوە بۆ دەربڕین لە ژیان و مرۆڤ و پێوەندی دروستکردن لە نێوانیاندا. شیعر دەبێتە چاوگی نایابی جۆشێکی گەورە، بەڵام نابێتە هەڵسووڕێنەری شتەکان تا هەست و هێز و

شێوەی پێوەندییەکانی نێوان مرۆڤ و سروشت بگۆڕێت و جۆرە هەست و گڕوتینێکی بێ ئەندازە بخولقێنێ.

ئەم شاعیرە لەبنەڕەتدا خاوەنی تێڕوانینێکی ڕۆمانسی هەستییە.بە بۆچوونێکی ژیرانەوە مامەڵە لەگەڵ زمانی ڕۆمانسی هەستی دەکات و هێزی تیشکدانەوەی تێدا بەرهەم دەهێنێ، بەڵام ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمانی نەدۆزیوەتەوە، دۆزینەوەی ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمان شایەنی سەرکێشی بۆکردنن. ترپە و ئاوازی زمانی کوردی لە شوێنە نەناسراوەکاندا نەهاتووە، ڕەگی لەناو گەرمی و نەرمی خاکدا بەهێز بووە و پەیوەستە بە کولتوور و ئەو نیمچە شارستانییەی دروستی کردووە. لە ڕۆمانسی هەستیدا تێڕوانینی کامڵ و باڵا و پڕ بۆ ژیان و جیهان و بوون نییە، بگرە وێناکردنی تاکە کەسی و گیانی بەهێزی هونەرمەندێتی هەیە، کۆششی بۆ ئەمەیە ئەم وێناکردنە وەك ئەزموونێك لە فۆرمێکی شیعریدا گەڵاڵە بکات و دیدێکی ڕۆمانسی قووڵ لە ڕێگای هەستەکانەوە بخەملێنێ و پاشان وەك نموونەیەکی نوێبەخش نیشانی بدات، ڕۆمانسییەت دەربڕینە لە هەڵوێستێکی ویژدانی، کە بوون ڕەنگ و شێواز و وێنەیەکی تازەی پێ دەدا، پێوەندی بەردەوامی لەگەڵ ژیان و جیهان و بوون نییە، بگرە پێوەندی پچڕپچڕ و هەڵوێستە لە ژیان و جیهان و بوون وەریدەگرێت. لەگەڵ دۆخێکی کارەساتباردا ڕووبەڕووی دەکاتەوە. هیچ هونەرێکیش لە واقیع جیانابێتەوە. چاوگی ئەفسوون و هونەرە سەرسوڕهێنەرەکان قووڵایی واقیعن و کرانەوە و جووڵانەوەن بەسەر ژیاندا.

ئەو جوانییانەی ئەدەب دۆزیویەتییەوە و لێی دواوە زۆر کەمترە لەوەی لە واقیعدا بوونی هەیە و ڕووبەڕوو دێنە ناو ژیانمان و کاریگەری دەبێت.

ڕۆمانسیەت لەیەك سەرچاوەوە هێز وەردەگرێت ئەمیش چاوگی خەمە، دواتر دەپەڕێتەوە بۆ تاراوگەی ناخ و بەردەوام لە ناو وێناکردنی ڕابردوودا دەژی، وێناکردنی ڕابردوو هۆکارێکی بنچینەییە و زاڵە. پلە بە پلەش ئەم هەستەی لا قووڵ و بەهێز بووەتەوە تا خاڵی دامەزراندن، بەڵام مانەوە لەناو ڕابردوودا دەربڕین لە ژیان و هەست و

بینینی تازە ناکات، چەشنێکی دیاریکراوی مرۆڤ و سروشت دەخولێنێتەوە. هەر لەسەر ئەم بنەما و بنچینەیەشەوە بەردەوامی بە توانای ڕاستەقینەی خۆی داوە.

ترپە و ئاواز لەگەڵ زماندا دێتە بوون و وێنەش ڕووناکییەکە لە وشەوە هەڵدێت و تەواو هەستیارە ، شیعری کوردی لە شەستەکاندا لەگەڵ دەرکەوتنی (جەمال شارباژێڕی) شێواز و ترپە و ئاواز و مۆسیقایەکی دەگمەنی بەخۆوە بینی، کە پێش ئەم بەخۆیەوەی نەبینیبوو. دەقی (کردگار- فرمێسکی نهێنی، کۆ شیعر، چاپخانەی کامەران، سلێمانی، ساڵی ١٩٦٨، ل: ٦٣ تا ٦٧) لە ئەزموونی سەرەتاکانیەتی. مامەڵەیەکی نائومێدانەی لەگەڵ پرسیارەکانی بوون و نەبوون کردووە و تێهەڵکێشی یەکتریان دەکات و لەسەر بنەڕەت و چۆنیەتیی بیرکردنەوەدا لێکیشیان جیا دەکاتەوە. گرینگیی شیعرەکە لە ڕایەڵ و هەڵسووڕاندنی پرسیارەکانیدایە، ڕووداوەکانیشی لە دەرەوەی کات و شوێنێکی دیاریکراودا ڕوونادەن. لە دەرەوەی کات و شوێنیش هاوتاییەك بۆ خۆی لەگەڵ خەیامدا دەهێنێتە بەر دید و پاشان گفتوگۆ و هەوڵدان بۆ لێك تێگەیشتن، یان پرسیارەکانی خۆی لەسەر هێڵێکی درامیدا دەباتەوە ناو پرسیارەکانی خەیام و درێژەی پێ دەدات، پرسیارەکانیش کاریگەرییان بەسەر سۆزەوە هەیە، بەهۆی سۆزەوەش دەیباتە ناو ڕایەڵی هۆش و هەستەکان و دەیخەملێنێ. داڕژان و ئاوازەکەشی لە بارانی نمە دەچێت و کاریگەرییی زۆرە بۆ ئارامبوونەوەی دەروونی خەمبار. شێوازیشی بۆ قۆناغی سەرەتایی شێوازێکی لەبار و گونجاو و داهێنەرانەیە، جۆرێك تۆوی نوێبەخشی تێدا وەشاندووە. تاکو ئێستاش ئەم شێوازە ماوە و لەملا و لەولای شیعری کوردیدا کاری پێ دەکرێت. ئەم بزاوت و جووڵە و مانەوەیەش لە سروشتی داهێناندا بەهایەکی ئێستێتیکییە، جوانی و شێوازی بەرهەمهێناوە. بەهای ئێستێتیکیی بەهرە و سرووش دەبەخشێتە مرۆڤی نموونەیی و کاریگەری دەبێت لەسەر پەروەردەکردنی ئاگایی کۆمەڵگا و کەسایەتی دەخەملێنێ.

نیسانی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمكێشی جەلالی میرزا كەریم بە وشە

ئەو پرسیارەی دەكەوێتە نێوان شیعر و كۆمەڵگا بە چ ڕێگایەك دەگاتە دۆخی شكۆمەندی بەكارهێنان و داهێنان، شاعیر بە چ زانیاری و پێوەرێك ئاسۆی نێوان شیعر و كۆمەڵگا دەپێوێت. زمانی كۆمەڵگا كەمتر لەناو ڕۆشنبیری نوێبەخشدا كارا و چالاكە، بگرە لە ئاستی دەستنیشانكردنی شتەكاندا ئەفسوون و هێزی خۆی ڕادەگەیەنێ. لەهەمان كاتیشدا زمانی كۆمەڵگا زمانێكی فرە دەنگ و فرە پێوەندییە، توانای داهێنانی زمانی تێدایە و وزەكانی دەربڕین پەرە پێدەدات، پێویست نییە شاعیر وەك گومان و ترسێك لێی ورد بێتەوە و خۆی لێ تار و تەریك بگرێت، كۆمەڵگا بەردەوام لە ڕێگای داهێنانە هەمە جۆرەكانییەوە وزەی زمانی بەرز دەكاتەوە، بەڵام لە شیعردا زمانی، سۆزی بۆ خەون و داوا و پێشبینی و هەست..... تاد، هەیە و ئاستێك دیاری دەكات و بەسەر پێكهاتە دەروونییەكانی دەكرێتەوە.

لە كرانەوەیدا كاكڵی كاكڵەكانە. دەستبڵاوی لە بەكارهێنانیدا مەبەست و مانا ماندوو دەكات، لەهەمان بەكارهێنانیشدا چڕكردنەوەی زیاد لە پێویستیش دیسان مەبەست و مانا ماندوو دەكات. لە هەردوو باری بەكارهێناندا زمان توانای پاراستنی بێدەنگی نامێنێت. (جەلالی میرزا كەریم) بە بڕوایەكی پتەوەوە بەشداری لە ڕۆشنبیری زمانی نەتەوەی خۆیدا كردووە.

زمان لە دەقی (ڕوانینەكانی چاوی شەقام- گۆڤاری بەیان، ژمارە ٨ی ساڵی ١٩٧٣، ل: ٣٩ تا ٤٠)دا ڕووداوێكی دەگمەن نییە، درێژبوونەوەی ئەو زمانەیە دوابەدوای شیعری كلاسیكی دێت و پێ بەپێ تا دێتە خوارەوە كاڵ و كاڵتر دەبێتەوە. زمان تێیدا ئاسۆی یەك ئاستی وەرگرتووە و پێكهاتە و سروشتێكی باڵاو جەربەزە ڕووبەڕوومان نابێتەوە. واتە سەر لە نوێ هەستی پێناكرێتەوە. هەست بەشتێك بكەیت و نەزانی چییە. سەرسامی و دۆزینەوەی نادیاریی لەم نوختەی نەزانین چییەدا دێتە كایەوە و وەك كەرەستەیەكی خاو و پەی پێ نەبردراو فۆرمی زەینی وەردەگرێت.

زمانی لە خودی شیعرییەوە نەبردووەتە ناو خودی كۆمەڵگاوە، بگرە لە خودی كۆمەڵگاوە بردوویەتییە ناو خودی شیعرییەوە و جۆرێك توندوتیژی و ترس و تۆقانی خستووەتەوە. بەم شێوەیەش زمان دەوڵەمەند و ئەزموونداز نابێت، لە دەروونڕۆشنی بەتاڵ دەبێتەوە و هەست و نەشونما دەوەستێت. لەگەڵ ئەمەشدا بارودۆخی ژیانی حەفتایەكانی كۆمەڵگای كوردی و زەمینەی شیعریشی ئامادەیی ئەوەی تێدا بوو ئەو زمانە وەربگرێت و قبووڵی بكات. لە ئاستی بەكارهێنانی هێماشدا قوولایی هێمای نەپاراستووە، لە قووڵاییەكی پێویستدا هێما بەرەو ژیانێكی بزێو ناڕوات، بگرە بەرهەمێك دەهێنێتەكایەوە و لەناوی ڕوون دەبێتەوە و بەشداری خۆی ڕادەگەیەنێ.

(كاروانی وشەی ڕاچەنیوو) كۆ شیعری یەكەمی ئەم شاعیرە بووە . ساڵی ١٩٧٤ ئامادەی چاپی كردووە و بردوویەتییە چاپخانە و تەنانەت بووەتە فیلمیش . بە هۆی بارودۆخی سیاسی لە چاپخانە وەرگیراوەتەوە . شاعیریش لەم كاتەدا بەغدای جێهێشتووە و بووەتە پێشمەرگە ، بە ئامانەت لای ئەدیبی ناسراو (محەمەدی مەلا كەریم)ی داناوە. دوای نسكۆی شۆڕش ساڵانێكی زۆر وەك پەنابەری دژە دەسەڵات لە ئەمریكا ژیا و لەگەڵ ڕاپەڕیندا گەڕایەوە كوردستان و هاتەوە ناو كۆمەڵگای پڕ جووڵە و زیندووی خۆی و كانگای هەڵڕشتنی هەستەكانی. كوردستان و كۆمەڵگای كوردی ناو و ناولێنانێكن بوونی ڕاستەقینەیان لە شیعرەكانیدا هەیە و شادەماری خوێنین، ماوەیەكی كەم تێیدا مایەوە و كۆچی دوایی كرد ، كەچی ئەم ئامانەتە سەرە داوێكی

نەدرایە دەست کەس و هیچ هەوڵێکی دیاریشی بۆ چاپکردنی نەدراوە، کـە گـرینگترین کۆ شیعری نوێبەخشی قۆناغی ڕوانگەیە ، دەربڕین لە زمـان و فـۆرم و داڕشـتنی ئـەم بزووتنەوەیە بکات.

گەردوون بەجۆرێك ترپە و ئاوازی دامەزراو، بە دوای یەکدا هاتنی تاریك و ڕووناکی و وەرزەکان..... تاد، هەڵدەسووڕێنێ. ئەو جۆرە ترپە و ئاوازەی، کە گـەردوون بـەڕێوە دەبـات گواسـتراوەتەوە نـاو دەروونـی مـرۆڤ و وزەیـەکی زۆری لـە بـیر و مێـشکی خستووەتەگەڕ بۆ هێنانـە کایـەی بـەها ئێـستێتیکییەکانی ژیـان ڕێکخـستن. لێـدانی دەمارەکانی لەشی مرۆڤ جۆرێك ترپە و ئاوازی بەڕێوە بردنن. گرینگترین ترپـە و ئـاواز لە ڕۆیشتنی مرۆڤەوە پەیدابووە و خۆی لەگەڵ هەقیقەتدا گونجاندووە و جۆرێك چـاوگی هۆشیار بوونەوەیە.

لە شیعریشدا لەیەکەم دێڕیەوە تا دوا دێڕی ڕۆیشتنێکی نەرم هەیە و ترپە و ئاوازی ئـەو ڕۆیشتنە دەبێتـە ئاهـەنگ. شـیعری ئـەم شـاعیرەش بـەهۆی بـوونی سروشـتێکی ترپـە و ئاوازییەوە دەربڕین لەبارە بوونییەکان و دەرخستنی مانا دەکات، بەڵام تەنیا لە ڕێگای ترپـە و ئاوازەوە ناگەینە ناخی ئەدەب، ناخی ئەدەب خۆرە و زەوی وەك پێکهاتەی مـەوداکان بـە دەوریدا دەخولێتەوە. ناشزانین کامـەیان سەرچـاوە و بنەوانـە و کامیـان پێکهاتەیـە. هـەر کاتێکیش بمانەوێ بە تەواوی ئەو زانیارییە بزانین و بناسین ون دەبین.

شاعیری داهێنەر هـەر بـە داهێنـەری خـۆی دەمێنێتـەوە. خوێنـەری هەمـە جـۆریش ناتوانێت خۆی لە ئەفسوون و کاریگەرییەکانی بەدوور بگرێت. پێوەری ئەفـسوونی داهێنـان شـوێنی بـۆ دەستنیـشان دەکـات. لـەم دەستنیـشانکردنەشدا پێوەندییـە داهێنـدراوەکان دەدۆزرێنەوە. بە دوای ئەوەدا دەگەڕێین، کە هەیە و قسەی لە بارەوە دەکەین.

مایسی ٢٠٠٨ هەولێر

ناوەرۆك

لە ئەلبوومی یادگارا: جەمال شارباژێڕی.
ڕێگا دوورەکانی چاومان: جەلالی میرزا کەریم.
گەردەلوولی سپی: لەتیف هەڵمەت.
زایەڵە: ئەنوەر قادر محەمەد.
دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە: سەلام محەمەد.
گەرم نەبوونەوە: جەلال بەرزنجی.
نزا سپییەکانی من: عوسمان شەیدا.
دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەك نییە: سەڵاح شوان.
کۆبەرهەم: دڵشاد مەریوانی.
سەرم پڕیەتی لە سێبەر: سەڵاح محەمەد.
قەڵەمکێشی جەمال شارباژێڕی بە وشە.
قەڵەمکێشی جەلالی میرزا کەریم بە وشە.